

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT “ION CREANGĂ”

Cu titlu de manuscris

CZU: 373.3(043.3)

BLAJA-VITCOVSCHII ALA

**DEZVOLTAREA SENSIBILITĂȚII CROMATICE LA ELEVII
CLASELOR PRIMARE**

**Specialitatea 13.00.02 – Teoria și metodologia instruirii
(educația artistico-plastică)**

Teză de doctor în pedagogie

Conducător științific:

**Ana SIMAC,
doctor în studiul artelor,
conferențiar universitar**

Doctorandă:

CHIȘINĂU 2012

© Blaja-Vitcovschii Ala, 2012

CUPRINS

ADNOTARE (română, rusă, engleză).....	5
LISTA ABREVIERILOR.....	8
INTRODUCERE.....	9
1. EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE SENSIBILITATE CROMATICĂ	
1.1. Precizări terminologice.....	17
1.2. Fizica și fiziologia sensibilității cromatice	19
1.3. Dimensiunile psihologică, pedagogică și metodologică ale conceptelor de percepție și sensibilitate cromatică.....	29
1.4. Concluzii la Capitolul 1.....	45
2. CADRUL TEORETIC-EXPERIENȚIAL AL DEZVOLTĂRII SENSIBILITĂȚII CROMATICE LA ELEVII CLASELOR PRIMARE	
2.1. Potențialul expresiv al culorilor.....	47
2.2. Sensibilitatea cromatică ca problemă a percepției-producerii-interpretării artistice.....	56
2.3. Parametrii sensibilității artistico-plastice (cromatice) a elevilor din clasele I –IV	65
2.4. Cadrul curricular-experiențial de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare.....	69
2.5. Modelul metodologic de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevi.....	73
2.6. Concluzii la Capitolul 2.....	85
3. NIVELURI DE DEZVOLTARE A SENSIBILITĂȚII CROMATICE LA ELEVII CLASELOR PRIMARE ÎN CONDIȚII EXPERIMENTALE	
3.1. Nivelurile preexperimentale de dezvoltare a percepției și a sensibilității cromatice la elevii claselor primare	86
3.2. Pragurile sensibilității cromatice și preferințele cromatice.....	108
3.3. Niveluri de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare în baza aplicării <i>Modelului metodologic de DSCE</i>	113
3.4. Repere metodologice pentru dezvoltarea percepției cromatice la elevii claselor primare.....	142
3.5. Concluzii la Capitolul 3.....	146
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI PRACTICE.....	147
BIBLIOGRAFIE.....	150
ANEXE.....	161
Anexa 1.Diagrama semnificațiilor culorilor cercului după Goethe.....	161
Anexa 2. Schema valorilor de luminozitate ale culorilor după Schopenhauer.....	162
Anexa 3. Steaua culorilor după I.Itten.....	163

Anexa 4. Spectrul culorilor după I.Itten.....	164
Anexa 5. Obținerea tonurilor și nuanțelor de culoare.....	165
Anexa 6. Obținerea nuanțelor prin fuzionare	166
Anexa 7. Tonul culorilor cromatice.....	167
Anexa 8. Degradeul culorilor acromatice.....	168
Anexa 9. Valori de saturație a culorii.....	169
Anexa 10. Valorile teleologice de bază ale educației artistico-plastice în învățământul general din R.Moldova.....	170
Anexa 11. Subiecții incluși în eșantionul cercetării.....	178
Anexa 12. Etapa de constatare a experimentului. Clasa I. Testare practică. Proba 1.1.....	179
Anexa 13. Experimentul de constatare, clasa I. Testare practică. Proba 2.1: Deosebirea tonurilor culorilor.....	180
Anexa 14. Registrul de culori și nuanțe. Experimentul de constatare, clasa a II-a. Proba 1.....	181
Anexa 15. Experimentul de constatare, clasa a II-a. Secvențe de la o activitate cu elevii.....	182
Anexa 16. Experimentul de constatare. Lucrări ale elevilor clasa a II-a, EE, Proba 2	183
Anexa 17. Experimentul de formare. Lucrări ale elevilor din clasa a II-a. Culoarea: Mărul	187
Anexa 18. Experimentul de formare, clasa a III-a. Armonia culorilor: Compoziție floristică. Secvențe de la o activitate cu elevii.....	201
Anexa 19. Experimentul de formare, clasa a IV-a. Culoarea: Dicționarul culorilor	206
Anexa 20. Experimentul de formare, clasa a IV-a. Tonul culorii: Fabricanții de culori	208
Anexa 21. Experimentul de control. Lucrări ale elevilor din clasa a III-a. EC. Proba 2.....	216
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	226
CV-ul AUTOAREI.....	227

ADNOTARE
Blaja-Vitcovschii Ala
Dezvoltarea sensibilității cromatice la elevii claselor primare,
teza de doctor în pedagogie, Chișinău, 2012

Structura tezei: introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 225 de surse, 21 de anexe, 149 de pagini text de bază, 21 de figuri, 23 de tabele.

Rezultatele obținute sunt *publicate* în 11 lucrări științifice și didactic-metodice.

Termenii-cheie: culoare, educație artistico-plastică, metodologia percepției cromatice, receptare, percepție, sensibilitate cromatică, semnificația culorilor.

Cercetarea este consacrată metodologiei educației artistico-plastice a elevilor mici.

Scopul cercetării: Sistematizarea și validarea experimentală a unor metodologii specifice de dezvoltare la elevii claselor primare a sensibilității cromatice.

Obiectivele generale ale cercetării: descrierea în plan istoric a conceptelor de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor; stabilirea reperelor teoretico-metodologice de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor claselor primare; stabilirea gradului de sensibilizare cromatică a elevilor claselor primare; elaborarea unei metodologii specifice dezvoltării sensibilității cromatice la elevii claselor primare; elaborarea criteriilor de evaluare a sensibilității cromatice a elevilor claselor primare; validarea prin experiment a metodologiei de sensibilizare cromatică a elevilor claselor primare; elaborarea concluziilor generale și recomandărilor metodologice de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor claselor primare.

Problema științifică importantă soluționată în prezenta cercetare constituie fundamentarea, argumentarea și proiectarea Modelului de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor I – IV și elaborarea indicatorilor de performanță privind perceperea și crearea culorilor la vârsta școlară mică.

Inovația științifică și valoarea teoretică a cercetării constă în sistematizarea ideilor, conceptelor și principiilor de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor; stabilirea criteriilor de evaluare a sensibilității cromatice a elevilor.

Valoarea practică a cercetării este dată de stabilirea gradului de sensibilitate cromatică a elevilor claselor primare; metodologia specifică de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor; recomandările practice de dezvoltare la elevii claselor primare a sensibilității cromatice.

Rezultatele cercetării au fost *aprobat*e și *implementate* prin 9 comunicări la foruri științifice și 11 publicații științifice și didactic-metodice, prin activitatea didactică a doctorandei la UPS „Ion Creangă” din mun. Chișinău.

АННОТАЦИЯ

Блажа-Витковский Алла

Развитие цветочувствительности младших школьников,

диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук,
Кишинэу, 2012.

Структура диссертации: введение, 3 главы, выводы и рекомендации, 223 библиографических источников, 149 страниц основного текста, 21 фигур, 23 таблицы.

Результаты опубликованы в 11 научных и методических работах.

Ключевые термины: цвет, художественно-пластическое обучение, методика восприятия цвета, прием, восприятие, чувствительность, цветочувствительность, значение цветов.

Исследование посвящено методологии художественно-пластическому обучению младших школьников.

Цель исследования: систематизация и экспериментальная проверка некоторых специфических методологий развития цветочувствительности у младших школьников.

Основные цели исследования: описание, в историческом плане, развития цветочувствительности у младших школьников, установка теоретико-методологических ориентиров развития цветочувствительности у младших школьников; определение степени цветочувствительности у младших школьников; разработка специфических методологий развития цветочувствительности у младших школьников; разработка критериев оценки цветочувствительности у младших школьников; экспериментальная проверка методологий развития цветочувствительности у младших школьников; разработка методологических рекомендаций развития цветочувствительности у младших школьников.

Научная проблема, решенная в рамках исследования состоит в обосновании, аргументации и проекции Модели развития цветочувствительности учеников I-IV классов и разработке параметров восприятия и воспроизведения цвета.

Научная инновация и теоретическое значение исследования состоят в систематизации идей, концепций и принципов развития цветочувствительности у младших школьников; установление критериев оценки цветочувствительности школьников.

Практическое значение исследования выражается в определении степени развития цветочувствительности у младших школьников; в разработке специфических методологий развития цветочувствительности у младших школьников; в практических рекомендациях развития цветочувствительности у младших школьников.

Результаты исследования были *утверждены и реализованы* посредством 9 сообщений на научных форумах и 11 научных статей, преподавание в КГПУ им. И. Крянгэ.

ANNOTATION
Blaja-Vitcovschiu Ala
The development of chromatic sensitivity to primary school pupils
Doctoral thesis in pedagogy, Chişinău, 2012.

Thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, 225 sources of bibliography, 21 appendices, 149 pages of text, 21 figures, 23 tables.

The results of research are published in nine scientific works and methodological articles.

Key terms: colour, the artistic education, the methodology of chromatic perception, perception, chromatic sensibility, signification of colours.

The research is dedicated to methodology of artistic education of primary school pupils.

The purpose of research: systematization and experimental validation of specific methodology in developing chromatic sensitivity to primary school pupils.

The problem / issue of research: The contradiction between the subjective-objective necessity of developing the chromatic sensitivity to primary school pupils and the practice of application a methodology that does not comply with principles of artistic-plastic education.

General objectives of research: historical description of the research process of chromatic sensitivity of pupils, to establish the reference point of theoretical and methodological development of chromatic sensitivity to small pupils, to establish the degree of chromatic sensitivity to pupils; to work out a specific methodology of developing the chromatic sensitivity; to establish criteria for assessing the chromatic sensitivity of pupils; to validate through experiment the methodology of chromatic sensitivity of pupils; to establish general conclusions and recommendations in point of developing chromatic sensitivity of pupils from primary school.

Scientific innovation and the theoretical value of research consist in collecting ideas, concepts and principles of developing chromatic sensitivity; establishment criteria for evaluation of pupils chromatic sensitivity; grounding the role of spontaneous creation in the development of chromatic sensitivity to primary school pupils.

Practical value of the research is given by establishment of the chromatic sensitivity of pupils; the specific methodology for the development of chromatic sensitivity of pupils; practical recommendations in developing chromatic sensitivity to pupils from primary school.

The research result have been approved and implemented through nine communications at scientific forums and eleven scientific works and methodological articles, through the teaching activity of doctoral student.

LISTA ABREVIERILOR

DSCE	- Dezvoltarea sensibilității cromatice la elevi
EAE	- Educația artistico-estetică
EAP	- Educația artistico-plastică
EC	- Experimentul de constatare
E _{Ctrl}	- Experimentul de control
EF	- Experimentul de formare
Ex., ex.	Exemplu/exemplu
Modelul DSCE	- Modelul metodologic de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevi
SAPE	- Sensibilitatea artistico-plastică a elevilor
UPSC	- Universitatea Pedagogică de Stat <i>Ion Creangă</i>

INTRODUCERE

Actualitatea temei. Educația artistico-plastică a elevilor din clasele I-IV realizează o deschidere a conștiinței lor spre estetic și artistic, le descoperă caracterul cromatic al lumii, le dezvoltă rafinament în receptarea ei vizuală. Această particularitate a receptării, în general, a receptării artistice, în special, și a celei artistico-plastice, în particular, impune studiul, cercetarea și organizarea unui sistem de activități de receptare artistico-plastică, conceptualizat pe o metodologie specifică, care să se rezulte cu dezvoltarea sensibilității artistico-plastice față de operele de artă, frumosul uman și cel al naturii.

În cadrul prefigurat de sensibilitate artistico-plastică generală un rol specific revine dezvoltării sensibilității cromatice a elevilor de această vârstă pentru opere și fenomene ale artei, vieții și naturii (mediului ambiant), căci culoarea are o mare importanță în cunoașterea și creația artistică a omului, lumea în care trăiește acesta, fiind esențial marcată și de faptul că lumina se dispersează într-un spectru bogat de culori de bază și în nuanțe ale acestora. Or, fiind lumea plină de culori, copiii trebuie învățați să o perceapă anume ca lume cromatică, iar pentru aceasta este necesară dezvoltarea sensibilității lor cromatice. De aici și una din prioritățile de bază ale formării și dezvoltării artistico-plastice a copiilor de vârstă școlară mică este centrarea acestei priorități pe dezvoltarea sensibilității cromatice.

Premisele mai importante ale cercetării noastre sunt următoarele.

- În spațiul educațional est-european s-a constituit, în anii '80 ai secolului trecut, o teorie a educației artistic-estetice (EAE) (în *Germania*: H.R.Jauss – teoria experienței literare și estetice; în *Polonia* – J.Mukarovsky – principiul priorității receptorului; în *Rusia*: A.I.Burov, B.T.Lihaciov, L.P.Peciko – principiile EAE; E.V.Kviatcovski, N.A.Kușaev și colab. – educație literară; B.Iusov – educație artistico-plastică; B.Aliev – educație muzicală, G.N.Kudina și Z.N.Novleanskaia – psihologia receptării artistice etc.; în *România*: C.Parfene – metodica literaturii și P.Cornea – teoria lecturii; în *R.Moldova*: Vl.Pâslaru – educația literar-artistică, I.Gagim, V.Babii – educația muzicală ș.a.). EAE este o teorie unică în lume, ea reglementând și activitatea de educație artistico-plastică a elevilor la toate nivelurile acțiunii educaționale: de proiectare curriculară, teleologică, conținutală și metodologică, fiecare componentă a sistemului fiind întemeiată pe anumite principii specifice, care, firește, urmează a fi precizate, inclusiv experimental, pe fiecare aspect al receptării-creației-interpretării.

- La sfârșitul sec. al XX-lea în R.Moldova, educația artistico-plastică a elevilor se realizează într-un nou context conceptual și curricular. Autorii *Concepției educației artistico-plastice* în școala generală și *Curriculumului de educație artistico-plastică* care i-a urmat s-au

sprijinit masiv atât pe teoria EAE din anii '80, cât și pe tradiția națională de educație artistico-plastică generală (a tuturor românilor) și specială (a copiilor și elevilor), apropiind acest gen de educație de principiile artei, deci ale cunoașterii artistic-estetice, și contribuind la o dezvoltare a pedagogiei artelor, care să reglementeze formarea estetică a fiecărui educat pe natura artei și particularitățile receptării-creației-interpretării ale elevilor în cadrul artelor plastice.

- În această bază a fost elaborat un nou instrumentar de educație artistico-plastică – curricula, manuale, ghiduri metodologice, materiale didactice; a demarat un proces de formare profesională inițială și continuă a cadrelor didactice care predau în instituțiile preșcolare și în școala generală disciplina *Educația artistico-plastică* – toate acestea modificând în mare măsură conceptual, teleologic, conținutul și metodologic activitatea în cadrul disciplinei școlare date.

- Perioada de la sf. sec. XX și înc. sec. XXI este marcată de un fenomen global, numit informatizare, ale cărui instrumente, calculatorul, televizorul și videomagnetofonul, precum și alte accesorii de același gen, au instituit un nou tip de informare, învățare și comunicare, care influențează esențial întreaga cunoaștere umană cât și comportamentul său artistic-estetic. În particular, a crescut suprasolicitarea vizualității copiilor și elevilor, cauzată de utilizarea tot mai masivă a calculatorului și televizorului, care reprezintă nu numai un factor de dezvoltare generală a acestora, dar și riscuri importante, printre care se constată și scăderea sensibilității percepției artistico-plastice, aceasta fiind solicitată practic permanent (zilnic), fără însă a fi ghidată de către adulți pe anumite principii și reguli. Pentru elevii de vârstă școlară mică această problemă este una deosebită, deoarece ei se află abia la începuturile formării sale ca receptori de opere artistico-plastice, deci se manifestă prin anumite particularități psiho-fiziologice și axiologice individual-grupale ale receptării artistico-plastice.

- La această vârstă, mai mult ca la altele, se constată o diferență de nivel și valoare în receptarea fenomenelor artistico-plastice de către elevi: nu toți elevii au aceeași sensibilitate față de însușirile estetice ale formelor și fenomenelor naturale și nu toți se bucură de frumusețea lor, dar toți pot învăța cum să trăiască cât mai deplin emoții și sentimente estetice, această capacitate artistic-estetică specială determinându-i în mare măsură să se mențină și să-și dezvolte un tonus marcat de o dispoziție bună, de veselie, încredere în forțele proprii și de fericirea caracteristică vârstei.

- Între timp, după a doua ediție a *Curriculumului de educație artistico-plastică* (2010), au fost realizate anumite abateri de la conceptul inițial de educație artistico-plastică în școală, acentul fiind reamplasat, în mare, pe conceptul tehnologic precurricular (Vl.Pâslaru, *Timpul*, 19 august 2011), adică cel care a dominat până în anii '80 ai secolului trecut, deși toate cercetările în domeniu din această perioadă (I.Daghi, D.Botnari, M.Robu, A.Vatavu, C.Spînu, A.Simac,

T.Hubenco, I.Țigulea, C.Gheorghită, A.Uvarova, L.Vozian, O.Arbus-Spatari etc.) subscriu și dezvoltă în condițiile învățământului național preceptele teoriei educației artistic-estetice indicată ca prima premisă a cercetării noastre, deci și unei metodologii specifice EAP în clasele primare.

• În literatura științifică sunt acumulate anumite date ce permit trasarea și rezolvarea problemelor dezvoltării sensibilității artistico-plastice a elevilor din clasele primare prin explorarea culorii la lecțiile de artă plastică:

- lucrările de fiziologie a culorii: S.S.Alexeev, V.P.Erșacov, G.Itten, L.Luchard, V.Ostvalid, P.Mureșan, care au cercetat procesul perceperii culorii de către ochiul omului și care au descoperit particularitățile individuale ale acestora;

- cercetările ce se referă la psihologia percepției culorilor: L.A.Venger, L.S.Vîgotschi, N.N.Volcov, V.M.Demidov, A.V.Zaporojeț, V.S.Cuzin, M.Liușer, J.Piaget, S.L.Rubinștein, M.Stoica, A.Cosmovici, P.Neveanu, U.Șchiopu;

- idei, concepte și principii pedagogice generale de familiarizare a copiilor cu culoarea și învățarea unor elemente de explorare practică a culorilor în învățământul primar: I.A.Comenius, I.H.Pestalozzi, Fr.Froebel ș.a.;

- aspecte metodice de dezvoltare a sensibilității artistice plastice în cadrul lecțiilor de artă plastică în învățământul general și cel universitar: I.Șușală, M.Ilioiaia, P.Constantin, V.G.Beda, N.N.Volcov, A.I.Cubișkina, V.S.Cuzin, I.Daghi ș.a.;

- folosirea culorii în creația productivă a copiilor: T.G.Cazakova, T.S.Comarova, V.S.Cuzin, V.S.Muhina, N.P.Sakulina, E.A.Flerina, M.Ilioiaia, I.Șușală, M.Robu.

Cu toate aceste realizări, care au făcut posibilă cercetarea noastră, se atestă o insuficiență, dacă nu chiar o lipsă totală, a metodologiei de dezvoltare la copiii de vârstă școlară mică a sensibilității artistico-plastice, în general, și a celei cromatice, în special, anume în conformitate cu teoria educației artistic-estetice (prima premisă a cercetării), cu preceptele pe care sunt întemeiate documentele curriculare din ultimii 10-15 ani din R.Moldova și cu experiențele deja semnificative acumulate în acest domeniu.

Scopul cercetării: Fundamentarea teoretico-metodologică și elaborarea unui model de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor din clasele primare.

Obiectivele generale ale cercetării:

1. Descrierea evoluției procesului de cercetare a sensibilității cromatice.
2. Stabilirea reperelor teoretico-metodologice de DSCE din clasele primare.
3. Elaborarea Modelului DSCE ca un sistem educativ cu componentele: conceptuală, teleologică, conținutală, metodologică, factorială.

4. Proiectarea unei metodologii de evaluare a nivelurilor de dezvoltare a sensibilității elevilor din clasele primare.
5. Validarea prin experiment pedagogic a Modelului DSCE din clasele primare.
6. Elaborarea concluziilor generale și recomandărilor metodologice de DSCE claselor primare.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării rezultă din finalitățile obținute. Pentru prima dată în științele educației artistico plastice la treapta primară de învățământ este abordată problema DSCE în cheia centrării pe elev din perspectivele modelatoare: fiziologică, psihologică, pedagogică. Abordarea vizată a fundamentat modelul pedagogic propus în prezenta cercetare; elaborarea indicatorilor de performanță privind perceperea și crearea culorilor la vârsta școlară mică; contribuția la definirea conceptelor de: sensibilitate cromatică și sensibilizare cromatică.

Problema științifică importantă soluționată în prezenta cercetare o constituie fundamentarea, argumentarea și proiectarea Modelului de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor I – IV și elaborarea indicatorilor de performanță privind perceperea și crearea culorilor la vârsta școlară mică.

Inovația științifică și valoarea teoretică a cercetării constă în:

- sistematizarea ideilor, conceptelor și principiilor de DSCE;
- fundamentarea rolului principiului creației artistico-plastice în DSCE claselor primare;
- stabilirea/elaborarea și validarea criteriilor de evaluare a sensibilității cromatice a elevilor.

Valoarea practică a cercetării este dată de:

- stabilirea unei modalități de măsurare a nivelurilor de sensibilitate cromatică a elevilor claselor primare;
- metodologia specifică de DSCE;
- recomandările practice de DSCE claselor primare.

Aprobarea rezultatelor cercetării s-a făcut prin rapoarte și dări de seamă la Catedra *Desen și Metodica Predării* a Universității Pedagogice de Stat *Ion Creangă*, comunicări la 11 foruri științifice naționale și internaționale, precum și prin 11 publicații științifice și metodologice; prin activitatea didactică a autorului în cadrul Facultății de Pedagogie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din mun. Chișinău.

Conținutul de bază al tezei

Capitolul 1, **Evoluția conceptului de sensibilitate cromatică**. În temeiul analizei lucrărilor unui șir de cercetători din domeniul științelor educației [11, 15, 31, 51, 54] și a psihologiei artelor plastice [2, 6, 8, 19, 29, 30, 57] s-a descris și interpretat evoluția conceptului

de sensibilitate cromatică, urmărind și definind cadrul istoric al problemei vizate. Analiza cercetărilor psihologice privind influența culorilor asupra omului a asigurat dezvoltarea mecanismelor de declanșare a unor stări psihice ceea ce acționează și asupra conduitei lui. Astfel, s-a stabilit, că accentul, în studiul sensibilității cromatice se deplasează de la caracteristicile fizice și culturale ale culorilor spre procesul de percepție a acestora..

În rezultatul cercetărilor pedagogice asupra percepției culorilor a fost determinată natura complexă și obiectiv-subiectivă a culorilor. În consens cu fenomenele investigate s-au efectuat un șir de cercetări vis-a-vis de calitățile obiectelor materiale, care provoacă receptorilor anumite senzații, contribuind la formarea trăsăturilor individuale de personalitate, care facilitează procesul receptării, acestea la rândul lor, influențează nivelul de dezvoltare a mecanismelor sensibilității cromatice, în special, al percepției. În mod particular și prin nivelul de cultură generală și artistică, în general.

În lucrare conceptul *percepție* este valorificat în context particular (de ex., în legătură cu cromatică), iar conceptul *receptare* – în context general (de ex., receptare estetică), ambele fiind abordate ca fenomene esențiale ale sensibilității cromatice, percepția reprezentând elementul primar al receptării. Sunt evidențiate *condițiile pedagogice* de DSCE; sunt analizate metodologiile de EAP în viziunea autorilor de referință din Occident, spațiul ex-sovietic/rusesc și românesc; sunt caracterizate culorile, combinarea și percepția lor după *Testul cromatic Lüscher* [Apud 8]. La fel sunt analizate caracteristicile percepției cromatice în funcție de tipul de activitate nervoasă superioară a oamenilor. Sinteza asupra fenomenelor analizate a permis să concluzionăm că teoriile culorilor reflectă natura obiectiv-subiectivă ale acestora și a sensibilității cromatice a individului, constituindu-se, astfel, ca o știință autonomă a culorilor și percepției cromatice.

Cercetările psihologice cu privire la influența culorilor asupra individului dezvăluie mecanismele lor psihice, deplasează accentul de pe caracteristicile fizice și culturale ale culorilor pe procesul de percepție a acestora, deci pe devenirea lor efectivă în calitate dată. Cercetările pedagogice ale culorilor au descoperit natura lor complexă, obiectiv-subiectivă: calități ale obiectelor materiale, care provoacă receptorilor anumite senzații, formează calități ale receptorilor înșiși, care se deosebesc prin nivelul de dezvoltare a mecanismelor sensibilității cromatice, în special, a percepției în particular și prin nivelul de cultură generală și artistică, în general.

În capitolul 2, **Cadrul teoretic-experiențial al dezvoltării sensibilității cromatice la elevii claselor primare**, sunt examinate potențialul expresiv al culorilor, sensibilitatea cromatică ca problemă a percepției-producerii-interpretării artistice; parametrii sensibilității artistico-

plastice (cromatice) a elevilor din clasele I-IV; cadrul curricular-experiențial de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare; este prezentat *Modelul metodologic de dezvoltare a percepției cromatice la elevii claselor primare* (Modelul DSCE). Subparagrafe speciale sunt consacrate componentelor de bază ale Modelului DSCE: *principiilor* metodologice ale DSCE, *teleologiei* DSCE, *sensibilității* artistice ca obiectiv și finalitate educațională, *factorilor* dezvoltării sensibilității cromatice la elevi, *conținuturilor* DSCE, *metodologiilor* specifice de DSCE.

În concluziile la capitolul 2 sunt menționate reperele teoretice ale metodologiei de dezvoltare a percepției cromatice a elevilor din clasele primare (principiile artei și proprietățile fizico-fiziologice ale culorilor, caracteristicile percepției cromatice generale și pragurile percepției cromatice ale elevilor de vârstă dată, parametrii/criteriile percepției cromatice de către elevii mici, caracteristicile metodologiei specifice de receptare artistică, în general, și ale percepției cromatice la vârsta școlară mică, în special); se stabilește că nivelul general de dezvoltare senzorială la vârsta școlară mică depinde de nivelul formării percepțiilor cromatice, că vârsta școlară mică este cea mai favorabilă pentru dezvoltarea senzorială și percepției culorilor; se specifică că formarea reprezentărilor despre culoare la elevii de vârstă școlară mică trebuie să se bazeze pe anumite condiții pedagogice și psihologice (legătura dintre procesul de percepere și obținere a culorilor) etc.

În capitolul 3, **Niveluri de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare în condiții experimentale**, sunt stabilite nivelurile preexperimentale de percepție cromatică de către elevii claselor I, II, III și analizate comparativ datele experimentale. Acestea sunt corelate cu pragurile sensibilității cromatice și preferințele cromatice.

Niveluri de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare în baza aplicării *Modelului DSCE* reprezintă partea experimentală a cercetării, în baza rezultatelor căreia sunt formulate repere metodologice pentru dezvoltarea percepției cromatice la elevii claselor primare.

În concluziile la capitolul 3 se menționează că anume caracteristicile aparatului senzorial dezvoltat al elevilor claselor primare și capacitatea acestuia de a servi ca mecanism de percepție adecvată a culorilor în mediul ambiant și în operele de artă plastică, precum și caracteristicile pragurilor de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare (preferința pentru culorile *albastru*, *galben* și *roșu*). Se constată că lecțiile de educație artistico-plastică, desfășurate conform *Modelului DSCE*, au dezvoltat la copiii de vârstă școlară mică sensibilitatea cromatică pe linia observare-percepere-producere/creare în natură, mediul uman-social și operele de artă plastică și capacitatea de a asocia culoarea cu fenomene ale propriului univers intim - emoții, sentimente, stări afective.

Drept repere ale metodologiei specifice DSCE din clasele primare sunt indicate: principiul unității proceselor de observare-percepere-producere/creație a operelor de artă plastică de către elevi; observarea fenomenelor, culorilor și nuanțelor acestora în natură, mediul vital și uman-social, în operele de artă plastică și raportarea observărilor la propriile experiențe de cunoaștere artistico-plastică, la propriul univers intim; formarea capacității de percepere a culorilor și corectarea/depășirea eșecurilor provocate de particularitățile individuale și psihologice ale percepției; formarea capacității de reprezentare a culorilor și a nuanțelor fine ale acestora; dezvoltarea unei viziuni artistico-plastice detaliate asupra fenomenelor observate sau/și produse de către elevi, care constă în evidențierea și diferențierea gradațiilor fine ale nuanțelor de culori.

Experimentul pedagogic a stabilit trei niveluri convenționale de DSC la elevii claselor primare, în raport cu caracteristicile etalon și cele conceptuale ale acestei activități la treapta primară de învățământ.

Concluziile generale sintetizează valorile teoretice și practice ale cercetării.

1. EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE SENSIBILITATE CROMATICĂ

În conformitate cu *obiectul cercetării* - procesul dezvoltării sensibilități cromatice la elevii claselor primare la lecțiile de educație plastică, *reperetele epistemologice ale cercetării-idei*, concepte, principii, teorii din domeniile estetic, fizic, fiziologic, psihologic, pedagogic, metodologic - sunt stabilite în viziune istorică:

- principiile fizicii culorii (I. Newton, T. Young, E. Hering, – Apud 166); I. Itten, 190 etc.
- fiziologia percepției cromatice (S. Alexeev, 169; V. Osvald, I. Itten, Apud 38 etc.);
- psihologia percepției cromatice (R. Arnheim, 5; E. Ignatiev, 189; L. Venger, 173; V. Zincenco, 188 etc.);
- principiul priorității receptorului (J. Mukarovsky, 95; Șt. Lupașcu, Apud Vl. Pâslaru, 110; C. Radu, 121; Vl. Pâslaru, 110 etc.);
- principiul gradualității în creația-receptarea artistică (C. Radu, 121);
- principiul adecvării structurii activității de receptare a elevilor la structura operei receptate (N. A. Kușaev și colab., 215, 216);
- teoria experienței estetice și literare (școala de la Konstanz: H. R. Jauss și colab., 84);
- teoria educației artistic-estetice (A. I. Burov, 173; B. T. Lihaciov, 205; L. P. Peciko, N. A. Kușaev, B. Iusov, 216; Vl. Pâslaru, 110; I. Gagim, 70);
- metodologia receptării operelor artistico-plastice (L. Vîgotschi, 162; B. Teplov, 219; E. Ignatiev, 190; E. Flerina, 220; I. Șușală, 144-148, etc.).

Provocările lumii asupra omului sunt nelimitate ca număr și diversitate. Lumea obiectivă – cea din afara individului uman, îl provoacă – adică îl sensibilizează, îl face să se raporteze la însușirile ei emoțional, dezirabil, evaluativ, volitiv, conceptual și comportamental, acestea fiind și manifestări ale atitudinii [Vl. Pâslaru, 112, p. 3-8; Vl. Pâslaru, 111, p. 4-8], să-și formeze și să-și dezvolte anumite competențe și trăsături caracteriale, comportamente, aptitudini și talente.

Grație luminii, lumea ne este dată în culori. Acestea se fac văzute datorită mediului de propagare a luminii, dar și ochiului care le percep, deci în percepția culorilor importanță primă au două lucruri: condiția luminii și condiția receptorului. Condiția luminii, de cele mai multe ori, este determinată obiectiv, deci indiferent de voința omului, dar omul creator poate organiza, într-un mediu de creație, o anumită condiție a luminii. Condiția receptorului, în cea mai mare parte, se formează prin educație.

În aceste două contexte vom examina și istoricul noțiunii sensibilitate cromatică ca problemă pedagogică.

1.1. Precizări terminologice

În lucrare vom opera cu un număr de termeni de specialitate, cunoscuți mai puțin în celelalte ramuri ale pedagogiei, de aceea am considerat să facilităm procesul de comprehensiune a lucrării noastre prin realizarea unor precizări terminologice în domeniul configurat de coloristică și dezvoltarea sensibilității cromatice a elevilor.

Precizările de rigoare demonstrează, în primul rând, că percepția culorilor, deși la origine este un termen psihologic, cu timpul a obținut o încărcătură semantică pur pedagogică, ceea ce ne îndreptățește s-o cercetăm și în calitatea sa de fenomen pedagogic, în special prin aportul pe care-l realizează metodologia specifică la dezvoltarea percepției cromatice a elevilor claselor primare.

În al doilea rând, pentru cercetările din sec. XXI nu mai este un fapt divers unitatea psihopedagogică a fenomenelor educației, așa încât este obișnuit ca cercetarea psihologică să fie complementată de cea pedagogică - pentru a demonstra prezența unor valori culturale în fenomenele și procesele psihice, iar cercetarea pedagogică să apeleze la natura mecanismelor psihice – pentru a arăta că educația trebuie să răspundă naturii triadice a ființei umane: biopsihofiziologică, intelectuală și spirituală [VI.Pâslaru, 111, 4-8].

Culoarea este un mijloc impunător de cunoaștere a mediului, perceperea corectă a ei favorizează adaptarea omului la condițiile de viață, de aceea formarea, dezvoltarea percepției culorii este o problemă de bază a receptării artistice, deci și a educației artistic-estetice a elevilor. În lucrare vom utiliza termenul *percepție* în context particular (de ex., în legătură cu cromatică) și termenul *receptare* în context general (de ex., receptare estetică), primul fiind inclus de al doilea.

Percepția culorilor este un proces psihofiziologic, care poate fi format și dezvoltat, un act condiționat, individualizat al aparatului senzorial prin care sunt percepute calitățile culorii. Aparatul senzorial este influențat de lumină, dispoziție, stare a sănătății omului și de particularitățile individuale de percepere a culorii.

Percepția cromatică este derivată a receptării artistice, care, definită ca proces de cunoaștere umană, la fel este mult mai mult decât un simplu proces de înregistrare (imprimare) a unor fenomene sau fenomene naturale. Ea este o activitate complexă, vie de explorare, care, printr-un ansamblu de anumite operații logice, înglobează însușirile formelor sau a fenomenelor în activitatea nervoasă superioară a omului, afirmă A.Cosmovici [41, p. 26]. Împărtășind în general definiția autorului, vom preciza însă că receptarea artistică, ca și constituenta *percepției cromatice*, nu se reduce la operații logice, ci, dimpotrivă, de aceea și sunt fenomene ale artistic-

esteticului, căci reprezintă, întâi de toate, manifestări ale *imaginației, gândirii și creației artistice*, care, firește, se produc într-o anumită logică artistică.

Senzațiile. *I. Brucar* împarte senzațiile în raport cu organele de simț, considerându-le baza intuițiilor individuale externe despre lume: intensitatea prea mare a luminii poate produce un sentiment de neplăcere; gustul dulce este de regulă plăcut, iar cel amărui displace (deși unii preferă amarul în doze mici, iar altora le displace cantitatea mare de dulce) etc.

Aceste strune interioare ale sufletului și psihicului uman își pot găsi reflectare în expresii artistice plastice și ne permite să presupunem că, cu cât mai puțin durează faza de elaborare a imaginii preconizate, cu atât mai sinceră (mai spontană) este imaginea obținută. Această idee o desprindem din tehnologiile educaționale practicate în Școala Waldorf, care susține că dacă învățăm copiii în baza unor motive sau forme anumite, culoarea se va trata secundar, doar ca o caracteristică a formei. Astfel, distrugând în copil înțelegerea și exersarea frumosului [21, 321].

Omul modern are nevoie de orientare și de adaptare în fluxul în creștere rapidă a informațiilor vizuale, inclusiv în cele date de culoare, care-i îmbogățesc percepția senzorială și cea generală, îi oferă încredere în acțiunea de receptare, apreciind-o ca pe o acțiune care-i dă informații sigure despre lucruri.

Sensibilitate. Dintre cele 6 sensuri indicate de DEX pentru *sensibilitate*, obiectului cercetării noastre îi sunt aferente primele două:

1. facultatea de a simți, de a reacționa la excitații, de a-și schimba, într-o anumită măsură, starea inițială sub acțiunea unui agent exterior; acuitate a simțurilor; capacitatea de a percepe senzații; facultate a organismelor vii de a simți, a percepe prin simțuri tot ceea ce vine din afară; simțire;

2. capacitate de reacție afectivă; intensitate afectivă; emotivitate și afectivitate accentuate; însușirea de a fi foarte simțitor; impresionabilitate.

În artă și literatură, menționează DEX-ul, sensibilitatea este capacitatea de a transmite, de a provoca emoții artistice; receptivitate artistică.

A sensibiliza înseamnă a mări sensibilitatea, adică facultatea de a simți, de a avea emoții artistice și reacții afective. Sensibilitatea este capacitatea dobândită prin educație de a avea senzații adecvate obiectului perceput și subiectului receptor.

În continuare ne vom referi la următoarele definiții de lucru ale *sensibilității cromatice* și *sensibilizării cromatice* care ne aparțin.

Sensibilitate cromatică- capacitatea organului senzitiv de a reflecta o anumită culoare de o anumită lungime de undă.

Capacitatea de a sesiza o culoare anume depinde nu numai de lungimea de undă respectivă, dar și de particularitățile anatomo-fiziologice ale organului dat de simț, de starea lui etc.

Sensibilizare cromatică – intensificarea sensibilității organului dat de simț la anumite culori cromatice cu o anumită lungime de undă datorită exersării, antrenării etc.

Receptarea artistică este, alături de creația artistică, al doilea cel mai important și mai complex fenomen al artei și al cunoașterii artistice.

Particularitățile generale ale receptării artistice (artistic-estetice), conform L.Vozian [164, p. 561], sunt:

a) *totalitatea*: receptarea este *totală*, ea reflectă însușirile estetice ale unei forme (obiecte) sau ale unui fenomen, în totalitatea lor;

b) *caracterul apreciativ*: receptarea este *evaluativă*: ea apreciază ca fiind important (valoros) ceea ce o promovează sau ceea ce îi înlesnește înțelegerea însușirilor formelor, fenomenelor etc. în unitatea lor pe care le ierarhizează;

c) *semnificația*: receptarea este semnificativă, ea tinde în final spre un *înțeles*, *un sens*, o *semnificație*. Ochiul vrea să „vadă” forme (fenomene) cu un anumit înțeles. Atunci când nu are cum să totalizeze însușirile unei anumite forme, intervine un proces de autocorelare.

Cele trei caracteristici ale receptării n-o epuizează, ci marchează doar aspectele definiției ale receptării în raport cu percepția artistico-plastică și cromatică. Multitudinea de principii care definesc receptarea artistică este sintetizată de cercetarea lui Vl.Pâslaru *Introducere în teoria educației literar-artistice* [110, Capitolul II. Fundamentele estetico-filosofice ale educației literar-artistice, p. 54-115].

Percepția cromatică este parte a receptării artistice și, deci, una din cele mai importante calități ale omului.

1.2. Fizica și fiziologia sensibilității cromatice

Apariția sensibilității este legată de apariția lumii organice, care a impus și o nouă formă de reflectare, metabolismul, fenomen fundamental al vieții. Corpul viu interacționează cu mediul, rămânând însă un tot unitar și păstrându-și identitatea relativă anume datorită descompunerii și reapariției continue a elementelor sale. ”Libertatea” organismului viu constă în capacitatea genetică de a-și alege singur condițiile de existență, exprimând și anumite cerințe față de mediu. Gradul de „libertate” a organismului este diferit la diferite niveluri de dezvoltare a lumii organice. Excitabilitatea este proprietatea biologică generală care asigură ființelor vii posibilitatea de a recepționa influențele externe și de a răspunde la ele selectiv, printr-o stare de modificare internă. Ea este atributul oricărei materii vii. Ca materie vie, organismul, în întregul

său, este concomitent analizator și executor. Analiza excitației produce reacții de răspuns: negative, de îndepărtare, de stimul, sau pozitive, de menținere a contactului cu stimulul sau de apropiere de el. Excitabilitatea se manifestă numai în raport cu acțiunea stimulilor necesari. *Recepționarea factorilor indiferenți și stabilirea unui raport cu sens biologic între ei și cei necondiționați reprezintă cordoanele de definiție ale sensibilității.* Baza ei genetică este excitabilitatea.

Evoluția sensibilității s-a desfășurat pe două direcții: a) desprinderea treptată din „senzoriumul comun” al unor organe cu funcții receptoare diferențiate; b) constituirea unor căi speciale de conducere a excitației și a unor instanțe de analiză și sinteză a semnalelor. Separându-se structural, sensibilitatea și mișcarea își păstrează legătura funcțională. Împreună ele formează un sistem unitar de comandă și control cu autoreglare. Mișcarea facilitează recepția: ea se include în veriga componentă a mecanismelor de codificare a semnalelor informaționale la periferie, participă direct în procesul de formare a imaginii senzoriale.

Sensibilitatea îndeplinește pretutindeni funcția de semnalizare, de aceea ea stă la baza tuturor proceselor psihice, de la cele mai elementare până la cele mai complicate.

În procesul evoluției însă ea suportă cele mai mari transformări structurale și funcționale, încetând a mai fi o însușire exclusivă a receptorului, invariabilă, fixă, și devenind o funcție extrem de complexă care se realizează prin interacțiunea unui întreg lanț de verigi situate la diferite niveluri. Omul însă nu este doar un simplu organism biologic, ci cu *subiectul* pentru care stimulul extern devine *obiect*. Raportul specific *subiect - obiect* introduce noi variabile în dinamica generală a sensibilității și în procesul recepției.

Antichitatea. Conform lui P.Constantin, știința despre culoare își are rădăcinile sale istorice. Primele tratate despre culoare sunt raportate la lumea antică. Filozofii antici contrapuneau lumina și întunericul, albul cu negrul, subliniind că între aceste extremități opuse se află toate celelalte culori, dar caracterul acestui fenomen ei nu puteau să-l explice. În baza experienței pictorilor acelor vremuri ei au ajuns la concluzia că anume culorile de bază sunt puține, dar prin amestec se obțin culori noi [37, 38-47].

Unul dintre primii cercetători ai culorii a fost *Democrit*. El a presupus existența atomilor ce sunt iradiați de obiect și care produc în ochi imaginile acestora [Ibid., p.46].

Aristotel a încercat, în sec. IV î.e.n., să explice proveniența culorii și a unor diverse fenomene cromatice. El a creat un tratat despre culoare ca o semiumbră ce reprezintă, după părerea filosofului, rezultatul amestecului de culoare și întuneric [Ibid., p.46].

Euclid spunea că din ochi i se iradiază niște raze care sunt orientate către diversele corpuri ale lumii exterioare și parcă acestea ar îmbrățișa corpurile, astfel producând senzații vizuale [Ibid., p.46-47].

Evul mediu și epoca modernă.

Prin noțiunea de *lucru în sine*, I. Kant afirmă că simțurile nu ne oferă decât aspecte fenomenale și aparente ale obiectelor din jur și nicidecum date care să ne apropie de esența lor. De unde deducem că senzațiile creează o imagine preponderent subiectivă despre însușirile și proprietățile reale ale obiectelor, deci omul este prizonierul absolut al universului său senzorial, „lucrul în sine”, rămânând astfel incognoscibil [M. Zlate, 167]. De aici și teoriile psihologice gnostice (Muller) și agnostice (Hering, Helmholtz) despre senzații.

Teoria culorilor a lui I. Newton. Cercetări fundamentale ale naturii fizice a culorii se raportează la secolul XVII și aparțin lui *I. Newton*. El a dovedit că lumina albă, trecând printr-o prismă de sticlă, se descompune (fenomen cunoscut sub numele de *dispersie*) în șapte culori: *roșu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo și violet*. În tratatul său *Optica* Newton a expus legile de amestec a culorilor, care au devenit baza reprezentărilor posterioare despre senzațiile cromatice [38, 73-75].

Pornind de la această descoperire, s-a explicat culoarea corpurilor. Un corp apare alb atunci când nu absoarbe nici una din razele ce intră în compoziția razei de lumină, ci le respinge, le reflectă pe toate; dimpotrivă, el apare negru atunci când toate razele sunt absorbite și nici una reflectată. Un corp apare verde dacă reflectă numai razele ce au mai rămas după ce au fost absorbite razele roșii, portocalii, galbene, albastre și violete etc.

S-a stabilit că radiațiile între 760-620 milimicroni sunt simțite ca fiind tonuri *roșii*, cele între 620-590 milimicroni dau senzații de *portocaliu*, între 590- 530 milimicroni de *galben*, între 530-500 de *verde*, între 500-430 milimicroni de *violet*. După această delimitare, putem spune că un corp este alb, dacă retina este impresionată de toate aceste radiații, negru dacă nu este impresionată de nici una din ele, verde dacă retina este impresionată de radiații între 530-500 milimicroni etc. [7, 164].

Teoria celor trei culori fundamentale. Din toate teoriile cu privire la percepția culorilor cea mai răspândită este cea a fizicienilor din secolul XIX *Helmholtz* și *Maxwell*, bazată pe trei culori de bază [38, 94-96].

Cu aceste trei culori, prin combinarea lor și datorită funcției de percepere specifică a ochiului, putem crea tot spectrul optic al celorlalte culori – fapt utilizat pe larg în televiziunea modernă, unele posturi TV (de ex., *ProTV Chișinău*, folosindu-le și ca siglă). Culorile se percep vizual numai la lumină. Cea mai potrivită lumină pentru aceasta e cea a Soarelui. Perceperea

vizuală cromatică a omului este strâns legată de natură, în care s-a născut și trăiește. Ochiul e construit din globule sensibile la lumină (pe retină), ce percep culorile. Unele percep culoarea roșie, altele - *albastră*, altele - *verde*. Toate celelalte culori nu sunt altceva decât un sumar de informație a sistemului nervos central, primită de la globulele retinei despre cantitatea de culoare verde, roșie sau albastră, pe care o conține cutare sau cutare obiect. Conform acestei teorii, culoarea este rezultatul acțiunii undelor de lumină asupra țesutului și a sistemului nervos central [74, 172].

Teoria lui H.Helmholtz. O altă personalitate ce s-a ocupat de studiul culorilor în sec. XIX este Hermann von Helmholtz, care a formulat teoria tricromatică și a ajuns, primul, să explice deosebirea dintre „amestecul aditiv” și cel „subtractiv” de culori. Helmholtz a contribuit la dezvoltarea colorimetriei, propunând trei componente variabile ca elemente de măsură: tonul culorii (lungimea de undă dominantă) simbolizată cu λ ; saturația (puritatea – spektraler Farbanteil) simbolizată cu *pe*; și luminozitatea (raportul dintre luminozitatea culorii și alb), simbolizată cu *A*. Principiul său a fost adoptat în 1931, printr-o convenție internațională, de către CIE (Comisia Internațională a Luminatului) și inclus în normele uzuale internaționale [38, 95].

Teoria culorilor lui T.Young. Un mare aport în studiul culorilor l-a avut *Thomas Young* (1773-1829) care susținea că numărul culorilor fundamentale ar fi 3 (*roșu, verde și albastru*). El, împreună cu Helmholtz, au ajuns la convingerea că numai pentru aceste culori există în retină și în nervul optic fibre speciale. Când o parte anumită din aceste fibre funcționează izolat, rezultă una din culorile fundamentale, când funcționează câte două, se nasc combinațiile de culori, iar când funcționează toate odată – rezultă lumina albă [38, 48].

Teoria lui Hering. În secolul XIX, fiziologul german E. Hering a emis teoria potrivit căreia există 4 culori de bază: *roșul, galbenul, verdele și albastrul*. În plus, albul și negrul (din care iau naștere nuanțele de cenușiu), pe care tonurile de culoare pot fi întărite, întețite sau atenuate prin combinare.

Înainte de E. Hering alți doi fiziologi și fizicieni renumiți, englezul T. Young (1773 – 1829) și germanul H. Helmholtz (1821-1894), susținuseră că numărul culorilor fundamentale ar fi de 3. Primul s-a oprit la *roșu, galben și violet*, celălalt la *roșu, verde și albastru*. Probabil că deosebirea dintre părerile lor se datorește aprecierii diferite date tonurilor. Un galben ca lămâia poate fi considerat galben sau verzui, iar un indigo poate fi luat de unii drept albastru iar de alții drept violet [38, 22].

Valorile conceptului de sensibilitate sunt legate de teoriile reflexologică (I.P.Pavlov), behaviorismului etc. și până la cea a psihologiei acționale. În evoluția conceptului se distinge stadiul senzoro-motor, cu semnificația sa majoră pentru tot restul dezvoltării inteligenței.

A doua direcție în dezvoltarea conceptului de sensibilitate cromatică se sprijină pe ideea că omul este un subiect activ, *teleonomic*, care nu se adaptează în mod pasiv la influențele mediului extern, ci transformând condițiile externe în concordanță cu motivele și scopurile sale interne, deci funcția reflectării proprii mecanismelor senzoriale și creierului uman dobândesc și ele un caracter activ, selectiv și orientat [J. Piaget, 116; H. Wallon, 166; A. Leontiev, 204; S. Rubiņstein, 218].

În lumea exterioară nu sunt culori. Sunt numai radiații și vibrații (aruncate de corpuri), cu anumite lungimi de undă. Acestea lovesc, impresionează celulele nervoase ale retinei și provoacă în ele procese fotochimice care apoi, sub formă de impulsuri nervoase, sunt transmise creierului, unde apar sub forma *senzațiilor de culoare*. Avem, deci, la un capăt acțiune mecanică cantitativă, la celălalt capăt impresii de ordin calitativ [119, 42].

Ceea ce interesează artele plastice sunt culorile, senzațiile subiective, și nu radiațiile, vibrațiile obiective din afară. Întrucât cercetările întreprinse de fizică asupra acestora din urmă au adus o mai bună și deplină înțelegere a fenomenelor de culoare atât pentru artiști, cât și pentru privitori, vom examina și unele rezultate arătate de fizică.

Cercetările ulterioare au stabilit că, cu fiecare creștere de aproximativ 2-5 milimicroni, ochiul distinge un nou ton de culoare, un nou ton cromatic. În cuprinsul celor 370 milimicroni, cât este diferența între roșu închis, cu 760 milimicroni lungimi de undă, și între violet cu 390 milimicroni, se situează, după diferiți autori, între 130 și 200 de tonuri cromatice. Tonurile trec dintr-unul în altul și se întorc la nivelul de origine (*Tablelul 1.1*) [Ibid., 43].

Cercetătorii fizicieni, în special opticienii, care au cercetat culorile, s-au întrebat dacă toate culorile spectrului au aceeași importanță. Dacă nu, care ar fi acelea care joacă un rol primordial în formarea celorlalte, astfel au fost stabilite legile culorilor.

Legile culorilor. Au fost stabilite trei legi de bază ale culorilor, care explică toate combinațiile de culori, sugerează informații importante cu privire la percepția acestora.

Legea I: Pentru fiecare culoare cromatică există o altă culoare cromatică, la amestecul cu care se obține una acromatică. Asemenea perechi de culori ce se materializează reciproc, se numesc complementare. Ex.: galben-verzui+violet, roșu-cadmiu+azuriu.

Legea II: Amestecând două culori de bază între ele obținem una nouă, intermediară. De ex., roșu și albastru ne dă violet; din galben și roșu obținem portocaliu.

Legea III: Culoarea amestecului nu depinde de compoziția specială a culorilor și orice culoare din amestec poate fi obținută prin combinația altor culori. De ex., amestecul galbenului cu verdele ne dă galben-verzui, indiferent că verdele a fost și el obținut prin combinația (galben + albastru) [38].

Preocupându-se mai mulți ani de problema acțiunii fiziologice și psihologice ale culorii asupra ființei umane, *I. V. Goethe* a cercetat culorile timp de douăzeci de ani, devenind unul dintre principalii ctitori ai științei generale despre culori, fiind întemeietorul psihologiei culorilor, dându-i dimensiunile și instrumentele unei discipline științifice moderne. El a realizat câteva lucrări fundamentale, precum *Teoria culorii, Elemente pentru istoria teoriei culorii* [Apud 38, 84-88]. A contestat teoria lui Newton, considerând-o o eroare, și a arătat că lumina, ca și culorile, de altfel, nu sunt decât un amestec, în diferite proporții, de lumină și întuneric. După el, nu există diferite lumini în sine, ci doar slăbiri ale ei – *penumbre*, iar culorile fundamentale ar fi doar două: *albastrul*, care este o penumbră luminată, și *galbenul* – o penumbră străbătută de lumină. Toate celelalte culori rezultând din amestecul galbenului cu albastrul [Ibid., 84-88].

Tabelul 1.1. Lungimile de undă ale culorilor exprimate în milimicroni (Apud L.Lăzărescu)

Autor \ Culoare	Itten	Havel	M.Golu – Popescu-Neveanu	Ostwald	Abney	Listing	Rood	Fleury
Roșu	800-650	700-(760-627)	800-620	615,5	620	723-647	700	750-650
Oranj-roșcat							620,8	615
Oranj	640-590	597-(627-589)	620-590	569	620-592	647-585	597,2	605
Galben-oranj							587,9	595
Galben	580-550	581-(589-566)	590-575	579	592-578	585-575	580,8	580
Verde	530-490	527-(566-495)	575-550	506	578-513	575-549	527,1	520
Albastru-verzui			510-490 verde-albăstrui	492,6 turcoaz	513-500		508,2	490
Albastru cianic (Prusia)			490-480 albastru-verzui				496	
Albastru	480-460	473(496-436)	510-480 -	483,5	500-464	492-455	473,2	470
Ultramarin indigo	450-440 indigo		480-450 indigo	478,5 albastru-violet	464-446	455-424	438,3	
Violet	430-390	406-(436-380)	450-390		446	424-397	405,9	400-380

Deși ideea lui Goethe s-a dovedit a fi greșită, fiind bazată pe perceperea nemijlocită a trăirii culorilor, observările și analizele sale metodice au dus la constituirea unui vast tablou

științific ce ilustrează atât raporturile cromatice cât și cele dintre culori, pe de o parte; și senzații, structuri temperamentale, profesii și simboluri, pe de altă parte (*Anexa 1, Fig.1*).

Teoria culorilor lui A. Schopenhauer. În istoria dezvoltării teoriei culorilor, în pofida unor ipoteze discutabile, a jucat un rol important și A.Schopenhauer. Partea cea mai interesantă a teoriei lui privește relațiile calitative și cantitative dintre culori, raporturi stabilite în funcție de efectul fiziologic al acestora asupra ochiului. El ajunge să constate că deosebirile dintre culorile pure nu constau doar în tonalitatea ci și în luminozitatea lor: galbenul fiind cel mai aproape de lumină și alb, iar complimentara sa – violetul, cel mai aproape de întuneric și negru. Tot așa, portocaliul e mai depărtat de negru ca violetul. Iar roșul și verdele, după părerea filozofului, au valori de luminozitate absolut egale; pentru care le și consideră cele mai frumoase, *les couleurs par excellence* (culori prin excelență) [Apud 38, 84-88].

A.Schopenhauer explică caracteristicile culorilor prin specificul funcționării retinei, activitatea căreia este fragmentată în funcție de culoare. De ex., galbenul ocupă 3/4, violetul 1/4, portocaliul 2/3 etc. Numai albul ocupă totalitatea activității retinei (*Anexa 1, Fig. 2*) [Ibid., 90].

Teoria lui J.Hoffmann. De caracteristicile culorilor s-a ocupat, la răscrucea secolelor XVIII-XIX, și Johann Hoffmann, cercetând relațiile lor armonice. În căutarea unor anumite certitudini legice, el a ajuns firesc, ca și alții dinaintea sa, la muzică, stabilind astfel o serie de similitudini între lumea sunetelor și cea a culorilor, după cum urmează:

Lumină	- sunete puternice;
Întuneric-umbră	- tăcere;
Raze luminoase	- unde sonore;
Culoare	- sunet;
Corpuri colorate	- instrumente muzicale;
Culoare pură	- ton întreg;
Culoare amestecată	- jumătate de ton;
Ton rupt	- ton muiat;
Lumină	- înălțimea tonului;
Întuneric	- profunzimea tonului;
Serie de culori	- octavă;
Serie de culori repetate	- mai multe octave;
Clarobscur	- unison;
Culori celeste	- tonuri înalte;
Culori ocru-brune-roșcate	- contra-tonuri;
Ton dominant	- voce-solo;

Lumină și jumătate umbră	- vocea întâi și a doua;
Indigo	- violoncel;
Ultramarin	- violă și vioară;
Verde	- voce omenească (gâtlej);
Galben	- clarinet;
Roșu aprins	- trompetă;
Roșu-trandafiriu	- oboi;
Roșu-cărămiziu	- flaut;
Purpură	- corn de vânătoare;
Violet	- fagot;
Aranjarea paletei	- acordarea instrumentelor;
Desen colorat, la viu	- concert de pian;
Pictură în pastă plină	- simfonie [Apud 38, 84].

Astfel de analogii vor mai fi stabilite și de alți cercetători ai culorilor, ca de pildă – W.Kandinsky.

Wassili Kandinsky a înrăurit conceptul coloristic al secolului trecut, atât prin pictura sau spectacolele sale, cât și prin opera sa pedagogică sau cea teoretică. În lucrarea sa teoretică fundamentală *Ueber das Geistige in der Kunst, insbesondere in der Müncheh* (Despre spiritualitate în artă și mai ales în pictură) autorul expune considerațiile sale despre condițiile generale, materiale și spirituale ale operei de artă. În prima parte a lucrării prezintă analiza dublei acțiuni ale culorilor: fizice și psihice, iar în a doua parte a lucrării, intitulată *Pictura* – un adevărat tratat al culorii – analizează culorile și raporturile acestora cu formele, precum și analiza în spiritul sintezei artelor, a relațiilor dintre pictură și muzică. [Apud 38, 126].

Secolul XX. Teoria lui I.Itten. La începutul sec. XX Iohannes Itten a continuat cercetările în domeniul culorilor. Pe baza experienței artistice și pedagogice de peste 40 de ani, Itten a publicat lucrarea *Arta culorilor* [190], lucrare de seamă în domeniul teoriei contemporane a culorilor. I.Itten analizează întreaga structură a fenomenelor coloristice: de la percepția subiectivă până la legile obiective ale colorimetriei. El face o deosebire netă între realitatea coloristică, adică însușirile obiective ale culorii, pe de o parte, și efectele lor, deci urmările subiective, pe de alta. Astfel ajunge la cercetarea aprofundată a contrastelor, a amestecurilor de culori etc. Printre factorii subiectivi, Itten relevă însemnătatea preferințelor pentru anumite culori sau acorduri, pe care le pune în legătură directă cu structura temperamentală sau chiar cu însușirile artistice ale indivizilor. El acordă însă un loc mare factorilor obiectivi, pe care-i așează la baza a ceea ce numește *Teoria constructivă a culorilor* [Apud 38] și care prevede, mai întâi, elaborarea

cercului cromatic divizat în 12 părți. La început se stabilește poziția celor trei culori fundamentale: galben, albastru, roșu. Apoi trebuie preparate prin amestec cele trei culori secundare: portocaliu, violet și verde, plecând de la culorile fundamentale și să fie raportate la cercul cromatic, după cum arată figura. Cele șase culori obținute acum sunt așezate, de asemenea, în sectoarele corespunzătoare ale cercului cromatic. După aceea se pot găsi ușor culorile intermediare ce mai lipsesc pentru a completa cercul cromatic cu 12 culori. (*Anexa 3,4*) [55, 12-20].

I. Itten reia apoi legea celor șapte contraste pe care o modifică oarecum, lărgind-o cu regula contrastului simultan:

1. Contrastul culorilor în sine – el se naște când culorile pure sunt folosite în grupări multicolore. Albul și negrul pot argumenta vivacitatea efectului.

2. Contrastul clarobscurului: privește folosirea diferitelor luminozități și valori tonale ale culorilor. Toate culorile pot fi luminate cu alb și întunecate cu negru. Pentru fiecare culoare trebuie să începem prin a stabili o scală de tonuri ce corespunde celei clarobscurului.

3. Contrastul cald-rece: cel mai mare efect al acestui contrast se atinge prin culorile portocaliu-roșu și albastru-verde. Toate celelalte culori apar reci sau calde după contrastul lor față de tonurile mai calde sau mai reci.

4. Contrastul complementarelor: în cercul cromatic, complementarele sunt opuse una celeilalte. Când se amestecă împreună culori complementare, se obține un cenușiu-negru, neutru. Culorile complementare se exaltă unele pe lângă altele, până la cea mai mare putere luminoasă; amestecate, ele se distrug în cenușiu-negru.

5. Contrastul simultan: efectul său se bazează pe legea complementarelor, după care fiecare culoare cere, psihologic, culoarea opusă, complementul său. Dacă această culoare nu e prezentă, ochiul produce simultan culoarea complementară. Alături de un verde puternic, un cenușiu neutru va părea ca un cenușiu roșcat, în vreme ce un roșu puternic acționează asupra aceluiași cenușiu, făcându-l să pară cenușiu-verzui.

6. Contrastul de calitate: constă în opoziția culorilor strălucitoare și a culorilor stinse. Atenuarea se poate face cu negru, cu alb, cu cenușiu sau cu culori complementare.

7. Contrastul de cantitate: se bazează pe opoziția suprafețelor colorate de mărimi diferite” [28, 125].

Este necesară, după I. Itten, și studierea acordurilor generale ale culorilor, cât și poziția acestora în sfera culorilor. El elaborează steaua culorilor, proiecția sferei, pe un plan, împreună cu cele 12 culori de bază spre negru și alb (*Anexa 3*) considerând că este cea mai reușită privire generală asupra constituției ansamblului de culori.

Teoria lui R. Arnheim. De la aceeași ipoteză, după care fenomenele coloristice aparțin, înainte de toate, psihologiei, pleacă și Rudolf Arnheim. Numeroasele sale studii, cu deosebire lucrarea *Art and Visual Perception (Arta și percepția vizuală)*, publicată în 1954 [5], dezbat în ansamblu grava problemă a abstractizării exagerate a metodelor pedagogice, pledând pentru renașterea învățământului bazat pe imagini, și în general, pe contactul nemijlocit cu realitatea vizibilului. Pentru această revizualizare a educației autorul analizează toate componentele imaginii: echilibrul, forma și reprezentarea, spațiul, lumina, culoarea sau mișcarea, mai ales spre a restabili autenticitatea imagisticii vizuale, amenințată să fie înecată în cuvinte – spune el chiar la începutul cărții. Și cum „în ultima analiză, orice imagine vizuală e produsă de culoare și luminozitate”, R. Arnheim dă acestor capitole o dezvoltare deosebită, aducând numeroase ipoteze, ca și rezultate experimentale noi, originale. Ele apar mai întâi în legătură cu elementele scalei coloristice.

Expunând diversele ipoteze asupra numărului de nuanțe, de grade valorice sau de saturație ce pot fi deosebite de un privitor obișnuit, mijlociu sau „statistic” – cum se spune în limbaj de specialitate – R. Arnheim constată că nici o încercare de standardizare a culorilor, contemporane lui, n-a avut vreun efect notabil asupra compoziției artistice. [5, 43].

Pe de altă parte, însă, este adevărat că o compoziție cromatică – ca și orice altă creație artistică - poate avea o formă inteligibilă, numai dacă e alcătuită dintr-un număr limitat de valori perceptive.

El a fost preocupat de întrebările-cheie ale domeniului: Care sunt culorile primare sau fundamentale, capabile să dea, prin amestec, toate celelalte culori? Sau, care culori sunt percepute ca simple și ireductibile?

O contribuție de seamă la teoria cromatică adusă de psihologul american este și cea din domeniul practicii culorilor complementare. În legătură cu acestea, R. Arnheim face 4 concluzii generale:

1. În toate perechile complementare unde o culoare este fundamentală, pură, cele două culori sunt reciproc exclusive.
2. Dacă se consideră verdele ca o culoare fundamentală, se creează două arii în care perechile amestecurilor sunt reciproc exclusive.
3. În nici o pereche complementară nu există două culori amestecate ale acelorași două fundamentale.
4. Dacă admitem ipoteza celor trei culori fundamentale, toate trei vor fi conținute în toate perechile. Dacă verdele este considerat culoare fundamentală, unele perechi vor cuprinde toate cele patru culori fundamentale, unele – trei, dar nici una – mai puțin de trei [Ibid., p.5].

Aspectele teoretice ale problemei fiziologice ale procesului de percepere a culorii de către organul de vază al omului și evidențierea particularităților individuale de percepție cromatică ale omului au fost cercetate de S. Alexeev [169], V. Osvald [Apud 46], I. Iitten [190] ș.a.

Cercetările de ultimă oră definesc **senzația** drept *reflectare activ-selectivă și ideal-subiectivă a însușirilor particulare și singulare ale stimulilor modali specifici în forma unui cod-image, conținutul căreia furnizează o informație secvențială fragmentară despre obiectele și fenomenele perceptibile, fără să le identifice, ci doar discriminându-le în cadrul aceleiași însușiri – intensitate, durată, greutate, temperatură etc.*

Au fost descoperite legile sensibilității - *legea pragurilor absolute, legea intensității senzațiilor, legea adaptării* [M.Golu, 74; P.Popescu-Neveanu, 100; M.Zlate, 166], precum și stabilit rolul proceselor trofice [L. A. Orbeli, Apud 166] și al valorii stimulului.

1.3. Dimensiunile psihologică, pedagogică și metodologică ale conceptelor de percepție și sensibilitate cromatică

Psihologia percepției cromatice (vederii) studiază orientarea acesteia spre un anumit scop, obiectualitatea, înțelegerea și interpretarea ș.a. și este explicată de *teoria activității psihicului*, fondată de L. Vîgotschi [161], A. Leontiev [203], A. Zaporojeț [187], V. Zincenco [188], V. Davîdov [184], P. Galperin [180], S. Rubinștein [217] ș.a.

Aspecte psihologice ale culorilor au fost cercetate de S. Venger [173], N. Volcov [179], M. Liușer [Apud 38], J. Piaget [116], S. Rubinștein [217], B. Teplov [218].

Psihologii au demonstrat că caracteristicile percepției nu sunt înnăscute și se dezvoltă pe parcursul întregii vieți. Astfel, constanta percepției se fixează la vârsta de 10 ani la nivelul omului matur. La școlarii mici este puțin dezvoltată obiectualitatea, deoarece copilul nu se poate detașa conștient de mediu, el este contopit cu lumea exterioară a obiectelor (B. Ananiev [170], N. Cudreavțev [Apud 189]).

Psihologii și medicii menționează, că senzațiile cromatice se dezvoltă din fragedă copilărie. Cercetătorii ruși A. Novohatski și O. Uvarova [209] în anii 90 ai sec. XX au demonstrat că apariția senzațiilor cromatice parcurge câteva perioade:

I - până la 14 săptămâni la fetițe și până la 16 săptămâni la băieți se marchează lipsa completă a senzațiilor de culoare; apoi apare sesizarea culorii roșii, peste două luni apare sesizarea culorii verzi, peste încă două luni se sesizează culoarea albastră;

II - între lunile 14 și 16 și doi ani cresc brusc capacitățile senzoriale cromatice;

III - după vârsta de doi ani senzațiile cromatice se dezvoltă mai încet;

IV - se finisează constituirea senzațiilor cromatice la 7,5 ani la fete și la 8 ani la băieți.

Constanta percepției a lui J. Piaget. Pedagogul și psihologul elvețian consideră că anume constanta percepției se dezvoltă și atinge un nivel înalt deja în perioada timpurie, dar numai în relația cu spațiul apropiat, în care el acționează nemijlocit. Celălalt spațiu, în perioada menționată, se percepe neconstant din cauza lipsei experienței personale în mediul dat [116, 55].

Un șir de cercetători ruși - L. Venger [173], L. Vîgotschi [161], A. Levitov [202] ș.a., au demonstrat că orice capacități umane, printre care și capacitatea de a percepe culorile, sunt rezultatul învățării pe parcursul vieții și că acestea pot fi dezvoltate activ în procesul activității plastice. Ei evidențiază vârsta școlară mică ca una dintre cele mai favorabile pentru educarea senzorială și dezvoltare a copilului.

Concluziile psihologilor deschid importanța procesului de percepere a culorii, care trebuie realizat mai întâi pe obiectele și fenomenele reale, apoi și pe materialele care le ilustrează, cu ajutorul unor întrebări orientative.

Unii cercetători din Occident - O. Decroli, F. Frebeli ș.a. consideră că antrenarea formală a copiilor în actul de deosebire a culorilor din natură și după exemple contribuie la formarea culturii cromatice și dezvoltă capacitățile senzoriale ale acestora [Apud 12].

N. Saculina consideră că este important a forma la copii reprezentări senzoriale despre calitățile obiectelor (culoare, poziție în spațiu, mărime, greutate, mișcare), care vor permite copilului să reprezinte chipul obiectului [195].

O cale de perfecționare a percepțiilor este propusă de L. Venger [174], L. Zaporojeț [187], N. Saculina [195]. Ei ajung la concluzia că asimilarea sistemului etaloanelor senzoriale - reprezentările despre varietatea culorilor și a caracteristicilor sale de luminozitate, pastozitate și ton - poate fi realizată cu succes doar în procesul special de instruire și educație.

Principiul percepției graduale a culorilor stipulează că însușirile culorilor sunt percepute treptat, la trei grade:

- gradul de culoare: tonul coloristic cromatic sau acromatic;
- gradul de saturație: procentul de culoare cromatică;
- gradul de ton: luminozitatea, intensitatea tonului culorii [100, 73-83].

Ochiul omului este capabil să perceapă sute de nuanțe coloristice, dar posedă această capacitate la niveluri diferite de dezvoltare.

Cercetarea problemei percepției culorilor la vârsta școlară mică în cadrul orelor de educație artistico-plastică este mereu în atenția psihologilor. Așa cum au arătat cercetările lui L.Venger [173], A Flerina [219] ș.a., deja la vârsta preșcolară copilul este capabil să rezolve un șir de probleme cromatice.

E. Ignatiev a stabilit că majoritatea elevilor din clasa I, primind însărcinarea de a reprezenta culoarea obiectului din natură, cercetează minuțios obiectul, încercând să determine culoarea și denumirea acesteia, după aceasta ei nu mai revin la cercetarea naturii și a culorii, ci colorează imaginea cu o culoare locală indiferent de forma și clarobscurul obiectului reprezentat. De aici autorul a concluzionat că identificarea culorii la elevii claselor I poartă un caracter global nesecvențial: elevii știu că fiecare obiect își are culoarea sa, întotdeauna constantă. Anume aceste reprezentări se manifestă în desenele copiilor și le fac decorative, deoarece ei reprezintă culoarea locală a obiectelor [189, 48].

Acest nivel de DSCE nu este suficient, deoarece tratarea picturală necesită o cercetare mai detaliată a culorii și observării mai fine a raporturilor de culoare din desen și din natură. La fel, elevii claselor I-II nu pot și nu doresc să realizeze o analiză mai amănunțită a culorii obiectului, deoarece nu înțeleg importanța plastică a acestui moment.

Abia în clasa a IV-a, datorită instruirii artistico-plastice și schimbărilor produse în dezvoltarea generală a elevilor, se observă o schimbare esențială a atitudinii față de analiza cromatică complexă a obiectelor (naturii). Elevii percep altfel natura: de multe ori folosesc *reacția văzului parțial* - analizează foarte fin și compară culoarea din natură cu cea ce o obțin pe paletă. E. Ignatiev remarcă că elevii clasei a IV-a, cu mult mai mult decât cei din clasele I-II-a, dau dovadă de analiză senzorială [Ibid., p.50].

Elevii cu un nivel inferior de percepere și reprezentare a culorilor din natură, în lucrările lor creative, realizate după imaginație, folosesc, în majoritate, aceleași culori care le-au folosit la reprezentarea după natură. Iar elevii cu un nivel mai înalt al abilităților de redare a culorilor compuse din natură, repetă culorile compuse, ca la reprezentarea după natură [Ibid., p.51].

Cercetările au demonstrat că o mare parte din dificultățile ce apar la elevi la etapa incipientă de învățare (mai cu seamă în clasa I) este legată de particularitățile percepției la vârsta dată, ce se caracterizează prin insuficiența *preciziei* și a *mobilității*. Ca rezultat, literele și imaginile apar schimonosite, culorile nu coincid obiectelor etc.

Cercetările mai târzii ale psihologilor (L. Venger [173]; V. Zinenco [188] ș.a.) au permis concretizarea stadiilor de constituire a imaginii percepute și evidențierea câtorva faze:

I - divizarea brutală (grosolană) a proporțiilor de bază ale obiectului;

II - evidențierea deplasărilor bruște a liniilor curbe și a strâmbării „nasului” obiectelor;

III - reprezentarea adecvată a formelor, fără delimitarea clară a detaliilor mici, conturul se oglindește cu toate detaliile, și imaginea obiectului este diferențiată [173, 57].

Simțul cromatic al omului înregistrează numai o cantitate din razele spectrale, primite de la un obiect, pentru că o parte din ele se asimilează și se transformă în alte forme de energie și, în primul rând, în căldură.

Caracterul activ al văzului (vederii), orientarea acestuia spre un anumit scop, obiectualitatea, înțelegerea și interpretarea ș.a., se explică prin teoria activității psihicului, pe care au fondat-o L. Vîgotschi 161; A. Leontiev, 203; A. Zaporojeț, 187; V. Zencenco, 188; V. Davîdov, 184; P. Galperin, 180; S. Rubenștein 217, ș.a.

Percepția cromatică are deci următoarele particularități:

Obiectualitatea – în cazul percepției analizatorul parcă ar căuta pentru a evidenția obiectul necunoscut sau o particularitate pe fundalul altui obiect.

Integritatea constă în reflectarea integră a obiectului. Dacă această caracteristică lipsește, atunci omul percepe numai unele părți ale obiectului.

Structura – datorită ei omul nu percepe fiecare sunet, element aparte, ci îl percepe în structură, succesiv.

Înțelegerea – datorită ei, obiectele și fenomenele percepute sunt conștientizate, interiorizate, apoi exteriorizate.

Constanța – datorită ei omul nu poate să conștientizeze iluziile percepției [166, 85].

Clasificarea se face pe 2 criterii:

- Pe baza analizatorilor ce participă, se evidențiază percepțiile: vizuală (ochi), auditivă (urechi), tactilă (organele tactile), olfactivă (nas), gustativă (limba, cavitatea bucală).

- După formele materiei, deosebim percepțiile: timpului, spațiului, mișcării.

Primele cercetări microgenetice a fazelor percepției au fost realizate în 1893 de *N. Langhe*. El a formulat legăturile percepției, care descoperă faptul că orice percepere este esența schimbării unui șir de momente și situații. Orice treaptă precedentă reprezintă o stare psihologică mai concretă, mai generală, iar fiecare treaptă ce urmează – mai subiectivă și mai diferențiată. Dinamica procesului recunoașterii obiectelor, fenomenelor etc. este conținută implicit în aceeași lege, după care mai întâi se evidențiază numai generalul și reprezentările superficiale despre obiect, care apoi se schimbă cu reprezentările mai concrete, mai detaliate ale percepției. Primul (procesul de recunoaștere a obiectului) este de durată scurtă (până la câteva secunde), al doilea proces este de durată lungă (uneori durează luni și ani de zile), scrie R. Atkinson [6].

Conform lui M. Golu, în funcție de gradul de orientare spre scopul activității individului percepția se împarte în:

- percepție premeditată;
- percepție nepremeditată
- percepție voluntară
- percepție involuntară [74].

Percepție nepremeditată poate fi atât particulară obiectelor, cât și necorespunzătoare lor, intereselor personalității; nu există un scop pus din timp și lipsește din ea activismul volitiv.

În *percepția premeditată* omul își pune un scop, depune anumite eforturi volitive pentru o mai bună realizare a atenției apărute și alege voluntar obiectele percepției.

În procesul cunoașterii realității înconjurătoare percepția poate trece în observare.

Observarea este percepția orientată, planificată a obiectelor în cunoașterea cărora este interesat individul cunoscător. Una dintre cele mai dezvoltate forme ale percepției premeditate se caracterizează printr-un activism sporit al personalității. Omul, afirmă M. Zlate, nu percepe tot din ceea ce-i apare în ochi, ci dezmembrează ceea ce este mai important și mai interesant pentru el. Caracterul sistematic al percepției orientate urmărește fenomenul de dezvoltare, modificarea caracterului ei calitativ, cantitativ și periodic [166].

Gândirea activă inclusă în observare ajută la separarea principalului de secundar, a elementului principal de cel întâmplător și la diferențierea mai clară din lumea observării, afirmă R. Granovskaia [183]. Percepția, atenția și vorbirea se unesc în observare, într-un proces unic al activității gândirii mintale. Procesul observării începe, mai întâi cu formularea sarcinii, ea poate să se împartă într-un șir de obiective mai mici care se rezolvă treptat. Pe baza sarcinilor se alcătuieste planul detaliat al organizării ei, aceasta permite a prevedea diferite laturi ale fenomenului, obiectului observat, a evita eventualitatea și spontaneitatea percepției. Pregătirea prealabilă a observatorului, prezența la el a anumitor cunoștințe, abilități și atitudini, posedarea unei metodologii aferente, oferă posibilitatea examinării obiectului dat în diferite condiții, a remarcării modificărilor care au loc în rezultatul acțiunii unor anumite cauze; adunarea materialului perceput cere să fie supus unei analize minuțioase. Dacă omul se antrenează sistematic în observare, la el își perfecționează cultura observării, își dezvoltă spiritul de observație [Ibid.,].

Spiritul de observație este abilitatea de a observa particularitățile caracteristice, dar puțin vizibile ale obiectelor și fenomenelor, el se capătă în procesul observării sistematice și e legat îndeosebi cu munca preferată sau interesele profesionale [Ibid.,].

Percepția și observația omului se caracterizează atât prin legăturile generale, cât și prin particularitățile individuale. Particularitățile individuale depind de deosebirile în structura și funcționarea organelor de simț, determinând agerimea văzului, sensibilitatea auzului, finețea gustului, văzului, pipăitului, atribuie percepției fiecărui om o anumită nuanță, fac reflectarea individuală specifică. Caracterul individual al percepțiilor și observărilor se manifestă în dinamica, precizia, profunzimea și gradul de generalizare, în nuanțele emoționale [Ibid.,].

În procesul studierii psihologice a particularităților percepției s-au format cunoștințele despre următoarele tipuri de bază ale percepției și observării:

- sintetic;
- analitico-sintetic;
- analitic;
- emoțional [Ibid.,].

La *oamenii de tip sintetic* se manifestă o înclinație evidentă spre reflectarea generalizată a fenomenelor și spre determinarea sensului, ei nu atribuie importanță detaliilor.

Oamenii de tip analitic manifestă într-o măsură mai mică înclinație spre caracteristica generalizată a fenomenelor realității, lor le este caracteristic năzuința de a realiza și a analiza detaliile amănunțit, având o atitudine exagerată și atentă față de detalii. Astfel de oameni întâlnesc greutăți în înțelegerea esenței de bază a fenomenelor.

La *oamenii de tip analitico-sintetic* se manifestă în măsură egală tendința spre a înțelege esența de bază a fenomenelor și confirmarea lui faptică, permanent compară analiza unor părți izolate cu concluzii, stabilirea faptelor cu explicarea lor. Percepția și observarea oamenilor de acest tip este mai favorabilă pentru activitate.

La *oamenii de tip emoțional* se manifestă o excitație emoțională sporită. Reflectarea concretă a realității înconjurătoare este înlocuită cu atenția exagerată față de trăirile lor [74, 284].

Sfera afectivă a micilor școlari. Proiectarea, formarea și dezvoltarea corectă la micii școlari a sensibilității cromatice trebuie să se întemeieze pe caracteristicile sferei lor afective.

J.-P.Sartre, luând drept criteriu intensitatea reacțiilor organice care însoțesc emoțiile, le grupează în două mari clase: *emoții puternice* (furia, frica, tristețea, rușinea etc.), însoțite de reacții relativ violente, și *emoții fine*, însoțite de reacții relativ slabe (sentimentele morale, intelectuale și estetice).

Referitor la adaptarea stării emoționale a copilului nou venit la școală, *U.Șchiopu*, menționează că normele sociale școlare cu caracterul lor riguros se opun adesea posibilităților reduse de a le satisface în mod optimal, deoarece elevul mic este încă mult supus la tot felul de dorințe spontane, dispoziții cu caracter capricios [139, 240-244].

Treptat are loc trecerea de la acțiuni dictate de ceea ce îi plăcea copilului la acțiuni dictate de ceea ce este necesar. Jocul continuă să reprezinte sursa a numeroase stări afective, pozitive și negative. Autoarea mai accentuează că calea unde are loc socializarea emoțiilor este năzuința permanentă a copilului de a arăta că nu este mic. Dintr-o astfel de năzuință, denumită de mulți psihologi „adultrism”, apar situații în care școlarul mic dorește ca alții să constate că lui nu-i este teamă că el știe să se descurce în diverse împrejurări. De aceea încearcă să se apropie și să liniștească un câine rău, se ofera să aducă dintr-o cameră întunecoasă o carte. Școlarul mic poate să bea dintr-o înghițitură o doctorie amară, fără să se schimbe. De asemenea, dacă a căzut și s-a

lovit, deși îl doare, se face că nu simte nimic. Toate acestea au ca substrat dorința lui de a crea impresia ca nu mai este mic [Ibid., 242].

În perioada miciei școlarității se complică latura condiționată a emoțiilor situative și se dezvoltă posibilitățile de a inhiba expresiile mimice, semne exterioare ale emoțiilor. Acest fenomen este posibil datorită cerințelor formulate în permanență față de copil de a-și exprima discret reacțiile emoționale.

La șapte ani copilul este relativ reținut, cu o expresie atentă, dar meditativă, la opt ani este extravertit și bine dispus, la noua ani devine din nou ceva mai meditativ, preocupat, la zece ani are o expresivitate foarte mobilă a feței. În perioada cuprinsă între 7-10 ani mai semnificativ apare faptul că expresiile emoționale devin dependente mai ales de succesele și de insuccesele vieții școlare, precum și de atitudinea celorlalți față de ei. În timpul activității intelectuale apar sentimente și emoții variate (certitudinea, îndoiala intelectuală); deși se dezvoltă, în primul rând, datorită mediului școlar, ele pot să se manifeste independent de activitatea școlară [Ibid., 243].

Or, cercetările psihopedagogice în domeniul sferei emotive a școlarului mic atestă că asupra afectivității școlarului mic își pun amprenta atât sarcinile de învățare propriu-zise cât și relațiile interpersonale în cadrul colectivității școlare. Se dezvoltă astfel atât emoțiile și sentimentele intelectuale, precum și sentimentele și emoțiile morale și estetice.

Sub impactul activităților comune se dezvoltă sfera sensibilității morale a copilului, apare prietenia. Emoțiile și sentimentele estetice sunt strâns legate la această vârstă atât de momentele de contemplare a obiectelor artistice (perceperea unui tablou, receptarea imaginilor din poezii, povestiri), cât și de participarea activă a copilului la creația artistică: desen, compunere. La preșcolari predomină emoțiile simple, primare, înnăscute, cu rezonanțe biologice (bucurie, tristețe, mânie, durere), dar se manifestă și emoții complexe (mila, simpatia, dorul) [Ibid., 244].

Viața socială îi determină însă la o exprimare afectivă discretă; micul școlar încetează treptat să se mire, să exclame în clasă, începe să-și stăpânească emoțiile, să fie mai puțin exploziv. Există totuși cazuri de întârzieri în sfera emoționalității infantile, copiii manifestând grosolanie, comportament răutăcios, orgoliu, insensibilitate la suferințele altora. Alte ori manifestă o lipsă de sensibilitate generală, sunt neatenți cu cei din jurul lor, egoiști [Ibid., 245].

Pedagogia percepției și sensibilității cromatice. Formarea percepției cromatice obține statut de sine stătător în cercetările psihopedagogice.

Familiarizarea copiilor cu culorile și instruirea lor pentru reprezentarea picturală la etapa incipientă de învățare la școală au fost oglindite în lucrările pedagogilor J. A. Comenius [36], I. Pestalozzi și F. Frebel [Apud, 46].

Cercetările contemporane în domeniul pedagogiei artelor, sprijinite masiv pe cercetările psihologilor L.Vîgotschi [178], B. Teplov [218], E. Ignatiev [189], E. Flerina [219], I. Şuşală [144], abordează și creativitatea artistico-plastică la vârsta timpurie și școlară mică. Se menționează că culoarea atrage cel mai mult atenția copiilor. În desene ei folosesc culorile locale, străduindu-se să realizeze un desen cât mai viu, apelând adesea la contrastarea culorilor, limitând nuanțarea. Culoarea trezește la copii atitudini emoționale asociative asupra imaginii-personaj în operele literare și de artă plastică (bun, rău, groaznic, vesel), dar și în viață.

În lucrările lui C. Iung este fundamentată teoria diversificării tipurilor de oameni după criteriile extra- și intraverți [46]. Bazându-se pe aceasta, G. Rid a elaborat metode grafice de diagnosticare psihologică, utilizată în cercetările pedagogice ale personalității [Ibid.].

Continuând cercetările în domeniul dat, G. Aizec a ajuns la concluzia că la *extraverți* se atribuie holericii și sanguinicii, iar la *intraverți* – melancolicii și flegmaticii. Aceasta ușurează aprecierea tipajului personalității copilului și permite orientarea mai adecvată în alegerea strategiilor didactice de lucru individual [168, 14-25].

Influența culorii asupra proceselor cognitive. Cercetătorii japonezi C. Ghinbaiasi, M. Cioșanov, N. Iamazachi numesc culorile și combinațiile de culori *roșu, albastru și alb* (tonalitățile acestora) drept culori ce favorizează dezvoltarea proceselor cognitive. Pentru activizarea proceselor creative se pot utiliza combinațiile *galben-roșu, alb-albastru, negru-portocaliu, roșu-galben-verde* ș.a. [Apud, 29].

Percepția cromatică este definită deci ca proces de cunoaștere umană; ea nu este un simplu proces de înregistrare (imprimare) a unor fenomene sau fenomene naturale, mai mult sau mai puțin armonioase, ci o activitate vie de explorare, care, printr-un ansamblu de anumite operații logice, înglobează însușirile formelor sau a fenomenelor în activitatea nervoasă superioară a copilului.

Percepția cromatică ridică, în primul rând, problema educării simțului văzului, a sensibilității, inteligenței, care-l face apt pe elev să perceapă expresivitatea formelor, diversitatea culorilor, afirmându-se ca o forță esențială umană. Astfel educația vizuală a elevilor coordonează și activitatea „ochiului” cu percepția lor estetică și a acesteia cu mediul înconjurător, înlesnind acomodarea lor la lumea exterioară, la viață și societate, menționează L.Vîgotskii [178, 60].

Cercetările lui L.Vengher, A.Flerina [219] ș.a. arată că deja la vârsta preșcolară copilul este capabil să rezolve un șir de probleme cromatice. Concluziile psihologilor dau importanță procesului de percepere a culorii, care trebuie realizat mai întâi pe obiectele și fenomenele reale, și numai după aceasta – pe materialele didactice, ilustrate cu ele. Iar la cercetarea reproducțiilor

sunt necesare întrebările orientative, ce ar orienta procesul de percepere a culorilor și ar permite analiza coloritului operei.

L. Vengher, [173] L. Zaprojeț, [187] N. Saculina, [195] au ajuns la concluzia că asimilarea sistemului etaloanelor senzoriale - *reprezentările* despre varietatea culorilor și a caracteristicilor acestora (luminozitate, pastozitate, ton) poate fi realizată cu succes doar într-un proces special de instruire și educație. Este important a forma la copii, menționează N. Saculina, reprezentări senzoriale despre calitățile obiectelor (culoare, poziție în spațiu, mărime, greutate, mișcare), care vor permite copilului să reprezinte chipul obiectului. Ideile și conceptele enunțate au condus la formularea *principiului percepției graduale a culorilor* (Vezi și principiul general al gradualității în artă, fondat de C.Radu, 121), care stipulează că însușirile culorilor sunt percepute treptat, la trei grade:

- gradul de culoare: tonul coloristic cromatic sau acromatic;
- gradul de saturație: procentul de culoare cromatică;
- gradul de ton: luminozitatea, intensitatea tonului culorii [Ibid.,].

Ochiul omului este capabil să perceapă sute de nuanțe coloristice. Unii oameni deosebesc bine culorile spectrului, iar alții nu au destulă putere perceptivă.

Cercetarea problemei percepției culorilor la vârsta școlară mică în cadrul orelor de educație artistico-plastică este mereu în atenția psihologilor. Așa cum au arătat cercetările lui V.Cosminscaia [196, T.Comarova [195], Crotti E. [47] ș.a., deja la vârsta preșcolară copilul posedă un anumit potențial de a rezolva un șir de probleme cromatice.

În cercetările pedagogice au fost elaborate lucrări dedicate studiului grupelor tipice ale celor ce învață, în baza cărora putem concluziona că perceperea culorilor de către copii este legată de senzațiile vizuale, care sunt rezultatul experiențelor de viață și artistice (Vezi și H.R.Jauss, 86), o mare parte dintre acestea, fiind achiziționate la lecțiile de educație artistico-plastică.

Conform lui E. Ignatiev, procesul învățării percepției culorilor în clasa a III-a se va baza pe:

- dezvoltarea unei *viziuni detaliate*, ce constă în evidențierea și diferențierea gradațiilor fine ale nuanțelor de culori;
- formarea capacității de percepere a culorilor și corectarea, în anumite situații, a particularităților individual-psihologice ale percepției [189, 49].

De aici concluzionăm că în procesul instructiv-educativ la arta plastică este necesar a realiza dezvoltarea a două procedee intercalate de însușire artistică a realității – *percepția culorilor și crearea lor*, drept condiție sine qua non a reprezentării artistice, în acest scop

trebuind a modela lecția în dependență de condițiile formării imaginii și a percepțiilor artistice (activizarea percepției, retroacțiunea, dozarea informației, structurarea informației).

Deoarece percepțiile senzoriale sunt active și legate de mișcare, este necesar a exersa permanent elevii în activitatea de discriminare și percepere a culorilor și de creare a nuanțelor de culori în activități reproductive și productive.

O influență considerabilă asupra procesului perceperii senzoriale și în particular perceperii culorilor de către micii școlari o exercită variate școli de artă plastică ce s-au constituit în baza unor concepții diverse.

Concepția abstract-formală neagă formarea reprezentării realiste a lumii și propagă ideea autoexprimării subiective a copilului prin mijloacele artelor plastice (culoare, linii, forme abstracte, compoziții etc.) și viziunea individuală a lumii, care se transpune în chipuri abstracte și ireale.

Concepția unei educații artistico-plastice spontane - G. Rid, U. Louenfelid [Apud 147], reiese din acceptarea desăvârșirii naturale ale predispozițiilor artistico-plastice ale copilului și eficienței dezvoltării acestora pe calea manifestărilor libere spontane. Adepții acestei concepții neagă instruirea sistematică și cu scop de învățare a priceperilor și deprinderilor de reprezentare a creației realiste, care, în opinia lor, ar frâna și încurca dezvoltarea creativității copiilor.

Concepția pragmatică-utilitară a dezvoltării estetice, reprezentanți ai căreia sunt J. Dewey [60], C. Crou [Apud 147] în SUA, O. Gunter [Apud 147] în Germania, pornesc de la ideea dezvoltării maxime a sferei senzoriale a copilului, a capacităților de diferențiere a numeroaselor și finelor nuanțe de culori, nuanțelor compozițiilor, tonalităților sonore. O asemenea dezvoltare se bazează pe capacitățile nelimitate ale naturii omului și se supune rezolvării unor scopuri înguste profesionale, orientate spre o pregătire profesională de viitor.

Concepția educației religioase-estetice - J. Marite [Apud 15], J. Brunner [25], I. Lots [Apud 15], presupune utilizarea artei pentru trezirea sentimentelor religioase, crearea chipurilor religioase-fantastice, ca bază spirituală a credinței omului.

Concepția învățământului educației estetico-plastice - V. Cuzin [201], N. Rostovțev [216], E. Șorohov [222] ș.a., se bazează pe acceptarea necesității formării reprezentării realiste, artistice ale lumii prin intermediul mijloacelor plastice și dezvoltarea sferei emoțional-senzoriale a copiilor în procesul studierii operelor de artă. Totodată, culoarea se consideră ca una dintre cele mai expresive și importante mijloace plastice, ce permit transmiterea atitudinii copilului către cele reprezentate.

Sensul social de bază al concepțiilor enumerate de dezvoltare estetică a copiilor constă în adaptarea copiilor la valorile spirituale ale conștiinței obștești.

Metodologia dezvoltării percepției și sensibilității cromatice

Metodologia de educație artistico-plastică a fost examinată sau/și elaborată:

a) în Occident: S.Andras [1], G. Rid [Apud 147], C. Crou [Apud 147], O. Decroli [Apud 147], M.Scott [132], F. Frebeli [Apud 147], F.Watt [164] ș.a.

b) în spațiul educațional rusesc/ex-sovietic: de V. Beda [171], N. Volcov [179], A.Cubișkina [197], V. Cuzin [200], E. Flerina [219], N.Rostovțev [216], N. Saculina [195] ș.a.;

c) în spațiul educațional românesc (România, R.Moldova): metodologia națională de predare a artelor plastice a incorporat cele mai bune tradiții, metode și procedee didactice ce s-au constituit pe parcursul secolelor: O.Arbus-Spatari [2], R.Calistru [26], I.Canțîru [27], V.Ceoca [31], P.Cernea și T.Constantin [32], Chesa A.[35], I.Daghi [54], V.Dima [62], M.Dragomir [66], C.Gheorghiuță [73], V.Guzgan [79], T.Hubencu [81], M.Ilioiaia [83], N.Leon-Stoica [89], P.Mureșan [94], M.-R.Neagu [97], Patras R. [109], E.Pohonțu [119], I. Pirnog [118], E.Puică [120], I. Șuşală [144-147], M.Robu [125], I.Țigulea [151], A. Uvarova [154] ș.a.

În sec. XVIII-XIX în metodologia predării artelor plastice în gimnazii, școli profesionale, licee ș.a. se foloseau metodele și principiile pregătirii pictorilor profesioniști, care erau adaptate la vârsta elevilor. Conținutul de bază al instruirii se considera cel după natură, la început a obiectelor plane, apoi a celor în volum (uzuale și geometrice), în parte și în grup (naturi statice), cu ajutorul legităților perspectivei liniare. Baza teoretică și metodologică a învățării era școala realismului clasic, elaborată de P. Cisteakov, M. Bernștein, B. Ioganson [Apud 218, p.9] ș.a.

În a doua jumătate a sec. XX educația prin artă nu s-a bucurat niciodată de locul și importanța ce i se cuveneau. De altfel, concepția care-i sta la bază se clădise pe două precepte ale orientării academice, care dădeau prioritate liniei și subiectului (motivului).

De aici, toate acele abilități într-o singură direcție: exerciții imitative și reproductivă, copiii fiind ținute departe de gramatica elementelor și formelor de expresie plastică. Chiar și atunci când li se oferea posibilitatea să lucreze liber, ”fără alfabet”, fără „știința compoziției”, nu-și puteau evalua corect matricea lor psiho-senzorială.

Abia în anii '90, care reprezintă și perioada constituirii în spațiul ex-sovietic a teoriei educației artistic-estetice, artele plastice în școală obțin statut științific fundamentat de disciplină pedagogică, adăugându-și în denumire termenul pedagogic educație: *Educația artistico-plastică*.

Pornind de pe aceste poziții cu idei largi despre o schimbare structurală, s-a făcut pretutindeni, la noi și în lume, încercări ameliorative care au oferit motive pentru o schimbare radicală în educația artistico-plastică.

La momentul actual în metodica predării artelor plastice s-au cristalizat concepțiile care constau în faptul că imaginea artistico-plastică este rezultatul actului de creație și, în același

timp, metodă de instruire; valoarea incontestabilă a EAP constă în formarea atitudinii fundamental-pozitive a copilului față de lumea înconjurătoare și față de alți oameni, cultivarea unei viziuni artistice adecvate propriului eu; formarea limbajului plastic este condiția sine qua non a înțelegerii esenței artelor plastice și a valorilor sale; prezența unui limbaj plastic dezvoltat la subiecții educați reprezintă și unul dintre factorii de bază care duce la depistarea și respingerea kitsch-ului din activitatea lor de cunoaștere artistic-estetică a lumii.

Dezvoltarea sensibilității cromatice la școlarii mici trebuie să aibă în considerație legea/principiul, sugerat de U. Șchiopu, conform căruia instruirea elevilor în cadrul unei discipline școlare implică dezvoltarea maximă prin mijloacele disciplinei date, a anumitor senzații și a sensibilității, acțiune care reprezintă, totodată, și formarea-dezvoltarea unor competențe pe un anumit nivel de dezvoltare senzorială vizuală, auditivă, motorie [139, p.101].

Relația indisolubilă și interdependentă a învățării și dezvoltării copiilor se produce datorată orientării generale a copiilor la soluționarea unei sarcini de formare generală – dezvoltarea personalității creative, pregătite pentru inserția socială reușită, afirmă I. Kincses [34, 96].

Un concept metodologic, sau o strategie educațională, presupune raportarea acesteia la scopul disciplinei sau la un obiectiv general al acesteia [35, 137]. În cazul nostru, aceeași sursă indică drept scop pentru EAP, dar și pentru dezvoltarea sensibilității cromatice la elevi, *creativitatea artistică*. S-a demonstrat experimental că percepția culorilor de către elevii de vârstă școlară mică este dezvoltată în măsura în care elevii aceștia și-au dezvoltat creativitatea prin studiul artelor.

Metodica instruirii copiilor aplicată de studioul *Sunet și Culoare* din or. Sankt-Petersburg, fondat în 1990, are la bază ideea că sunetul și culoarea sunt cheile de bază ale lumii. Dezvoltând percepțiile, omul se perfecționează în cunoașterea lumii. Exercițiile au caracter integral, precum: *Folosește culoarea pentru reprezentarea jazzului, valsului, simfoniei ș.a., Ascultă melodia și cu ajutorul culorilor reprezintă dispoziția creată, Descrieți ce culoare corespunde anumitor dispoziții, sentimente, stări ale omului* [182, 56].

Mai mulți cercetători lucrează în direcția elaborării noilor genuri de jocuri didactice artistico-plastice și a metodologiei acestora în clasele primare: Neagu M.-R. [97], I. Șușală [144], M. Iliaoaia [83], M. Robu [127] ș.a.

Cercetările realizate de C. Ignatiev au demonstrat că, în condițiile unei activități plastice cu un scop determinat, se realizează dezvoltarea analizei mai fine a culorii imaginilor ce se reprezintă de elevii de vârstă școlară mică. El arată că și capacitatea de a percepe și a obține nuanțele culorilor fine la vârsta dată nu vine de la sine și, în acest plan, copilului îi este necesar ajutorul învățătorului. Procesul de percepere și obținere a culorilor are particularități individuale

și, în general, este determinat de calitatea sistemului nervos central și de psihologia copilului, pe care pedagogul trebuie să le ia în considerație în procesul de lucru individual cu elevii, caracterul lecțiilor propuse trebuind să fie creativ, problematizat și cu o nuanță emoțională [189, 51], precum și, conform lui Vl.Pâslaru, întregul său univers intim ca ființă culturală – care percepe, cunoaște, asimilează *apropiat* (adică în mod personalizat), reproduce și *crează* valori culturale, inclusiv ale artei (artelor plastice) [111,111].

În urma experimentelor, C.Ignatiev a evidențiat 3 etape în dezvoltarea capacităților picturale ale școlărilor mici:

Etapa I – rezolvarea decorativă a compozițiilor, bazată pe un raport cromatic „deschis”, caracteristic pentru preșcolari și elevii cl. I, la început de învățare;

Etapa II – soluții decorativ-picturale bazate pe culori compuse locale, ce se realizează în procesul de instruire a copiilor de 8-9 ani;

Etapa III– soluții compoziționale cromatic-spațiale, caracteristice copiilor de 9-10 ani.

Influența materialelor plastice asupra dezvoltării generale a copiilor – în cazul dat, asupra mecanismelor senzorial-motore ale copiilor, a fost studiată și de E. I. Ignatiev [189], T.C. Comarova și T. Saculina [195], Wallon P. [165], Crotti E. [47], ș.a., care au constatat că, învățând, însușind arta plastică, copilul depășește anumite greutăți legate de dezvoltarea coordonării senzorial-motorii și dobândește deprinderi de coordonare a mișcărilor mâinii sale.

Diagnosticarea alegerilor cromatice. Testul cromatic Lüscher. O mare importanță în EAP o are formarea capacității de alegere cromatică corectă – *corect* în pedagogie însemnând o percepție adecvată semnificației obiective și celei subiective a culorilor. În acest scop este folosit pe larg *Testul cromatic Lüscher*, care stabilește pragul de receptivitate a analizatorului vizual al subiectului cercetat. Testul lui Liuşer, în varianta clasică, este prezentat în două forme: cercetarea deplină, cu ajutorul a 73 de culori, și testul prescurtat – cu folosirea a 8 culori. Testarea se realizează în felul următor: subiectului examinat i se propune să aleagă dintre cartonașele colorate „cea mai plăcută culoare”, neraportând-o la reprezentările de vestimentație, mobilă etc., dar numai bazându-se pe cât de plăcută este această culoare pe fundalul celorlalte în acest moment și în această alegere. Apoi examinatului i se propune să aleagă *culoarea cea mai plăcută* din cele rămase - și așa se repetă până nu se aleg toate culorile [Apud 94, 89].

M. Lüscher a stabilit astfel că culorile *albastru, verde, roșu și galben* sunt poziționate de majoritatea subiecților pe primele patru locuri, iar culorile *gri, maro, negru* – pe ultimele. Dacă la cineva aceasta nu este așa, autorul marchează „abaterea de la normal”. Exemplu: negarea culorii roșii certifică un nivel slab al activității și evitarea necesității de excitație ș.a. [Ibid.,.].

Semnificația dată fiecărei din cele opt culori ale testului color Lüscher [Ibid., p.202].

Griul: cine alege griul în prima poziție vrea să se separe de orice, să rămână liber și neimplicat așa încât să fie izolat de orice influență sau stimulare exterioară. Nu vrea să participe și se izolează de la participarea directă, acționând în munca pe care o are de făcut mecanic și artificial. Persoana care alege griul pe ultima poziție dorește să cuprindă totul, simte că are un drept să ia parte la tot ceea ce se întâmplă în jurul său, cu rezultatul ca alții o pot considera intrigantă și indiscretă.

Albastrul: când albastrul este ales în prima poziție, este vorba de nevoia de liniște afectivă, pace, armonie și mulțumire sau de trebuința fiziologică de odihnă, relaxare. Cine preferă albastrul acela are nevoie de un mediu liniștit, în care evenimentele se produc și evoluează încet. Când albastrul este ales în poziția șapte sau opt, dorința de stăpânire de sine sau autocontrol rămân nesatisfăcute, dând naștere la o anxietate care este cu atât mai mare cu cât este plasată culoarea mai spre sfârșitul șirului.

Verdele: persoana care alege verdele pe prima poziție vrea ca propria sa valoare să crească în siguranță, fie prin autoafirmare, agățându-se de o imagine idealizată despre sine, fie prin recunoașterea pe care o așteaptă de la alții, ca semn de respect față de calitățile sale. Persoana care alege verdele pe locurile șase, șapte sau opt dorește aceste lucruri, dar a fost slăbită de rezistență.

Roșul: cel care alege roșul în prima poziție dorește ca activitățile sale să-i aducă o intensitate a trăirii și o plinătate a vieții. Roșul singur pe prima poziție sugerează un impuls sexual mai mult sau mai puțin controlat, posibilitatea izbucnirii ocazionale a unei trăiri senzuale impulsive.

Galbenul exprimă expansivitate neinhibată, larghețși relaxare. Dacă galbenul este ales pe primul loc, aceasta arată dorința de relaxare și speranța sau așteptarea unei mai mari fericiri și implică conflicte mai mici sau mai mari în care este relaxarea. Galbenul vrea să câștige stima și considerația altora, dar, spre deosebire de verde, care este mândru și suficient, galbenul nu este niciodată liniștit, străduindu-se întotdeauna spre exterior. Galbenul respins înseamnă încrederea de a se proteja de izolare, de pierderile viitoare și de dezamăgire.

Violetul este încântare, un stagi magic în care sunt împlinite dorințele - încât persoana care oferă violetul dorește o relație „majoră”. Nu numai că vrea să fie el însuși fascinant, ci în același timp vrea să incite și să farmece pe ceilalți, să exercite un grad de fascinație asupra lor.

Maroul reprezintă senzația așa cum apare aceasta simțurilor noastre: este senzația legată direct de corpul fizic și poziția sa în secvența de opt ne da o indicație asupra condiției senzoriale a corpului. Dacă maroul stă în prima jumătate a șirului și mai ales pe primele două locuri, înseamnă că există o trebuință crescută pentru confort fizic, pentru confort senzorial, pentru

relaxare dintr-o anumită situație care aduce cu ea un sentiment de disconfort. Când maroul este plasat în poziția opt această trebuință de confort relaxant este respinsă.

Negrul reprezintă granița absolută dincolo de care viața încetează, exprimând astfel ideea de nimic, spre deosebire de alb, care este pagina virgină pe care povestea mai trebuie încă scrisă; negrul este sfârșitul dincolo de care nu mai este nimic, dar albul și negrul sunt cele două extreme, Alpha și Omega, începutul și sfârșitul.

Când negrul apare în prima jumătate a testului, semnifică un comportament compensator de natură extremă. Cel care alege negrul în prima poziție, vrea să renunțe printr-un protest furtunos la stadiul de autorealizare atins, în care simte că nimic nu este așa cum trebuie. E rezolvat împotriva propriei vieți și este în stare să acționeze precipitat și neînțelept în revolta sa.

Operând acest test și ținând cont, pe de o parte, de potențialul expresiv al culorilor, iar pe de alta - de gradul dezvoltat al emotivității școlarului mic, în cadrul experimentului am explorat sensibilitatea cromatică a elevilor, examinând senzațiile și stările emoționale provocate de percepția culorilor în operele de artă plastică, în natură și în viața umană, urmărind ca potențialul expresiv al culorilor să devină pentru copii, treptat, un mijloc familiar de comunicare artistică.

P.Mureșan menționează procesul de percepere individuală a aceleași culori: “Cineva poate prefera o culoare, altcineva o poate găsi plictisitoare, un al treilea rămâne indiferent de ea, în timp ce un al patrulea o poate considera ca fiind în întregime lipsită de gust”. [94, 84]

Teoreticieni și artiștii plastici, preocupați și de problemele educaționale, menționează acțiunea culorii asupra intențiilor artistice ale copiilor: *P.Mureșan* [94], *M.Ilioaia* [83], *I.Daghi* [52].

Conform *I. Șușală*, s-au constatat preferințe cromatice în funcție de vârstă:

- dacă dăm *copiilor mici* creioane negre ei tind să deseneze mai mult lucruri neînsuflețite; și dimpotrivă, dacă le dăm creioane viu colorate vor ține să deseneze mai mult ființe: oameni, animale. La adult nu se întâmplă acest lucru;

- la *tineri* preferința cromatică se orientează spre culorile vii și luminoase;

- la *bătrâni* această preferință se deplasează spre nuanțe mai șterse, întunecate [144, 114].

În același context se înscrie și opinia lui *R.Avermaete*: instruirea izvorâtă din entuziasm interior trebuie să oglindească structura spirituală a copilăriei, natura sentimentelor și procesul dezvoltării spirituale a copilului: a îndruma elevii să pornească de la descoperirea lucrurilor noi pe căi proprii, să nu imite, ci să inventeze [7, 49].

Emoțiile puternice create de culoare îl vor stimula să găsească soluții cât mai personale. Elevii pot fi puși în situația să descopere singuri semnificațiile unor culori, în unele reproduceri

după operele de artă accesibile lor, și pot fi îndrumați să realizeze exerciții de joc cu semnificații diverse ale acelor culori, găsind titluri cât mai potrivite cromaticii folosite.

De asemenea, elevii pot fi angajați să descopere semnificațiile culorilor specifice anotimpurilor reprezentate în unele opere de artă și apoi să le folosească în lucrările lor. În contextul relațiilor interdisciplinare pot fi utilizate comparațiile verbale care denotă potențialul expresiv al culorilor, afirmă același autor, exemplificând acest lucru cu sintagmele: *E galben ca turta de ceară, E galben de spaimă, E negru de supărare, Este roșu de furie* [Ibid., p.138].

M.Robu, într-o cercetare consacrată pedagogiei populare [126, 21], menționează interdependența culorii din portul popular și a vârstei posesorului:

- în vestimentația fetițelor domină galbenul-auriu (culoarea soarelui de primăvară);
- a fetelor mari - portocaliul (culoarea vârstei “coapte”);
- a tinerei neveste - roșu aprins (“iute ca focul”);
- a mamei cu copii - albastrul (culoarea speranțelor și a nostalgiei) și, în sfârșit,
- a femeilor în etate - cafeniul, albastrul-închis sau negrul (conștientizarea apusului vieții).

Materialul enunțat mai sus denotă că potențialul expresiv al culorilor conduce la acțiunea lor indispensabilă asupra psihicului uman.

Starea psihoemoțională a copilului de vârstă școlară mică a servit drept obiectiv pentru diverse investigații psihologice și pedagogice: A.Cosmovici [42], E.Claparede [Apud 83], Crotti E. [47], Enăchescu E. [68], Harwood R. [80], J.-P.Sartre [131], M.Stoica [137], U.Schiopu [140], Wallon P. [165] s.a.

O caracteristică definitorie în formarea-dezvoltarea sensibilității cromatice este *spontaneitatea*, care, examinată în optică metodologică, devine metodă, procedeu de sensibilizare artistică (în receptare) și de creare a valorilor sensibilizatoare (în producția, creația artistică).

Mai mulți pictori au practicat *spontanul*: Lershon Iscowitz. *Sfera svestica Nr. 13*; Luciano Banello. *Vântul*; Vasile Bratulescu. *Constelație*; Jecsson Polloc. *Nr. 20* (stropirea forțată pe uscat); Hans Hoffmann. *Primăvara* (curgerea liberă); Ernesto Frecani. *Portret* (fuzionare) ș.a., drept generator al capacității de expresie și sensibilitate, servindu-le exersările de spontaneitate în lucrul cu culorile [119, 231].

În Japonia o influență considerabilă în educația plastică a copiilor o exercită *Universitatea culorii*, care acordă o mare atenție pregătirii profesorilor. Aceasta asigură școlile cu materiale didactice, coordonează toate sursele cromatice ce se află în contact cu copiii (cărți, filme, televiziune etc.). În Japonia activează sistemul coloristic *Iroritai*, fiind obligatoriu pentru folosire în orice domeniu. În baza acestuia a fost realizat sistemul instruirii bazat pe învățarea de către

elevi a 240 de culori. În scopul percepției cromatice în școlile japoneze a fost introdusă o disciplină specială de studio al culorii. Astfel, către clasa a VII-a elevii percep foarte clar și numesc aproximativ 240 de culori, iar spre absolvirea școlii pot combina armonios culorile. Pedagogii japonezi consideră că educația cromatică oferă posibilități de dezvoltare mai largă a organelor de simț ale copiilor, dezvoltă gustul estetic, gândirea și capacitățile creative, care, la rândul lor, acționează asupra dezvoltării generale a omului, le formează tendința spre frumos – prin organizarea vieții cotidiene și de muncă după legitățile frumosului [186, 28]. Scopul general al pedagogului de educație plastică este „armonia culorilor – armonie în suflet – armonie în viață”.

1.4. Concluzii la Capitolul 1:

1. Mențiuni cu privire la natura culorilor, a valorii lor și a percepției cromatice sunt atestate încă în antichitate, dar o caracteristică științifică acestea au obținut odată cu tratatul despre culori al lui I.Newton, dezvoltat ulterior până la rangul de știință autonomă *Optica culorilor*. Natura culorilor este caracterizată de teoriile lui Democrit, Arisrotel, Euclid; de *teoria celor trei culori fundamentale (Helmhotzși Maxwell)*, *Teoria culorilor lui T.Young*, *Teoria lui Hering*, *de cele trei legi ale culorilor (sec.XIX)*, teoriile lui Goethe și a lui A. Schopenhauer, *Teoria lui J.Hoffmann*, *Teoria lui I.Itten*, *Teoria lui R.Arnheim*. În actualitate, idei valoroase cu privire la natura culorilor au formulat V. Osvald, S. Alexeeva, V. Erșacov, P.Mureșan ș.a.

2. Cercetările psihologice ale culorilor datează și ele din antichitate (Aristotel, Democrit), dar mecanismele lor psihice au fost descoperite și caracterizate relativ târziu. O contribuție semnificativă la definirea psihologică a culorilor au adus-o înșiși artiștii plastici. Meritul psihologiei în coloristică este de a fi deplasat accentul de pe caracteristicile fizice și ca valori culturale pe procesul de percepție a acestora, deci pe devenirea lor efectivă în calitatea dată.

3. Cercetările pedagogice ale culorilor au descoperit natura lor complexă, obiectiv-subiectivă: calități ale obiectelor materiale, care provoacă receptorilor anumite senzații, și calități ale receptorilor înșiși, care se deosebesc prin nivelul de dezvoltare a mecanismelor percepției cromatice, în special, a percepției în particular și prin nivelul de cultură generală și artistică, în general.

4. Culorile sunt caracteristici complexe ale lucrurilor, deci și abordarea trebuie să fie complexă. Abordate fizico-fiziologic, culorile își descoperă calitatea de însușiri fizice, care exercită modificări în fiziologia omului (receptorului), provocându-i senzații complexe diverse. Abordate psihologic, culorile se manifestă ca rezultate ale acțiunii unor mecanisme psihice ce declanșează complexe de senzații, a căror valoare este în funcție de nivelul de dezvoltare a mecanismelor psihice și trăsăturilor de personalitate ale receptorului.

5. Abordarea pedagogică și metodologică a culorilor și a percepției acestora este mai recentă, ca acțiune științifică aceasta fiind posibilă abia după descoperirea naturii fizico-fiziologice a culorilor și a mecanismelor psihice ale percepției cromatice, deși mențiuni cu privire la natura culorilor sunt atestate încă în antichitate.

2. CADRUL TEORETIC-EXPERIENȚIAL AL DEZVOLTĂRII SENSIBILITĂȚII CROMATICE LA ELEVII CLASELOR PRIMARE

În educația artistico-plastică, ca și în oricare alt tip de educație, interacționează trei sisteme de valori: ale operelor de artă plastică/naturii/vieții (conținuturile educaționale), ale receptării acestora (ale elevilor) și cele pedagogice (ale învățătorului/profesorului). Pentru a elabora deci și a verifica experimental reperatele teoretice pentru dezvoltarea sensibilității cromatice a elevilor acestea au fost abordate pe cele trei dimensiuni. Astfel examinată, sensibilitatea depășește cadrul strict psihologic prin care este definită și devine și obiect de cercetare al pedagogiei.

2.1. Potențialul expresiv al culorilor

Culoarea și potențialul său expresiv a preocupat dintotdeauna mințile filosofilor, fizicienilor, artiștilor plastici, psihologilor, pedagogilor.

Multe concepte, care alcătuiesc teoria culorilor, au servit ca bază la stabilirea conținuturilor educației artistico-plactice, teoretice și practice, de azi. La momentul actual se consideră că în natură culoarea se percepe cu ochiul (organul văzului) numai în prezența luminii. Există culori-lumină (spectrul) și culori-pigment. Culoarea este materia de bază a picturii și plasarea ei se poate bine observa în cercul cromatic [1, 27, 38, 44;120] (*Anexa 3,4*).

Culorile pot fi: *primare, binare; calde și reci; complementare*.

Culorile primare sunt: *roșu, galbenul, albastrul*. Ele nu se obțin din amestecul altor culori.

Culorile binare (*oranj, verde, violet* etc.) se obțin din amestecul fizic a două culori primare.

Culorile reci – *albastrul, verdele, violetul* – dau senzație de frig, apăsare, de îndepărtare. Cea mai rece culoare este albastrul pur, deoarece în celelalte culori reci există câte o culoare caldă [20] (*Anexa 4*).

Culorile calde – *galbenul, oranjul, roșul* – dau senzația de căldură, lumină solară, de apropiere. Cea mai caldă culoare este oranjul, deoarece rezultă din amestecul a două culori calde: *galben și roșu* [Ibid.,] (*Anexa 4*).

Culorile complementare sunt culorile care în cercul cromatic sunt așezate diametral opus. Alăturate, aceste culori se evidențiază reciproc, de ex.: *roșu – verde; galben – violet; oranj – albastru* [27, 39] (*Anexa 5*).

Nonculorile – *albul, negrul* și toată gama de *griuri*. Albul și negrul se utilizează la formarea culorilor stinse (închise, deschise) și a tonalităților [55, 13] (*Anexa 7*).

De-a lungul timpului, s-au cristalizat anumite semnificații ale culorilor în arta plastică:

roșu – înflăcărare, luptă, entuziasm;

galben – lumină, strălucire, bogăție;

oranj – tinerețe, veselie, căldură;
albastru – înălțimea cerului, pace;
verde – liniște, speranță, odihnă;
violet – tristețe, durere;
alb – sinceritate, curățenie, nevinovăție;
negru – întuneric, mister s.a.

Dominanta cromatică reprezintă culoarea care predomină într-o lucrare. Ea dă tonalitatea de ansamblu a lucrării.

Mai multe culori aranjate armonios în cadrul unei lucrări alcătuiesc o *gamă cromatică*. Reușita lucrării picturale depinde de alegerea corectă a gamei cromatice.

Efectul creat de diferența și opoziția a două culori plasate una lângă alta se numește *contrast cromatic*. Există mai multe tipuri de contrast:

- contrastul culorilor primare – alăturarea culorilor de bază: *roșu, galben, albastru*;
- contrastul cald rece apare când culorile calde se alătură celor reci;
- contrastul culorilor complementare rezultă din alăturarea a două culori complementare;
- contrastul deschis-închis (clarobscur) este amestecul culorilor cu nonculorile (albul, negrul).

Prin amestec fizic în artele plastice se obțin *nuanțele de culori*. Nuanțele sunt trecerile line, treptate de la o culoare la alta. Pentru a obține nuanțe de roșu, celelalte culori (*oranj, galben, verde, albastru*) se folosesc în cantitate mai mică, iar roșul în cantitate mare. Nuanțelor li se mai spun și *tente* sau *culori terțiare* (a treia culoare) [27, 140], *Anexa 5*.

Tonul culorii reprezintă gradul de luminozitate al culorilor, în dependență de care se deosebesc tonuri deschise și tonuri închise. Tonalitatea culorii o dă închiderea sau deschiderea acesteia cu ajutorul nonculorilor (*Anexa 6*).

Astfel, culoarea este unul dintre elementele de bază ale limbajului plastic, prin care se poate transmite o idee, un gând, o trăire, o stare sufletească, un sentiment etc.

Analizând reprezentările contemporane despre culoare, despre perceperea și rolul acesteia în viața omului, constatăm că culoarea este un mijloc important de cunoaștere a mediului obiectiv – mediul natural, a celui social și a celui subiectiv – artistico-plastic. Perceperea corectă a culorii în natură favorizează adaptarea omului la mediu; perceperea corectă a culorilor în mediul social (spațiul existențial, vestimentația oamenilor) îl adaptează pe individ la condițiile de viață, asigurându-i un proces mai facil de inserție socială; perceperea corectă a culorii în operele de artă contribuie efectiv la formarea și dezvoltarea unei personalități culte d.p.d.v. artistico-

estetic, de aceea perceperea culorii este o problemă de bază a educației artistice și estetice a elevilor, fiind în același timp și un obiectiv de formare a culturii generale a elevului.

Percepția culorilor. Conform psihologilor [5, 6, 98, 166 etc.], la baza percepțiilor stau senzațiile - un proces simplu de reflectare a caracteristicilor obiectelor din lumea înconjurătoare. Cu toate acestea, percepția se caracterizează ca o reflectare a obiectelor în conștiința umană sub forma unor imagini, chipuri.

Percepția la om include recunoașterea obiectelor, bazată pe completarea cunoștințelor cu detalii ale impresiilor noi. Baza obiectivă a percepțiilor, ca imagine integră, este unitatea însușirilor obiectului, care acționează complex asupra excitantului.

În procesul de percepție ochiul realizează operații de mișcare foarte complicate. Miile de celule nervoase, sensibile la raze luminoase, primesc „informații” vizuale din exterior și le transmit, prin nervul optic, creierului care assemblează „bucățelele” primite și le integrează într-o viziune unitară.

Câmpul vizual. Totalitatea imaginilor ce încap pe retină atunci când privim ținând capul nemișcat formează ceea ce se numește *câmp vizual*. Ca să schimbăm câmpul vizual este nevoie să mișcăm capul sau să ne mișcăm cu tot corpul.

Mișcarea ochiului. Renumitul psiho-fiziolog A.Iarbus a demonstrat că, dacă ochiul nu se mișcă față de obiect, el încetează a-l mai percepe, adică nu-l mai vede. Mișcarea ochiului, capului sunt orientate spre evidențierea celor mai caracteristice puncte (indici ale obiectului), la compararea acestora, la sintetizarea caracteristicilor obiectului și la recunoașterea acestuia [119, 25].

Influența culorilor asupra omului. P. Mureșan menționează că toate culorile au putere de influență asupra stării fiziologice a organismului, proceselor psihice și stării noastre afective. De exemplu, un mediu înconjurător prea monoton și rece din punct de vedere coloristic induce o creștere a tensiunii nervoase, o stare de iritare permanentă, pe când alegerea cu discernământ a culorilor creează o stare de bună-dispoziție și optimism. Culorile închise induc stări depresive, descurajante, cele prea vii sunt obositoare, iar culorile deschise înveselesc. Cu ajutorul culorii se poate crea senzația de mărire sau micșorare a unui spațiu (iluzii optice), tot culoarea este aceea care ne face bucuroși, deschiși, comunicativi, sociabili sau dimpotrivă, triști, interiorizați meditativi [94, 22].

Culoarea constituie deci una din componentele importante nu numai ale echilibrului ambianței interioare, ale locuinței, ci și ale *stării noastre afective*.

Conform lui *F.Birren*, au fost identificate corelații semnificative chiar și între preferința cromatică și tipul temperamental de personalitate. Astfel:

- *tipul athletic* preferă în mod special *roșul*;
- *tipul cerebro-intelectual* preferă *albastrul*;
- *tipul egoist* sau cu înclinații metafizice prezintă o preferință deosebită pentru *galben*;
- *tipul amical, jovial* preferă *oranjul*;
- *tipul artistic – purpuriul*.

Persoanele cu pregătire de nivel mediu sunt atrase de culorile simple și pure, iar cele cu pregătire intelectual-culturală superioară preferă combinațiile de nuanțe cromatice fine și sofisticate.

Senzația de greutate aparentă este influențată de culoare: albastrul deschis dă o impresie de ușurare fizică, albastrul închis - apasă. Obiectele roșii dau senzația că sunt mai grele decât cele verzi [7, 95].

Prin urmare, culorile pot crea:

- stare de spirit,
- iluzie optică a dimensiunii: mare, mic;
- grad de tensiune.

Particularitățile de expresie ale culorii continuă cu diverse *efecte termice*, pe care acestea le provoacă, semnificațiile culorii diferind în funcție de spațiul, forța interioară a stimulilor cromatici: roșul, oranjul și galbenul creează impresia de apropiere spațială; albastrul, verdele și violetul creează senzații de depărtare. Numeroase cercetări grupează culorile în gama caldă și gama rece, producând și o acțiune respectivă asupra ochiului: I.Newton, A. Heltel [Apud 38], I.Șușală[144],I. Daghi [55],M.Ilioiaia[83].

Calitățile gamelor cromatice formulează încă o particularitate expresivă a culorii: *iluzia perspectivei spațiale*.

R.Avermarete aduce aceste exemple de materializare gramatică a unui simbol în creația lui Van Gogh, Nicolae Grigorescu.

Primul subliniază prin roșu și verde teribilele pasiuni omenești.

Nicolae Grigorescu, în perioada albă, simbolizează așezarea și liniștirea spiritului după o muncă zbuciumată și o permanentă căutare.

Autorul menționează că, de-a lungul secolelor, s-au înstatornicit în procesul de simbolizare gramatică următoarele semnificații:

Galbenul simbolizează, pe de o parte soare, lumină, măreție, exprimă inteligență, stimulează gândirea creatoare; iar pe de alta – simbolizează gelozia, invidia, primejdia, neîncrederea.

Portocaliul simbolizează văpaia soarelui, energia, bucuria, căldura, fructele și cerealele coapte. Oranjul roșcat exprimă încordarea și febrilitatea.

Roșul simbolizează, pe de o parte, focul, pasiunea, iubirea, lupta, dinamica, revoluția, puterea, înalta justiție; roșul înflăcărat exaltă, încurajează; roșul-oranj exprimă pasiune, agitație, perseverență. Pe de altă parte, roșul simbolizează furia, lupta, armata.

Albastrul semnifică infinitul, atmosfera, apa, cerul; albastrul pur predispune la reflecție, la o mare forță de gândire, iar albastrul tulburat provoacă frica de necunoscut. Pe de altă parte, semnifică nostalgie, răceală, credință.

Verdele semnifică liniștea, natura, tinerețea, vegetația, siguranța, refugiul, speranța;

verdele-galben exprimă bucurie și tinerețe;

verdele-albastru predispune la activitate spirituală intensă.

Violetul întristează;

violetul spre roșu exprimă iubire platonice, suspiciune;

violetul albăstrui exprimă sinceritate.

Albul semnifică lumina, puritatea, neprihănirea, curățenia.

Negrul înseamnă doliu, moarte, întuneric, precum și demnitate, solemnitate (smoking, haine negre, frac).

Cenușiul cald simbolizează majestatea, iar cel rece - sărăcia.

Când culorile sunt amestecate fizic, semnificația rezultă din expresivitatea culorilor intrate în amestec. Când sunt amestecate aditiv, ele dobândesc expresivitatea rezultantă [66, 142].

Marii maeștri ai penelului atestă corelația culoare-expresie -culoare-simbol. P.Picasso, bunăoară, în perioadele sale de creație albastră și roză, exprima: albastrul - simbol al nopții și misterului; roză - simbol al morbidității [66].

Potențialul de expresie al culorii este deci foarte variat, practic, el se extinde asupra întregii personalități umane, dar se observă în primul rând efectele produse în sfera fiziologică și psihologică ale ființei umane (Tabelul 2.2).

Acțiunea culorii asupra psihicului. Un șir de cercetări sunt consacrate efectelor influenței culorii asupra psihicului uman (R. Avermăreț, 7; P. Constantin, 38; W. Kandinsky, Apud 38; I. Daghi, 52, 53; C. Demetrescu, 58; M. Ilieș, 83; M. Robu, 126; J.-P. Sartre 131 ș.a.).

Asocieri interesante sunt făcute între culorile, trăsăturile și trăirile personalității:

prin *roșu* se desemnează: eroismul, spiritul de sacrificiu, abnegație, luptă, vigoare, activare, inițiativă, provocare;

prin *albastru*: echilibru, stabilitate, fidelitate, aspirația la libertate, așteptare, speranță;

prin *galben* - bogăția interioară, noblețea, cutezanța, dragostea de viață, optimismul;

Tabelul 2.2. Potențialul de expresie a culorilor în sferile fiziologică și psihologică

<i>Efecte fiziologice</i>	<i>Efecte psihologice</i>
<i>Roșul</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - crește presiunea sangvină, - ridică tonusul muscular, - activează respirația, - creează senzația de căldură. 	<ul style="list-style-type: none"> Culoare foarte caldă, stimulator general: - este stimulator intelectual, neliniștitor; - excită, irită, provoacă, incită la acțiune; - produce senzație de apropiere în spațiu, excitare, aprindere, însuflețire, activare, mobilizare; - facilitează asociațiile mentale de idei.
<i>Portocaliul</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - accelerează pulsațiile inimii, - menține presiunea sangvină. 	<ul style="list-style-type: none"> Culoare caldă, sociabilă, a optimismului, veseliei: - este stimulator emotiv; - în cantități mari este dulceagă și iritantă.
<i>Galbenul</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - stimulează nervul optic, - influențează funcționarea normală a sistemului cardiovascular 	<ul style="list-style-type: none"> Culoare caldă și dinamică, culoarea cea mai veselă; - produce: senzație de apropiere în spațiu, căldură, intimitate, satisfacție, admirație, inovare; - stimulează vederea; - este calmant al psihonevrozelor; - privită mult timp, culoarea galbenă dă senzația de oboseală.
<i>Verdele</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - scade presiunea sangvină, - dilată vasele capilare. 	<ul style="list-style-type: none"> Culoare rece, plăcută, odihnitoare, liniștitoare și calmantă: - induce impresie de prospețime, liniște, bună dispoziție, relaxare, meditație, echilibru, contemplație; - produce abundență de asociații mentale și idei.
<i>Albastrul</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - scade presiunea sangvină, - scade tonusul muscular, - calmează respirația și reduce frecvența pulsului 	<ul style="list-style-type: none"> Culoare foarte rece, odihnitoare, liniștitoare: - îndeamnă la calm și reverie, îngăduință; - predispune la dor, nostalgie, concentrare și liniște interioară; - produce seriozitate, spațialitate, pace; - în exces conduce la depresie.
<i>Violetul</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - intensifică activitatea cardiovasculară; - accelerează respirația; - influențează pozitiv rezistența cardiacă și pulmonară. 	<ul style="list-style-type: none"> Culoare rece, liniștitoare și descurajatoare: - are efect contradictoriu: în același timp stimulează atracția și îndepărtarea, optimism și nostalgie; - creează senzație de apropiere foarte mare în spațiu.
<i>Negrul</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - induce repaus, reduce activității metabolice 	<ul style="list-style-type: none"> Culoare "grea": - produce reținere, neliniște, depresie, introversiune, înduișoare, impresie de adâncime, plinătate și greutate.
<i>Albul</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - produce contracția pupilei și a mușchiului globului ocular 	<ul style="list-style-type: none"> Culoare a purității: - produce expansivitate, ușurință, suavitate, robustețe, puritate, răceală

prin *verde* - liniște, mulțumire, acceptare, conciliere;

prin *alb* - pace, înțelegere, prietenie, sinceritate, inocență;

prin *negru* - gravitate, sobrietate, durere, regret, ostilitate, distructivitate.

Preferința față de culori. Acțiunea culorilor este examinată de plasticianul I.Daghi: “Fenomenul natural al culorilor s-a afirmat nu numai ca influență fizică, dar și psihologică asupra omului. Asupra majorității oamenilor culorile exercită o influență emoțională” [55, p.10]. Autorul face un șir de interpretări a influențelor și semnificațiilor culorii, afirmând că ea poate relaxa, îmbărbăta, bucura, întrista, poate provoca diferite stări sufletești, gânduri, sentimente. Copiii preferă mai mult culorile intensive aprinse prin tonul lor (roșu, galben, albastru, verde), oamenii în vârstă le plac culorile amestecate (gri, cafeniu, violet).

Albastrul reprezintă calmul, liniștea; preferarea lui ne poate indica o modalitate pașnică, liniștită. Culoarea albastră este baza culorilor reci. În tonalități deschise este proaspătă și străvezie. Exercită asupra omului aceeași influență ca și verdele, creează o impresie de mângâiere, de tihnă, de pitoresc, marchează depărtările nesfârșite.

Verdele reprezintă flexibilitatea impulsurilor noastre interne, dorința de a impresiona și obține recunoaștere. Preferința pentru verde indică o structură mobilă, flexibilă, adaptabilă la schimbarea situațiilor, a împrejurărilor. Culoarea verde este cea a lumii vegetale, a naturii fără care nu poate exista omul. Asupra sistemului nervos ea influențează ca un calmant.

Roșul semnifică dorința sub toate aspectele sau formele sale, tendința și impulsul spre acțiune; voința de a obține rezultate, de a înfrunta viața cu dificultățile și problemele ei. Preferința pentru roșu indică activism, mișcare, energie, forță, vigoare.

Culoarea *galbenă* e a soarelui, ea contribuie la ameliorarea vederii și a activității creierului, ridică tonusul vital.

Violetul este culoarea plăcută, care influențează pozitiv funcția inimii și a plămânilor, sporind rezistența lor. Totodată, în mai multe cazuri are o acțiune contrară, îndeosebi asupra organelor vizuale, creând o impresie respingătoare.

Din culorile calde cea mai activă este *roșul*. Radiația acestei culori pătrunde adânc în țesutul organismului uman și determină sporirea încordării mușchilor, ridicarea tensiunii sângelui și creșterea intensității respirației. Asupra creierului acționează ca stimulator, provocând reacții emoționale. Ea irită vederea și provoacă omului reacții negative.

Culoarea *oranj* are aceleași caracteristici ca și *galbenul*, doar că în unele cazuri poate irita organul vizual. Trăsăturile pozitive ale acestei culori constau în influența ei benefică asupra digestiei, accelerează circulația sângelui.

În contextul unei astfel de analize prezintă interes aspectul cercetat de P.Mureșanu, care depistează semnificația structurală a grupurilor sau perechilor de culori (Tabelul 2.3):

Tabelul 2.3. Semnificația structurală a grupurilor de culori după P.Mureșanu [94, 225].

<i>Grupuri de culori</i>	<i>Semnificația</i>
gri/albastru	un interval de liniște sau o perioadă de recuperare
gri/verde	autoinsistența separativă sau superioritate defensive
gri/roșu	impulsivitate sau acțiune rău calculate
gri/galben	indecizie sau lipsa hotărârii
gri/violet	sensibilitatea precaută sau tentativa de identificare
gri/maro	epuizarea sau golirea
gri/negru	izolare delimitativă sau nonîmplinire
albastru/gri	un interval de liniște sau o perioadă de recuperare
albastru/verde	control discriminativ sau simț interior al ordinei
albastru/roșu	o tendință spre cooperare sau înțelegere emoțională
albastru/galben	dependența emoțională sau aspirații orientate către grup
albastru/violet	susceptibilitate estetică sau sensibilitate erotică
albastru/maro	confort senzorial sau atașament condiționat
albastru/negru	pace sau liniște absolută
verde/gri	autoinsistența separativă sau superioritate defensivă
verde/albastru	control discriminatoriu sau simțul ordinei interioare
verde/roșu	activitate cu scop sau inițiativă controlată
verde/galben	cerința de pretenție de apreciere sau ambiție
verde/violet	autoinsistența flexibilă sau farmec neangajat
verde/maro	cerință sau alinare fizică, sau insistență pentru liniște și confort
verde/negru	încăpăținare excesivă sau prejudecată încăpăținată care are dreptate
roșu/gri	impulsivitate sau acțiune rău calculate
roșu/albastru	tendința de cooperare sau împlinirea emoțională
roșu/verde	activitatea cu scop sau inițiativă controlată
roșu/galben	activitate expansivă sau explorarea unor noi domenii
roșu/violet	susceptibilitate la stimulare sau reactivitate
roșu/maro	gratificare senzuală sau indulgență față de sine
roșu/negru	dorință exagerată sau dramatizare
galben/gri	indecizie sau lipsă de hotărâre
galben/albastru	dependență emoțională sau atitudine de ajutor orientată către grup
galben/verde	cerința de apreciere sau ambiții
galben-roșu	activitate expansivă sau dezvoltarea, sau căutarea unor noi domenii
galben/violet	chemarea fanteziei sau setea de aventură
galben/maro	securitatea totală sau confort nestăvilit
galben/negru	crize subite sau hotărâri
violet/gri	sensibilitate prudentă sau tendința de identificare
violet/verde	autoinsistență flexibilă sau farmec neangajat
violet/roșu	receptivitate față de stimul sau responsabilitate
violet/galben	chemarea fanteziei sau setea de aventură
violet/maro	senzualitate sau voluptate

<i>Grupuri de culori</i>	<i>Semnificația</i>
violet/negru	nevoie de identificare sau implicare imperativă
maro/gri	epuizare sau lamentare
maro/albastru	confort senzorial sau atașament condiționat
maro/verde	cerințe de alinare fizică sau insistența pe confort
maro/roșu	satisfacție senzuală sau indulgență față de sine
maro/galben	securitatea totală sau liniște netulburată
maro/violet	senzualitate sau voluptate
maro/negru	autodeprecieri
negru/gri	izolare separată sau nonimplicare totală
negru/albastru	pacea absolută
negru/verde	excludere încăpăținată sau prejudecată încăpăținată care are dreptate
negru/roșu	dorință exagerată sau dramatizare
negru/galben	crize bruște sau hotărâri încăpăținate
negru/violet	trebuința de identificare sau implicare forțată
negru/maro	autodiscreditare

Cele patru culori fundamentale (*albastru, verde, roșu și galben*) au o importanță specială și semnificații particulare, după cum urmează:

1. *Albastru întunecat* reprezintă „profundimea trăirilor și sentimentelor” și este concentric, pasiv, senzitiv, perceptiv, unificativ. Rezonanțele sale afective sunt liniștea, mulțumirea, tandrețea, dragostea și afectivitatea.

2. *Verde-albăstrui* reprezintă “elasticitatea voinței” și este concentric, pasiv, defensiv, autonom, reținut, posesiv. Aspectele sale afective sunt persistența, îndrăzneala, afirmarea de sine, absistența, încăpăținarea, aprecierea de sine.

3. *Roșul-oranj* “reprezintă forța voinței” și este excentric, activ, ofensiv, agresiv, autonom, locomotor, operativ. Aspectele sale afective sunt: dorința, excitabilitatea, erotismul, sexualitatea.

4. *Galbenul-strălucitor* reprezintă spontaneitatea și este excentric, activ, proiectiv, nehotărât, heteronorm, expansiv, investigativ, aspirativ, explorativ.

Rezonanțele sale afective sunt variabilitatea, originalitatea, speranța, veselia.

Studiind așa-zisa nonculoare –*griul*, autorul o descrie drept o culoare luminoasă și pură, bine saturată, deci neamestecată cu altă culoare și care dă senzația de dinamism. Cu cât scade luminozitatea sau strălucirea culorii prin îndepărtare de sursa luminoasă, obiectele devin mai întunecate, iar culoarea mai adâncă [Ibid., 28].

În combinație cu alte culori, o culoare devine pală, indiferent de gradul ei de luminozitate.

P.Mureșan este autorul reflecțiilor asupra efectelor culorilor cu diferită calitate termică sau tonalitate și intensitate: “Culorile calde și luminoase creează buna dispoziție, dau impresie de

prospețime și au un efect stimulatv reconfortant. Albastrul și verdele dau o senzație de liniște. Violetul este nu numai o culoare rece, dar creează și o stare psihică descurajatoare. Galbenul, dimpotrivă, înveselește prin luminozitatea sa mare, incită ochiul și stimulează plăcut. Cenușul este deprimant. Trebuie de avut în vedere faptul că amestecul de culori, jocul nuanțelor clar-obscur, închis-deschis pot modifica substanțial efectul psihologic al unei culori. Griul deschis induce stări de tristețe și monotonie, în timp ce rozul sau portocaliul deschis inspiră optimism, încredere, veselie” [Ibid., 33].

Cercetând multiaspectual miraculoasa lume a culorilor, P. Mureșan depistează neobosit noi și noi valențe ale lor, printre care semnificațiile psihologice și rezonanțele afective:

Roșu exprimă dorința, excitabilitatea, dominanța, erotismul.

Portocaliul - optimism, veselie; e o culoare caldă, sociabila; stimulator emotiv; creează senzația de apropiere puternică, dă impresii de sănătate, optimism.

Galbenul exprimă spontaneitate, variabilitate, aspirație, originalitate, veselie.

Verdele exprimă “elasticitatea voinței”, concentrarea, siguranța, persistența, îndrăzneala, autoevaluarea.

Albastrul exprimă liniștea, satisfacția, tandrețea, iubirea și afecțiunea.

Violetul - tristețea, melancolia, pertinența.

Negrul-deces, tristețe, doliu, sfârșit, singurătate, despărțire, moarte.

Albul - pace, împăcare, liniște, inocență, virtute, castitate, curățenie.

Griul dă senzația de dinamism, veselie, mișcare, este o culoare vie [Ibid., 21-28].

Prin urmare, culoarea există și acționează asupra ființei umane, posedând multiple calități, însușiri și influențe - lucru ce merită o mare atenție în practica educației artistice de fiecare zi.

2.2. Sensibilitatea cromatică ca problemă a percepției-produserii-interpretării artistice

Conform conceptelor stabilite în psihologie (J. Piaget, 116; H. Piéron, Apud 46; H. Wallon, 165; P. Oléron, Apud 46; A. N. Leontiev, 203; A. R. Luria, Apud 46; S. L. Rubinstein, 217) *recepția senzorială* este o formă specifică de realizare a comunicării noastre cu lumea externă, a cărei funcționare începe încă înainte de naștere, când se formează reflexele condiționate la agenții mecano-acustici și termici din mediul extern.

Din punct de vedere structural, senzorialitatea pune în evidență două procese psihice mari: *senzația* și *percepția*. Delimitarea acestor două componente ca entități psihice a fost obiect de controversă între teoriile asociaționaliste și gestaltiste. Primii recunoșteau doar individualitatea existențială a senzației, cei de-ai doilea admiteau doar existența percepției – ca primă formă specifică de manifestare a organizării psihice. Dar aceste două procese există și funcționează

concomitent, precizează M.Golu, evidențierea delimitării fiind o operație necesară din punct de vedere științific și didactic [74, p.136].

Definirea senzației prin opoziție cu percepția evidențiază caracteristicile lor distinctive. Astfel, compararea celor două mecanisme psihice, în lumina mai multor concepte și teorii, arată că senzația este o simplă experiență conștientă asociată stimulilor, pe când percepția este experiența conștientă asupra obiectelor și a relațiilor obiectelor (Coren, Porac, Ward, 1984); că senzația este experiența individuală cu stimuli, iar percepția este procesul de interpretare, organizare a materialului furnizat de stimuli (Crooks și Stein, 1986); că senzația poate fi considerată ca un prim contact al organismului cu stimulii senzoriali, pe când percepția este procesul prin care aceștia sunt interpretați, analizați și integrați cu alte informații senzoriale (Feldman 1993) [Apud M.Zlate, 166, p. 36].

În cercetările actuale, dominate de psihologia cognitivă, distincția dintre senzație și percepție capătă o nouă valoare. De obicei senzația se referă la tratarea senzorială a informațiilor fizice, independent de semnificațiile lor, în timp ce percepția este direct legată de semnificația obiectelor și de interpretarea informațiilor senzoriale. Se crează astfel premisa integrării organice a senzațiilor în percepții, nu însă printr-o simplă asociere mecanică, ci ca urmare a interpretării și semnificării informațiilor furnizate de simțuri [Ibid., 36].

Premisa biofiziologică a capacității de a avea senzații reprezintă *sensibilitatea*.

Sensibilitatea [Apud P.Popescu-Neveanu, M.Golu,100].

Criteria de estimare a sensibilității. Criteriul practic al prezenței sensibilității este considerat cel subiectiv. Individul posedă sau nu o sensibilitate oarecare (vizuală, auditivă, olfactivă etc.) dacă în urma administrării unui stimul de o anumită intensitate relatează că au simțit, văzut sau auzit etc. [100, p.13].

Un alt criteriu, care oferă date suplimentare despre structura și mecanismele sensibilității, sunt stările subiective asociate (trăiri emoționale).

Drept criterii obiective primare sunt considerate cele de ordin funcțional - exprimarea în comportament a unor aspecte ale fenomenelor psihice ce se produc prin acțiunea unui sistem dat asupra organelor de simț: *motricitatea, morfologismul, conexiunea semnalizatoare*.

Corelate psihofizice ale sensibilității. Obiectul principal al cercetării sensibilității în planul psihofizic îl constituie raportul dintre intensitatea fizică a stimulului standard și intensitatea senzației exteriorizabile într-o reacție de răspuns. În legătura cu aceasta, au fost elaborate noțiunile de praguri absolute (inferior și superior) și praguri diferențiale [Ibid.,, p.17].

Pragul absolut inferior se măsoară prin cantitatea minimă de excitație necesară pentru a provoca pentru prima dată o senzație.

Pragul absolut superior este dat de cantitatea maximă de excitație la care organul de simț stimulat și răspunde încă printr-o senzație specifică. Peste această limită maximă, subiectul încetează să mai aibă o senzație de aceeași modalitate, relatând apariția unei senzații dureroase (deci, aparținând unei alte modalități senzoriale). Între sensibilitate și prag există un raport invers proporțional: cu cât pragul absolut este mai ridicat, cu atât sensibilitatea absolută este mai scăzută, și invers. A fost formulată legea potrivit căreia, *intensitatea senzațiilor crește în progresie aritmetică, iar intensitatea stimulilor crește în progresie geometrică*[Ibid.,, p.17].

Pragurile sensibilității diferențiale caracterizează posibilitățile limitate ale analizatorului și de aceea ele nu pot servi ca bază nemijlocită pentru calculele lungimii admisibile a alfabetului fizic al semnalelor. Apare necesitatea de a folosi mărimi care să caracterizeze nu diferențiabilitatea minimă, ci pe cea optimă a semnalelor. Pentru aceasta, a fost introdusă noțiunea de *prag operativ* [Ibid.,, p.19].

Particularitățile psihofizice ale sensibilității:sensibilitatea este funcție cu caracter variabil a întregului analizator, deci în afară de corelatele psihofizice analizate mai sus, funcționează și legități de ordin psihofiziologic, care se referă la modificarea parametrilor funcționali ai sensibilității, pe de o parte, sub influența acțiunii de lungă durată a stimulului specific constant, iar pe de alta, ca rezultat al interacțiunii reciproce a sistemelor senzoriale. În primul caz se produc fenomenele adaptării, oboselii și inhibiției; în al doilea – ale sensibilizării, depresiei și sinesteziei [Ibid.,, p.25].

Particularități ale sensibilității sunt: *adaptarea* - dinamica proceselor interne care au loc în analizator sub acțiunea îndelungată a unui stimul specific de intensitate constantă; *contrastul* - creșterea sensibilității ca urmare a interacțiunii excitanților de diferite intensități care acționează succesiv sau simultan asupra aceluiași analizator, *depresia* - scăderea sensibilității, *conținutul obiectual al senzațiilor*.

Modalitățile de percepție senzorială și clasificarea lor. Modalitatea de percepție senzorială indică corespondența dintre stimulii specifici și senzații adecvate stimulilor. În clasificările modalităților s-au adoptat drept criterii nu datele morfologice sau organele, ci condițiile și direcțiile recepției[Ibid.,, p.46].

Clasificarea *trihotomică* [Sherrington] ia în calcul exteroreceptorii, proprioreceptorii și interoreceptorii. Dar aici intervin imperfecțiuni pe care le relevă analiza fiziologică.

Se consideră de aceea că în clasificarea modalităților de recepție trebuie adoptat drept criteriu fundamental relația de la obiect la subiect, deci relația reflectorie. Mijloacele prin care se realizează recepția nu trebuie să ocupe locul principal în clasificare. Conform lui Uhtomski, modalitățile de recepție trebuie împărțite după natura stimulilor receptați: *mecanici, fizici,*

chimici, fiziologici (proprii), deci formele de sensibilitate vor fi înseriate în ordinea: de la semnalizarea însușirilor mecanice, fizice și chimice ale stimulilor externi la semnalizarea însușirilor și stărilor biologice și fiziologice ale propriului organism [Ibid.,, p.47].

Legile sensibilității. Sensibilitatea reprezintă premisa biofiziologică a capacității de a avea senzații [6; 43; 74; 100; 166; 200]. Ea este diferențiată, înalt specializată și distribuită pe modalități în cadrul diversilor analizatori, care pun în evidență trăsături și legi generale comune:

- sunt continue, delimitate la extremități de pragul absolut superior (intensitatea maximă a stimulului) și de pragul absolut inferior (intensitatea minimă a stimulului);

- fiecare modalitate, între cele două praguri absolute, pune în evidență un anumit număr de trepte discriminabile, separate prin pragurile diferențiale, deci în fiecare formă modală de sensibilitate se delimitează două tipuri de sensibilitate: *absolută* și *diferențială*;

- dinamica și funcționarea lor se subordonează acțiunii a trei categorii de legi: A. psihofizice; B. psihofiziologice; C. socio-culturale [M.Golu, 74, p.144].

Legile psihofizice ale sensibilității se referă la raportul dintre intensitatea fizică a stimulului și nivelul sensibilității respective a senzației. Ele au fost descoperite și studiate în cadrul psihofizicii clasice (legea Bouguer – Weber și legea Weber – Fechner).

Prima lege se aplică pragurilor absolute și postulează că valoarea pragului absolut se află în raport invers proporțional cu nivelul sensibilității. A doua reglementează pragurile și sensibilitatea diferențială, respectiv, raportul dintre intensitatea inițială a stimulului și câtimea ce trebuie adăugată pentru a determina o creștere sesizabilă în intensitatea senzației inițiale [Ibid.,, p. 144].

Legile psihofiziologice ale sensibilității exprimă dependența nivelului și dinamicii acestuia de fenomenele care au loc în organizarea internă a subiectului, înainte și în timpul percepției stimulului modal specific. Esențiale sunt: *legea adaptării*, *legea contrastului*, *legea sensibilizării și depresiei*, *legea sinesteziei* și *legea oboselii* [Ibid.,, p.146].

Legea adaptării exprimă caracterul intrinsec dinamic al sensibilității, deplasarea sus-jos a pragurilor absolute și diferențiale sub acțiunea prelungită a stimulului sau în absența acestuia.

Secvențele corelării procesului adaptării sunt: scăderea nivelului sensibilității în raport cu punctul sau valoarea inițială și creșterea nivelului sensibilității în raport cu punctul inițial de referință.

Legea contrastului exprimă creșterea sensibilității ca efect al interacțiunii spațio-temporale a excitanților de intensități diferite, care acționează simultan sau succesiv asupra aceluiași analizator. Corespunzător, vom avea două tipuri de contrast: simultan și succesiv.

Contrastul simultan constă, fie în accentuarea reciprocă a clarității și pregnanței stimulilor prezentați în același moment în câmpul percepției, fie în accentuarea stimulului principal sub

influența stimulilor de fond. Contrastul simultan are o sferă de manifestare mai redusă decât cel succesiv; este greu de obținut în cadrul sensibilității gustative și olfactive și slab exprimat în cadrul celei auditive. Cel mai pregnant, el se evidențiază în sfera sensibilității vizuale – contrastul simultan al culorilor, contrastul simultan al mărimilor [Ibid.,, p.147].

Contrastul succesiv constă în creșterea acuității perceptive (a nivelului sensibilității) în raport cu un stimul prezentat la scurt timp după acțiunea mai îndelungată a altui stimul de aceeași modalitate, dar diferit după intensitate. El se evidențiază în sfera tuturor modalităților senzoriale.

Mecanismul care stă la baza contrastului îl constituie procesele de inducție reciprocă și autoinducție care au loc între diferitele câmpuri receptoare și între verigile subcorticale și cele corticale ale analizatorului. Astăzi se consideră ca în structura fiecărui analizator există rețele neuronale specializate în crearea și accentuarea contrastelor, care se reglează la diferite niveluri și, în funcție de sarcina perceptivă sau de caracteristicile fizice și statistice ale stimulilor, emit două categorii de semnale: de sensibilizare a unor neuroni (senzitivi) și de inhibare a altora. Diferențele de nivel în starea de excitație crează în plan psihologic, respectiv, în percepție, imagini contrastante [7, p. 147].

Legea sensibilizării și depresiei exprimă creșterea sau scăderea sensibilității în cadrul unui analizator, fie ca urmare a interacțiunii diferitelor câmpuri receptoare proprii, fie ca urmare a interacțiunii lui cu alți analizatori.

Pe fondul interacțiunii analizatorului este frecvent și ușor de observat fenomenul modificării sensibilității. De exemplu, excitarea cu rece a pielii feței sau a porțiunii occipitale determină creșterea sensibilității vizuale și auditive, etc.

Legea sinesteziei exprimă acea interacțiune între analizatori, în cadrul căreia calitățile senzațiilor de-o anumită modalitate sunt transferate senzațiilor de-o altă modalitate [Ibid.,, p. 148].

Legea oboselii arată că, deoarece analizatorii funcționează pe consumul energiei stocate în structura lor, care-i cantitativ limitată, suntem supuși fenomenului de oboseală [Ibid.,, p.148].

Legile socio-culturale ale sensibilității exprimă dependența organizării și funcționării mecanismelor senzoriale ale omului de particularitățile stimulului, sarcinilor, formelor de activitate și etaloanelor pe care le generează în mediul socio-cultural. Dacă legile psihofizice și cele psihofiziologice sunt generale, legile socio-culturale sunt proprii numai sensibilității omului. Sensibilitatea omului se diferențiază și se perfecționează și în raport cu influențele și stimulii mediului socio-cultural. Grație acestei instrumentări socio-culturale, se amplifică atât rezolutivitatea mecanismelor de prelucrare-integrare a informației extrase, cât și caracterul activ și meditat al senzației [Ibid.,, p.149].

La om devine obligatoriu ca în analiza sensibilității, pe lângă componentele și formele primare, să se adauge componente și forme secundare, precum sensibilitatea muzicală, sensibilitatea fonematică, sensibilitatea culturală, sensibilitatea cromatică diferențială.

M.Golu indică patru legi de origine socio-culturală care reglementează evoluția și structurarea sensibilității: *legea conștientizării; legea exercițiului selectiv; legea estetizării și semantizării și legea verbalizării* [74, 149-152].

Legea conștientizării, precizează M.Golu, postulează faptul că delimitarea și definirea continuumului sensibilității se realizează prin raportarea la starea vigیلă a subiectului și la capacitatea subiectului de a avea o senzație specifică de care să-și dea seama. Legea conștientizării face ca senzația (conținutul ei) să devină obiect de analiză critică și de evaluare prin prisma unor criterii de obiectivitate, relevanță și veridicitate: datele simțurilor nu rămân în forma lor inițială, ci sunt supuse unor operații supraordonate de verificare-corecție [Ibid.,, p.150].

Legea exercițiului selectiv exprimă dependența nivelului de dezvoltare și eficiența diferitelor forme modale ale sensibilității de procesul general al învățurii pe care-l parcurge individul uman de la naștere la maturitate și de specificul activității dominante, respectiv al profesiei pe care o desfășoară când devine subiect adult. Prin învățarea senzorială sau perceptivă organizată, copilul își dezvoltă componentele secundare ale mecanismelor și schemelor de explorare, detecție, comparație, evaluare etc. a diferitor însușiri concrete ale obiectelor din jur (forma, culoarea, mărimea, gustul, mirosul etc.) și își adaptează experiența senzorială la categoriile stimulilor de origine socioculturală [Ibid., p. 150].

Legea estetizării și semantizării exprimă modelarea sensibilității umane în raport cu desprinderea și acțiunea a doi factori culturali: frumosul și semnificația. Funcționarea mecanismelor senzoriale va fi modelată și reglată prin intermediul principiilor și codurilor culturale (estetice și semantice) în direcția evaluării calităților senzațiilor prin prisma unor criterii speciale de frumos-urât [Ibid., p. 151].

Legea verbalizării exprimă o caracteristică generală a organizării psiho-comportamentale a omului, anume aceea a edificării și reglării verbale. Sensibilitatea se subordonează și ea acestei legi, cuvântul exercitând o acțiune reglatoare directă asupra ei.

Prin instructaj și comenzi verbale pot fi modificate pragurile senzoriale, poate fi optimizat actul recepției senzoriale în întregul lui. Legea verbalizării postulează, de asemenea, fixarea în cuvânt a conținutului informațional al senzațiilor, devenind posibilă atât sensibilitatea lor în sfera conștiinței, cât și o mai bună fixare în memorie a experienței senzoriale [Ibid.,, p.151].

Cuvântul, afirmă aceeași sursă, dirijează întreaga dinamică a recepției senzoriale în câmpul stimulator extern. Astfel, grație reglajului verbal, funcția sensibilității se logicizează, organizându-se pe programe specifice, bazate pe condiții logice și criterii de relevanță, reprezentativitate și semnificație.

Sensibilitatea cromatică. Percepția culorilor, statuează P.Popescu-Neveanu și M.Golu, este un proces complex de interacțiune între o multitudine de factori externi (stimulul de bază, ambianța variată și dinamică în care se prezintă) și interni (particularitățile funcționale ale sistemului vizual, fondul apercetiv, atenția și componentele dinamice interne ale personalității). Procesul de recepție cromatică întotdeauna este obiectual orientat: culoarea este percepută ca o însușire a unui obiect material și doar în rare cazuri o percepem „în sine”, de unde și denumirea nuanțelor cromatice după obiectele care le posedă, precum și denumirile însușirilor culorii: *tonul cromatic, luminozitatea, saturația* etc.[100, p.112].

Diferențierea tonurilor cromatice are o anumită dinamică: diferențierea tonurilor cromatice este mai slabă când unghiul vizual este mic și se optimizează o dată cu creșterea acestuia; forma curbelor obținute în cele două situații va fi diferită. Nu s-a stabilit însă până la ce limite creșterea unghiului vizual condiționează o bună diferențiere a tonurilor cromatice; este insuficient studiată problema diferențierii tonurilor cromatice în fovea centrală sub influența unor intensități slabe și puternice ale luminii, precum și în zonele periferice ale retinei. Ochiul omului poate diferenția peste 200 tonuri cromatice [Ibid., p.112].

Diferențierea luminozității cromatice. Luminozitatea este însușirea formală (cantitativă) a senzației. Ea exprimă gradul de deosebire a culorii date în raport cu culoarea neagră. Cu cât coeficientul de absorbție al suprafeței pe care cade lumina este mai mare, cu atât luminozitatea culorii percepute este mai mică, tinzând să se apropie de negru; și cu cât coeficientul de absorbție este mai mic și, respectiv, coeficientul de reflexie mai mare, cu atât culoarea dată va poseda o luminozitate mai puternică, tinzând să se apropie de alb.

Dar luminozitatea luminii pe care ochiul nostru o primește direct de la obiect și coeficientul de reflexie relativ al acestui obiect luat în comparație cu alte obiecte ține de psihologie; ea este condiționată (sau facilitată) de poziția subiectului și poate fi descrisă ca deosebire în luminozitatea aparentă (fenomenală). De aceea, pentru a înlătura eventualele nedumeriri, unii autori propun să se folosească o noțiune suplimentară – *claritatea vizibilă*, definită drept coeficient aparent de reflexie a suprafeței – stimul în condițiile date ale percepției. Claritatea depinde de energia unei luminoase sau e amplitudinea oscilațiilor ei [Ibid., p.114].

Diferențierea saturației. Saturația este gradul de deosebire a culorii date în raport cu culoarea albă de aceeași claritate. Ea depinde de raportul dintre cantitatea razelor luminoase, care

caracterizează culoarea suprafeței date, și torentul luminos general reflectat de ea, deci este condiționată de forma undei electromagnetice și poate fi considerată o caracteristică de ordin calitativ a senzației cromatice. Sensibilitatea față de saturație în diferitele segmente ale spectrului se exprimă în numărul de trepte abia perceptibile situate între culoarea spectrală pură, pe de o parte, și culoarea albă – pe de altă parte [Ibid., p.114].

Contrastul culorilor are o importanță deosebită pentru înțelegerea mecanismelor și specificului percepției cromatice. El este succesiv și simultan. Primul constă în modificarea temporară a calităților senzației cromatice prezente (expresivitatea, saturația) sub influența postacțiunii unei culori percepute în intervalul anterior. Contrastul simultan desemnează faptul modificării unei culori ca urmare a învecinării ei cu altă culoare. Culoarea vecină induce în câmpul vizual culoarea de contrast. Dinamica contrastului simultan depinde de ansamblul condițiilor fizice ale reflectării: intensitatea iluminatului ce cade pe suprafețele-stimul, distanța dintre subiect și câmpurile pe care cad culorile de contrast, poziția celor două culori în câmpul vizual al subiectului – și psihofiziologice: capacitatea rezolutivă a sistemului vizual, mobilitatea funcțională a retinei [Ibid., p.120].

Adaptarea în sfera sensibilității cromatice: în procesul adaptării, culorile comparate două câte două tind să devină complementare după tonul cromatic [Ibid., p.121].

Sensibilitatea cromatică periferică este funcția aparatului conurilor. Deoarece acestea se găsesc comasate cu precădere în zona foveii centrale, reiese că percepția razelor cromatice ale spectrului se realizează la nivel optim pe un diametru relativ redus al retinei. Totuși există și o vedere de ordin periferic a culorilor. Se presupune că între zona centrală a retinei, caracterizată prin sensibilitatea *cromatică completă*, și segmentele ei cele mai periferice, pentru care este specifică sensibilitatea *acromatică*, se găsește o zonă intermediară cu sensibilitate *dicromatică*, ai cărei stimuli de bază sunt galbenul și roșul [Ibid., p.123].

Percepția culorilor. Culoarea apare ca o însușire nedezmembrabilă a obiectelor și lucrurilor din ambianță, deci senzația de culoare trebuie tratată împreună cu percepția de culoare, culoarea fiind totdeauna rezultatul unui amestec al undelor de diferite lungimi.

Particularitățile ei sunt influențate de o serie de factori fizici contextuali: iluminat, unghiul vizual, gradul de transparentă a mediului de propagare a razelor luminoase, raporturile spațiale ale obiectului-test cu celelalte obiecte din jur etc.

O caracteristică esențială a percepției culorilor este gradul de stabilitate sau *constantă*.

O a doua variabilă (independentă) care influențează permanent dinamica percepției culorii obiectelor sau suprafețelor este *intensitatea iluminatului* (și poate și natura lui) [Ibid., p.130].

Culoarea obiectului perceput depinde și se modifică și în funcție de *unghiul vizual*.

Alți factori care intervin și condiționează dinamica și conținutul reflectoriu al percepției culorilor sunt *gradul de transparență* a mediului de propagare a razelor luminii colorate, *structura* (configurația) *câmpului perceptiv extern*, *unghiurile de cădere a razelor* luminoase pe suprafețele obiectelor etc.

Influențează percepția culorilor și factorii ce țin de subiectul observator, de ex. *orientarea generală* a subiectului [Ibid., 131].

Or, ***percepția culorii*** este un proces, o activitate de reflectare complexă, dinamică, determinată de interacțiunea specifică dintre factorii fizici externi și cei subiectivi, interni, în care se împletesc într-un tot unitar fenomenele de constantă cu cel de fluctuație, culoarea ajungând astfel să fie adecvat cunoscută, apreciată și folosită nu numai senzorial, ci și conceptual, categorial [Ibid., 132].

Efectul psihologic al culorilor. Fiecare culoare influențează într-un mod specific asupra omului: fiziologic și psihologic propriu-zis. Culoarea nu este percepută pur și simplu, ci ea este interpretată, dincolo de o anumită nuanță tinzându-se să se surprindă trăiri, intenții și atitudini. Se stabilește astfel o asemenea interacțiune între om și culoare, în cadrul căreia nu numai „sufletul” omului reflectă culoarea, dar și culoarea reflectă, într-un sens, „sufletul” omului [Ibid., p.295].

Particularitățile de vârstă ale sensibilității. La nivelul individului, sensibilitatea se subordonează unei anumite legități ciclice: începe de la un punct inițial scăzut (la naștere), evoluează atingând un anumit punct „maxim” (perioada copilăriei și tinereții), se menține la un platou relativ constant (perioada maturității), și, în sfârșit, se angajează mai lent sau mai accelerat pe panta coborâtoare a curbei (la bătrânețe).

Deoarece dinamica evoluției individuale exprimă tendința logică a dinamicii evoluției generale, un individ mai în vârstă va avea un punct inițial mai ridicat al sensibilității decât unul mai tânăr, iar nivelul maxim pe care îl va atinge ontogenetic această dinamică va fi de asemenea mai înalt. Astfel, vârsta devine un factor subordonat socialului, ne mai fiind univoc determinată în raport cu dezvoltarea psihică a omului [Ibid., 294].

Semnalizarea senzorială este strâns legată de activitatea generală a organismului. Prin particularitățile de vârstă ale sensibilității vom înțelege deci acele modificări ce rezultă din evoluția genetică a organismului și se răsfrâng cu necesitate și asupra regimului funcțional al analizatorilor. Maturizarea sistemului nervos ca și slăbirea finală a funcțiilor acestuia, evoluția, o dată cu vârsta, a motricității, a modificărilor senzomotorii, a secrețiilor hormonale și a altor funcții, până la cele bazale – metabolice – , sunt factori care cer recunoașterea evoluției ontogenice a sensibilității [Ibid., 296].

S-a stabilit și că, cu cât, în timpul dezvoltării ontogenetice, se elaborează mai multe structuri redondante de tip perceptiv, cu atât nivelul sensibilității este mai puțin adecvat vârstei.

Vederea cromatică este surprinzător de scăzută la vârstele mici, și așa cum a arătat și U.Șchiopu și colab.[140], se îmbunătățește vertiginos în preadolescență și adolescență, atingând un optimum abia după 30 de ani. Fenomenul diferențierii cromatice fine este deci destul de pretențios. Involuția funcției discriminării cromatice se declanșează în jurul vârstei de 40 de ani. Se păstrează totuși constantele perceptive cromatice.

2.3. Parametrii sensibilității artistico-plastice (cromatice) a elevilor din clasele I-IV

Analiza literaturii de domeniu ne-a condus la concluzia că *sensibilitatea artistică* este expresia trăirilor directe, afective, care prefigurează și o atitudine estetică în formare. Aceasta este capacitatea individului de a percepe, a sesiza (=a înțelege) și a gusta (=a trăi) laturile (valorile) estetice ale artei, naturii și vieții. Este o capacitate determinată de predispoziții native, care se oferă unei largi influențe pozitive. Sensibilitatea artistică a omului contemporan se caracterizează printr-o reactivitate crescută, capacitate de imaginație sporită, printr-un simț sporit al selecției artistice, prin intelectualizare și creativitate accentuată și printr-o intervenție mai largă în domeniul industrializării.

M.Ilioaia propune 6 criterii de apreciere a sensibilității artistice: *reactivitatea, imaginația, gustul artistic (estetic), selectivitatea, inteligența și creativitatea*, care includ și sensibilitatea cromatică, caracterizată de indicatorii de *ton, luminozitate și saturație* [83, p.14-27]. Aceste criterii caracterizează capacitățile elevilor privind unele aspecte estetice ale naturii, care, sub îndrumarea învățătorului, pot face diferite asociații, combinații și analogii sporindu-i, capacitatea de reprezentare.

Reactivitatea este capacitatea elevilor de a reacționa pozitiv la contactul cu o lucrare artistico-plastică (desen de copil, operă de artă populară sau cultă etc.), față de unele aspecte estetice ale naturii (peluze cu flori, frunze ruginii, prima ninsoare, pomi înfloriți etc.), față de ambianța estetică din școală (pavoazare, ordine, curățenie etc.), față de relațiile frumoase (civilizate) dintre elevi și cei care îi înconjoară. Folosind din plin însușirile expresive ale diferitelor forme și aspecte estetice din natură și viață, învățătorul îi determină pe elevi să le respecte și să le ocrotească, intervenind oportun în formarea preferințelor estetice și artistice ale acestora și protejându-le formarea sensibilității pe produse pseudoartistice (kitsch), operând în acest scop metodologii speciale (dialogul individual/colectiv, exemplul personal, exemplificarea și explicația pe teme de artă plastică, filme sau diafilme etc., promovarea valorilor artistico-

plastice autentice etc.). Astfel se va forma spiritul de discernământ al elevilor, atât de necesar alegerii, prețuirii și deosebirii valorilor artistico-plastice adevărate.

Imaginația netezește drumul spre o activitate plastică productivă, inclusiv pentru contactul cu opera de artă, realizând, îndrumați de învățător, asociații, analogii, combinații și reprezentări, pe care acesta le provoacă operând metodologii didactice specifice (citirea și povestirea expresivă a textelor literare, demonstrarea diafilmelor cu opere de artă plastică, a filmelor etc.). Odată însă cu dezvoltarea capacității lor de reprezentare, elevii sunt familiarizați cu cele mai simple procedee și tehnici de materializare acelor imaginate.

Gustul artistic (estetic), în sens larg, este o relație spontană, aproape reflexă, care produce plăcere sau neplăcere în fața unor înfățișări: ale unor obiecte, fenomene naturale, ale unor relații între oameni, opere de artă etc. Acesta este componentă nu numai a sensibilității, dar și a atitudinii estetice a elevilor. Gustul estetic are caracter subiectiv și relativ schimbător, fiind strâns legat de structura psihică a elevilor, de nivelul pregătirii lor artistico-plastice, în special, și de nivelul lor cultural, în general.

Educarea gustului estetic presupune:

- luarea în considerație a concepțiilor transmise de-a lungul generațiilor, a influențelor mediului familial, a obișnuințelor și prejudecăților cu care elevii vin în clasa I;
- formarea acuității vizuale, a atitudinii disociative, preferențiale și ierarhizatoare, raportată la un anumit ideal estetic;
- capacitatea de a face aprecieri în funcție pe o anumită scară de valori și de a le plasa pe o anumită treaptă a acesteia;
- capacitatea de a intui valorile estetice ale obiectelor, prin confruntarea cu obiectul estetic;
- prezența unor elemente de cultură artistică, inclusiv a unui vocabular (limbaj) plastic elementar și a unor tehnici specifice de receptare-producere a operelor de artă plastică etc.

Diversitatea de gusturi a receptorilor reflectă idealul lor estetic, care este suplu și flexibil, întrucât se schimbă odată cu noile experiențe estetice ale elevilor, fiind direct influențat de îmbogățirea intelectuală și afectivă a acestora, precum și de nivelul sensibilității lor.

Schimbările de mediu înconjurător oferă și elevilor diferite modele estetice. Unele cu o pronunțată amprentă de paseism ce idealizează trecutul și gusturile depășite. Altele oferă produsul *kitsch*, care promovează prostul gust, producător de subcultură. În condițiile în care crește producția de larg consum și a celei artizanale, care devansează un număr mare de oameni în formarea/dezvoltarea lor artistic-estetică, aceștia devenind factori de risc în formarea gustului estetic al elevilor, ultimii trebuie protejați în sensibilitatea lor, căci copiii sunt predispuși a fi receptivi fără discernământ la tot ce li se oferă. Învățătorul este primul factor care diminuează

riscul sensibilității pozitive la kitsch, datorită propriului gust estetic elevat, a comportamentului general și pedagogic estetic, obținute prin formarea profesională.

Selectivitatea determină specificul educației sensibilității estetice, căci operează cu opțiunile elevului. Atunci când deprinderile elevilor de a recepta însușirile estetice ale obiectelor sau a altor bunuri culturale, materiale și spirituale sunt formate, selecția elevilor poate fi spontană. Tot astfel se face și raportarea automată la anumite modele estetice larg răspândite și cunoscute de elevi. Dar se poate întâmpla că în opțiunile elevilor să nu acționeze criterii pozitive de apreciere, ci un fel de intuiție care presupune că tocmai formele fără valoare artistică (non-valori) să fie dorite de elevi. Aceasta se poate numi “selecție inversă”. Ea este guvernată de un contra-ideal ce acționează împotriva modelelor estetice propuse.

Manifestări ale selectivității, care influențează sensibilitatea artistic-estetică, deci și cromatică, sunt *selecția emoțională*, bazată pe intensitatea emoției, și *selecția succesuală*. Prima identifică valoarea artistică a obiectului cu reacția afectivă a elevilor. Acele obiecte sunt apreciate ca fiind înzestrate cu valori artistice care stârnesc cele mai intense stări afective. A doua identifică succesul cu valoarea artistică a obiectului, considerând obiectul ca având cele mai valoroase însușiri artistice, că este acela care are cel mai mare succes la public.

Cea mai importantă cale de promovare a artei autentice este *selecția novatoare* (bazată pe nouitate). Se știe că sensibilitatea publicului nu este pregătită pentru inovații. În general, reacția lui (a publicului) este negativă. Doar specialiștii intuiesc sensurile înnoitoare ale operei de artă și perspectivele pe care ea le deschide. Iar setea de nou a publicului este firească și nu întotdeauna el este refractar la noul în artă. De aceea soarta unei opere de artă poate avea căderi sau primiri spectaculoase. Învățătorul trebuie să explice și elevilor adevăratele motivații ale acestor aspecte.

Inteligența conduce la o atitudine estetică reflexivă, dinamică. Sensibilitatea estetică nu se limitează la simplul contact senzorial cu opera de artă. Ea desemnează și reacția elevilor față de fenomenul artistic. Este un fapt cunoscut că civilizația contemporană se caracterizează și printr-un accentuat proces de intelectualizare a artei moderne în paralel cu dezvoltarea conștiinței artistice. De ex., publicul începe să aprecieze arta care-i obligă să gândească, considerând că este mai puțin valoroasă arta cu funcție exclusivă de divertisment (relaxare). Astfel sensibilitatea artistică nu mai poate fi redusă la o reacție superficială sau la un simplu strat afectiv. Ea impune un grad de intelectualitate în baza și aprecierea operei de artă. De acest aspect trebuie să țină seama învățătorul în educația artistico-plastică a elevilor, dezvoltându-le treptat și în paralel cu funcțiile lor afective, și capacitatea de a opera cu structuri cognitive. Învățătorul va ști că forțele intelectuale ale elevilor nu se acumulează decât printr-o activitate instructiv-educativă, organizată, exigentă și responsabilă, care să nu contravină particularităților de vârstă și

individuale, intereselor și curiozității lor artistice. Pentru aceasta ei trebuie să aibă în atenție caracteristicile definitorii ale stadiilor de dezvoltare a inteligenței copilului, care concurează cu anumiți factori din mediul social, stimulându-i interesele și curiozitatea.

Valorificarea inteligenței elevilor de către învățător presupune parcurgerea mecanismelor gândirii lor. Unul din mijloacele cele mai eficiente este cunoașterea particularităților desenului fiecărui elev. Este un lucru constat că desenele elevilor sunt martorii universului lor intim, a felului în care ei gândesc despre lume și a modalităților în care ei se pot juca cu emoțiile lor. Desenul elevilor din cl. I-IV este un joc de construcție în cadrul căruia ei asamblează și dezassemblează, combină, modifică și creează. În acest fel elevii transmit emoția și sensul unor idei, ale lor, prin canalele inteligenței. Studiind desenele elevilor, învățătorul își poate da seama de formele calitative ale inteligenței lor, după direcția lor de aplicare. De pildă, inteligența lor tinde să devină: teoretico-abstractă (conceptuală), practico-tehnică (legată de construcția obiectelor), social-estetică (implică relația între oameni; om și natură; om și obiectul artistic) etc.

Creativitatea este dimensiunea complexă a personalității omului; poate fi explicată și prin capacitatea lui de a primi, incorpora, combina și transforma ceea ce știe în noi forme spirituale și materiale. Se manifestă în elaborarea de modele, probleme, soluții, în relevarea unor aspecte și relații între obiecte și fenomene încă necunoscute, identificând noi căi de aflare a adevărului; creativitatea este rezultatul unei temeinice pregătiri și a unor susținute preocupări în domeniu.

Elemente de creativitate în lucrările elevilor se manifestă în:

fluiditate - varia combinări originale de ritmuri ale unor forme, în organizarea spațiului plastic, care reflectă o anumită mobilitate a gândirii lor în structura cunoștințelor legate de expresivitatea ritmului unei compoziții plastice;

flexibilitate - în modalitatea spontană de a armoniza inedit 4-5 culori;

ingeniozitate- soluții noi în organizarea compoziției;

inventivitate- originalitatea surprinzătoare în rezolvarea problemelor unor compoziții deschise;

aprecierile de valoare(*judecăți de gust* sau *judecăți de valoare*), prin care ei subliniază sau interpretează expresivitatea unor efecte plastice.

La concret, elevii transformă formele fie prin exagerarea dimensiunilor unor elemente componente ale acestora, fie prin eliminarea lor, pentru a pune în evidență pe altele, care i-au impresionat mai mult; apare fenomenul perspectivei afective: figuri omenești cu capul supradimensionat etc.; se observă tendința de relaționare a elementelor componente ale unei compoziții sau aspecte ale creativității plastice productive, realizate prin ordonarea liberă și

inedită a formelor componente ale unei compoziții, precum și aspecte ale creativității inovatoare, prin folosirea în compozițiile lor a unor forme ale metaforei plastice, a simbolurilor plastice.

Toate aceste exemple de relaționare metodologică a învățătorului cu elevii claselor primare indică la posibilitățile nelimitate de adaptare a atitudinilor artistice la rezolvarea problemelor plastice într-un mod original, specific vârstei școlare mici. În contextul cercetării realizate, *tonul, saturația și luminozitatea* conferă un specific inegal privind perceperea nuanțelor fine de culori.

2.4. Cadrul curricular-experiențial de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare

Cadrul curricular care conceptualizează și reglementează normativ EAP a elevilor din clasele primare este format din *Curriculumul de bază* [48], curriculumul disciplinei *Educația artistico-plastică (clasa I-IV)* [49, 50], manualele școlare [13, 26, 27, 44, 57, 62, 79, 109, 120, 129, 143, 146], ghidurile metodologice [2, 11, 28, 52, 81, 89, 118, 119, 126, 130, 138, 142] și variate materiale didactice [1, 9, 127, 132].

Curriculumul de bază construiește un sistem al obiectivelor educaționale generale pe discipline, transdisciplinare și pe arii curriculare, în care EAP se regăsește în cunoștințe-capacități-atitudini (=competențe), obiective educaționale generale pentru învățământul general, obiective generale transdisciplinare, obiective pe trepte de învățământ, obiective pe arii curriculare (educație lingvistică, educație literar-artistă, științe socio-umane, studiul artelor, educație tehnologică, studiul limbilor străine), obiectivele generale ale unor discipline școlare (*Educație artistico-plastică, Educație muzicală, Educație coregrafică, Educație tehnologică, Limba și literatura română, Limba străină, Istorie, Educație civică, Psihologie, Educație fizică, Geografie, Biologie, Fizică, Matematică (Anexa 9)*). Or, EAP în învățământul general din R. Moldova este concepută în multiple și semnificative valori în, practic, toate ariile curriculare, tipurile de obiective, disciplinele școlare și treptele de învățământ, această modalitate de reprezentare teleologică a unui tip de educație reprezentând și realizarea suficientă și competentă a *principiului general științific și general pedagogic al interdisciplinarității* în toate componentele sistemului educațional național. Datorită aplicării pertinente a interdisciplinarității, EAP obține realizare concretă în *principiul unității formării culturii generale, a culturii artistico-plastice și a culturii sensibilității cromatice* în toate elementele operei de artă, precum și în perceperea frumosului din natură și din viață.

Curriculumul de bază este solidar în toate componentele sale în promovarea unor concepte definitorii teoriei educației artistico-estetice și conceptului de EAP, precum re-crearea mesajului operei prin decodarea semnificațiilor mijloacelor artistice, ceea ce presupune implicit

cunoașterea și capacitatea de operare cu acestea la orice vârstă școlară, în orice situație de EAP; comentarea și interpretarea fenomenelor și operelor de artă plastică; producerea/crearea de lucrări proprii; exprimarea unor atitudini specifice în procesul EAP etc.

Dar cea mai importantă valoare pe care ne-o oferă analiza *Curriculumului de bază* este concluzia că *dezvoltarea sensibilității cromatice la elevii din clasele primare este proiectată a fi realizată/susținută de toate componentele sistemului teleologic al învățământului general și ale celui de EAP*, ceea ce reprezintă și cel mai important reper curricular pentru dezvoltarea sensibilității cromatice la elevii claselor primare.

Curriculumul de educație artistico-plastică [ed.I: 2003, 49; ed. II: 2010, 50] a fost modificat de la o ediție la alta, așa încât *obiectivele generale* ale EAP, indicate de *Curriculumul de bază* (vezi *Anexa 9*) nu se mai regăsesc în forma și calitatea conceptului primului document școlar care reglementează învățământul din R. Moldova.

Obiectivele de referință au suferit și ele modificări pe parcursul celor trei ediții. În ultima ediție a acestuia atestăm următoarele obiective de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor:

Curriculumul de educație artistico-plastică [49] cuprinde un sistem de obiective, care includ:

a) *obiective educaționale generale* – dezvoltarea capacităților și aptitudinilor estetice ale elevului la nivelul potențialului său maxim; cultivarea simțului necesității de a munci pentru binele propriu și al societății; educarea stimei față de valorile culturale, naționale, universale; formarea personalității creative capabilă la adaptarea la condițiile vieții; formarea conștiinței ecologice etc.;

b) *obiective generale transdisciplinare* – cunoștințele din domeniile științelor naturale, științelor umaniste și științelor referitoare la arte; capacități de tip cognitiv (observarea de fapte și fenomene, memorizarea și reproducerea logică, analiza, sinteza, compararea, generalizarea, abstractizarea, concretizarea); capacități de tip creativ (aplicarea practică a principiilor și legilor, metodelor și teoriilor, elaborarea de noi idei, rezolvarea situațiilor problematice, investigarea și punerea de noi probleme, elaborarea de soluții diverse, originale cu implicare a capacităților legate de percepție, de imaginație și de gândire artistică); capacități reflexive (autocunoașterea, autoaprecierea, autocontrolul și autoreglarea, elaborarea independentă a deciziilor personale); capacități de interacțiune socială (inițiativă în stabilirea relațiilor interpersonale, integrarea în activități de grup, cooperarea la elaborarea creativă a lucrărilor plastice, utilizarea corectă a limbajului oral și plastic, perceperea lumii înconjurătoare și a operelor artistice, utilizarea adecvată a limbajului plastic de exprimare); capacități praxiologice (utilizarea aparatului și a

tehnicii de uz cotidian, a tehnicii informative; capacități psihomotorice (generale și speciale, de coordonare a mișcărilor și de orientare în spațiu, mișcări interpretative etc.).

c) *atitudini fundamentale* – manifestarea cunoștințelor de apartenență la o comunitate națională și general-umană, respectul valorilor general umane, sociale, exersarea drepturilor și a datoriilor, rigoare, obiectivitate, spirit critic, autoconștientizarea valorii propriei personalități.

E axiomatic însuși faptul că arta plastică contribuie la dezvoltarea intelectuală și motivată a copilului; limbajul plastic este a doua limbă de exprimare a lui, menționează I.Șușală [144, 11].

Sistematizând obiectivele de formare/dezvoltare a percepției culorii și obținerea acestora la vârsta școlară mică, constatăm că acestea proiectează pregătirea școlarii în următoarele planuri:

I.1. Să folosească independent în activitatea practică diverse materiale (culori de apă, pensule, carioca, creioane colorate/de ceară etc.);

I.2. Să aplice diverse tehnici de obținere a culorilor (fuzionare, amestec, fluidizare etc.) la crearea imaginilor artistico-plastice.

II.1. Să observe particularitățile culorilor în diferite contexte plastice;

II.2. Să obțină culori binare prin amestecul celor primare, prin amestecul culorilor și nuanțelor, gri-uri din alb și negru;

II.3. Să extragă tonuri închise și deschise ale culorilor, folosind procedee adecvate tehnicii studiate;

II.4. Să compună suprafețe plastice, folosind culori primare, binare și diverse tonalități ale acestora.

III.1. Să organizeze compoziții picturale, utilizând adecvat mijloace plastice de expresie.

III.2. Să selecteze din lumea înconjurătoare motive și subiecte pentru compoziții plastice.

Dezvoltarea creativității plastice în cadrul activităților artistico-plastice include formarea competențelor de exprimare liberă a propriilor viziuni și preferințe în redarea temelor și subiectelor lucrărilor plastice de modificare a formelor și de reorganizare a acestora într-un spațiu plastic etc.

Conținuturile EAP proiectate de curriculum răspund într-o anumită măsură și dezvoltării sensibilității cromatice la elevi. *Curriculumul 2010* recomandă următoarele unități de conținut, prin care se poate realiza o dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor:

clasa I: culori și modalități de expresie; pata de culoare și modalități de realizare; crearea compozițiilor din diverse materiale (hârtie, carton, creioane, pastel, nisip, etc.);

clasa II: pata spontană; clasificarea culorilor: culori și nonculori; amestecul culorilor; organizarea spațiului plastic în culoare; familiarizarea cu opere de pictură;

clasa III: modalități de expresie ale materialelor naturale și artificiale (plante, hârtie, carton, fructe, legume etc.); pata picturală; culori primare, culori binare, procedee de modificare a culorii: amestecul culorilor, fuzionarea; organizarea cromatică a spațiului plastic;

clasa IV: modelarea și construirea din materiale naturale și artificiale; tehnici mixte; culorile calde; nuanțele reci; dominanta cromatică; tonul închis – deschis; compoziție picturală; inițiere în perspectiva aeriană prin culoare și ton.

Curriculumul proiectează largi posibilități de manifestare creativă, pentru elevi și pedagogi, la tema investigației noastre.

Manualele de educație artistico-plastică oferă valori pentru DSCE, reprezentate de un număr de unități de conținut și sarcini care ghidează activitatea de formare a culturii artistico-plastice. La momentul actual în metodică predării artelor plastice s-a cristalizat concepția modernă de educație plastică. În baza acesteia au fost elaborate câteva manuale:

E. Puică, Z. Ursu. Educația plastică în școala primară [120];

I. Canțîru, A. Vataavu. Manual de arta plastică. Clasele III-IV [27];

E.Samburic, L.Prisăcaru L. Educație plastică. Manual pentru clasa II [130], în care un loc deosebit i se atribuie culorii, dezvoltării percepției culorilor cât și creării acestora de către elevii claselor primare.

E. Puică și Z. Ursu propun un șir de exerciții practice ce ar favoriza perceperea și crearea culorilor spectrului alcătuit din 12 culori. Propunând, la fel, exersarea amestecurilor culorilor de bază cu alb și negru pentru obținerea variatelor gradații, de ton, cât și de obținerea variatelor nuanțe de culori.

În manualul lui I. Canțîru și Al.Vataavu culoarea și legitățile cromatice (contrast, dominantă, nuanțare, semantica culorilor etc.) ocupă un volum semnificativ. Propunându-se exersarea, experimentarea practică a conținuturilor menționate.

O descriere mai amplă și explicită a teoriei culorilor o găsim în manualul pentru clasa a II-a al lui E.Samburic și L.Prisăcaru. Autoarele propun familiarizarea elevilor cu nonculorile. Cu procedeul de creare a intensității culorilor prin amestec a acestora cu nonculorile. Foarte explicit se propun și conținuturile ce vizează influența luminii asupra nuanțelor de culori. Perceperea culorilor plasate pe fundal alb și negru, sugestiile metodologice de reprezentare a culorii obiectului și al fundalului, amestecul cromatic și acromatic prezintă la fel conținuturi ce vizează dezvoltarea sensibilității cromatice a elevilor [129, 57].

Un alt autor român, I. Șușală, în lucrarea sa *Culoarea cea de toate zilele* [144], abordează problema creativității plastice. Autorul pledează pentru aplicarea creatoare de către copii a elementelor de limbaj plastic, confirmând că nu subiectele sunt menite să facă obiectul specific

al educației artistice; adevăratul ei conținut îl constituie problemele de tehnică și de expresie ale culorii, liniei și formei spațiale [Ibid., p.6].

Dar manualele analizate reflectă insuficient, tangențial problema dezvoltării sensibilității cromatice, percepției culorilor și obținerii acestora la elevii claselor primare.

Ghidurile metodologice sunt reprezentate în cea mai mare măsură de conceptul metodologic al plasticianului pedagog I.Daghi (vezi și 1.3). Majoritatea ghidurilor [2, 28, 52, 81, 118, 130] se solidarizează pe următoarele componente ale metodologiei EAP a elevilor:

- *copilul*: spontaneitatea, tendința naturală, plăcerea și bucuria de a colora, desena, modela;
- *arta*: limbajul morfo-sintactic al culorii, liniei, formei spațiale și tehnica artei;
- *societatea*: eficiența socială estetică implicată, formativitatea artistică, inclusiv creativitatea.

Sursele analizate demonstrează că ideea fundamentală a actualului concept de EAP constă în faptul că imaginea artistico-plastică este rezultatul actului de creație și, în același timp, metodă de instruire; valoarea incontestabilă a EAP constă în formarea atitudinii fundamental-pozitive a copilului față de lumea înconjurătoare și față de alți oameni, cultivarea unei viziuni artistice adecvate propriului eu. Posedarea limbajului plastic este una dintre componentele capacității de înțelegere a valorilor culturii plastice și un factor pozitiv care duce la depistarea kitsch-lui din activitatea artistică și din viața cotidiană a oamenilor.

În acest context, procesul de dezvoltare a sensibilității cromatice trebuie realizat pe baza dezvoltării viziunii detaliate, ce constă în evidențierea și diferențierea gradațiilor fine de culori.

Activitatea de *sensibilizare cromatică* este o activitate complexă care cuprinde receptarea, perceperea, prelucrarea și evaluarea informației. Se impune deci inițierea elevilor într-un complex metodologic specific ce ar favoriza dezvoltarea sensibilității cromatice.

2.5. Modelul metodologic de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevi

Modelizarea teoretică a metodologiei de DSCE din clasele primare a inclus toate componentele principale ale unui model pedagogic – *epistemologia* (idei, concepte, principii, teorii, paradigme), *teleologia*, *factorii*, *conținuturile* antrenate în DSCE și *metodologiile* specifice EAP și DSCE (Fig. 2.1).

Odată intrat în grădiniță și apoi în școală, familiarizarea copilului cu limbajul sunetelor, al formelor, al culorilor, al mișcărilor, cu limbajul poetic literar devine o preocupare sistematică și continuă a educatorilor. Procesul acesta se subordonează legilor artei (creației-receptării-interpretării), legilor ce explică/reglementează natura psihică a copilului, în special, a receptării

artistice și în particular, a sensibilității cromatice în procesul receptării operelor de artă plastică, a frumuseții omului, naturii și societății, și unor legi pedagogice - de dezvoltare a receptării generale, artistice, artistico-plastice și cromatice.

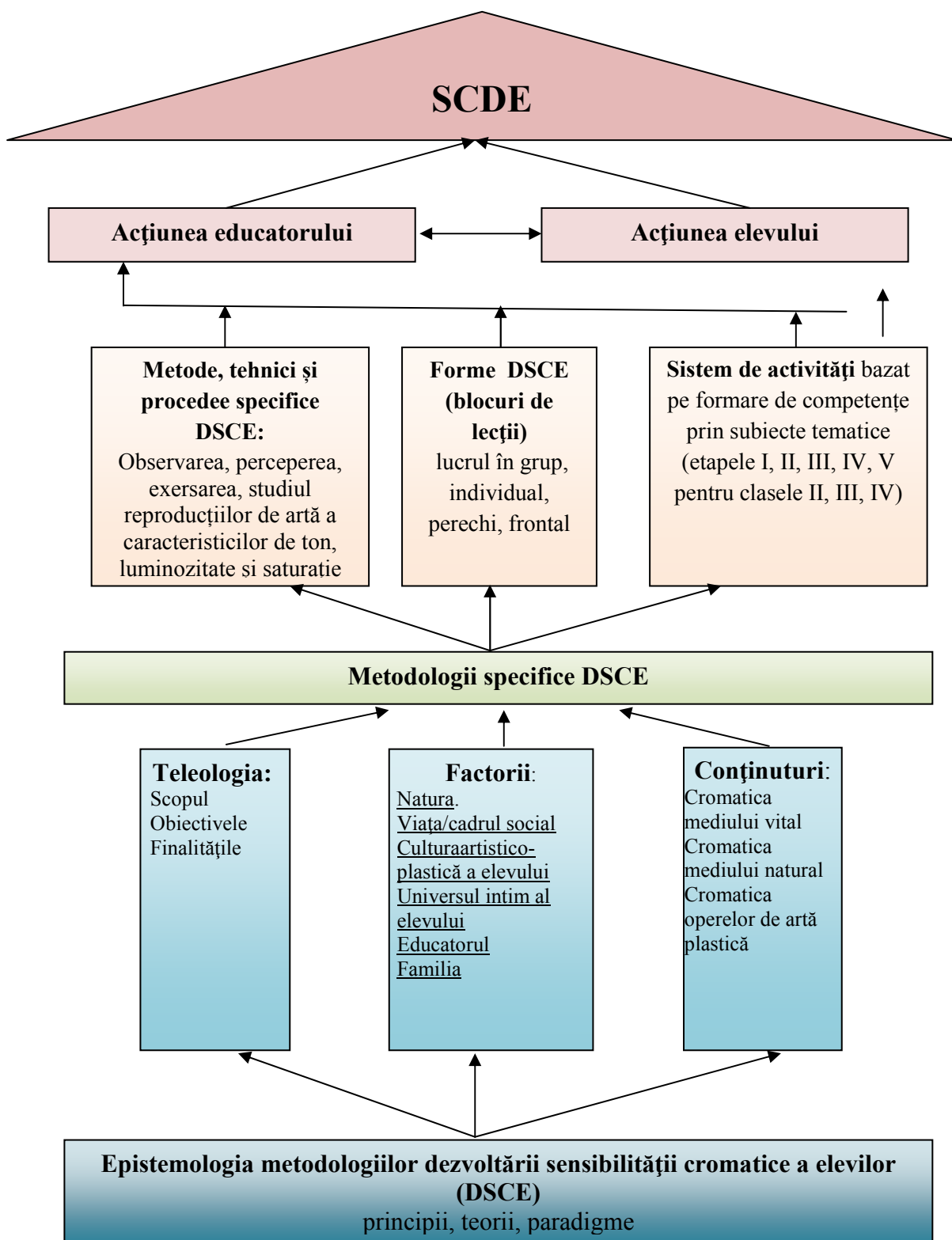

Fig. 2.1. Modelul DSCE

Principiile metodologice ale DSCE. Înțelegând corect rolul pe care-l au culorile, liniile, sunetele, gesturile ca mijloace de expresie prin care elevul poate comunica cu lumea exterioară, unii vor fi curioși și ispitiți să-i încerce “talentul” într-o aventură a cunoașterii și acest fapt prezintă o importanță deosebită pentru evaluarea armonioasă și integrală a sensibilității.

Alegerea situațiilor potrivite pentru intervenția educatorilor, explicarea și argumentarea necesității activității recomandate prin care se formează o anumită trăsătură sunt componente deosebite ale metodologiei de lucru și în acest domeniu. Disponând de “cheia” înțelegerii și de criteriile evaluării unei opere artistice, de capacitatea de a distinge o opera autentică și un surrogat kitsch, copie sau un pseudoprodus, îi va spori încrederea în sine, în competența sa și va opta pentru promovarea valorilor reale și împotriva urâtului, a dizgrațiosului. Procesul de inițiere este o operă pretențioasă și complexă, pretinde un contact mai larg și nu frecvent cu valorile artistice autentice și o îndrumare competentă continuă pe tot parcursul școlarizării.

Modelul DSCE s-a sprijinit sau doar a luat în considerație ideile, conceptele, principiile, teoriile, paradigmele prezentate în Capitolul 1:

- *conceptele/concepțiile și paradigmele: constanta percepției* (J. Piaget), *abstractă-formală, educației artistico-plastice spontane* (G. Rid, U. Louenfelid), *pragmatică-utilitară a dezvoltării estetice* (D.Dewey, C.Crou, O. Gunter), *educației religioase-estetice* (J. Marite, A. Brunner, I.Lott), *învățământului educației estetico-plastice* (V.Cuzin, N.Rostovțev, E. Șorohov ș.a.), *educației artistico-plastice* (Iu.Aliev și colab., anii '80 ai sec. XX, URSS), care a influențat decisiv și concepția EAP elaborată în R. Moldova, datorită unor discipoli sau continuatori de idei ai Institutului de Educație Artistică al Academiei de Științe Pedagogice a URSS (Ion Daghi, Nely Custova, Silvia Cojocaru ș.a.). *Concepția educației artistico-plastice*, care funcționează și în învățământul general din R. Moldova, este centrată pe principiile artei plastice – creației și receptării-reproducerii artistico-plastice. Conform acestui concept, EAP urmează să valorifice spontaneitatea artistic-estică a copilului și s-o dezvolte în corespundere cu legile creării-receptării operei de artă. Copilul nu este doar învățat să deprindă de tehnicile desenului (precum insistă, în fond, metodică lui N.Rostovțev, de ex.), ci să *recepteze adecvat* imaginea artistico-plastică a operei de artă, a omului, a naturii și a societății, fiind încurajat să *elaboreze* (=să creeze) el însuși o imagine artistico-plastică originală a acestor obiecte ale artelor plastice [VI.Pâslaru, 111]:

- *teorii ale culorilor*: I.Newton, Helmholtz și Maxwell, T.Young, Hering, Goethe, A. Schopenhauer, J.Hoffmann, I.Itten, R.Arnheim;

- *legile culorilor, legile sensibilității artistice* (adaptării, contrastului, sensibilizării și depresiei, sinesteziei, oboselii, conștientizării, exercițiului selectiv; estetizării, semantizării, verbalizării);

- *parametrii sensibilității artistico-plastice* (cromatice): reactivitatea, imaginația, gustul estetic, selectivitatea, intelectualitatea, creativitatea, care au/au avut o influență considerabilă asupra percepției senzoriale și, în particular, a percepției culorilor de către școlari;

- *particularitățile percepției cromatice*: obiectualitatea, integritatea, structura, înțelegerea, constanța;

- *potențialul expresiv al culorilor*;

- *acțiunea culorilor asupra psihicului*;

- *preferințele față de culori*.

Principiul diriguitor al EAP, luat în considerație de *Modelul DSCE*, este cel al educației artistic-estetice: adecvării structurii receptării artistice a elevului la structura operei de artă receptată [Ibid.,.].

Alte principii care formează, conform Modelului DSCE, epistemologia DSCE, sunt:

- *al unității proceselor receptării-producerii* lucrărilor de artă plastică, alias, al unității receptării imaginii cromatice și producerii unor imagini cromatice noi, în conformitate cu experiențele estetice și de viață ale copilului [H.R.Jauss, 86];

- *al unității naturii fiziologice și psihologice a culorii*, care impune principiul pedagogic

- *al unității senzorial-rațional-imaginarului* în percepția cromatică și producerea de lucrări de artă plastică de către elevi;

- *al gradualității receptării-creației cromatice*, formulat după principiul similar general al artei [C.Radu, 121], care indică asupra caracterului gradual al DSCE;

- *adecvării conținuturilor receptării cromatice a elevilor la obiectivele EAP*;

- *adecvării metodologiei DSCE la obiectivele și conținuturile EAP, la particularitățile percepției cromatice a elevilor*;

- *combinării culorilor în EAP a elevilor în conformitate cu legile acestora etc.*

Modelul DSCE a antrenat și un *sistem de principii specifice metodologiei DSCE*, care au reglementat stabilirea obiectivului comun, antrenarea factorilor EAP și DSCE, selectarea-combinarea-valorificarea conținuturilor EAP și pentru DSCE, selectarea-combinarea-aplicarea unor metode-procedee-tehnici-forme specifice acestei activități.

Principiile metodologiei DSCE formulate mai jos și aplicate în cercetarea noastră, sintetizează/iau în considerație reperele conceptuale prezentate anterior, precum legile și teoriile

culorilor (1.2), concepțiile artistico-plactice/EAP (1.3), legile sensibilității cromatice (2.2), pragurile sensibilității cromatice (3.2) și parametrii sensibilității cromatice (2.3):

- *unității epistemologice a EAP și DSCE*: toate componentele metodologiei DSCE să se întemeieze pe teoria educației artistico-estetice și pe conceptul EAP, validat teoretic și experimental la toate treptele de învățământ din R. Moldova;

-*unității teleologice a proiectării EAP și a DSCE (Modelul de DSCE) și activității propriu-zise de DSCE*;

-*valorificării unitare a celor trei surse de EAP și de DSCE* - mediului vital, mediului natural, operelor de artă plastică – la nivelul fiecărei componente a metodologiei EAP și DSCE (derivat al principiului general al cercetării științifice - interdisciplinaritatea);

-*corelării optime a discursului pedagogic și activității specifice a elevilor de DSC* (unitatea celor doi subiecți ai procesului pedagogic);

-*priorității percepției/receptării asupra tehnicii producerii lucrărilor de artă plastică*.

Teleologia DSCE: Sensibilitatea artistică – obiectiv și finalitate educațională. Creșterea continuă a nivelului cultural și intelectual al populației a sporit necesitatea cunoașterii artistice, a stimulat contactul cu arta și a potențat procesul asimilării valorilor artistice. Este un proces complex și de lungă durată, ce se încadrează în evoluarea armonioasă integră a personalității, care se bazează, în mare măsură, și pe dezvoltarea sensibilității artistice, care-l ajută pe fiecare individ să cunoască, să guste și să transforme trăirea estetică într-o componentă a modului propriu de viață.

Intellectualizarea crescândă a artei presupune diversitatea formelor de exprimare artistică, impusă de complexitatea sufletului modern. Artă impune tot mai mult o pregătire corespunzătoare pentru a putea fi înțeleasă și gustată și mai ales pentru a putea fi creată. Contactul cu mijloacele moderne de expresie artistico-plastică trebuie pregătit încă din școală.

Este necesară desfășurarea unei activități complexe, care ar angaja întreaga personalitate a individului și ar ridica fiecare copil la nivelul înțelegerii frumosului, în toate formele sale, la capacitatea de a gusta, aprecia și înfăptui frumosul, la nevoia de a-l introduce în toate manifestările sale de muncă și de viață socială.

Vârsta micii școlarități este aceea la care preocupările pentru creația artistică devin intens manifestate. Este perioada în care apar trăirile estetice – emoții și chiar sentimente estetice (la copiii dotați artistic), ceea ce impune accentuarea preocupării pentru a descoperi și cultiva *sensibilitatea artistică*.

Scopul educației artistico-estetice, conform autorilor teoriei educației artistico-estetice, constă în formarea culturii artistico-estetice, forma superioară a căreia este conștiința artistico-

estetică. El se concretizează în *obiectivele* educației artistico-estetice ale elevilor, care sunt în funcție de vârsta acestora, de competențele, interesele și aptitudinile lor artistice; preconizează cultivarea frumosului artistic prin *receptarea* operelor de artă, a frumosului din natură și în viață (relații, comportamente), prin *creativitatea artistică* a copiilor și *interpretarea* produselor artistice și a propriei activități artistico-estetice, toate acestea fiind conjugate cu valorificarea concomitentă a potențialului moral al frumosului în cele trei domenii.

Scopul și obiectivele educației artistic-estetice, conform lui VI. Pâslaru [110], sunt valori proiectate ale educației, iar *finalitățile* EAP – valori achiziționate, formate ale elevilor.

Unul dintre cele mai importante obiective ale EAP îl constituie *dezvoltarea sensibilității cromatice*, care trebuie să se realizeze din cea mai fragedă vârstă a copilului - condiție *sine qua non* a dezvoltării formelor ulterioare, mai complexe și mai profunde, ale culturii estetice. Pe măsură ce copiii devin tot mai sensibili la bogăția cromatică a artei, a naturii și a vieții, sensibilitatea cromatică devine o finalitate a EAP și un reper pentru dezvoltările ulterioare ale culturii lor artistice.

Aceasta include parametrii sus-examinați: *reactivitatea, imaginația, gustul artistic, selectivitatea, intelectualitatea și creativitatea*, care au și valoarea de obiective generale ale EAP, deci și ale dezvoltării sensibilității cromatice.

Sistematizând într-o viziune pedagogică obiectivele-cadru pentru formarea/dezvoltarea percepției culorii și obținerea acestora la vârsta școlară mică, se poate afirma că acestea au în vedere asigurarea pregătirii școlarelor în următoarele planuri:

- Să identifice culorile primare, binare, complementare, nonculorile și să înțeleagă importanța contrastului în realizarea compozițiilor plastice;
- Să obțină dominantă cromatică prin folosirea unei culori în cantitate mai mare și prin extinderea acesteia pe suprafața plastică;
- Să obțină expresivități cromatice prin tratare picturală /decorativă a suprafeței plastice;
- Să identifice caracteristicile principale ale compozițiilor figurative și nonfigurative.

Dezvoltarea creativității plastice în cadrul activităților artistico-plastice include formarea competențelor de exprimare liberă a propriilor viziuni și preferințe în redarea temelor și subiectelor lucrărilor plastice de modificare a formelor și de reorganizare a acestora într-un spațiu plastic etc.

Factorii DSCE. Modalități de dezvoltare a sensibilității cromatice a copilului sunt multiple, ele presupun utilizarea unei metodologii complexe, aplicate și aplicabile la toate treptele învățământului. Programarea și organizarea procesului de sensibilizare trebuie să se facă rațional, ținându-se seama de toți factorii și condițiile dezvoltării multilaterale a

personalității. Acest proces trebuie să înceapă după cum este și firesc, cu formarea și consolidarea reprezentărilor despre frumosul artistic, să continue cu cultivarea cerințelor și a interesului estetic și artistic, cu transmiterea cunoștințelor și cu formarea capacităților de a gusta frumosul din diferite domenii, toate conducând la dezvoltarea sensibilității estetice și artistice.

Pentru aceasta școala trebuie să contribuie la:

- îndrumarea creativității estetice și protejarea ei de eventualele "poluări";
- extinderea reprezentării despre de artă;
- dezvoltarea gusturilor, la mobilitatea lor, fără a face concesii valorii autentice.

Cultivarea sensibilității presupune inevitabil și formarea gustului estetic care urmează să devină o primă "busolă" în orientarea copiilor în domeniul valorilor estetice. Rezultat al îmbinării dispozițiilor native cu activitatea educativă, gustul estetic devine un criteriu de apreciere format prin influența fenomenelor sociale (urbanizare, industrializare etc.), de natură să ajute persoanei să sesizeze să surprindă ușor calitățile și lipsurile operei de artă. Văzul mai larg și perspectiva; acest obiectiv presupune accentuarea preocupării pentru "umanizarea simțurilor, pentru dezvoltarea multilaterală a sensibilității, luptă împotriva stereotipurilor, a clișeelelor și automatismelor, a rutinei etc. [86, 158]

Educația gustului estetic este mai pretențioasă decât apare la prima vedere pregătirea școlarii pentru a ști să reziste tentațiilor, prejudecăților, pentru a discerne între valori și nonvalori, spre a putea distinge o operă valoroasă, presupun o muncă temeinică. Implicațiile sociologice ale educației estetice apar ca evidente, prezența unor criterii "de public" apărând uneori ca inevitabile și greu de combătut. Determinarea copiilor să recepteze esteticul implică o bună cunoaștere nu numai a reacțiilor afective, ci și a factorilor multipli, a criteriilor după care se impune frumosul și mai ales a relațiilor complexe pe care le provoacă. Gustul sau bunul gust nu contrazice, cum s-ar putea crede, reflecția, ci, dimpotrivă, o stimulează.

A. Natura. Elementul cel mai general și care acționează de la început asupra "sensibilității", asupra laturii afective a copilului, încă înainte de școală, dar și după aceea, îl constituie frumosul naturii, cadrul în care se mișcă elevul. Succesiunea anotimpurilor, răsăritul și apusul soarelui, o noapte înstelată, un câmp înflorit, întinderea nesfârșită a mării ori semeția creștelor muntoase, un lan unduindu-se în vânt, o pădure încărcată de promoroacă, un cer senin și o liniște odihnitoare, zborul unui pescăruș - toate pot deveni prilej de a atrage atenția copilului asupra acestui gen al frumosului, ajutându-l să-l perceapă, să reacționeze emoțional și să vibreze intens la contactul cu el.

B. Viața/cadrul social în care trăiește elevul (locuința, curtea, școala, sala de clasă, strada, orașul, îmbrăcămintea, moda, un gest ocrotitor, relațiile dintre membrii familiei, dintre colegi,

siguranța unei prietenii) - toate exercită o influență pozitivă - sau negativă - în acest sens, mai ales dacă atenția elevului este orientată în direcția priceperii și aprecierii frumosului din societate.

C. Cultura artistico-plastică a elevului - competențele (cunoștințe-capacități-atitudini) și aptitudinile artistico-plactice, trăsăturile de caracter și comportamentele - speciale (artístico-plactice) și generale – constituie un factor de bază în DSCE.

D. Universul intim al elevului - fenomenele și procesele lumii interioare a copilului - reprezintă universul său intim, deci este și el un factor definitoriu DSCE. Fiecare copil are sau își formează o lume interioară, care îl asociază lumii exterioare, îl determină să aibă anumite competențe și aptitudini, anumite trăsături caracteriale și un anumit gust estetic, capacități specifice de creație artistico-plastică; fiecare este dotat cu o anumită viziune artistică asupra lumii – chiar și la vârsta preșcolară, unde aceasta nu este una minoră, ci, dimpotrivă, una care poate domina celelalte moduri de percepție a lumii.

E. Educatorul (învățătorul, profesorul de EAP), în calitatea sa de prim subiect al educației, deși l-am indicat ultimul în șirul factorilor DSCE, ocupă poziția-cheie în strategia acestei activități: de cultura sa generală, profesional-pedagogică și artistico-plastică, de universul său intim depinde în cea mai mare măsură DSCE, deoarece el este factorul care analizează, sintetizează, combină și dinamizează factorii sus-numiți, valorificându-i la potențialul lor maxim sau, dimpotrivă, ignorându-i în caracteristicile lor esențiale.

F. Familia – membrii acesteia și asociații ei. Calitatea DSCE depinde și de cultura generală, pedagogică și artistico-plastică a membrilor familiei, care vor ști să orienteze și să dea semnificație activității artistico-plactice a copilului încă în perioada mângălelilor, sau, dimpotrivă, vor trece nepăsători chiar și peste manifestările aptitudinilor speciale ale copilului în domeniul artelor plastice.

Conținuturile DSCE sunt reprezentate de:

- cromatica mediului vital: jucării, vestimentație, obiecte de uz cotidian, mobilier, instrumente, inclusiv de cunoaștere, case, uși, ferestre, ziduri, garduri, edificii, etc.;

- cromatica mediului natural: în toate anotimpurile, aceasta va fi diferită la copiii din nordul și sudul R. Moldova, unde predomină relieful de stepă, semistepă și stepă împădurită, și la copiii din centrul țării, unde relieful este preponderent unul de deal împădurit; la copiii de la țară, care se pot bucura de întreaga gamă cromatică a naturii, și la copiii din orașele mari (Chișinău, Bălți, Tighina), în care mediul natural este dezlocuit în proporție de până la 95% de mediul urban (edificii din piatră, fiero-beton, metal și sticlă; străzi asfaltate, trotuare pavate, o mișcare

browniană permanentă de vehicule divers colorate și iluminate, etc.), puținul mediu natural fiind esențial culturalizat;

- cromatică operelor de artă plastică, originalul cărora poate deveni obiect de percepție pentru un număr f. mic de elevi, ei având însă posibilitatea să le perceapă după reproducțiile din manuale, materiale didactice, filme, internet, spațiul educațional familial, comunitar, școlar.

În cadrul cercetării noastre am avansat pentru conținuturile EAP *principiul valorificării unitare a gamei cromatice a mediului vital, mediului natural și a operelor de artă plastică*, ultima sursă de alimentare, structurare și valorificare a conținuturilor de DSCE fiind prioritară datorită capacității sale definitorii de a le integra și pe primele două.

Metodologia specifică de DSCE. Procesul de DSCE s-a sprijinit pe reperete teoretice elaborate pe parcursul istoriei EAP, prezentate în Capitolul 1 (1.3), sarcina noastră fiind delimitarea din numărul acestora, iar la necesitate, și elaborarea unei metodologii specifice DSCE, pe care le-am structurat în cadrul mai amplu al strategiilor EAP și DSCE.

Am pornit de la conceptul potrivit căruia *strategiile DSCE* sunt sisteme de activități complexe pe termen lung, care modelează dezvoltarea artistic-estetică a copiilor anume prin dezvoltarea sensibilității cromatice. În cazul cercetării noastre, acestea au inclus:

- Un *obiectiv* comun - dezvoltarea sensibilității cromatice la elevi.

- Un *sistem de principii* specifice metodologiei DSCE: *unității epistemologice a EAP și DSCE, unității teleologice a proiectării EAP și a DSCE (Modelul de DSCE) și activității propriu-zise de DSCE, valorificării unitare a celor trei surse de EAP și de DSCE, corelării optime a discursului pedagogic și activității specifice a elevilor de DSC (unitatea celor doi subiecți ai procesului pedagogic), priorității percepției/receptării asupra tehnicii producerii lucrărilor de artă plastică.*

- *Conținuturi* generale de EAP și conținuturi specifice DSCE.

- *Metodologii* generale EAP și pentru DSCE.

Metodologia specifică de DSCE, spre deosebire de conceptele tradiționale de EAP, includ nu numai acțiunea pedagogului, dar și un sistem de activitate specific percepției cromatice a elevilor, deci includ ambii subiecți ai educației, educatorul și educatul.

A. Acțiunea educatorului (învățătorului, profesorului) de DSCE a inclus:

- un plan de activități în blocuri;

- stabilirea zonei proximale de maximă sensibilitate a subiecților pentru percepția culorii date (proprietățile culorii, armonia culorilor, a culorilor și imaginilor, explorarea imaginii prin noua tehnologie);

- amenajarea unui mediu educațional în sala de clasă, propice DSCE și EAP: sală de clasă amenajată conform standardelor sanitaro-igienice ale activității educativ-didactice: lumina pe stânga, iluminare de 75%, normele de suprafață pe elev (2h 2m); mobilier confortabil elevilor (de preferință un tabel separat sau un șevalet cu un capac de top reglabil, stand individual pentru vopsele, apă și alte materiale); interior susținut emoțional și educativ-didactic: elemente ale mediului natural - plante, animale sau pești de acvariu, o colecție de materiale naturale (minerale, scoici de mare, fructe și legume artificiale etc.); obiecte din uzul cotidian, având valoare estetică; reproducții/copii ale unor opere de artă plastică - imagini ale cărora pot fi plasate și pe site-ul școlii - pentru observare, desenare, îmbogățirea experienței vizuale și emoționale a copilului în redarea culorii și imaginii;

- aplicarea de studii (artístico-plastice) integrate care implică și alte arte (muzică, teatru, dans, literatură), istorie, istorie naturală, etc.;

- aplicarea activităților ludice (de joc), inclusiv a jocurilor didactice etc.

Acțiunea învățătorului trebuie să abordeze cele trei domenii, care formează și conținuturile EAP: *mediul natural, mediul vital și social, operele de artă.*

B. Activitatea elevului. Elevul va fi orientat la o activitate specifică, care să se bazeze pe fenomenele și procesele psihice declanșate de acțiunea operei de artă asupra sa. Principiile și cerințele metodologice față de activitatea artistico-plastică a elevilor sunt sintetizate, de ex., de plasticianul pedagog I. Daghi.

Conform lui I. Daghi, în clasele primare predomină acțiunile determinate de *sensibilitate, emotivitate*, de calitățile senzoriale ale elevilor; are loc trecerea către „coacerea”, *maturizarea gândirii*. Învățătorul deci va lua în considerație calitățile sensibile și *voința* copiilor, va stimula *plăcerea estetică* a elevilor, căci „plăcerea sau neplăcerea reprezintă o primă trăire a unor stări de echilibru sau dezechilibru la nivelul neurofiziologic” [52, p. 13], ...deoarece ”percepția se realizează ... concomitent cu raportarea afectivă a subiectului față de stimul și această raportare se exteriorizează ... printr-o stare de confort (plăcere) sau disconfort (neplăcere)” [Ibid.,em]. Copilul, concluzionează I. Daghi, se lasă condus de plăcerea acțiunilor sale în procesul *studierii* posibilităților mijloacelor de exprimare plastică, care, menționează maestrul, nicidecum nu pot fi divizate în materiale, artistice și plastice, căci, în *imaginația* copilului, ele trebuie să rămână un monolit, un mănunchi de mijloace, cu ajutorul cărora copilul poate mai ușor să-și exprime gândul, să *comunique* cu colegii, să dialogheze cu lumea înconjurătoare. El le studiază și le aplică integral. De diversitatea lor el trebuie să se *convingă* de sine stătător (evid.n.-A.V.) [Ibid.,, p. 39].

Modelul DSCE a luat în considerație și experiențe de EAP din țări precum Japonia (percepția unui număr cât mai mare de culori și nuanțe și aplicarea acestei competențe în elaborarea unui mediu vital și de producție estetică), Rusia (influența caracteristicilor culorilor asupra formării abilităților artistico-plastice ale elevilor; principiul interacțiunii artelor în EAP a elevilor; crearea culorilor în situații de problemă; aplicarea jocului didactic), România, R. Moldova (aplicarea jocului didactic, particularitățile receptării artistico-plastice ale copiilor de vârstă școlară mică) (vezi 1.3).

Ambele sisteme de activitate, ale profesorului și ale elevului, care în procesul viu pedagogic nu se produc separat decât la anumite etape ale lecției, la celelalte acestea interacționând, au antrenat și au provocat dezvoltarea sensibilității cromatice a elevilor prin:

- proiectarea educativ-didactică pe termen lung;
- orientarea ambelor activități la dezvoltarea la copii a vizibilității multi-nivel a culorii;
- elaborarea proiectelor educativ-didactice de DSCE care să-i conducă pe elevi la o percepție și elaborare treptată de lucrări într-o gamă largă de culori în ordinea următoare: I - memorarea și compararea de culoare locală (de la 24 până la 120 nuanțe de culori), II – potrivirea amestecului de culori în funcție de standard, III - schimbarea luminozității culorilor și a saturației, IV – combinarea armonioasă a culorilor (2 - 24 nuanțe);
- observarea și marcarea de către copii a semnificațiilor culorilor ființelor și lucrurilor din natură și viață, aceste acțiuni fiind stimulate de profesor în direcția marcării și dezvoltării senzațiilor, emoțiilor și plăcerii estetice trăite;
- desfășurarea unor sesiuni, jocuri, traininguri individuale cu sarcini creative, în special cele de amestec a culorilor, modificare a luminozității și saturației și de observare a semnificațiilor obținute (*Anexa 5, 8*).

Exemple de sisteme de activitate pentru DSCE

În *blocul de activități (lecții) despre proprietățile culorii*, elevii din clasa II au studiat culorile calde și reci în obiectele individuale; elevii din clasa III - culorile calde și reci din viață (elemente decorative), elevii din clasa IV – culorile calde și reci din peisajele anotimpurilor, reproducții de pictură.

Pentru elevii din clasele primare, în calitate de elemente de conținut au fost familiarizarea limitată cu culoarea obiectelor individuale, obiecte și fenomene naturale, fără a le detalia, deoarece elevii de la clasa I încă n-au dezvoltat competențe de tehnică a picturii în culori, de amestec a culorilor și de lucru cu pensula. În clasa a II ei învață culorile, asociindu-le cu o culoare locală a formei din imaginile plane (tratare decorativă), iar în clasa III-IV pot reprezenta perspectiva aeriană, spațială prin culoarea fundalului unui peisaj. De exemplu, reprezentarea

imaginii de copaci, spațiu, câmpuri, râuri. Aceasta îi ajută să reprezinte gradul de luminozitate și saturația culorii, dezvoltându-și competențele formate anterior. În cl. IV se pot realiza la fel compoziții cromatice bazate pe crearea gamei cromatice, a dominantei, poate fi utilizată simbolică culorilor, legitățile de contrast.

În *blocul de lecții despre armonia culorilor* au fost combinate activități precum jocurile individuale pentru crearea imaginii pe părți, selectarea și combinarea culorilor după o operă de artă, compararea nuanțelor folosite în munca sa, realizarea unor sarcini de creație pe teme variate.

În *blocul de lecții dedicate dezvoltării gândirii creative* apare posibilitatea utilizării celei mai largi game de opere de artă, inclusiv de formare a percepției culorilor pe baza integrării receptării operelor de genuri diferite (experiența școlii de la S.-Petersburg).

Utilizarea în clasă a unei varietăți de materiale artistice și studierea mijloacelor artistico-plastice de asemenea contribuie la percepția culorilor și-i ajută pe copii să-și exprime trăirile mai clar și în mod individual: guașa, acuarela, pastelul, cărbunele, creioanele colorate, ceara, fiecare dintre care necesită o manipulare și tehnologii speciale. S-a ținut cont de faptul că elevul încă nu poate să înțeleagă că unele caracteristici ale materialelor picturale sunt inseparabile de posibilitățile lor expresive. De aceea acest aspect al sensibilității necesită o abordare specifică, prin care copilul trebuie să simtă și să înțeleagă că acuarela și cărbunele, pastelul și guașa nu necesită doar o tehnologie diferită, ci poate crea diferite imagini, să exprime și să transmită o gamă specială de emoții, prin urmare ele nu sunt la fel de potrivite pentru realizarea oricărei idei.

În aceeași cheie se lucrează și cu *materialele naturii* (frunze, flori, crengi, pomușoare, mușchi etc.). Important este ca fiecare copil să descopere posibilitățile expresive ale acestora, să înțeleagă legătura dintre planurile lor de creație și proprietățile materialelor respective, încercând să găsească cea mai potrivită, din punctul lor de vedere, proprietate a materialului. La etapa interpretării, elevii sunt îndemnați să explice alegerea materialului [195, 205].

În concluzie. Cercetările contemporane în domeniul teoriei și metodologiei artelor plastice și, în particular, problemei percepției și obținerii culorilor la vârsta școlară mică, ne conving că posibilitățile pragului perceptiv al analizatorului senzorial al micului școlar este destul de înalt. Aceasta ne oferă posibilitate să presupunem că utilizând o metodologie adecvată percepției și obținerii culorii este posibilă obținerea diferențierii de către elevi a gradațiilor fine ale nuanțelor de culori în procesul realizării compozițiilor plastice.

La realizarea metodologiei experimentale a învățării percepției culorilor în cadrul lecțiilor de educație plastică este necesar a lua în considerație particularitățile individuale de discriminare

a culorilor de către școlarii mici și de aplicat metode de corectare sau de neutralizare a influenței negative a insuficienței fiziologice asupra psihicului copilului.

Modelul DSCE reprezintă una din **problemele soluționate** ale cercetării reprezentată prin fundamentarea, argumentarea și proiectarea Modelului de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor I – IV.

2.6. Concluzii la Capitolul 2:

1. Reperete teoretice pentru o posibilă metodologie de dezvoltare a percepției cromatice a elevilor din clasele primare se deduc din: principiile artei și proprietățile psiho-fiziologice ale culorilor, caracteristicile percepției cromatice generale și pragurile percepției cromatice ale elevilor de vârsta dată, parametrii/criteriile percepției cromatice a elevilor.

2. Nivelul general de dezvoltare senzorială a elevilor de vârsta școlară mică depinde de nivelul formării percepțiilor cromatice. Vârsta școlară mică este cea mai favorabilă pentru dezvoltarea senzorială și, în același timp, de percepere a culorilor. Lecțiile de educație plastică în clasele primare pot contribui la lărgirea și îmbogățirea percepțiilor cromatice în condițiile aplicării unei metodologii specifice de EAP.

3. Procesul dezvoltării percepțiilor cromatice și de obținere a culorilor la școlarii de vârstă mică trebuie să devină unul bazat pe particularitățile fiziologice de percepere a culorilor de către copii, precum și pe valorile artistico-plastice care le-au fost cultivate până la momentul intrării lor în școală.

4. Un proces contemporan al formării reprezentărilor despre culoare la elevii de vârstă școlară mică trebuie să se bazeze pe următoarele condiții: la lecțiile de educație plastică în clasele primare se va ține cont de predispozițiile senzoriale înnăscute, care pot avea deosebiri psihofiziologice individuale, esența cărora o constituie particularitățile analizatorilor senzoriali; învățarea elevilor se va baza pe legătura dintre procesul de percepere și obținere a culorilor, care poate fi atinsă prin antrenarea copiilor în deosebirea și recunoașterea culorii după exemple din natură, prin audiere și prin posedarea procedeeelor tehnice de obținere a nuanțelor fine ale gradațiilor de culori cu utilizarea ulterioară a cunoștințelor și percepțiilor în activitatea artistico-plastică.

5. Reperete teoretice pentru metodologia DSCE sunt sintetizate de un *Model de DSCE*, care se constituie ca sistem educativ prin componentele sale: *conceptuală* (epistemologia DSCE – idei, concepte, principii, teorii, paradigme), *teleologică* (scop, obiective, finalități), *conținutală* (unitățile de conținut ale EAP), *metodologică* (metode-procedee-tehnici-forme) și *factorială* (subiecții care pun în aplicare modelul: educatorul/învățătorul/profesorul și educatul/elevul).

3. NIVELURI DE DEZVOLTARE A SENSIBILITĂȚII CROMATICE LA ELEVII CLASELOR PRIMARE ÎN CONDIȚII EXPERIMENTALE

Metodologia cercetării a inclus:

- *metode teoretice* de cercetare: documentarea științifică, discriminarea, analiza, sistematizarea, generalizarea, sinteza, modelizarea teoretică etc.;
- *practice*: studiul experiențial, observarea, convorbirea, exercițiul etc.;
- *experimentale*: experimentul pedagogic;
- *statistice*: inventarierea și depozitarea datelor cercetării;
- *matematice*: analiza matematică a datelor statistice ale cercetării.

3.1. Nivelurile preexperimentale de dezvoltare a percepției și a sensibilității cromatice la elevii claselor primare

Modelul teoretic proiectat (DSCE) în baza componentelor principale – *epistemologie, teleologie, conținuturi și metodologiile* specifice EAP și DSCE este valoros prin faptul că poate fi validat prin aplicarea în activitățile de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor.

Analiza lucrărilor practice ale elevilor a permis constatarea că ei redau în mod diferit culoarea obiectelor, utilizând un număr variat de nuanțe pentru reprezentarea celor văzute. De aici s-a presupus că particularitățile de redare a culorii din natură de către elevi sunt condiționate atât de perceperea cromatică a acestora, cât și de diferența nivelului percepțiilor și cunoștințelor-capacităților-atitudinilor formate, de obținerea și reprezentarea tonului, luminozității și saturației culorilor.

Experimentul desfășurat în perioada martie 2010 - aprilie 2011 a inclus trei etape specifice cercetărilor psihopedagogice:

- *etapa de constatare* s-a realizat în aprilie- mai 2009-2010 cu 122 de elevi, cl. I, II, III;
- *etapa formativă* a început în septembrie 2010 cu 61 de elevi, subiecți ai eșantionului experimental fiind deja în clasele II, III, IV;
- *etapa de validare (de control)* a avut loc în aprilie-mai 2010, când au fost comparate rezultatele înregistrate de subiecții eșantionului cercetării.

Eșantionul cercetării s-a constituit din 122 subiecți, elevi în clasele I-IV: eșantionul experimental - 61 subiecți; eșantionul de control - 61 subiecți, fiind desfășurat în trei instituții de învățământ: Școala medie nr. 52, Chișinău; Școala medie nr.53, Chișinău; Liceul Teoretic *Mihai Viteazul*, Hâncești (Fig.3.2).

La etapa de constatare s-a făcut diagnosticarea nivelurilor de percepție și sensibilitate cromatică a elevilor. În cadrul acestei etape s-a urmărit realizarea următoarelor *obiective de cercetare*:

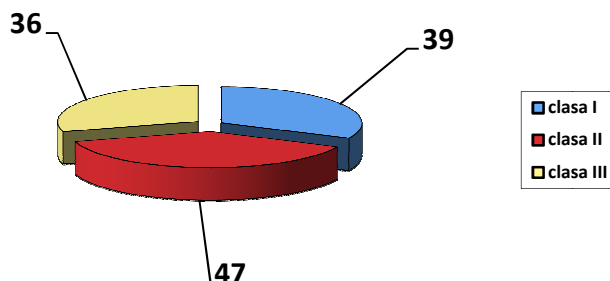

Fig. 3.1. Diagrama eșantionului general al cercetării (nr. elevi)

- stabilirea nivelului inițial al reprezentărilor elevilor despre culorile spectrului;
- diferențierea elevilor în grupe tipice, în funcție de cunoștințele-capacitățile-aptitudinile de percepere și reprezentare a culorilor;
- stabilirea particularităților percepției și reprezentării culorilor.

Un obiectiv important al cercetării a fost *detreminarea indicatorilor pentru nivelurile de percepere și creare a culorilor din perspectiva tonului, saturației și luminii*. Literatura de specialitate menționează că în Japonia există copii care percep până la 240 de nuanțe culori [186, 29]. Omul matur este capabil să distingă aproximativ 150 lungimi de undă diferite, ceea ce înseamnă că, în medie, putem diferenția două lungimi de undă aflate la un interval de 2 nanometri, și că diferența abia perceptibilă pentru lungimea de undă este de 2 nanometri. Date fiind cele 150 culori discriminabile, ele pot avea diferite valori ale luminozității și saturației, numărul estimat de culori pe care le putem discrimina ridicându-se la peste 7 milioane. Potrivit estimărilor Biroului Național de Standardizare, există aproximativ 7500 denumiri de culori [6, 164], dar nivelul de percepere a culorilor variază de la o vârstă la alta.

Stabilirea indicatorilor pentru măsurarea percepției cromatice a elevilor claselor primare pornește de la cunoașterea culorilor de bază (primare, binare, acromatice). Variind gradațiile de ton cu min.1 unitate – max. 3 unități lumină pentru fiecare culoare saturată a spectrului, obținem un scor de gradație de la 12 la 36. Adăugând variate gradații de nuanțe în dependență de saturație și luminozitate, numărul dat poate crește foarte mult, ajugând la constatările specialiștilor (7 milioane).

În cercetarea noastră am stabilit niveluri specifice, pornind de la nivelul real diagnosticat prin probele de constatare. Considerăm un nivel minim obligatoriu de cunoscut și perceput pentru toti elevii sunt cele 7 culori de bază cu 3 nuanțe. Nivelul maxim a fost raportat la câte 9

trepte pentru fiecare culoare, atingând la finele clasei a IV-a – 63 de nuanțe. Finalitățile școlare (în special, competențele) sunt și un indicator de măsurare a performanțelor pentru următorul an, dar deja ca nivel inițial. I.Daghi a stabilit un spectru de 84 gradații de ton, rezultate din 12 extracții de ton pentru elevii din gimnaziu.

Numărul de nuanțe stabilit din 9 extracții de ton, raportat la niveluri pentru elevii din fiecare clasă este (Tabelul 3.4):

Tabel 3.4. Nivelurile pentru evaluarea perceperii nuanțelor de culori

Nivel Clasă	minim	mediu	avansat
Clasa I	3-7	8-14	15-21
Clasa II	15-21	22-28	29-35
Clasa III	29-35	36-42	43-49
Clasa IV	43-49	50-56	57-63

Astfel a devenit oportună și stabilirea indicatorilor pentru activitatea de creare a culorilor. Am recurs la epistemologia curriculumului școlar și teoriile privind competențele elevilor pentru aceasta vârstă la disciplina *Educația plastică*, indicatorii respectivelor competențe fiind reprezentate în Tabelul 3.5.

Tabel 3.5. Niveluri de creare a culorilor și nuanțelor de culori

Clasa	Minim	Mediu	Avansat
I	Utilizează culoarea dată din trusa de acuarelă, schimbă saturația culorii cu puțină apă.	Creează prin amestec culorile binare în baza celor 3 culori primare, schimbă saturația culorii cu puțină apă.	Creează prin amestecul culorilor primare și binare steaua cromatică din 6 culori, folosește valorile cromatice obținute prin amestec cu culoare acromatică sau apă.
II	Creează culori binare prin amestecul culorilor de bază, schimbă saturația culorii cu apă.	Creează nuanțe cromatice prin amestecul culorilor primare și binare cu nonculorile (alb, negru).	Obține prin amestecul culorilor cromatice-acromatice culori noi care le utilizezi în redarea stărilor naturii.
III	Creează nuanțe prin amestecul culorilor primare și binare cu nonculorile (alb, negru).	Creează prin amestec spectrul din 12 culori, modifică culorile prin fuzionare, deosebește culorile gamei calde și reci.	Creează prin amestec spectrul din 12 culori, obține expresivități plastice prin fuzionarea culorilor și utilizarea nuanțelor obținute la amestecul culorilor terțiene.
IV	Creează prin amestec spectrul din 12 culori, deosebește culorile calde și cele reci, modifică culorile prin fuzionare.	Obține prin amestecul culorilor terțiene nuanțele gamei calde și nuanțele gamei reci, modifică culorile prin fuzionare creând astfel dominantă cromatică a lucrării.	Utilizează în compoziții individuale culori și nuanțe obținute prin amestec, obține tonuri închise-deschise, gama culorilor calde, gama culorilor reci, creează dominantă cromatică a lucrării și o folosește pentru redarea unor dispoziții, stări, atitudini.

Indicatorii stabiliți reprezintă o altă **problemă a cercetării soluționată** prin elaborarea indicatorilor de performanță privind perceperea și crearea culorilor la vârsta școlară mică.

În experimentul de constatare au fost aplicate *metodele*: observarea, chestionarul, testarea, lucrarea practică, interpretarea rezultatelor, studiul documentației școlare.

La etapa *de constatare* și *validare* a rezultatelor cercetării au participat toți 122 de elevi, aceștia fiind evaluați conform prevederilor curriculare ale disciplinei *Educație plastică* [50,122].

La etapa *de formare* au fost selectați din clasele II, III, IV 61 elevi (EF), ceilalți 61 de copii au fost antrenați pentru compararea rezultatelor și reprezintă eșantionul de control (EC).

Stabilirea nivelului inițial de DSCE (*luminozitate, ton și saturație*) s-a făcut prin probe de diagnosticare cu grade diferite de generalizare la fiecare clasă.

Tabelul 3.6. Tabloul sintetic al realizării probvelor de cercetare

Clasa	Competența	Probe/obiectiv	Sarcini
I	1. Cunoașterea noțiunilor elementare din domeniul artelor plastice. 2. Identificarea culorilor în natură, obiecte, opere de artă	Proba 1. Testare practică <i>O1</i> : stabilirea capacității de deosebire a culorilor de bază; <i>O2</i> : stabilirea nivelului de cunoaștere de către elevi a denumirii culorilor; <i>O3</i> : stabilirea capacității elevilor de identificare a culorilor.	1. Repartizarea cartonașelor de culoare ca la tablă și a baloanelor lângă cartonașele corespunzătoare. 2. Demonstrarea etaloanelor de culoare (cartonașe, baloane) și adresarea întrebărilor: <i>De ce culoare este cartonașul? De ce culoare este balonul?</i> 3. Identificarea în baza etaloanelor (cartonașelor și baloanelor) de diferită culoare a unui cartonaș sau balon de o culoare anumită: <i>Dați-mi un cartonaș de culoare galbenă. Găsiți balonul de culoare roșie.</i>
		Proba 2. Testare practică <i>O1</i> : stabilirea nivelului format al capacității de deosebire a culorilor cromatice și acromatice și a tonurilor acestora; <i>O2</i> : stabilirea capacității de deosebire a nuanțelor de culori în funcție de nivelul saturației. Aprecierea apartenenței la culorile roșu, albastru, verde, galben etc.	1. Compunerea, în baza mostrei, a altor gradații de ton, folosind cartonașe de culoare roșie, verde, violet, oranj. 2. Alegerea și punerea în pliculețe a cartonașelor de nuanțe ce pot fi atribuite la roșu, verde, albastru, galben, violet.
II	1. Observarea particularităților culorilor, întâlnite în natură și în diverse contexte plastice. 2. Redarea anumitor stări ale naturii folosind culorile și nonculorile.	Proba 1. Testare practică <i>O</i> : stabilirea nivelului de percepere și deosebire a culorilor în natură și în reproducerile operelor de artă plastică	1. Identificarea culorilor și nuanțelor de primăvară, pe o foaie cu extrageri de 200 de nuanțe, în baza observărilor asupra naturii și a reproducerilor, care conțin diverse gradații de ton, saturație și luminozitate a culorilor, marcându-le prin bifări.
		Proba 2. Lucrare practică <i>O</i> : stabilirea nivelurilor de dezvoltare la elevi a capacităților de reprezentare a culorilor din natură	1. Realizarea lucrărilor practice individuale la subiectul <i>Primăvara</i> .

Clasa	Competența	Probe/obiectiv	Sarcini
III	1. Cunoașterea noțiunilor elementare din domeniul artelor plastice. 2. Valorificarea elementelor de limbaj plastic în exprimarea artistico-plastică	Chestionare O: determinarea nivelului de cunoaștere a noțiunii de nuanță.	1. Răspunsul la întrebările chestionarului (5 întrebări), privind cunoașterea noțiunii de nuanță și atitudinea elevilor față de culoare.
		Proba 1. Lucrare practică O1: să combine de sine stătător culorile și să obțină nuanțele acestora; O2: să analizeze independent posibilitățile de obținere a unei game cromatice la subiectul propus; O3: să utilizeze adecvat materiale și tehnici de lucru selectate opțional; O4: să manifeste ingeniozitate și spirit creator în realizarea lucrărilor Proba 2. Testare practică O: determinarea nivelului de percepție și creare a nuanțelor de culori.	1. Activitate independentă, în cadrul căreia elevii au de realizat lucrări creative la subiectul propus (<i>În țara culorii preferate</i>), la dorință, selectând și amestecând culorile și nuanțele. 2. Cercetarea minuțioasă a unei reproducții, observarea nuanțelor și culorilor folosite de pictor în lucrare și obținerea acestora de către elevi prin amestec, aranjând nuanțele pe lângă imagine. Examinărilor li s-au propus la alegere acuarelă, guaș, creioane colorate.

La *etapa de constatare* au fost stabilite următoarele criterii de evaluare în vederea elucidării caracteristicilor culorii pe dimensiunea *luminii, tonului și saturației*:

- recunoașterea și nominalizarea culorilor spectrului;
- perceperea și identificarea culorilor, nuanțelor de culori în reproducții și în mediul ambiant;
- aplicarea culorilor în compozițiile artistico-plastice proprii,
- identificarea gradațiilor de ton ale culorilor.

Pentru a evita dificultăți de receptare de către copii a conținutului probelor, în momentul realizării acestora au fost asigurate anumite condiții favorabile de predare-învățare-evaluare:

- învățătorul a citit cu voce tare, rar, cu intonație fiecare cuvânt al probelor;
- elevii au dispus de timpul necesar pentru conceperea și executarea însărcinărilor, apoi s-a trecut la următoarea însărcinare;
- dacă elevii demonstau că au dificultăți în înțelegerea unui enunț, s-a exemplificat sarcina probei prin îndeplinirea unui conținut analog.

CLASA I.

Proba 1 – Stabilirea capacității de deosebire a culorilor propuse (3 însărcinări).

Însărcinarea 1.1. Elevilor li s-a distribuit materialul didactic: fâșii de diferite culori, stabilite ca etaloane, și baloane colorate în corespundere cu acele culori etaloanelor (fâșiilor). Experimentatorul, având același set de fâșii, a expus la tablă toate culorile într-un rând, într-o anumită consecutivitate. Sub una din fâșii el a fixat un balon de culoarea dată (*Anexa 11*). În fața

elevilor s-a pus sarcina de a repartiza fâșiile ca la tablă și a repartiza baloanele sub fâșiile corespunzătoare. Rezultatul probei protocolării este prezentat în Tabelul 3.4.

Însărcinarea 1.2 a avut ca scop stabilirea nivelului de cunoaștere de către elevi a denumirii culorilor. Învățătorul a demonstrat elevilor etaloanele de culoare (fâșii, baloane) și a adresat întrebarea *De ce culoare este fâșia? De ce culoare este balonul?* (Tabelul 3.5).

Însărcinarea 1.3. Scopul: stabilirea capacității elevilor de a deosebi culorile. Desfășurarea: în fața elevilor s-au înșirat etaloanele (fâșii și baloane) de diferită culoare. Apoi învățătorul a cerut elevilor să-i dea o fâșie sau balon de o culoare anumită: *Dați-mi o fâșie de culoare galbenă. Găsiți balonul de culoare roșie.*

Rezultatele probei au fost înregistrate pe o *fișă de observație* în care se menționa corectitudinea îndeplinirii însărcinărilor: C – corect; I – incorect. Suplimentar, fiecare culoare de bază a fost marcată prin coduri (*G – Galben; Or. – oranj; Al – albastru; R – roșu; Cf – cafeniu; Vi – violet; V – Verde*) pentru identificarea particularităților individuale de percepție sau necunoașterea culorilor copii care au comis greșeli.

Evaluarea realizată la etapa de constatare prin Proba 1 a scos în evidență rezultate asemănătoare ale grupurilor incluse în eșantionul cercetării.

Tabelul 3.7. Rezultatele înregistrate în clasa I la Proba 1 (21 – EE: 18 – EC)

Proba 1	EE (21)		EC (18)	
	Corectitudinea realizării		Corectitudinea realizării	
	nr	%	nr	%
Însărcinarea 1.1	18	85,68	16	88,88
Însărcinarea 1.2	17	80,92	14	77,77
Însărcinarea 1.3	16	76,16	14	77,77

Îndeplinirea însărcinării 1.1 a demonstrat că majoritatea elevilor (85,68 % - EE; 88,88% - EC) percep adecvat culorile, alegând corect culoarea balonului la culoarea fișei. Trei elevi din grupul de bază (14,28 %) au comis greșeli de ordinul: la fișa roșie au aranjat balonul verde (Elena T., Tudor Ț.), la fișa violetă – portocalie (Vlad D.). În grupul de control la însărcinările 1.2. și 1.3. au fost înregistrate aceleași valori procentuale (77,77 %), ceea ce demonstrează că elevii percep tonul și saturația culorii.

În grupa EE 1 elev a confundat roșu cu verde, ceea ce a atenționat asupra unei posibile devieri în percepție (daltonism). Îndeplinirea însărcinării 1.2 a arătat că în grupa EE 4 examinați (19,04 %) au comis greșeli de deosebire a culorii. Cele mai multe greșeli sau făcut la

recunoașterea culorii violete. Acesta se explică prin faptul că elevii în activitatea lor o întâlnesc mai rar (Tabelul 3.4).

Realizarea însărcinării 1.3 a demonstrat, că subiecții cunosc culorile albastru, roșu, verde, negru, galben, violet, portocaliu, cafeniu, în schimb, mai puțini cunosc denumirea culorilor pe care ei le-au numit, respectiv, vișiniu, sur, auriu. Observările notate în fișa de evaluare au evidențiat necunoașterea culorilor (Tabelul 3.8):

Tabelul 3.8. Rezultatele înregistrate în clasei I la proba de cunoaștere a denumirii culorilor

EE			EC		
violetă	3	14,28%	violetă	3	16,66%
portocalie	1	4,76%	portocalie	1	5,55%
cafenie/maro	1	4,76%	cafenie/maro	2	11,11%

Comparând rezultatele Probei 1, constatăm că majoritatea elevilor clasei I au perceput și au reprezentat adecvat informația despre culoare, prezentată sub formă de etaloane sau concepții, dar sunt și elevi ce întâmpină greutăți în deosebirea anumitor culori locale, fapt care indică asupra necesității aplicării unei metodologii speciale pentru activitatea individuală.

După rezultatele evaluării 3 elevi din grupul EE au fost repartizați în grupa elevilor cu probleme de percepție a culorilor, aceștia fiind incluși în programul individual de dezvoltare.

Rezultatele obținute au condus la concluzia că aparatul senzorial la majoritatea elevilor clasei I este suficient de dezvoltat și asigură perceperea corectă a culorilor etalon.

Proba 2. Însărcinările probei 2 (*Anexa 12*) au avut ca obiectiv stabilirea capacității elevilor de deosebire a nuanțelor de culoare după nivelul de saturație, ton, și luminozitate.

Materiale: tabele didactice, set de fâșii ale culorilor cromatice cu diferit grad de saturație și luminozitate, fișa de observare (Tabelul 3.9).

Însărcinarea 2.1. Obiectiv: stabilirea nivelului format al capacității de deosebire a culorilor cromatice și acromatice și a tonurilor acestora. Învățătorul expune la tablă fâșii cu gradația de tonuri de la deschis spre închis a culorii galbene. Copiilor li s-a dat însărcinarea de a realiza aceeași operație cu fâșiile sale de culoare galbenă: *Compuneți alte gradații folosind fâșiile de culoare roșie, albastră etc.* (Tabelul 3.9).

Tabelul 3.9. Rezultatele Probei 2.1

EE	Însărcinarea 2.1					EC	Însărcinarea 2.1				
	Roșu	Galben	Violet	Verde	Oranj		Roșu	Galbe n	Violet	Verde	Oranj
1E001	54321	52314	13245	43215	32145	1C001	C	C	C	C	C
1E002	C	C	C	C	C	1C002	C	21345	C	12354	C
1E003	12435	12453	21345	13245	34125	1C003	C	C	C	C	C

EE	Însărcinarea 2.1					EC	Însărcinarea 2.1				
	Roșu	Galben	Violet	Verde	Oranj		Roșu	Galben	Violet	Verde	Oranj
1E004	21354	34215	21354	54321	12543	1C004	C	13245	C	C	C
1E005	C	C	C	12354	C	1C005	C	C	C	12354	C
1E006	C	23145	54321	34521	C	1C005	C	32145	21345	43521	C
1E007	C	C	12435	12354	13245	1C006	C	C	12435	14235	21345
1E008	C	C	12435	12345	12354	1C007	C	C	21345	12354	12354
1E009	C	C	21345	12354	12354	1C008	C	C	C	C	C
1E010	C	C	C	C	C	1C009	54321	52314	13245	C	C
1E011	C	21345	C	12354	C	1C010	C	21345	C	12354	C
1E012	C	C	C	C	C	1C011	C	C	C	C	C
1E013	C	32415	C	12354	C	1C012	C	32415	C	12354	C
1E014	C	32145	21345	43521	C	1C013	C	32145	21345	43521	C
1E015	C	C	C	C	C	1C014	21354	34215	21354	54321	12543
1E016	43215	32145	12435	12345	23145	1C015	43215	32145	12435	12345	23145
1E017	C	C	C	C	C	1C016	C	C	12435	14235	21345
1E018	C	C	12435	14235	21345	1C017	C	32415	C	12354	C
1E019	C	C	C	C	C	1C018	C	C	C	C	C
1E020	32154	54231	13245	23145	32145						
1E021	21345	C	C	C	C						

În fișa de observație pentru evaluarea capacității elevilor de deosebire a nuanțelor de culoare *după nivelul de ton și luminozitate* au fost atribuite coduri privind ordinea nuanțelor (1, 2,3,4,5), corectitudinea aranjării fiind menționată prin C.

Se observă că în grupul EE doar 6 examinați (28,57%) au realizat proba corect, 4 examinați (19,04%) au comis parțial greșeli în expunerea nuanțelor a două culori, ceilalți au realizat proba în marea majoritate greșit. În grupul EC rezultatele sunt asemănătoare, cu mici diferențe nesemnificative: 5 subiecți (27,77%) au realizat proba corect, 3 examinați (16,16%) au comis parțial greșeli. Analiza detaliată a rezultatelor atestă problemele elevilor în aranjarea tonurilor deschise la unii și a tonurilor închise la alții. Spre exemplu: Ludmila A., Dumitru T., Daniel P. din cinci tonuri propuse poziționează corect tonurile închise și incorect tonurile deschise, iar Alina A., Alexandru C., Vladislav D., Daniel F. poziționează corect tonurile deschise și incorect tonurile închise.

Însărcinarea 2.2. Obiectiv: stabilirea capacității de deosebire a nuanțelor de culori în dependență de nivelul saturației și de apreciere a apartenenței la culorile roșie, albastră, verde, galbenă etc.

Învățătoarea a propus elevilor însărcinarea de a alege și a pune în pliculețe nuanțele culorilor ce pot fi atribuite la roșu, verde, albastru, galben, violet etc. Rezultatele probei sunt expuse în *Tabelul 3.10*.

Tabelul 3.10. Rezultatele îndeplinirii însărcinărilor probei 2.2

Subiecți EE	Deosebirea adecvată a nuanțelor culorii		Nr.	Subiect iEC	Deosebirea adecvată a nuanțelor culori
1E001	Repart. nuanț. Cf. la Or.; Al la V; R la Vi, Cf, G la Or		1	1C001	C
1E002	C		2	1C002	Nuanțele de Cf la G
1E003	Repart. V la Al.; R la Cf.și Vi		3	1C003	C
1E004	Nuanțele de Vi și R la Cf		4	1C004	C
1E005	Nuanțele de Cf la G		5	1C005	Nuanțe de Or la G ,V laCf;
1E006	C		6	1C006	Nuanțele de V la Al
1E007	Repart. G laOr; Cf la G; Vi laAl		7	1C007	Nuanțele de V la Cf
1E008	Nuanțele de Cf la Or și Vi		8	1C008	Nuanțele de V la R
1E009	C		9	1C009	C
1E010	Repart. G la Or; Vi la Al		10	1C010	Repart. V la Al.; R la Cf.și Vi
1E011	C		11	1C011	Nuanțele de Cf la Or șiVi
1E012	C		12	1C012	C
1E013	C		13	1C013	Repart. G laOr; Cf la G;Vi la Al
1E014	Repart. nuanț. de V la Al		14	1C014	Nuanțe de R la Vi și Cf
1E015	Nuanțele de V la R		15	1C015	Repart. G laOr; Cf la G; Vi laAl
1E016	Nuan. de G la Cf; Cf la R; Cf la Or; Cf la Vi		16	1C016	Nuanț. Cf. la Or.; Al la V; R la Vi,Cf,
1E017	C		17	1C017	Nuanțe de Vi la Cf; Cf laG
1E018	Repart. Nuanț de R la V		18	1C018	C
1E019	Nuanțe de V la Cf; Cf la Vi				
1E020	Nuanțe de V la Cf; Or la G				
1E021	Nuanțe de R la Vi și Cf				

Rezultatele probei 2 arată că 28,56% din subiecții EE au realizat însărcinarea 2.1 corect; acești elevi văd și deosebesc gradațiile de ton. Dar 33,32 % dintre ei au comis diverse greșeli în consecutivitatea aranjării unor tonuri apropiate:

23,80 % au introdus o fâșie cu ton deschis în partea celor închise;

14,28% au inversat poziționarea fâșiilor (de la închis spre deschis);

30,12% au repartizat haotic tonurile deschise.

În grupul de subiecți EC 4 subiecți (27,77%) au realizat proba corect, 3 examinați (16,16%) au comis parțial greșeli, acestea fiind apropiate cu valorile grupului EE.

La îndeplinirea însărcinării 2.2 a probei privind nivelul de deosebire a nuanțelor de culoare după nivelul de saturație 33,32% din examinați ai grupei EE au stabilit corect apartenența diferitor culori la culoarea locală (Tabelul 3.11.).

Tabelul 3.11. Generalizarea rezultatelor privind perceperea nuanțelor de culoare după nivelul de saturație, ton și lumină (etapa diagnosticare).

Nivelele de performanță	EE						EC					
	corect		parțial corect		greșit		corect		parțial corect		greșit	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Însărcinarea II.1 (tonul și lumina)	6	28,58	5	23,8	10	47,62	4	27,77	3	16,16	11	61,11
Însărcinarea II.2 (saturația)	7	33,33	6	28,58	8	38,09	6	33,33	4	22,22	8	44,44

Ceilalți au întâmpinat dificultăți la găsirea nuanțelor cafenii, portocalii, galbene. Aceasta se explică prin faptul că elevii au o experiență mică de percepere și utilizare a nuanțelor menționate în practică:

14,28% elevi confundă nuanțele culorilor cafenii și galbene,

23,80% confundă nuanțele cafenii și violete,

23,80% comit greșeli în deosebirea nuanțelor portocalii și cafenii,

19,04% repartizează incorect nuanțele culorilor portocaliu și galben.

În grupul de subiecți EC 6 subiecți (33,33%) au realizat proba corect, 4 examinați (22,22%) au comis parțial greșeli, acestea fiind apropiate cu valorile grupului EE, cauze ale greșelilor înregistrate s-au datorat neatenției, neînțelegerii însărcinării, dezvoltării slabe a percepției culorilor.

Constatarea greșelilor în diagnosticarea capacității elevilor privind deosebirea nuanțelor de culoare după nivelul de saturație a condus la determinarea nivelurilor de dezvoltare a sensibilității cromatice, drept corelație cu rezultatele înregistrate pentru îndeplinirea sarcinilor la proba II, stabilind convențional 3 niveluri de percepție cromatică: avansat (corect), mediu (parțial corect) și minim (greșit). Nivelurile constatate potrivit corelației stabilite sunt reprezentate în figura 3.3.

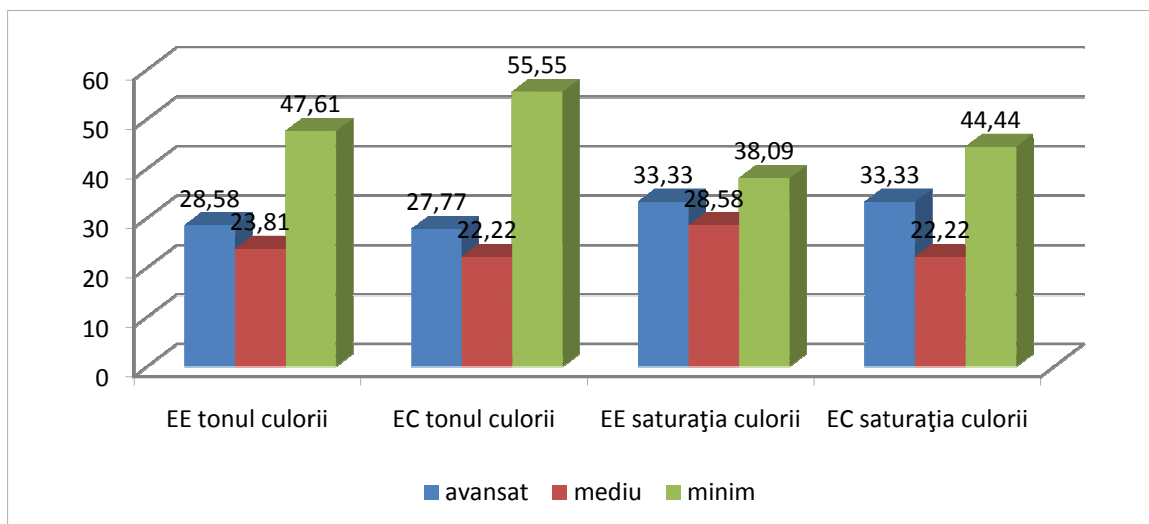

Fig. 3.2. Nivelurile de dezvoltare a sensibilității cromatice (elevi cl.I – EE și EC, etapa diagnosticare)

În concluzie. Aparatul senzorial la majoritatea elevilor clasei I este format, el asigurând o percepere a gradațiilor fine de culoare (nuanțe, ton, luminozitate, saturație, calde, reci).

Dar la elevii cu experiențe modeste de receptare și reprezentare a nuanțelor de culori și nivelurile de percepție cromatică sunt diferite, fapt care solicită imperativ o instruire bine organizată, sistematică și individualizată, bazată pe o metodologie specifică, ce ar asigura dezvoltarea firească a percepției culorilor.

CLASA II

Au participat 47 elevi, școala primară nr.53, mun. Chișinău: EE - clasa II-B (22 elevi), EC – clasa II-A (25 elevi) - *Anexa10*.

Scopul experimentului cu elevii din această clasă a fost același ca pentru elevii din clasa I: stabilirea nivelurilor de percepție cromatică.

Au fost urmărite *obiectivele*:

- Stabilirea datelor cu privire la percepția și reprezentările culorilor de către elevi.
- Diferențierea elevilor pe niveluri de percepție și reprezentare a culorilor, în funcție de indicii percepției cromatice.

Instrumente de evaluare: protocolarea mersului îndeplinirii probelor, analiza situațiilor și a rezultatelor obținute.

Proba 1, testarea practică, a avut ca scop stabilirea nivelului de percepere și deosebire a culorilor în natură și în reproducțiile operelor de artă plastică. Ea a început cu o conversație cu elevii despre culori, despre spectrul cromatic, despre caracteristicile culorilor. Apoi s-a trecut la analiza culorilor caracteristice anotimpului primăvara. Elevii au menționat că anume culorile

primăverii sunt mai deschise. După care s-au făcut observări la geam, menționându-se culorile percepute.

Învățătorul a afișat la tablă o reproducție cu reprezentarea anotimpului primăvara. Elevilor li s-a repartizat o foaie cu extrageri de 200 de nuanțe (*Anexa13*), care au conținut diverse gradații de ton, saturație și luminozitate a culorilor, formulându-li-se sarcina de a cerceta atent tabloul și a identifica pe foile repartizate aceleași culori și nuanțe percepute în tablou, prin bifare (*Anexa 14*). Rațiunea propunerii unei game atât de mari este dată de experiența japoneză, care afirmă că copii la această vârstă pot percepe până la 240 nuanțe de culori [186, 28].

Rezultatele obținute demonstrează că toți elevii au perceput adecvat culorile, dar observăm o dispersare de alegere a nuanțelor de la 12 la 35 de nuanțe. Conform cercetărilor anterioare [83, 92, 96, 144, 181, 189], la această vârstă copiii pot percepe și identifica minimum 12 culori.

În experimentul de constatare doar un singur elev din EE, Marin F., a indicat 35 de nuanțe, acesta frecventând și școala de arte pentru copii. Elevul Anatol C. a marcat din 22 nuanțe de culori, 8 nuanțe ale culorii albastre, și doar o singură nuanță de culoare verde (Tabelul 3. 12).

Tabelul 3.12. Nivelul de percepere și deosebire a culorilor în natură și în reproducțiile operelor de artă plastică la elevii din clasa II.

EE (22)			EC (25)		
15 culori	2 elevi	9,09	11 culori	5 elevi	20
17 culori	4 elevi	18,18	16 culori	2 elevi	8
18 culori	3 elevi	13,64	17 culori	3 elevi	12
22 culori	10 elevi	45,45	23 culori	11elevi	44
30 culori	2elevi	9,09	29 culori	4 elevi	16
35 culori	1 elev	4,55			

Conform nivelurilor stabilite pentru evaluarea percepției nuanțelor de culori de către elevii claselor primare au fost obținute rezultatele (Tabelul 3.13):

Tabelul 3.13. Niveluri de percepere și deosebire a culorilor în natură și în reproducțiile operelor de artă

Niveluri EE (22)						Niveluri EC (25)					
Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
9	40,91	10	45,45	3	13,64	10	40	11	44	4	16

Aplicarea probei privind *stabilirea nivelului de percepere și deosebire a culorilor în natură și în reproducțiile operelor de artă plastică* a scos în evidență faptul că elevii cunosc culorile de bază și diverse gradații de ton, saturație, luminozitate, având în vedere nivelurile stabilite pentru maxim 3 unități lumină pentru fiecare culoare.

Nivelul real diagnosticat prin această probă a situat la nivel avansat 3 elevi (EE) și 4 elevi (EC).

La nivel mediu rezultatele diferă, la fel, foarte puțin de la un eșantion la altul (EE – 45,45%; EC – 44 %), nivelul minim fiind constatat la 9 elevi, înregistrând un scor de 40,91% pentru EE și 40% pentru EC.

Aceasta ne permite să concluzionăm că la orele de educație artistico-plastică mai puțină atenție se acordă tonului, saturației și luminozității culorilor.

Proba 2. Prin lucrarea practică s-a urmărit formarea competenței de redare a anumitei stări ale naturii folosind culorile și nonculorile din care a fost formulat un obiectiv specific pentru *stabilirea nivelurilor de dezvoltare la elevi a capacităților de reprezentare a culorilor din natură*.

Desfășurare: învățătorul, împreună cu elevii, a realizat *observări* asupra peisajului de primăvară și a reproducțiilor cu același subiect. În procesul observării elevii au numit nuanțele culorilor percepute de ei, și-au expus părerea cum pot fi ele obținute prin amestec pe paletă la utilizarea vopselelor de guaș sau acuarelă.

Realizarea lucrărilor practice individuale. Au fost aplicate următoarele *criterii de evaluare* a lucrărilor elevilor:

- corespunderea culorilor locale din natură cu cele reprezentate;
- reprezentarea adevărată a varia nuanțe de culori din natură;
- folosirea în lucrare a degradeurilor de culoare;
- obținerea expresivităților plastice a lucrării prin combinarea culorilor.

Analiza finală a lucrărilor ne permite să conchidem:

Elevii clasei a II-a, grupele de control și experimentală, au realizat lucrări practice la temă. În lucrări se văd elemente de peisaj (copaci, flori, landșaft, soare etc.). Culorile sunt locale în majoritatea lucrărilor (*Anexa 15*). Face excepție lucrarea elevului Dinu S., care a utilizat în lucrare culori neadequate (albastru și roșu activ) (*Anexa 15*).

Elevii cl. II, la redarea nuanțelor de culori, folosesc culorile active (direct din cutioară) sau mai des tonuri mai deschise (amestecate cu apă). Mai puțin se folosesc culorile compuse și tonurile stinse (amestecate cu cele acromatice), ceea ce demonstrează că la copiii de vârstă

școlară mică este slab dezvoltată competența de redare a anumitei stări ale naturii, folosind culorile și nonculorile. (Anexa 15).

Rezultatele probei practice 2 au fost divizate în trei grupe convenționale, reprezentând și nivelurile de dezvoltare a capacității elevilor de reprezentare a anumitei stări a naturii în culori și nonculori.

În clasele I-II elevii percep culoarea ca etalon al culorii locale al obiectului, fapt ce este confirmat și de alți cercetători [83, 144, 158, 159,189, 191]. În acest sens, copiii utilizează în majoritatea cazurilor culorile pure, realizând imagini cu un caracter decorativ și mai puțin aplică culori compuse obținute prin amestec. Pentru elevii claselor III-IV se solicită un grad mai complex de utilizare a culorilor din perspectiva caracteristicilor de *ton, saturație și luminozitate*, nivelurile crescând la un alt scor:

minim: elevii care au folosit în lucrări doar o nuanță de culoare și culorile pure din cutie.

mediu: elevii care au folosit în lucrările lor 2-5 nuanțe de culori deosebite după luminozitate și saturație (active).

avansat: de dezvoltare a capacităților de reproducere a culorilor și nuanțelor este reprezentat de elevii care au folosit în lucrările lor 6-12 nuanțe de culori (Tabelul 3.10).

Tabelul 3.14. Rezultatele probei 2. Dezvoltarea competenței de redare a anumitei stări ale naturii, folosind culorile și nonculorile

Eșantion de cercetare											
Niveluri EE (22)						Niveluri EC (25)					
Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
9	40,91	9	40,91	4	18,18	10	40	10	40	5	20

Comparând datele obținute prin probele experimentului de constatare aplicate în clasa II, au fost reliefate următoarele rezultate (Tabelul 3.15):

Tabelul 3.15. Niveluri de percepere și reprezentare a culorilor din natură (cl.II, diagnosticare)

Eșantion de cercetare	EE (22)						EC (25)					
	Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
Nr elevi / %	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Proba 1	9	40,91	10	45,45	3	13,64	10	40	11	44	4	16
Proba 2	9	40,91	9	40,91	4	18,18	10	40	10	40	5	20

La *nivel avansat* s-au plasat elevii care percep adecvat 29-35 nuanțe de culori și obțin prin amestecul culorilor cromatice și a celor acromatice culori noi care le utilizează în redarea stărilor naturii prin culori.

La *nivel mediu* s-au plasat elevii care deosebesc toate culorile principale, percep 22-28 nuanțe de culori dar, senzațiile cromatice sunt slab dezvoltate, folosesc culori pure din cutie, diluate, crează nuanțe cromatice prin amestecul culorilor primare și binare cu nonculorile (alb, negru).

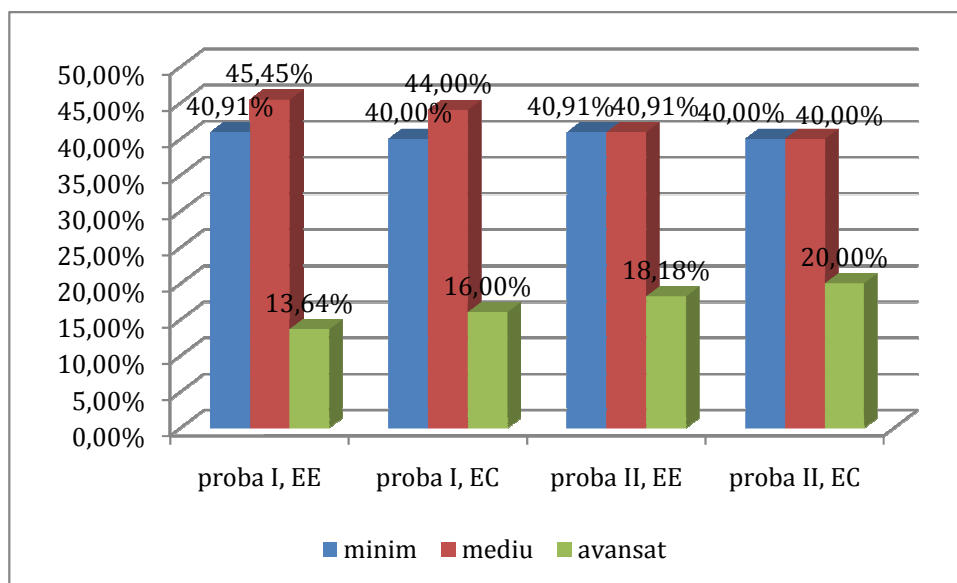

Fig. 3.3. Nivelurile de percepere și reprezentare de către elevi a culorilor din natură

La *nivel minim* s-au plasat elevii care percep parțial corect culorile, 15-21 nuanțe au o viziune mai mult monocromă, crează culori binare prin amestecul culorilor de bază, schimbă saturația culorii cu apă în lucrări utilizează culori, uneori neadecvate naturii sau realității.

CLASA III

Eșantion: 36 elevi, clasei III-A (EE – 18 elevi, EC – 18 elevi) de la Liceul Teoretic *Mihai Viteazul* din Hâncești (*Anexa 10*).

Au fost propuse 2 probe de diagnosticare inițială a nivelului de formare a competențelor elevilor de creare a culorilor și 1 chestionar, realizând următoarele obiective de cercetare:

- detectia nivelului inițial a competențelor de creare a gamei cromatice prin intermediul nuanțelor de culori;
- diferențierea elevilor în grupe tipice, în dependență de competențele formate de obținere și reprezentare a nuanțelor de culori.

La îndeplinirea probelor au fost stabiliți următorii *indici* de îndeplinire:

- definirea conceptului de nuanță;
- enumerarea unor nuanțe ale culorilor și verbalizarea modalității de creare a acestora;

- perceperea și identificarea culorilor, nuanțelor de culori în reproducții și lumea înconjurătoare;

- aplicarea nuanțelor de culori în crearea gamei cromatice a unei compoziții artistico-plastice.

În momentul administrării probelor de diagnosticare, pentru a evita dificultăți de receptare de către copii a conținutului, sau respectat câteva condiții:

- Învățătorul a citit cu voce tare, rar, cu intonație fiecare cuvânt al probelor;
- Subiecților li s-a dat timpul necesar pentru conceperea și executarea însărcinărilor, apoi s-a trecut la următoarea însărcinare;
- Dacă subiecții au creat impresia că au dificultăți în înțelegerea unui enunț, s-a exemplificat sarcina probei prin îndeplinirea unui conținut analog.

Aplicarea chestionarului a avut drept scop *evaluarea nivelului de cunoaștere a noțiunilor elementare despre culoare* (obiectiv operaționalizat din competența specifică nr. 4 a disciplinei: *cunoașterea noțiunilor elementare din domeniul artelor plastice* [50, 123]. Chestionarea s-a realizat la sfârșitul anului de învățământ, acordând punctaj diferit pentru răspunsurile date, potrivit gradului de complexitate, privind cunoașterea noțiunii de nuanță și atitudinea elevilor față de culori, după baremul de apreciere (Tabelul 3.16):

Tabel 3.16. Baremul de apreciere a nivelului de cunoaștere a noțiunilor elementare despre culoare

1. Explică noțiunea de nuanță		2 puncte;
2. Numește nuanțele unei culori		2 puncte;
3. Cum pot fi obținute nuanțele culorilor? Exemplificați.		3 puncte;
4. Ce nuanțe și culori preferi tu și de ce?		4 puncte;
5. În ce nuanțe vei reda bucuria, tristețea?		4 puncte.
Minim	Mediu	Avansat
0 - 5	6-10	11-15

Elevilor li s-a repartizat testul, ei urmând să dea răspunsuri la întrebări. Timpul de realizare a testului n-a fost limitat.

La primul item- explicarea noțiunii de nuanță, majoritatea elevilor din eşantioanele EE și EC au menționat că nuanța este un amestec dintre două culori, alții au numit nemijlocit culorile ce se amestecă, dar nici un elev n-a concretizat că nuanța este o trecere treptată de la o culoare la alta, și că aceasta se obține la amestecul culorilor vecine din cercul cromatic. Acest fapt ne face să concluzionăm că examinații au reprezentări generale despre nuanță drept caracteristică plastică a culorii.

La itemul 2 - denumirea nuanțelor, cel mai des au fost menționate nuanțele deschise și închise ale culorilor, de ex: verde închis, verde deschis, albastru deschis, albastru închis, galben deschis, galben închis ș.a.

La itemul 3 - descrierea posibilităților de obținere a nuanțelor, au răspuns corect 4 elevi din EE și 3 din EC, care au menționat că nuanțele se obțin prin amestec; unii au dat și exemple de amestec: Cojocaru V.: alb + verde = verde deschis, alb + negru = sur.

O parte din elevi (8 din EE, 9 din EC) au dat răspunsuri parțial corecte. Ei au confundat obținerea nuanțelor cu obținerea culorilor de bază. Răspunsuri incorecte au prezentat câte 6 examinați ale eșantioanelor EE și EC.

La itemul 4 - depistarea preferințelor cromatice ale examinaților, răspunsurile date certifică că și culoarea verde, galbenă, roșie, albastră (preferință a culorii *albastru*) este semnificativ încărcată de parametrul *nevroză*. De unde rezultă că subiecții instabili emoțional au înclinația să prefere această culoare, ceea ce s-a combinat cu o creștere a sensibilității la culorile albastru și verde pe stânga și cu o diminuare a sensibilității la albastru pe partea dreaptă a spectrului. Spre deosebire de extraversiune-introversiune, drept factor de instabilitate emoțională este considerată sensibilitatea nu la stimularea externă, ci la stimularea din interiorul organismului [47, 61]. Acest lucru ne permite să precizăm modelul teoretic propus mai sus, corelând preferința emoțională pentru roșu (galben) cu sensibilitatea pentru cele exterioare, iar preferința pentru albastru - cu sensibilitate la stimulii interni. Această ipoteză este compatibilă cu rezultatele cercetării experimentale, descrisă în compartimentele 3.1, 3.2 și 3.4.

În baza diagnosticării lui Lüscher [5, 38, 127], putem menționa ca pozitiv și fără abateri accepțiunile elevilor. Excepție face doar elevul Isache I., care a menționat ca preferate culorile „albastrul închis, negrul închis, albul închis”, ceea ce impune necesitatea testării psihologice a acestuia.

La itemul 5 - enumerarea culorilor și nuanțelor, ce ar putea reprezenta stările de bucurie și tristețe, constatăm că 6 elevi din EE și EC au menționat corect culorile, drept culori pentru reprezentarea bucuriei ei au enumerat verdele, galbenul, roșul, albastrul și unele nuanțe ale acestor culori, iar drept culori de reprezentare a tristeței au menționat negrul, surul, cafeniul; 9 elevi (EE și EC) au dat răspunsuri parțial corecte; 4 au dat răspunsuri neadecvate și incomplete.

Rezultatele sumative sunt prezentate în (Tabelul 3.17).

Tabelul 3.17. Rezultatele evaluării nivelului de cunoaștere a noțiunilor elementare despre culoare

Itemi	EE (18)						EC (18)					
	Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Iem 1	5	27,78	9	50	4	22,22	6	33,33	8	44,44	4	22,22
Iem 2	7	38,88	9	50	2	11,11	6	33,33	9	50	3	16,66
Iem 3	6	33,33	8	44,44	4	22,22	6	33,33	9	50	3	16,66
Iem 4	5	27,78	8	44,44	5	27,78	6	33,33	8	44,44	4	22,22
Iem 5	4	22,22	9	50	6	33,33	4	22,22	9	50	6	33,33

În concluzie: Testarea a demonstrat că cunoștințele elevilor despre nuanță, drept caracteristică de bază a culorii, sunt generale și incomplete. Ei cunosc parțial definiția și mai puțin o pot explica, majoritatea numesc numai nuanțele închis-deschis ale unei culori, puțin cunosc metode de obținere a nuanțelor. Cu toate acestea, răspunsurile la itemii IV-V au demonstrat cel mai înalt nivel în comparație cu itemii anteriori, elevii au percepție adecvată, majoritatea sesizează corect semantica culorilor.

Proba 1. Lucrare practică. Proba aceasta a fost desfășurată sub formă de lecție.

Subiectul: În țara culorii preferate.

Scopul: determinarea nivelului competenței de utilizare a nuanțelor de culori în crearea gamei cromatice a unei compoziții plastice.

Obiective (operaționale):

O₁: Să amestece independent culorile și să obțină nuanțele acestora;

O₂: Să analizeze independent posibilitățile de obținere a unei game cromatice la subiectul propus;

O₃: Să utilizeze adecvat materialele și tehnicile de lucru selectate opțional;

O₄: Să manifeste ingeniozitate și spirit creator în realizarea lucrărilor.

Materialele și ustensilele elevilor au fost pregătite în prealabil pe bănci. Învățătorul a menționat că lecția se va desfășura sub formă de activitate de sine stătătoare și că elevii au de realizat lucrări creative la subiectul propus, culorile și nuanțele putând fi alese la preferința elevilor, fără ajutorul învățătorului.

Pe parcurs elevii au fost consultați privind modalitățile de concepere a subiectului.

Aprecierea lucrărilor a fost realizată în baza criteriilor din Tabelul 3.16.

Criteriile de apreciere a lucrărilor potrivit implicației celor trei caracteristici ale sensibilității cromatice (*ton, luminozitate, saturație*) au fost integrate în:

- evidențierea subiectului în reprezentările plastice propuse;
- utilizarea nuanțelor în tratarea mesajului artistico-plastic;
- utilizarea adecvată a materialelor și tehnicilor plastice;
- utilizarea legităților compoziționale;
- rezolvarea cromatică a lucrării, crearea gamei cromatice;
- manifestarea creativității, originalității elevilor.

Nivelurile stabilite pentru evaluarea creării culorilor de către elevii din clasa III sunt prezentate în Tabelul 3.18.

- În marea majoritate (17 examinați EE, 16 examinați EC) au ales mai multe culori preferate, care le-au folosit în compoziții, doar un elev (Vadim S. eșantionul EE) a ales o singură culoare – roșie (*Anexa 15*).

Tabelul 3.18. Nivelurile competenței de creare a culorilor la elevii din clasa III

Niveluri EE (18)						Niveluri EC (18)					
Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
8	44,44	8	44,44	2	11,12	8	44,44	8	44,44	2	11,12

- În lucrările a 10 elevi EE și 11 elevi EC predomină culorile active, utilizate direct din cutie, fără a le amesteca pe paletă; în lucrările a celorlalți elevi au fost folosite unele nuanțe deschise și închise ale culorilor (*Anexa 15*).

- În trei lucrări, eșantioanele EE și EC, a fost creată gama cromatică; în celelalte aceasta lipsește.

- Nuanțele care s-au obținut sunt simple, fiind create prin amestecul cu negru și alb, sau cu apă.

- În unele lucrări se observă elemente creative, care se manifestă în încercarea de reprezentare nonfigurativă.

- Mai observăm că elevii cl. III, din ambele eșantioane, la redarea nuanțelor de culori folosesc culorile pure (direct din cutie) sau mai des tonuri mai deschise (diluate cu apă).

Mai puțin au fost folosite culorile compuse și tonurile stinse (amestecate cu culorile acromatice), deci *la copiii de vârstă școlară mică este puțin dezvoltată capacitatea de reprezentare a nuanțelor de culori.*

Am clasificat contingentul subiecților participanți la proba practică 1 în trei niveluri de dezvoltare a capacității de reprezentare a nuanțelor de culori și de creare a gamei cromatice.

La *nivelul minim*: elevii care au folosit în lucrările lor doar 1 nuanță a unei culori și culorile pure, iar în lucrare lipsește gama cromatică: 44,44% EE și 44,44% EC.

La *nivelul mediu*: elevii care au folosit 2-5 nuanțe de culori deosebite după luminozitate și pastozitate (active) și în lucrările lor se sesizează persistarea unor culori dar gama cromatică nu este creată: 44,44% EE, 44,44% EC.

La *nivelul avansat*: elevii care au folosit în lucrări 7-12 nuanțe de culori, iar gama compoziției a fost realizată prin dominantă cromatică: 11,12% EE, 11,12% EC.

Comparând răspunsurile examinațiilor de la I testare, care viza enumerarea culorilor preferate, observăm că unii elevi au numit unele culori, dar la reprezentarea practică au folosit altele, ceea ce demonstrează oscilația preferințelor cromatice ale subiecților.

Concluzie: Competențele de obținere a nuanțelor de culori și de creare a gamei cromatice a unei lucrări plastice la elevii claselor primare este insuficient dezvoltată; se constată necesitatea familiarizării și exersării elevilor la acest compartiment.

Proba 2. Testare practică.

Scopul: detecția nivelului de percepție și creare a nuanțelor de culori.

Desfășurarea. Fiecărui subiect i-a fost repartizat câte o reproducție de pictură, lipită pe o foaie de hârtie, fiind stabilită sarcina de a cerceta minuțios lucrarea, a observa ce nuanțe și culori a folosit pictorul în lucrare și a încerca a le obține, aranjându-le de jur împrejurul lucrării. Elevilor li s-a propus, la alegere, acuarela, guașul, creioanele colorate etc.

Această probă a îmbinat perceperea cromatică cu competențele de creare a culorilor de către elevi (Tabelul 3.19).

Tabel 3.19. Nivelurile pentru evaluarea percepției nuanțelor și crearea culorilor de către elevii clasei III

Minim	Mediu	Avansat
Percep în reproducții de artă și în mediul înconjurător 29-35 nuanțe. Creează nuanțe prin amestecul culorilor primare și binare cu nonculorile (alb, negru).	Percep în reproducții de artă și în mediul înconjurător 36-42 culori și nuanțe. Creează prin amestec spectrul din 12 culori, modifică culorile prin fuzionare, evidențiază culorile gamei calde și reci.	Percep în reproducții de artă și mediul înconjurător 43-49 culori și nuanțe. Creează prin amestec spectrul din 12 culori, obțin expresivități plastice prin fuzionarea culorilor și utilizarea nuanțelor obținute prin amestec al culorilor terțiene.

Tabelul 3.20. Dezvoltarea capacităților de reprezentare a culorilor

Niveluri EE (18)						Niveluri EC (18)					
Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
9	50	7	38,88	2	11,12	9	50	8	44,44	1	5,56

Nivelurile au fost stabilite conform cu criteriile:

Nivelul I, minim s-au plasat elevii care:

- au demonstrat prezența reprezentărilor despre culoare și nuanță, a capacității de a recunoaște, analiza și nominaliza culorile și nuanțele de culori conform caracteristicilor de luminozitate, ton, saturație;
- au realizat cu greu sau n-au îndeplinit probele propuse;
- au dat răspunsuri necomplete sau incorecte la testarea teoretică;
- lucrările practice denotă abilități plastice slab dezvoltate;
- n-au creat nuanțe prin amestec de culori, au folosit doar 3-6 nuanțe și culori;
- au manifestat independență parțială, în special la proba 2.

Nivelul II, mediu s-au plasat elevii care:

- au realizat majoritatea însărcinărilor, dar calitatea îndeplinirii se deosebește de indicii nivelului avansat;
- au răspuns corect la trei întrebări din chestionar, dar au întâmpinat greutăți la enumerarea nuanțelor, la perceperea acestora în reproducții;
- au utilizat adecvat culorile în probele practice, numărul nuanțelor utilizate fiind de 7-9 culori;
- au stabilit și evidențiat materialele și culorile în obținerea a variate nuanțe și expresivități plastice, prin valorificarea caracteristicilor de luminozitate, ton și saturație ale culorilor.

Nivelul III, avansat: elevii care:

- au răspuns cu succes atât la testarea cognitivă, formulând răspunsuri complete și corecte, cât și la probele practice ce necesitau operarea cu mijloace de expresie plastică, percepând și utilizând 10-13 nuanțe și culori;
- au perceput în reproducții de artă și în mediul înconjurător 43-49 culori și nuanțe;
- au creat prin amestec un spectrul din 12 culori;
- au obținut expresivități plastice prin fuzionarea culorilor și utilizarea nuanțelor obținute la amestecul culorilor terțiene;

- au demonstrat priceperea de a aplica nuanțele culorilor create în baza caracteristicilor de luminozitate, ton și saturație la crearea unei game cromatice a compoziției.

Tabelul 3.21. Datele generalizate la proba privind nivelurile competenței de creare și reprezentare a culorilor (clasa III, etapa diagnosticare)

Eșantion	Niveluri EE (18)						Niveluri EC (18)					
	Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
Nr elevi/ %	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Proba 1	8	44,44	8	44,44	2	11,12	8	44,44	8	44,44	2	11,12
Proba 2	9	50	7	38,88	2	11,12	9	50	8	44,44	1	5,56

În concluzie:

- În toate lucrările se simte străduința elevilor de a obține prin amestec nuanțele percepute în reproducții.

- Au reprezentat adecvat nuanțele 14 examinați EE și EC, din ei câte 3 examinați au obținut 13-11 nuanțe; 5 examinați EE și EC au obținut 10-7 nuanțe, 6 examinați EE și EC au obținut 6-3 nuanțe, ceilalți 4 examinați din eșantioanele EE și EC au obținut nuanțe greșite sau parțial greșite (Tabelul 3.20, Fig. 3.4).

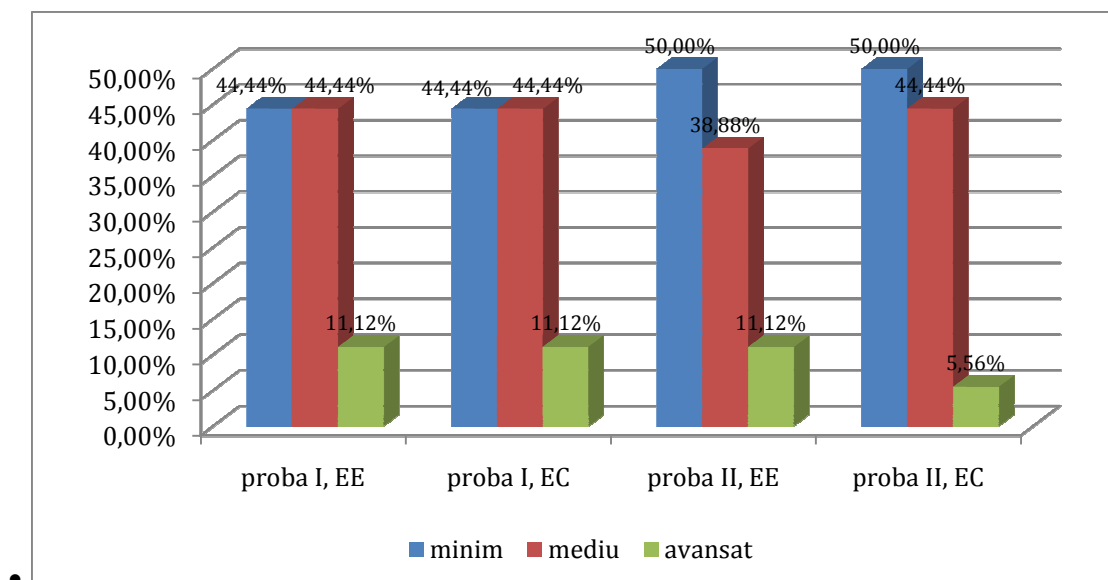

Fig. 3.4. Datele generalizate ale experimentului de constatare privind nivelurile competenței de creare și reprezentare a culorilor

- Comparativ cu proba practică precedentă, proba dată relevă perseverența și străduința elevilor de a obține nuanța percepută, dar și dificultățile parcurse de ei, acestea fiind depășite, apelând la ajutorul învățătorului.

- Cele trei probe descrise mai sus au fost desfășurate în cadrul mai multor ore. Analizând rezultatele experimentului de constatare în clasa a III-a, am evidențiat trei niveluri de competențe de reprezentare plastică prin intermediul nuanțelor și gamei cromatice – avansat, mediu, minim.

3.2. Pragurile sensibilității cromatice și preferințele cromatice

Sensibilitatea la culoare reprezintă una din trăsăturile caracteristice de bază ale receptării operelor de artă plastică și, deci, una din sarcinile de bază ale EAP. Stabilirea pragurilor absolute și relative ale sensibilității cromatice este o idee tentantă pentru EAP, deoarece astfel ar putea fi stabilite limitele receptării artistico-plastice și obținută în consecință o mai bună și mai sigură proiectare-realizare a acțiunii educative.

Principiile artei însă arată că receptarea artistică nu are limite, ea fiind mereu în funcție nu doar de valoarea imanentă a operei, dar și de valoarea *in actu* a receptorului [39, 110]. În cazul nostru este vorba totuși de culori, care reprezintă întâi de toate manifestări ale obiectelor materiale într-o lume materială, ce-i drept, percepute în mod subiectiv, deci abordate idealist, spiritual. Ideea de **prag al receptării** vizează deci *valorile pe care le poate provoca/sugera o culoare/un grup de culori asupra receptorului*, care, în cercetarea noastră, este unul în plin proces de formare, deci era de așteptat că influența culorii nu-i va trezi copilului doar niște senzații, stări latente, ci și îl va determina să-și dezvolte capacitatea de percepție cromatică, care, la rândul ei, teoretic vorbind, este nelimitată ca fenomen al receptării artistice, dar este limitată ca potențial individual. Or, tocmai caracterul limitat al percepției culorilor, și nu numai, induce ideea de dezvoltare a percepției cromatice, în particular, ca și a receptării artistice, în general. Căci a fi sensibil la culoare – în mediul ambiant, în cel social, dar mai ales în opera de artă plastică, înseamnă a certifica un nivel de dezvoltare a sensibilității cromatice, deci și un anumit nivel de dezvoltare a receptării artistice generale, lumea fiind ”colorată” nu numai în natură, mediul existențial și în operele de artă plastică, ci și în toate celelalte genuri de cunoaștere artistică.

În această situație problema s-a pus ca raport între culorile atractive și pragurile absolute de percepție a acestora. Relația a fost studiată cu ajutorul *Testului Lüscher*, în calitate de măsură a sensibilității, fiind adoptată distanța dintre hotarele drept și stâng ale câmpului vizual, măsurată ca perimetru. Mărimea limitelor a fost stabilită pentru fiecare culoare prin media aritmetică a două măsurători. Măsurătorile s-au efectuat în condițiile iluminării artificiale [36]

În prima serie au fost testați 22 subiecți (băieți și fete, în număr egal). Suplimentar, fiecare dintre ei a trebuit să răspundă la întrebările testului Eysenck, prin care este determinat gradul de extraversiune-introversiune, nevroza și "psychoticismul" subiecților.

Prelucrarea matricei valorilor pragurilor și rangurilor prin metoda componentelor principale a identificat cinci factori semnificativi, primii doi fiind comuni pentru pragurile și gradele de preferință. Prima componentă poate fi ușor interpretată ca o preferință unificatoare de

culoare roșie, cu sensibilitate crescută a vederii periferice pentru toate culorile primare. Culoarea roșie place celor care au o sensibilitate periferică mare pentru culorile principale ale spectrului. Efectuarea analizei factoriale separate pentru ochiul drept și cel stâng a confirmat aceste reguli. Primele componente principale, pentru ambii ochi, au asociat preferințele pentru roșu și galben cu sensibilitatea (extinderea vizibilității periferice) la toate culorile.

A doua componentă este mai "selectivă" și reflectă relația dintre sensibilitatea de dreapta și cea de stânga față de albastru și gradul de preferință a acestei culori. Sunt tentați să prefere albastrul cei care au o sensibilitate redusă față de ea de dreapta și una ridicată de stânga. Pe partea stângă sporește, de asemenea, sensibilitatea la verde. Interesant și neașteptat este faptul că sarcinile pe stânga și pe dreapta în această situație sunt similare în valoare absolută, dar opuse ca semn; corelarea între sensibilitatea la albastru pe dreapta și pe stânga este ușor negativă.

Aplicarea *testului Varymax de rotație a factorilor* ne-a dat următoarele rezultate.

Spre deosebire de metoda componentelor principale, rotația are scopul de a identifica sursele independente ale grupelor de caracteristici în matricea inițială și folosește, în principal, corelațiile liniare, nu dispersia. Dacă de la componentele principale se poate aștepta o încărcătură de sens mai mare în preferința coloristică (roșu și albastru), atunci o sarcină generatoare de sensibilitate cromatică va avea sensibilitatea cromatică a ochiului drept sau a celui stâng.

Dintre cei trei factori importanți, în primul rând se manifestă sensibilitatea ochiului stâng la culorile primare și într-o măsură mai mică rangul de preferință pentru culoarea roșie.

Al doilea factor, dimpotrivă, este încărcat cu indici ai pragului de sensibilitate al ochiului drept pentru toate culorile principale și cu rangul de preferință pentru albastru.

Datele obținute ipotetic, comparate cu cele deja cunoscute, permit aplicarea în cadrul unui model explicativ unic a trei fenomene:

- 1) indicii pragurilor de diferențiere cromatică,
- 2) atitudinea față de stimularea externă,
- 3) preferința pentru polul roșu sau albastru ale spectrului de culori.

Se consideră în mod tradițional că necesitatea de stimulare externă este legată de tendința pentru introversiune sau extraversiune. O legătură clară, care asociază lățimea pragurilor periferice ale galbenului și roșului și extraversiune-introversiune, a fost stabilită prin a doua serie de experimente, în care lățimea vizibilității periferice a fost comparată cu factorii din *Chestionarul Cattell*. În general, este logic să concluzionăm că trebuința de stimulare externă sporește sensibilitatea; în caz contrar, sensibilitatea cromatică se reduce, în același timp crescând sensibilitatea la albastru.

A doua componentă principală, care combină pragurile de sensibilitate și de preferință a culorii *albastru*, este semnificativ încărcată de parametrul *nevroză*. Din aceasta rezultă că subiecții instabili emoțional au înclinația să prefere această culoare, ceea ce s-a combinat cu o creștere a sensibilității la culorile albastru și verde pe stânga și cu o diminuare a sensibilității la albastru pe partea dreaptă a spectrului. Spre deosebire de extraversiune-introversiune, drept factor de instabilitate emoțională este considerată sensibilitatea nu la stimularea externă, ci la stimularea din interiorul organismului [200].

Acest lucru ne permite să precizăm modelul teoretic propus mai sus, corelând preferința emoțională pentru roșu (galben) cu sensibilitatea pentru cele exterioare, iar preferința pentru albastru - cu sensibilitate la stimulii interni. Această ipoteză este compatibilă cu rezultatele cercetării noastre experimentale, descrisă în compartimentele 3.1, 3.2 și 3.4.

Preferința pentru roșu a fost asociată cu indicele "vectorului de contact" a *Testului Sondhi* (C +, Sum: C și suma d), care a dezvăluit o relație multiplă a subiecților cu mai multe obiecte ale mediului. În același timp, preferința pentru albastru a corelat cu indicii -s/-h, -p/-k, care certifică o tendință ușoară de represiune și despre relevanța "barierelor funcționale" atât în universul intim al subiectului cât și între ea și lumea exterioară. Ortogonalitatea factorilor certifică independența sensibilității la *roșu* (legată de stimularea externă) și cea la *albastru*, asociată cu stimularea de interior.

Datele obținute prin aplicarea testului dat confirmă *Modelul de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevi* (vezi 2.5), propus de noi, principala concluzie a acestui studiu fiind constatarea producerii unei asociații între preferința coloristică și pragurile de sensibilitate, dar caracteristica acestei asociații, după toate probabilitățile, este opusă părții reci (mai ales albastrului) și celei calde ale spectrului de culori. În plus, se atestă rolul important al factorului colateral al acestor asociații, precum și al legăturii sale cu corelarea preferinței și pragurile sensibilității în raport cu stimularea internă și externă.

Rezultatele obținute au condus și la unele concluzii particulare, precum:

1. Între pragurile absolute ale sensibilității periferice la cele patru culori primare și preferința pentru ele nu există nici o dependență semnificativă.

2. Cea mai strâns legată de sensibilitatea cromatică este preferința pentru culoarea *roșie* (*galbenă*). În general, preferința pentru *roșu* corelează cu creșterea sensibilității la culorile de bază (diminuarea generală a pragurilor).

3. În opoziție cu *roșu* (*galben*), preferința pentru *albastru* este asociată preponderant cu diminuarea sensibilității cromatice (ridicarea pragurilor), inclusiv în opoziție cu *albastrul saturat*.

Proba de stabilire a *pragurilor sensibilității cromatice*, calculate prin metode statistice și matematice, validează concluziile generale și particulare, oferind cercetării noastre un solid suport teoretic-experimental pentru desfășurarea unei cercetări similare cu altă categorie de subiecți, elevii claselor primare. Pragurile de sensibilitate cromatică stabilite prin cercetarea mai sus descrisă sunt exprimate de următoarele valori matematice:

- dispersia sumara a matricei este de 76,4%;
- dispersia certificată de unii factori particulari se încadrează în valorile: 30,4%, 17,6%, 12,5%, 9%, 6,9%;
- dispersia indicată de primii doi factori este, respectiv, de: 36% și 17,8%, fapt care confirmă rezultatele majorității cercetărilor în domeniu.

Experimentul a confirmat date semnificative și cu privire la *sensibilitatea spectrală*. Acestea demonstrează că ochiul uman distinge cel mai bine culorile din mijlocul spectrului de frecvență - de la albastru la portocaliu. Este suficient să fie schimbată lungimea de undă cu 1 - 2 nm (nanometri) și omul va simți schimbarea de culoare. La percepția culorilor în spectrul *roșu - violet* pragul de dispersie crește brusc, până la zeci și sute de nanometri.

Diverși autori, aparținând unor școli științifice diverse, confirmă caracteristicile pragurilor percepției cromatice/artistico-plastice de către elevii claselor primare.

Programul american *Pas cu pas* avansează principiul centrării întregii activități educativ-didactice pe experiența copilului: copilul are libertatea de a alege tipul de activitate, materialele didactice și metodele de acțiune cu ele. Programul încurajează copilul să-și planifice propriile activități, implică în lucrul cu copiii și părinții.

Autori ruși N. Anisimova, T.A. Koptsev, E.I. Koroteev s.a. propun folosirea unor criterii de referință pentru marcarea pragurilor de percepție a culorilor și a abilității de discriminare a acestora în operele de artă, precum și pentru formarea gândirii abstracte la elevi, căci, consideră ei, experiențele ludice de selectare și combinare a culorilor reprezintă o "gimnastică a minții" care dezvoltă gândirea asociativă și cea creativă [175].

Alți autori, din același spațiu educațional – K.V. Bardin, M. J. Basov, E. Ignatiev, V.I. Kireenko, A.M. Levin ș.a., cred că abilitatea de analiză cromatică implică atât activități de reprezentare, cât și activități de dezvoltare generală a copilului, îmbunătățirea acestei abilități incluzând în procesul de percepție senzorială și funcțiile extrasenzoriale ale memoriei și diferitelor tipuri de gândire [Ibid].

S-au realizat și studii interesante cu privire la gradul de sensibilitate și discriminare a culorilor la copiii din diferite grupe de vârstă (K.V. Bardin, E.E. Ignatiev, V.I. Kireenko, G. Smith, L. Schwartz etc.). Astfel, G.Smith și L.Schwartz consideră că discriminarea culorilor

depinde direct de vârsta copiilor, iar K.V. Bardin, E.I. Ignatiev și V.I. Kireenko sugerează că rezultatele de realizare a sarcinilor legate de culoare influențează nivelul individual de dezvoltare a funcțiilor mentale [Apud 175].

Rezultate de cercetare interesante a obținut I.P. Glinsky [181], care scrie că la elevii claselor I-II observarea este încă slab dezvoltată, dar ei posedă abilitatea de a deosebi diferite obiecte și de a reda aceste deosebiri prin desene. Copiii percep sigur culorile principale pure (*roșu, galben, etc.*), și mai slab nuanțele acestora, de aceea autoarea propune în calitate de obiective generale ale EAP a elevilor de această vârstă formarea capacității de observare a mediului ambiant, de dezvoltare a percepției și impresiilor vizuale, indicând și câteva direcții posibile de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor:

- studiul cromaticii de bază;
- introducerea în tehnicile de materiale neferoase (acuarela, guașa, creioanele colorate, etc.);
- introducerea în expresivitatea culorii (abilități de redare prin culori a stării de spirit);
- formarea de abilități de percepție a imaginii color în operele de artă.

V.S.Kuzin [200] susține că prin exerciții sistematice în artele frumoase se extinde dezvoltarea sensibilității cromatice a culorilor la copiii din clasele primare. Dacă un preșcolar de șase ani distinge doar cele șapte culori primare ale curcubeului, elevii din clasa II pot ușor percepe și reda, în desenele lor, cca 12-16 tonuri și nuanțe coloristice.

V.S.Kuzin, N.N.Rostovtsev, E.V.Shorokhov ș.a. menționează caracterul preponderent narativ al desenelor copiilor de 6-7 ani și tendința de a atribui obiectelor desenate mai multe detalii și mai mult spațiu, extinzându-l până la marginea colii de hârtie, acest fenomen având și dezavantajul impreciziei.

În concluzie. Experimentul de constatare a demonstrat că aplicarea probelor de investigare elaborate în scop de diagnosticare dă posibilitate de a diferenția subiecții examinați pe direcțiile care ne interesează. Cele trei niveluri evidențiate oglindesc corespunzător gradul de dezvoltare a percepției și reprezentării culorilor la elevii claselor primare. Prin experimentul de constatare s-a stabilit că aparatul senzorial la majoritatea elevilor clasei III-a este format, el asigurând percepția gradațiilor fine de culoare (nuanțe, ton, calde, reci), dar experiența practică este puțină, insuficientă pentru a le reprezenta și a le obține prin amestec, de aceea se impune o instruire bine organizată, sistematică și individualizată, în baza unei metodologii specifice, ce ar permite dezvoltarea în continuare a percepției culorilor de către elevii de această vârstă.

3.3. Niveluri de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare în baza aplicării Modelului metodologic de DSCE

Nivelurile de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare în baza aplicării Modelului DSCE au fost valorificate prin *experimentul de formare* și confirmate prin *experimentul de control*.

Etapă formativă a avut drept scop implementarea proiectului experimental metodologic privind dezvoltarea sensibilității cromatice la elevii de vârstă școlară mică pe parcursul unui an de studii care se include în planul și orarul lecțiilor obligatorii. În acest sens, a fost elaborat un program de formare în baza competențelor stabilite de Curriculumul școlar (2010), literaturii de specialitate, ghidurilor și manualelor, bazat pe interconexiunea proceselor de percepție și reprezentare a culorilor, în dependență de însușirile de bază ale *sensibilității cromatice* (*ton, luminozitate, saturație*), pentru 5 etape de realizare a lecțiilor-bloc, ce au avut la bază componentele identificate în Modelul DSCE.

Tabelul 3.22. Programul de formare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare din perspectiva luminozității, tonului și saturației culorii

Etapă	Competența/ finalități/curric.	Clasa	Activități		Obiectiv/Faze
			Tema	Subiectul	
I	1.1. Să observe particularitățile punctelor, liniilor, culorilor, formelor din natură, precum și în diverse contexte plastice.	II	Culoarea	Mărul	<i>Coraportarea culorilor la senzațiile gustative.</i> 1.Observarea/reprezentarea particularităților culorii și formei obiectelor reale (mărul). 2.Redarea spontană, exprimată prin culoare, a senzațiilor gustative (gustul mărului).
	1.2. Să identifice culorile primare, binare din reproduceri, planșe didactice, mediul înconjurător.	III	Culorile primare	Curcuburi colorate	<i>Integrarea activă a subiecților în procesul de predare-învățare</i> 1. Formarea cunoștințelor despre culoare. Identificarea culorilor primare, prin activități activ-participative (tehnica de lucru interactiv <i>Triadele</i>) 2. Realizarea lucrărilor individuale bazate pe amestecul culorilor primare.
	1.3. Valorificarea elementelor de limbaj plastic în exprimarea artistico-plastică.	IV	Nuanțe	Paleta fermecată. Dicționarul culorilor	<i>Amestecuri cromatice și acromatice</i> 1. Exersarea obținerii nuanțelor. 2. Structurarea nuanțelor obținute prin amestec.
	2.1. Să obțină puncte, linii, pete, forme, culori utilizând diverse materiale și procedee artistice.	II	Culoarea	Floarea	<i>Coraportarea culorii la senzațiile olfactive</i> 1.Observarea/reprezentarea particularităților culorii și formei obiectelor reale (floare). 2.Exprimarea, prin culoare, a mirosului florii. Tehnica propusă – tehnica la alegere.
	2.2. Să producă pete picturale și decorative	III	Spectrul culorilor	Istorie din prelungiri	<i>Exersarea memoriei vizuale și antrenarea percepției culorilor</i>

Etapă	Competența/ finalități/curric.	Clasa	Activități		Obiectiv/Faze
			Tema	Subiectul	
II	prin amestecul culorilor				1. Crearea paletelor nuanțelor culorilor de bază prin amestec și denumirea acestora. 2. Desfășurarea jocului „Istorie din prelungiri”, textul de pornire a primului jucător. Exemplu: <i>Culorile joacă un rol important în viața omului. O lume fără culori ar fi...</i>
	2.3. Cunoașterea noțiunilor elementare din domeniul artelor plastice.	IV	Tonul închis- deschis	Fabricanții de culori	<i>Dezvoltarea unei „viziuni detaliate”</i> 1. Familiarizarea cu gradațiile de ton ale culorii. Formarea capacității de reprezentare a culorilor și a nuanțelor fine ale acestora. 2. Exersarea obținerii tonurilor închise și deschise ale culorii. Folosirea procedurilor netradiționale de amestec.
III	3.1. Să experi- menteze în obținerea petelor spontane.	II	Culoarea	Un eveniment trăit	<i>Coraportarea culorii la emoții pozitive și negative</i> 1. Redarea spontană a emoțiilor pozitive a unui eveniment trăit. 2. Redarea spontană a emoțiilor negative a unui eveniment trăit.
	3.2. Să identifice culorile primare, binare pe reproduceri, planșe didactice, mediul înconjurător.	III	Nuanțele culorilor	Scrisoare în imagini	<i>Învățarea prin cooperare</i> 1. Examinarea multilaterală a temei aplicând tehnica „Pălării multicolore”. 2. Familiarizarea elevilor cu semantica culorilor și utilizarea acesteia în crearea expresivității plastice.
	3.3. Să aplice culorile calde și reci în redarea anumitor stări sufletești	IV	Dominanta cromatică	Călătorie în țara culorii preferate	<i>Reprezentarea culorilor și a nuanțelor fine ale acestora</i> 1. Sesizarea culorilor calde și reci și realizarea unei compoziții plastice. 2. Exersarea creării gamelor cromatice.
IV	4.1. Să combine culori pentru obținerea unor expresivități plastice	II	Amestecul culorilor	Soarele și gheața	<i>Coraportarea culorilor la senzațiile termice</i> 1. Redarea spontană a senzațiilor pe care le-au avut copiii în momentul când s-au apropiat de un obiect fierbinte. 2. Redarea spontană a senzațiilor pe care le-au avut copiii în momentul atingerii de un obiect rece.
	4.2. Să obțină expresivități plastice prin diverse procedee de modificare a culorii.	III	Amestecul cromatic și acromatic	Pata de culoare	<i>Reactualizarea reprezentărilor și reproducerea imaginărilor a culorii.</i> 1. Perceperea și asocierea expresivității plastice prin fuzionarea culorii. 2. Exprimarea prin culoare a subiectului propus.
	4.3. Să descrie verbal mesajul artistic al operelor de artă plastică exprimându-și propriile atitudini și	IV	Analiza cromatică a unei lucrări	Suntem experți Iarna	<i>Dezvoltarea unei „viziuni detaliate”</i> 1. Cercetarea reproducțiilor și deosebirea gamei culorilor reci și calde. 2. Realizarea lucrărilor plastice prin utilizarea culorilor calde, reci și a tehnicilor mixte

Etapă	Competența/ finalități/curric.	Clasa	Activități		Obiectiv/Faze
			Tema	Subiectul	
	emoții estetice.				
V	5.1. Să redea anumite stări ale naturii, folosind culorile și nonculorile.	II	Culori și non-culori	Ziua și noaptea	<i>Examinarea obiectelor în diferite condiții de lumină</i> 1. Redarea spontană a senzațiilor vizuale în momentul lipsei sursei de lumină. 2. Redarea spontană a senzațiilor în momentul perceperii obiectelor cu sursă de lumină.
	5.2. Să experimenteze materiale și tehnici netradiționale în exprimarea plastică.	III	Organizarea cromatică a spațiului plastic.	Suntem designeri	<i>Asocierea adecvată a gamei de culori</i> 1. Crearea combinațiilor de culori, a contrastelor și nuanțelor obținute prin amestec de culori. 2. Utilizarea materialelor în creația plastică.
	5.3. Să creeze compoziții picturale cu subiecte inspirate din natură.	IV	Redarea planurilor: linie, culoare, mărime, ton.	Primăvara	<i>Remarcarea modificărilor culorilor din natură prin apropiere sau îndepărtare</i> 1. Observări asupra peisajului de primăvară, evidențierea culorilor, planurilor. Cercetarea reproducățiilor. 2. Inițiere în reprezentarea peisajului conform perspectivei aeriene (culoare, linie, mărime și ton).

EXPERIMENTUL DE FORMARE ÎN CLASA II

Experimentul de formare a fost organizat și desfășurat în Școala 52, mun. Chișinău, în clasa a II-a, cu 21 elevi; învățătoare Galina Lupușor.

Experimentul s-a bazat pe *activitatea plastică spontană de lucru* cu acuarela. Realizând interferența dintre diverse senzații și culoare, elevii au antrenat însușirile de bază ale tonului cromatic, luminozității culorilor și saturația acestora. Astfel, am antrenat practic una din legile sensibilității – *legea sinesteziei*.

Etapa I.Tema: Culoarea. Subiectul: Mărul. Scopul: Coraportarea culorilor la senzațiile gustative.

Lucrarea a decurs în două faze: a) redarea formei concrete reale (reprezentarea după natură) și b) redarea spontană a senzațiilor trăite de copii în momentul când au mâncat mărul.

La faza întâi au fost puse un set de întrebări de reactualizare a cunoștințelor despre tehnica redării în stil realist a unei forme – *mărul*:

Ce formă are mărul? De ce culoare este? Ce poziție ocupă pe masa? Din ce parte vine sursa de lumină? Cum vom compune în foaie?

La faza a II-a a fost expusă cerința de a exprima prin culoare, fără desen non-figurativ, gustul mărului mâncat. Tehnica propusă *Ella - prima* (pete depuse pe fondal umed).

Lucrările au fost executate pe același format, divizându-se foaia în două (*Anexa 16*).

Analiza colectivă a lucrărilor la sfârșitul lecțiilor a permis copiilor să verbalizeze senzațiile gustative, coraportându-le la propria lucrare în culoare: *Mărul meu este bun, Dulce ca mierea, Mustos ca sucul, E gustos, Dulce, dar puțin acrișor.*

Etapa II. *Tema:* Culoarea. *Subiectul:* Floarea. *Scopul:* Coraportarea culorii la senzațiile olfactive. *Materiale:* acuarela, pensula, creioane colorate, plastilina.

Lucrarea a parcurs două faze: a) redarea formei concrete reale (lucrul după natură) și b) redarea spontană a senzațiilor pe care le-au avut copiii în momentul când au mirosit floarea.

Pentru faza întâi au fost puse un set de întrebări ce trebuiau să reactualizeze cunoștințele despre tehnica redării în stil realist a unei forme – floarea: *Ce formă au petalele florii? Ce culoare au ele? Din care parte cade sursa de lumină? Cum vom compune în foaie?*

Pentru faza a doua a fost expusă cerința de a exprima prin culoare, fără desene non-figurative, mirosul florii. Tehnica propusa - liberă.

Lucrările au fost executate pe același format, divizându-se foaia în două.

Analiza colectivă a lucrărilor la sfârșitul lecțiilor a permis copiilor să verbalizeze senzațiile olfactive, coraportându-le la propria lucrare în culoare: *Miroase ca parfumul mamei, Are un miros subțire, Are un miros frumos, Are un miros lung, Are un miros deschis.*

Etapa III. *Tema:* Culoarea. *Subiectul:* Evenimentul de săptămână trecută. *Scopul:* Coraportarea culorii la emoții pozitive și negative.

Lucrarea a parcurs două faze: a) redarea spontană a emoțiilor pozitive de la un eveniment din săptămâna trecută; b) redarea spontană a emoțiilor negative de la un eveniment din săptămâna trecută.

Pentru ambele faze au fost puse câteva întrebări: *Copii, amintiți-vă de săptămâna trecută. Ce evenimente s-au petrecut cu voi? Amintiți-vă de cea mai importantă întâmplare care v-a produs bucurii. Amintiți-vă de un eveniment care v-a produs scârbă, durere.*

Cerința la ambele faze: a exprima prin culoare, fără desen, emoțiile pozitive și negative.

Tehnica propusă *Alla-prima* (Pete depuse pe fondal umed).

Lucrările au fost executate pe același format, divizându-se foaia în două.

Analiza colectivă a lucrărilor la sfârșitul lecțiilor a permis copiilor să verbalizeze emoțiile unui eveniment plăcut și ale unui eveniment neplăcut, coraportându-le la propria lucrare în culoare.

Etapa IV. *Tema:* Amestecul culorilor. *Subiectul:* Soarele și gheața. *Scopul:* Coraportarea culorilor la senzațiile termice. *Mijloace didactice:* spectrul cromatic, materiale și instrumente de lucru necesare: acuarela, pensula, creioane colorate.

Lucrarea a parcurs două faze: a) redarea spontană a senzațiilor pe care le-au avut copiii în momentul când s-au apropiat de un obiect fierbinte; b) redarea spontană a senzațiilor pe care le-au avut copiii în momentul atingerii de un obiect rece.

Cerința pentru ambele faze: a exprima prin culoare, fără desen non-figurativ, senzația de căldură, și senzația de răceală.

A fost propusă tehnica liberă.

Lucrările au fost executate pe același format, divizându-se foaia în două.

Etapa V. Tema: *Culori și nonculori*. Subiectul: *Ziua și noaptea*. Scopul: *Coraportarea culorii la senzațiile vizuale*. Mijloace didactice: materiale și instrumente de lucru necesare: acuarela, pensula, vas pentru apă, album.

Lucrarea a parcurs două faze: a) redarea spontană a senzațiilor vizuale avute în momentul lipsei sursei de lumină; b) redarea spontană a senzațiilor avute în momentul perceperii obiectelor cu lumină.

Cerința pentru ambele faze: a exprima prin culoare, fără desen non-figurativ, senzațiile vizuale avute în procesul perceperii obiectelor în întuneric și cu lumină.

Tehnica propusă – liberă.

Lucrările au fost executate pe același format, divizându-se foaia în două.

EXPERIMENTUL DE CONTROL ÎN CLASA II

Pentru aprecierea și valorificarea rezultatelor EF a fost aprobată aceeași diagnosticare ca și în cadrul EC, organizat sub forma unor probe practice.

Scopul: stabilirea capacității elevilor de deosebire a nuanțelor de culoare *după nivelul de saturație, ton, și luminozitate*.

Rezultatele clasei I-i, Proba 1, au servit drept constatare a nivelului inițial al elevilor de determinarea programului formativ, astfel la etapa de control s-au realizat însărcinările Probei 2, care au evidențiat rezultatele eșantioanelor EE și EC pe dimensiunile cercetate de noi.

Proba 2. Însărcinările acesteia au avut ca scop stabilirea capacității elevilor de deosebire a nuanțelor de culoare *după nivelul de ton, și luminozitate*.

Materiale: tabele didactice, set de fâșii ale culorilor cromatice cu diferit grad de saturație și luminozitate, fișa de observare.

Însărcinarea II.1. Obiectiv: *stabilirea nivelului format al capacității de deosebire a culorilor cromatice și acromatice și a tonurilor acestora*. Conținutul însărcinării: învățătorul expune la tablă fâșii cu gradația de tonuri de la deschis spre închis a culorii galbene. Copiilor li s-a cerut să realizeze aceeași operație cu fâșiile de culoare galbenă: *Compuneți alte gradații, folosind fâșiile de culoare roșie, albastră etc.*

Rezultatele probei au fost înscrise în fișa de observație elaborată pentru evaluarea capacității elevilor de deosebire a nuanțelor de culoare după nivelul ton și luminozitate la etapa de diagnosticare, rezultatele generalizate fiind expuse în Tabelul 3.23.

În grupul EE:

- s-a mărit numărul elevilor care au realizat proba corect de la 6 la 8 (38,09%),
- 10 elevi (19,04%) au comis parțial greșeli în expunerea nuanțelor a două culori,
- ceilalți 3 examinați (14,29%) au realizat proba greșit.

În grupul EC:

- 6 subiecți (33,33%) au realizat proba corect,
- 5 examinați (27,78%) au comis parțial greșeli,
- 7 examinați (38,38) au realizat însărcinarea greșit.

Analiza detaliată a rezultatelor subiecților din eșantionul EE atestă deplasarea problemelor elevilor în aranjarea tonurilor megieșe deschise la unii și a tonurilor megieșe închise la alții. Spre exemplu: Dumitru T., Daniel P. din 5 tonuri propuse poziționează incorect tonurile megieșe deschise, iar Alexandru C., Vladislav D., Daniel F. poziționează corect tonurile deschise și incorect tonurile megieșe închise.

Însărcinarea 2.2. Obiectiv: *Stabilirea capacității de deosebire a nuanțelor de culori în dependență de nivelul saturației și de apreciere a apartenenței la culorile roșie, albastră, verde, galbenă etc.*

Ca și la etapa de diagnosticare, învățătoarea a propus elevilor însărcinarea de a alege și a pune în pliculețe nuanțele culorilor ce pot fi atribuite la roșu, verde, albastru, galben, violet etc. Rezultatele generalizate a probei sunt expuse în Tabelul 2.23.

Tabelul 3.23. Datele generalizateLE rezultatelor privind perceperea nuanțelor de culoare după nivelul de saturație, ton și lumină (cl.II, EC)

Nivele de performanță	EE (21)						EC (18)					
	corect		parțial corect		greșit		corect		parțial corect		greșit	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Însărcinarea II.1 (tonul și lumina)	8	38,09	10	47,62	3	14,29	6	33,33	5	27,78	7	38,89
Însărcinarea II.2 (saturația)	10	47,62	10	47,62	1	4,76	7	38,89	5	27,78	6	33,33

Rezultatele probei 2 la EC au evidențiat următoarele rezultate:

- 38,09% din subiecții EE au realizat însărcinarea 2.1 corect; acești elevi văd și deosebesc gradațiile de ton.

- în consecutivitatea aranjării unor tonuri apropiate au realizat proba parțial corect 47,62% dintre examinații eșantionului EE, și anume: 38,89% au schimbat cu locul tonurile închise apropiate; 8,73% au repartizat haotic tonurile deschise.

În grupul de subiecți EC 6 subiecți (33,33%) au realizat proba corect, 5 examinați (27,78%) au comis parțial greșeli, acestea fiind diferite de valorile obținute de grupul EE.

La îndeplinirea însărcinării 2.2 a probei privind nivelul de deosebire a nuanțelor de culoare *după nivelul de saturație*, 47,62% din elevi EE au stabilit corect apartenența diferitor culori la culoarea locală. Comparativ cu etapa de diagnosticare subiecții eșantionului EE n-au avut dificultăți la găsirea nuanțelor cafenii, portocalii, galbene, căci au acumulat o experiență de percepere și utilizare a nuanțelor menționate în practică. Rezultate parțial corecte au marcat 47,62% examinați EE, greșit au îndeplinit proba doar 4,76% elevi EE.

În grupul de subiecți EC s-a produs la fel o schimbare calitativă, dar acestea fiind mai mici în comparație cu valorile eșantionului EE. Din 18 subiecți ai eșantionului EC, 6 subiecți (33,33%) au realizat proba corect, 5 subiecți (27,78%) au comis parțial greșeli, au realizat însărcinarea greșit 6 subiecți (33,33%).

Constatăm astfel că, în raport cu prima testare, care a demonstrat un nivel scăzut al capacității de deosebire a nuanțelor de culoare *după nivelul de ton, saturație și luminozitate*, testarea a doua certifică faptul că lecțiile desfășurate conform *Modelului DSCE* au dezvoltat la copii sensibilitatea și capacitatea de a deosebi culoarea pe dimensiunile ton, luminozitate, saturație.

EXPERIMENTUL FORMATIV ÎN CLASA III

Rezultatele obținute în urma testării și în urma probelor de constatare în clasa a II-a au denotat faptul că o *problema esențială de care depinde înfăptuirea temei cercetate în mod eficient este cea a implicării, a angajării celui antrenat în actul propriei formări*, iar această accepțiune este definitorie pentru *metodele moderne*. Ele au capacitatea *de a stimula participarea activă și deplină, fizică și psihică, individuală și colectivă a elevilor la lecțiile de tipul dat, până la identificarea cu obiectivele propriei formări*.

Concluzia dată ne-a determinat ca în cadrul experimentului de formare în clasa a III-a să utilizăm o gamă variată de metode moderne, *dar neapărat și specifice educației artistic-estetice, în general, celei artistico-plastice, în special, și DSCE, în particular*, care în combinație optimă cu cele tradiționale să faciliteze formarea și dezvoltarea competențelor cercetate, și anume: am acordat prioritate în experimentul de formare metodelor care *acordă o mai mare libertate și*

responsabilitate elevilor, lecțiile desfășurându-se pe un fundal emotiv favorabil activității de predare-învățare-evaluare a artelor plastice (*Anexa 16*).

Am aplicat prioritar *tehnici* și *metode de gândire critică*, care au favorizat formarea cunoștințelor despre culoare prin integrarea activă a subiecților și au dezvoltat (rezultatele experimentului) sensibilitatea cromatică a elevilor.

Secvențe din experimentul de formare.

Etapa I. *Tema*: Culorile primare. *Subiectul*: Curcubeuri colorate. *Materiale*: Guașă: galbenă, albastră, roșie, pensulă, foaie de album.

În prima parte a lecției a fost utilizată tehnica de lucru interactiv *Triadele*: învățătoarea a prezentat elevilor cuvinte înscrise în trei coloane, care sunt asemănătoare după sens, cu privire la amestecul culorilor primare și secundare (binare). Cuvintele prezentate au fost divizate în grupuri a câte trei cuvinte. Fiecare grup-triadă avea ceva unic și ceva comun cu celelalte cuvinte. De exemplu:

triada I: roșu, prună, cuțit, lună, oranj;

triada II: lingură, verde, cântec, galben, măr;

triada III: pară, albastru, furculiță, chitară, violet.

Elevii trebuiau să creeze triade de tipul:

Roșu-galben-albastru – culori primare;

Oranj-verde-violet – culori binare.

La partea practică a lecției elevii au realizat lucrări individuale bazate pe amestecul culorilor primare, aranjate în formă de curcubeuri colorate.

Etapa II. O activitate interesantă, *Istorie din prelungiri*, a fost desfășurată cu scopul dezvoltării exprimării orale, exersării memoriei vizuale și antrenării percepției culorilor, care a avut subiectul *Spectrul culorilor*. În cadrul ei s-a aplicat *metoda jocului didactic*. Acest joc, de asemenea, a avut scopul de a dezvolta la elevi competențele de realizare a paletelor nuanțelor culorilor de bază. La faza de inițiere, învățătoarea le-a propus să realizeze palete proprii de culori, asemănătoare celor de la magazinele de bricolaj, și să le personalizeze, dându-le câte un nume, cum ar fi *Roz de prințesă* sau *Verde ca zarzavatul*, etc.

Desfășurare:

1. În joc au fost antrenați toți elevii, fiind grupați în jucători și observatori.
2. Jucătorii au fost așezați în cerc. Învățătorul a comunicat textul de pornire a primului jucător. Exemplu: *Culorile joacă un rol important în viața omului. O lume fără culori ar fi...*

3. Fiecare jucător a reluat textul de la vecin și a mai adăugat o frază. În așa mod s-a continuat până la închiderea cercului.

4. Observatorii au reluat povestirea, au realizat o încheiere și au comentat modul în care s-a construit povestirea prin adăugirile succesive ale jucătorilor.

Etapa III. O altă tehnică a *metodei jocului de stimulare*, utilizată în cadrul experimentului formativ la tema plastică *Crearea nuanțelor de culori*, a fost *Pălării multicolore*. Elevilor li s-a propus o examinare multilaterală a subiectului și a urmărit ca participanții să adopte anumite roluri în procesul discuției asupra obținerii nuanțelor de culori închise, deschise, calde și reci, griuri și marouri: rolurile s-au distribuit prin obiecte de diferite culori, proporțional 6 pălării de culorile: alb, roșu, galben, verde, negru, albastru. Elevii au examinat problema luată în discuție din punctul de vedere al semnificațiilor pe care o poartă:

Alb – informație: *De ce informații dispunem?*

Roșu – emoții: *Ce emoții îmi provoacă problema?*

Galben – apreciere pozitivă: *Ce e bine?*

Negru – apreciere negativă: *Ce obstacole și pericole există?*

Verde – variante alternative: *Cum s-ar mai putea trata problema?*

Albastru – procesul de gândire: *Cum se poate organiza analiza problemei și cum am procedat noi?*

Tehnica dată a fost aplicată pentru orice abordare complexă a diverselor subiecte care au cerut implicarea personală și au solicitat diverse puncte de vedere și soluții.

Pentru faza a II-a a fost realizat *lucrul în grup și învățarea prin cooperare*. Tematica lecției viza familiarizarea elevilor cu semantica culorilor. Subiectul propus a fost „*Scrisoare în imagini*” care presupunea realizarea unei lucrări colective. Scrisoarea în imagini viza codificarea conținutului în baza semnificațiilor culorilor. Prin formularea sarcinilor și alegerea subiectului am urmărit influența benefică asupra activității imaginative a elevilor cu un nivel mai slab de dezvoltare a sensibilității cromatice și abilităților practice de creare a culorilor.

Etapa IV. *Tema:* Amestecul cromatic și acromatic. *Subiect:* Pata de culoare. *Scop:* Reactualizarea după memorie a reprezentărilor și realizarea relațiilor de asemănare cu pata de culoare.

Obiective:

O₁: Să privească atent pata de culoare.

O₂: Să asculte și să respecte îndrumările date.

O₃: Să găsească 3 soluții, culori, nuanțe, asemănări cu pata de culoare la fiecare rotire a foii.

O₄: Să-și imagineze obiecte, lucruri, fenomene și să stabilească relații de asemănare cu pata de culoare.

O₅: Să se încadreze în timpul rezervat răspunsului;

O₆: Să se pună în coș din plicul propriu un număr de buline egal cu numărul răspunsurilor sale, după fiecare rotire.

Material didactic: foi de desen; culori diferite de tempera, un plic cu 30 buline pentru fiecare copil; un coș pentru buline, o foaie de hârtie cu numele copiilor prezenți la lecție, pe care s-au notat răspunsurile, ecusoane cu numere pentru elevi.

Desfășurarea activității. Clasa a fost împărțită în grupuri a câte 6 elevi. Învățătoarea a pus în fața elevilor sarcina: *Numește cât mai multe culori și nuanțe pe care le sesizezi în pata de culoare.*

Elevii sunt solicitați să privească atent pata, care a soldat de la suprapunerea unei foi peste tempera, și să găsească trei culori pe care le percep în ea. Foaia a fost rotită de la stânga spre dreapta, de 5 ori în fața fiecărui copil, de fiecare dată numind alte 3 culori care să nu fie identice cu ale celorlalți colegi. Apoi s-a adăugat altă culoare petei, care i-a schimbat culoarea, reluând același procedeu ca și în prima variantă. După fiecare răspuns copilul a primit atâtea buline câte culori a denumit.

La sfârșitul probei a fost menționat copilul care a numit cele mai multe culori și nuanțe percepute în pată.

În faza a doua a etapei date a fost realizată lucrarea practică individuală la subiectul „Lucrare stranie”. Învățătorul a menționat că: *Un pictor vrea să realizeze o lucrare stranie. Cum poate arăta ea?* În fața elevilor s-a trasat sarcina de a exprima prin culoare, fără desen, non-figurativ, subiectul propus. S-au analizat posibilitățile de realizare a lucrării evidențiându-se utilizarea tehnicilor: monotipiei, fuzionării culorilor, scurgerii libere a culorilor, etc. S-a evidențiat și o altă posibilitate de reprezentare „stranie” care o poate prezenta utilizarea semanticii culorilor.

Analiza colectivă a lucrărilor la sfârșitul lecției a permis elevilor să facă schimb de opinii vizând conținutul scrisorilor: *Culorile utilizate în această scrisoare descriu evenimente plăcute; Această scrisoare este foarte stranie prin gama de culori utilizată cred că reflectă un eveniment neplăcut;* etc. Au fost evidențiate sentimentele provocate de senzațiile cromatice, coraportându-le la propriile lucrări în culoare.

Etapa V. Temă: Organizarea cromatică a spațiului plastic. *Subiect:* Suntem designeri. *Scop:* Asocierea adecvată a gamei de culori cu cea din bucata de stofă lipită de foaie.

Lucrarea practică a decurs sub formă de activitate individuală.

Obiective operaționale:

O1: Să amplaseze în foaie bucata de stofă și s-o lipească bine.

O2: Să deseneze în creion elementele ce se vor colora mai târziu.

O3: Să determine corespunzător culorile din stofă pe o paletă.

O4: Să continue motivul din stofă, adăugând elemente creative.

O5: Să motiveze alegerea gamei de culori.

Bucățile de stofă au fost plasate pe o masă, iar elevii trebuiau să-și aleagă independent bucata dorită. În fața lor s-a pus însărcinarea de a lipi oriunde în pagină bucata de țesătură și de a continua motivul, menținând gama cromatică, specificul imaginii și adăugând elemente la propria dorință.

Analizând creațiile elevilor, menționăm folosirea diferitelor culori, atât a celor primare și binare, cât și a celor terțiene. S-au observat schimbări calitative în organizarea compoziției lucrărilor, s-a mărit numărul copiilor care au dat dovadă de înaltă creativitate la rezolvarea gamei cromatice.

O atenție deosebită, individuală, pe parcursul etapei formative, am acordat subiecților care au avut un nivel mai slab de dezvoltare a sensibilității și abilităților practice. Pentru ai înviora, pentru a le forma reprezentări cum poate derula procesul de realizare a unei compoziții de la idee la realizare practică, s-a desfășurat lucrul în grup și *învățarea prin cooperare*. Tematica acestor lecții viza familiarizarea elevilor cu semantica culorilor. Prin formularea sarcinilor și alegerea subiectului am urmărit influența benefică asupra activității imaginative a elevilor. Ex.:

Scrisoare în imagini: codificarea conținutului în baza semnificațiilor culorilor;

Ilustrări abreviate: continuarea imaginii după secvențe propuse;

Un pictor vrea să realizeze o lucrare stranie. Cum poate arăta ea?: tratarea abstractă a compoziției;

În căutarea autorului: cercetarea reproducerii și înaintarea opiniilor despre cine este autorul etc.

Tehnica *Colaj*. Crearea combinațiilor de culori, a contrastelor și nuanțării este posibilă și prin intermediul tehnicii colaj. Această tehnică este ușor înțeleasă și asimilată de elevi. În procesul creării imaginilor pe părți constructive este posibilă schimbarea culorilor și a nuanțelor acestora. Ei nu compun culori și nu colorează forme. Hârtia colorată viu cu o bogată paletă de nuanțe este prezentă de la început, astfel elevii își formează iscusința de a alege combinații frumoase de culori. S-au creat aplicații valorice (trecuri tonale ale unii culori) utilizând combinația a două, trei culori la subiectul *Toamna*.

Folosirea *materialelor naturale*. Un alt ciclu de lecții în clasa a III-a a inclus lucrul cu materialele naturale. Natura ne propune o bogăție de forme și culori, acestea au fost folosite în aspect natural sau transformate. Datorită calităților ecologice ale materialelor, acest gen de lucrări poate fi utilizat pe larg în lucrul cu copiii din ciclul primar. Au fost realizate lucrări plane și volumetrice. Tehnica de realizare a lucrărilor amintește colajul din hârtie, din frunze se decupează detaliile necesare, care apoi se lipesc cu clei de fundal. Elevii cu interes asortau nuanțele de maro, galben și roșu obținând pe fundal diverse expresivități.

De un mare succes s-a bucurat lecția de realizare a *compozițiilor din flori vii (Anexa 17)*. Frumusețea plantelor, coloritul florilor au captivat atenția și interesul subiecților. Cu multă atenție ei au cercetat nuanțele de culori ale florilor; au analizat specificul repartizării culorilor pe forma naturală a florii; au cercetat construcții volumetrice (compoziții) în fotografii pentru a sesiza principiul de echilibru cromatic; au organizat ritmic pete de culoare (flori, frunze, pomușoare, etc.) în procesul de realizare a compozițiilor floristice personale (*Anexa 17*).

În cadrul experimentului de formare elevii au realizat lucrări practice individuale și colective.

Experimentul de control în clasa a III-a s-a realizat în lunile aprilie – mai 2011.

Pentru aprecierea și valorificarea experimentului formativ a fost aprobată aceeași diagnosticare ca și în cadrul experimentului de constatare, organizat sub forma unor probe practice.

Scopul experimentului: a aprecia nivelul de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor și evidențierea metodologiei eficiente a procesului educațional.

Obiectivele experimentului de control:

- Să analizeze independent tema plastică propusă și să creeze subiectul unei compoziții individuale.
- Să folosească culori compuse obținute prin amestec în dependență de particularitățile imaginii.
- Să folosească adecvat materiale și tehnici artistice-plastice.
- Să manifeste originalitate și spirit creator în realizarea lucrărilor.
- Să analizeze reproducția propusă și să distingă culorile ei.

Proba 1. Testare practică, a fost organizată similar celei din experimentul de constatare, doar că s-a înlocuit reproducția cercetată, scopul urmărit fiind același.

Aplicarea probei privind *stabilirea nivelului de percepere și deosebire a culorilor în natură și în reproducțiile operelor de artă plastică* a scos în evidență faptul că elevii percep

culorile de bază și diverse gradații de ton, saturație, luminozitate a culorii, rezultatele probei sunt prezentate în tabelul ce urmează:

Tabelul 3.24. Niveluri de percepere și deosebire a culorilor în natură și înreproducțiile operelor de artă

Niveluri EE (22)						Niveluri EC (25)					
Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
2	9,1	12	54,54	8	36,36	8	32	12	48	5	20

Rezultatele obținute prin această probă a situat la *nivel avansat* 8 elevi (EE) și 5 elevi (EC). La *nivel mediu* rezultatele diferă, de la un eșantion la altul (EE – 54,54%; EC –48 %), *nivelul minim* fiind constatat la 2 elevi, înregistrând un scor de 9,1% pentru EE și 8 elevi 32% pentru EC.

Aceasta ne permite să concluzionăm că în timpul etapei formative, conform programului de DSCE, în eșantionul experimental subiecții și-au dezvoltat sensibilitatea cromatică, fapt ce a condiționat creșterea nivelurilor avansat și mediu. La orele de educație plastică în clasa EC mai puțină atenție s-a acordat tonului, saturației și luminozității culorilor, fapt confirmat prin rezultatele probei aplicate.

Rezultatele obținute demonstrează că toți elevii au perceput adecvat culorile din reproducția propusă; se observă creșterea considerabilă a numărului nuanțelor selectate de la 29 la 56 de nuanțe, iar elevul *Marin F.*, care învață și la școala de arte, a indicat 73 de nuanțe.

Se configurează astfel trei grupe de subiecți:

I – subiecții cei mai productivi, care au marcat 43-49 nuanțe de culori: 8 elevi, 36,36% EE și 5 elevi, 20% EC;

II – subiecții care au marcat 36-42 nuanțe de culori: 12 elevi, 54,54% EE, 12 elevi 48% EC;

III – subiecții care au marcat 29-35 nuanțe de culori: 2 elevi, 9,1% EE, 8 elevi, 32% EC.

Comparând rezultatele probei I, constatăm că majoritatea elevilor cl. a III-a EE au perceput și reprezentat adecvat informația despre culoare, prezentată ca etalon sau concepție. La orele de educație plastică în clasa EC mai puțină atenție s-a acordat tonului, saturației și luminozității culorilor, fapt confirmat prin rezultatele probei aplicate.

Rezultatele obținute permit să conchidem: ***aparatură senzorială la majoritatea elevilor cl. II-a, în urma aplicării metodologiei speciale de DSC în experimentului de formare, deja asigură o percepție corectă a culorilor, progresând considerabil.***

Proba 2. Lucrare practică a fost organizată, ca și în experimentul de constatare, sub formă de lucrare practică de sine stătătoare (*Anexa 21*).

Scopul: Stabilirea nivelurilor de dezvoltare la elevi a capacităților de reprezentare a culorilor din natură.

Materialele și ustensilele pentru lecție au fost pregătite individual, opțional.

Învățătoarea a anunțat tema plastică *Primăvara* și a solicitat elevilor să compună un subiect individual pe care să îl reprezinte cât mai creativ, utilizând culorile și nuanțele respective anotimpului. Pentru stimularea creativității și creării climatului adecvat a fost creat un fundal muzical.

Analiza finală a lucrărilor elevilor eșantionului experimental denotă schimbări calitative sub diverse aspecte și anume:

- a nivelului de reprezentare a imaginii,
- de utilizare adecvată a culorilor prin varierea tonului și saturației,
- de combinare a nuanțelor.

De data aceasta lucrarea elevului *Dinu S.*, care la etapa de diagnosticare a utilizat în lucrare culori aprinse neadecvate anotimpului, denotă schimbări calitative de utilizare a culorilor potrivite, deși cu menținerea gamei reci a culorilor, fapt marcat de particularitățile psihologice individuale ale subiectului.

Ca materiale de realizare a compozițiilor de data aceasta s-au folosit mai mult acuarela și tehnici noi de lucru cu ea, precum acuarela+ceară, suflare, stropire, monotipie - tehnici în care au lucrat toți 22 elevi ai eșantionului EE, elevii eșantionului EC au utilizat tehnicile tradiționale (*Anexa 21*).

Tratarea subiectului compozițional de către elevii clasei experimentale denotă cunoașterea legităților compoziționale de bază precum:

- alegerea formatului,
- reprezentarea cromaticii elementelor de pe primul plan și de pe cel de al doilea, al treilea plan,
- tratarea cromatică evidențiază centrul compoziției, prin contrastul de ton,
- elementele compoziționale în majoritatea lucrărilor sunt proporționale;

În lucrările eșantionului EC schimbări esențiale în tratarea subiectului compozițional nu s-au produs. În lucrări se văd aceleași elemente de peisaj (copaci, flori, landsaft, soare etc.) repartizate într-un singur plan. Culorile sunt locale în majoritatea lucrărilor.

S-au observat schimbări calitative în compozițiile elevilor eșantionului EE și în organizarea cromatică a suprafeței, s-a mărit numărul nuanțelor, elementelor, detaliilor compoziției, mai reușit s-a realizat compatibilitatea lor.

Elevii cl. a II-a din eșantionul EC la redarea nuanțelor de culori, folosesc culorile active (direct din cutie) sau mai des tonuri mai deschise (diluatare cu apă). Mai puțin se folosesc culorile compuse și tonurile stinse (obținute prin amestec cu unele culori acromatice).

Tabelul 3.25. Niveluri de percepere și reprezentare a culorilor din natură (cl. III, ECtr).

Eșantion de cercetare	EE (22)						EC (25)							
	Niveluri		Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
Nr elevi / %	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Proba 1	2	9,1	12	54,54	8	36,36	8	32	12	48	5	20		
Proba 2	1	4,55	12	54,54	9	40,91	8	32	11	44	6	24		

Cele trei niveluri convenționale ale percepției și utilizării culorilor au înregistrat următoarele valori:

la **nivel avansat** s-au plasat elevii care percep adecvat 43-49 nuanțe de culori și reprezintă adecvat culorile și nuanțele anotimpului primăvara. Lucrările, fiind realizate în concordanță cu legitățile perspective aeriene;

la **nivel mediu** s-au plasat elevii care deosebesc toate culorile principale și 36-42 nuanțe; în lucrările lor practice se constată utilizarea mai frecventă a amestecurilor cromatice în baza nonculorilor;

la **nivel minim** s-au plasat elevii care percep corect culorile spectrului (12 culori) și nuanțele deschise sau închise ale acestora (29-35); în lucrările lor este exprimată o viziune mai mult monocromă, uneori neadecvată; ei adesea folosesc culori pure sau doar diluate (Tabelul 3.25).

Rezultatele probei date (Tabelul 3.25) mărturisesc despre faptul că *pe parcursul experimentului de formare în eșantionul experimental s-a produs dezvoltarea capacităților elevilor de reprezentare a culorilor din natură, ceea ce, la rândul său, denotă și un succes al metodologiei programului experimental* rezultatele grupului EC progresând neesențial. Criteriile de apreciere a lucrărilor au fost aceleași ca și la etapa de constatare.

EXPERIMENTUL DE FORMARE ÎN CLASA IV

Analiza rezultatelor experimentului de constatare ne-au dat posibilitatea de a determina scopul și metoda experimentului formativ în clasa a IV-a:

- a aplica proiectul programei experimentale, vizând aspectele metodologice de formare a competențelor de creare a gamei cromatice prin intermediul nuanțelor de culori;
- a dezvolta sensibilitatea cromatică a elevilor, deoarece în plan formativ contribuția principală la crearea gamei cromatice decurge din specificul său și constă în antrenarea analizatorilor, în dezvoltarea abilităților practice, în stimularea capacităților perceptive.

Proiectul programei experimentale cu privire la metodologia predării noțiunilor de gamă cromatică și nuanță în clasa a IV a fost constituit conform complexității unităților de conținut.

Pentru lichidarea lacunelor depistate în formarea reprezentărilor elevilor despre culoare, nuanță și gamă cromatică, pentru ridicarea nivelului competențelor de obținere și utilizare a nuanțelor în creațiile plastice ale elevilor, pentru dezvoltarea sensibilității cromatice a fost elaborat un plan tematic experimental al lecțiilor.

Realizarea planului tematic educativ s-a bazat pe interconexiunea proceselor de percepție și reprezentare a culorilor, care putea fi atins:

- prin intermediul formării capacităților de percepție și diferențiere a nuanțelor fine și de dobândire a unor capacități tehnice-tehnologice de obținere și reprezentare a acestora în activitatea artistico-plastică;

- prin intermediul introducerii (utilizării) unor complexe speciale de exerciții ce asigură antrenarea aparatelor de văz, psihomotor și verbal ale elevilor;

- prin utilizarea în cadrul lecțiilor de educație plastică a unor jocuri didactice, conținutul cărora permite antrenarea percepției nuanțelor cromatice;

- prin alegerea temelor plastice și a subiectelor care să se realizeze în funcție de particularitățile redării cromatice ale micilor școlari.

Conținutul planului tematic a fost elaborat în baza *Curriculumului de educație artistico-plastică (clasa I-IV)* [50], ținându-se cont de particularitățile de dezvoltare conform vârstei și de nivelul competențelor evaluate.

Obiectivele operaționale ale lecțiilor au urmărit:

- sistematizarea și aprofundarea cunoștințelor despre nuanța de culoare;
- familiarizarea consecutivă și consecventă a elevilor cu gama cromatică și clasificările ei;
- dezvoltarea treptată a abilităților de obținere prin amestec fizic a nuanțelor și gamelor cromatice;
- aprofundarea experienței senzoriale și formarea percepției cromatice.

Planul de învățământ, elaborat pentru un an, a inclus și lecțiile obligatorii.

Au fost desfășurate activități în grup, în perechi și individuale.

Din subiectele și tematica lecțiilor experimentale:

- Paleta fermecată* - pentru obținerea nuanțelor;
- Dicționarul culorilor* - denumirea culorilor și nuanțelor;
- Fabricanții de culori* - familiarizarea cu gradațiile de ton ale culorilor (*Anexa 19*);
- Călătorie în țara culorii preferate* - pentru dominanta cromatică;
- Covoraș multicolor* - crearea gamei cromatice)
- Suntem experți* - analiza cromatică a unei lucrări, evidențierea gamei culorilor reci și calde;
- Toamna de aur* - culorile calde, compoziție din diverse materiale;
- Iarna* - culorile reci;
- Vișnița* - compoziție picturală creativă în tehnică mixtă;
- Zi și noapte* - tonul închis – deschis;
- Primăvara* - inițiere în perspectiva aeriană prin culoare și ton).

În cadrul lecțiilor s-au folosit diverse metode de instruire:

exercițiul-joc, conversația euristică, tehnica „păiangelul”, experimentul, observări, joc didactic, interacțiunea artelor (cu opere literare și muzicale), *ilustrarea* (slaiduri, reproducții).

În procesul instruirii atenția elevilor a fost orientată la percepția nuanțelor, dominanta cromatică, gama cromatică și crearea acestora prin nuanțele de culori. Pornind de la teza că activitatea plastică reprezintă un proces creativ și activ, am utilizat în cadrul activităților metode didactice adecvate, prin care s-a asigurat o atmosferă de libertate și creație, înviorarea imaginației, formarea/dezvoltarea capacităților practice.

Astfel, după cum a arătat practica pedagogică, la stabilirea consecutivității de studiere a nuanței este necesar a lua în considerație experiența artistico-plastică a elevilor și particularitățile psihologice de percepere și reprezentare la vârsta dată, principiu dat de Școala de la Konstanz, Germania [H.R.Jauss și colab., 86].

De aceea prima unitate de conținut învățată poate fi cea de delimitare a noțiunii de nuanță: caracteristică a culorii, se creează prin amestecul culorilor vecine în spectrul culorilor cromatice, elevii însușind denumirile nuanțelor de bază și exersând obținerea acestora prin amestec fizic.

În acest scop a fost aplicat exercițiul-joc *Paleta fermecată*: Copiii au primit însărcinarea de a obține cât mai multe nuanțe. Observările realizate pe parcursul lecției au arătat că elevilor le-a fost mai ușor să înțeleagă însărcinarea atunci când li s-a propus un șir de denumiri de nuanțe care presupuneau un echivalent al unui obiect: roșu ca *racul*, roșu-*vișiniu*, roșu-*cărămiziu*, roz, roșu *închis* etc., galben ca *gălbenușul*, galben ca *lămâia*, galben ca *nisipul* etc. Elevii au obținut nuanțe și apoi au realizat și o lucrare colectivă, *Dicționarul culorilor*. Fiecare elev a realizat o

cercetare, o documentare, un studiu (la calculator, conversație cu părinții, frații etc.) pentru a propune nuanțe și denumirea acestora (*Anexa 18*).

La o altă etapă elevii au fost *familiarizați cu dominantă cromatică și cu modalitățile de creare a ei* într-o compoziție plastică: La început acestea trebuiau observate în operele de pictură ale artiștilor plastici, apoi în natură, pe baza comparației culorilor anotimpurilor, de ex., culoarea primăverii – galben, verde deschis; culoarea verii – verde intens; culoarea iernii – albastru; culoarea toamnei – portocaliu, etc. Elevii urmau să înțeleagă că toate aceste dominante se respectă la crearea unei compoziții plastice. Observările date au necesitat o susținere practică de utilizare a acestei legități. Conținuturile antrenate erau consolidate la lecția următoare.

Un alt procedeu metodic de predare a gamei cromatice aplicat în experiment este *antrenaria analizatorilor senzoriali de percepție a nuanțelor de culoare* în baza analizei lucrărilor artiștilor plastici. Au fost cercetate corelațiile cromatice obținute de pictori, s-au evidențiat gradațiile de ton și gama cromatică obținută, importanța creării acesteia.

În urma cercetării și analizei s-a încercat obținerea nuanțelor percepute. La această etapă elevii au avut nevoie de ajutorul învățătorului, care a demonstrat procedee noi de obținere a nuanțelor mai complicate, obținute prin amestecul a 3-4 culori. Această lucrare a trezit un interes deosebit la elevii care au experimentat nenumărate amestecuri cromatice și au utilizat mai multe palete, experiență nouă pentru ei (*Anexa 20*).

Au fost utilizate și *exerciții-joc, jocuri didactice* ș.a., destinate a antrena și dezvolta percepția și reprezentările cromatice ale elevilor. Însărcinările au avut caracter ludic: *Dulăpiorul morfologic* (nuanțele se descompun în culori primare); *Culoarea fermecată* (o culoare dominantă schimbă nuanța celorlalte culori) etc.

Destul de eficiente în instruire la etapa formativă s-au dovedit a fi și procedeele: *examinarea particularităților de creare a gamei cromatice și analiza nuanțelor de creare a ei; activizarea reprezentărilor formate la elevi despre culori și posibilitățile de creare a acestora; crearea situațiilor de documentare și cercetare* în scopul orientării elevilor în posibilitățile de identificare și creare a dominantei de culoare; *exersarea practică a obținerii nuanțelor și gamei cromatice; memorizarea denumirilor de nuanță*.

Deși rolul acestora este incontestabil, totuși succesul instruirii mai depinde de *măiestria profesională a învățătorului* - de capacitatea de a-i interesa pe elevi, a-i ajuta să se mobilizeze la muncă creativă, a le altoi capacitatea de îmbinare a cunoștințelor teoretice cu realizarea practică și, în rezultat, a le forma dragostea de artă.

Experimentul de control în clasa a IV-a: Analiza comparativă a datelor experimentale

Pentru aprecierea și valorificarea experimentului formativ a fost aprobată aceeași diagnosticare ca și în cadrul experimentului de constatare, organizat în două probe.

Experimentul de control a fost organizat în scopul aprecierii nivelului de formare a competențelor elevilor de creare a gamei cromatice prin intermediul nuanțelor, ce de fapt reprezintă caracteristicile culorii pe dimensiunile de ton, luminozitate și saturație, și al influenței acestora asupra manifestării creativității lor după etapa formativă.

Obiectivele experimentului de control au fost aceleași ca și în experimentul de constatare.

Rezultatele obținute de către elevi în EC au fost comparate cu rezultatele Ectr, fapt care ne-a permis să constatăm că s-au produs schimbări dinamice calitative în eșantionul EE în utilizarea nuanțelor și la crearea gamelor cromatice a compozițiilor plastice. Au fost evidențiate aspectele metodologice mai eficiente. Din analiza răspunsurilor elevilor și a lucrărilor practice, din convorbirile și eseul realizat la sfârșitul experimentului în clasa experimentală, precum și din probele de control (care au fost aceleași ca și la EC) rezultă că școlarii mici, în special cei din clasa a IV-a experimentală, manifestă un viu interes și au capacitate de percepere și diferențiere a nuanțelor de culori, după caracteristicile de ton, luminozitate și saturație, cât și de însușire a tehnicilor de obținere a nuanțelor.

Interesul crescut față de însușirea unor cunoștințe și deprinderi practice de creare a gamei cromatice prin intermediul nuanțelor, la această vârstă, are, în primul rând, o explicație de ordin afectiv:

- elevii au experimentat cu interes aplicarea culorilor, au realizat lucrări spontane, rapide, și lucrări ce au necesitat perseverență și un timp mai îndelungat de realizare;
- ei au cercetat cu interes reproducțiile de pictură care li s-au demonstrat;
- au realizat lucrări individual, în pereche și în grup.

În procesul instruirii experimentale în clasa experimentală fiecare subiect al educației și-a realizat misiunea prevăzută de conceptul educațional modern:

- *învățătorul* (primul subiect al educației) a provocat și a obținut o atmosferă non autoritară, el fiind unul din membrii echipei de creație, dar care a dat oportunități și recomandări;

- *elevii* (al doilea subiect al educației) au manifestat inițiativă în alegerea materialelor și tehnicilor, subiectelor, legităților compoziționale, la organizarea lucrărilor plastice.

La stabilirea nivelului de formare a competențelor de percepție/elaborare a nuanțelor cromatice a fost aplicat repetat chestionarul privind evaluarea nivelului de cunoaștere a noțiunilor elementare despre culoare, fiind înregistrate următoarele rezultate pentru fiecare item:

Tabelul 3.26. Rezultatele privind nivelul de cunoaștere a

noțiunilor elementare despre culoare

Itemi	EE (18)						EC (18)					
	Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Item 1	1	5,55	11	61,12	6	33,33	5	27,77	9	50	4	22,22
Item 2	3	16,66	12	66,68	3	16,66	5	27,77	10	55,56	3	16,66
Item 3	0	0	10	55,56	8	44,44	4	22,22	10	55,56	4	22,22
Item 4	2	11,11	10	55,56	6	33,33	4	22,22	9	50	5	27,77
Item 5	0	0	11	61,12	7	38,88	2	11,11	10	55,56	6	33,33

- la *itemul 1* au răspuns corect și deplin: EE - 6 elevi (33,33%), EC – 4 (22,22%); parțial corect: EE - 11 elevi (61,12%), EC – 9 elevi (50%); greșit: EE - 1 elev (5,55%); EC – 5 elevi (27,77%).

- la enumerarea denumirilor de nuanțe a unei culori (*itemul 2*) numărul de nuanțe a crescut de la 3-4 la 6-7 în grupul EE și de la 4-5 în grupul EC;

- cel mai mult subiecții EC au menționat nuanțele deschise și închise ale culorilor, dar în grupul EE au apărut și denumiri noi, precum *morcoviu, cărămiziu, azuriu, cerniliu, galben-verzui, galben ca lămâia, auriu, purpuriu, roz, pământiu, gri deschis, argintiu, albastru deschis, bleo, albastru închis, galben deschis, galben închis* ș.a.;

- cu toate că pe parcursul etapei formative elevii EE au realizat abecedarul culorilor, care a inclus și varietatea denumirilor de nuanțe ale culorilor, au fost memorate mai mult acelea care se bazează pe corespondențe obiectuale (*morcoviu, auriu, cerniliu* etc.);

- la *itemul 3* (descrierea posibilităților de obținere a nuanțelor) au răspuns corect 8 subiecți (44,44%) elevi ai eșantionului EE, 4 subiecți (22,22%) EC, menționând procedeul de amestec fizic al culorilor; *itemul* parțial corect a marcat același nivel în ambele eșantioane, 10 elevi (55,56%).

- depistarea preferințelor cromatice ale elevilor (*itemul 4*) a fost parțial completată prin denumirea unor nuanțe preferate: culoarea verde, galbenă, roșie, albastră și nuanțele acestora sunt culori preferate de majoritatea elevilor eșantionului EE;

- sensibilitatea emoțională a elevilor, datorată percepției adecvate/creării nuanțelor cromatice, este demonstrată de enumerarea culorilor și nuanțelor ce reprezintă stările de bucurie și tristețe: în grupul EE 7 elevi au menționat corect și 11 elevi parțial corect. Ei au menționat culorile care exprimă bucuria: *verdele, galbenul, roșul, albastrul* și unele nuanțe ale acestor culori, iar drept culori de reprezentare a tristeței - *negrul, surul, cafeniul, violetul închis, „cireșul închis”,* etc.

Rezultatele grupului EC denotă schimbări neesențiale.

Proba 1. Lucrare practică.

Scopul: Stabilirea nivelului competenței de utilizare a nuanțelor de culori în crearea gamei cromatice a compoziției.

Formă de activitate: activitate de sine stătătoare.

Materialele și ustensile: au fost pregătite individual, opțional.

Desfășurarea: Învățătoarea a anunțat tema plastică *Crearea gamei cromatice prin intermediul nuanțelor de culori* și a solicitat elevilor să elaboreze o compoziție individuală la subiectul *În magia culorilor preferate*, pe care să-l reprezinte cât mai creativ (*Anexa21*).

Analiza lucrărilor elevilor demonstrează că aceștia:

- au realizat compoziții abstracte, bazate pe reprezentarea nonfigurativă;
- în toate lucrările au folosit culori și nuanțe compuse; marea majoritate au ales crearea unei game compuse, bazate pe echilibrul dintre 3-4 culori de bază;
- în lucrările a 13 elevi a fost creată gama generală a compoziției:
 - au creat gama rece, prin intermediul nuanțelor culorilor reci – 4 elevi,
 - au creat gama caldă din nuanțele culorilor calde – 4 examinați;
 - au creat gama culorilor stinse din nuanțe stinse ale culorilor – 5 examinați;
 - în lucrările a 5 elevi au fost folosite unele nuanțe deschise și închise ale culorilor, dar n-a fost creată o gamă cromatică, deoarece s-au utilizat toate culorile;
- nuanțele care s-au obținut sunt compuse, fiind create prin amestecul a 3-4 culori, ceea ce vorbește despre faptul că elevii au însușit tema *Obținerea nuanțelor* și și-au dezvoltat abilități practice de amestec al culorilor;
- în unele lucrări se observă elemente creative, introducerea punctelor și a liniilor ca elemente de limbaj plastic.

În baza criteriilor de apreciere a lucrărilor mai sus indicate rezultatele obținute în eșantionul EE și eșantionul EC s-au repartizat pe niveluri (Tabelul 3.27):

Tabelul 3.27. Nivelurile competenței de creare a culorilor la elevii din clasa IV

Niveluri EE (18)						Niveluri EC (18)					
Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat	
Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
1	5,56	11	61,11	6	33,33	6	33,33	9	50	3	16,67

Rezultatele obținute în cadrul probei date în grupul EE sunt mai avansate decât cele de la etapa de constatare, rezultatele marcate de grupul EC diferă puțin de la etapa de diagnosticare, respectiv în grupul EE:

nivel *avansat*: 2 elevi/11,12% - 6 elevi/33,33%, creștere cu 4 elevi/22,22%;
nivel *mediu*: 8 elevi/44,44% - 11 elevi/61,11%, crește cu 3 elevi/16,66%;
nivel *minim*: 8 elevi/44,44% – 1 elev /5,56%, se micșorează cu 7 elevi/38,88%.

S-a produs deci o creștere calitativă a performanțelor elevilor EE și deplasarea acestora de la nivelul mediu la cel avansat și de la cel minim la cel mediu.

În grupul EC:

nivel *avansat*: 2 elevi/11,12% - 3 elevi/16,67%, crește cu 1 elevi/5,56%;
nivel *mediu*: 8 elevi/44,44% - 9 elevi/50%, crește cu 1 elevi/5,56%;
nivel *minim*: 8 elevi/44,44% – 6 elevi/33,33%, se micșorează cu 2 elevi/11,12%.

S-a produs deci o creștere nesemnificativă a performanțelor elevilor EC marcată prin deplasarea a doi subiecți de la nivelul mediu la cel avansat și de la cel minim la cel mediu.

Proba 2, testare practică, s-a realizat cu scopul de a detecta nivelul de percepție și creare a nuanțelor de culori de către elevi după etapa formativă. Analiza rezultatelor a arătat că:

- elevii EE au obținut prin amestec nuanțele adecvate reproduțiilor propuse, ceea ce demonstrează că ei au însușit tehnica amestecului culorilor; 5 elevi (27,78 %) EE și 2 elevi (11,12%) EC au utilizat în compozițiile individuale culori și nuanțe obținute prin amestec, obținând și tonuri închise-deschise, gama culorilor calde, gama culorilor reci cu divers grad de saturație, au creat dominantă cromatică a lucrării și au folosit-o pentru redarea unor dispoziții, stări, atitudini. (*Anexa21*);

- pe parcursul probei examinații EE au manifestat sârguință, insistență, perseverența de a obține neapărat nuanța percepută, de data aceasta ei au obținut culori și nuanțe ne apelând la ajutorul învățătorului, acest moment vorbește despre aceea că lor le-a fost mai ușor, decât examinațiilor EC, să perceapă nuanțele culorilor reproduțiilor. Analiza lucrărilor evidențiază 12 elevi (66,66%) EE și 9 elevi (50%) EC care au obținut prin amestecul culorilor terțiene, nuanțe de culori a gamei calde și nuanțele gamei reci, au modificat culorile prin fuzionare, au creat dominantă cromatică a lucrării.

Rezultatele obținute de 7 elevi (38,88%) ai EC nu se deosebesc esențial de etapa de diagnosticare, ei au utilizat aceleași culori pure, variația de ton obținându-se doar prin dizolvarea culorii cu apă, rămânând astfel la nivel minim al competenței de creare și reprezentare a culorilor.

De aici concluzionăm că elevii clasei experimentale au demonstrat un nivel de performanțe mai înalt decât elevii clasei de control, nivelurile de dezvoltare a percepției și reprezentării culorii și de creare a gamei cromatice la elevii clasei a IV-a fiind, respectiv (Tabelul 3.28):

Tabelul 3.28. Generalizarea rezultatelor probei privind nivelurile competenței de creare și reprezentare a culorilor (cl. IV, Ectr)

Niveluri Probe	Niveluri EE (18)						Niveluri EC (18)					
	Minim Nr./%		Mediu Nr./%		Avansat Nr./%		Minim Nr./%		Mediu Nr./%		Avansat Nr./%	
1	1	5,56	11	61,11	6	33,33	6	33,33	9	50	3	16,67
2	1	5,56	12	66,66	5	27,78	7	38,88	9	50	2	11,12

După realizarea probelor experimentului de control în scopul lărgirii reprezentărilor despre starea și dispoziția elevilor din eșantionul EE pe parcursul realizării întregului experiment pedagogic, a fost realizată o mică expunere la subiectul: *În magia culorilor m-am simțit...*

Elevii:

- au menționat că le plac culorile (Graur V., Safaleru V.);
- că *ce-a mai frumoasă lume este lumea culorilor* (Vortolomei V.);
- că în magia culorilor ei *simt sentimente de bucurie, admirație, melancolie* etc.;
- neînțelegând la început sarcina, apoi înțelegând-o pe parcursul lecțiilor de formare, au îndrăgit și lucrul cu diverse nuanțe de culori;
- au concretizat noțiunile de nuanță, gamă cromatică, dominantă cromatică ș.a.;
- au menționat că *am simțit un sentiment de admirație față de culorile obținute de mine* (Graur V.);
- au *aflat multe lucruri noi datorită lucrărilor realizate* (Ursu M.);
- aproape toți au manifestat dorința de a afla mai multe denumiri de nuanțe;
- de a mai învăța și despre alte caracteristici ale culorii;
- de a continua experimentările artistico-plactice.

Concluzii privind rezultatele aplicării programului de formare DSCE:

- Elevii eșantionului EE au înregistrat o sporire semnificativă a sensibilității cromatice în rezultatul instruirii experimentale conform metodologiei elaborate, care este certificată de următoarele date (Tabelul 3.29):

Tabelul 3.29. Rezultatele comparative ale EE(*diagnosticare - control*)

Eșantion de cercetare	Niveluri EE (diagnosticare)						Niveluri EE (control)							
	Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat			
Nr./%	Z̄	%	Z̄	%	Z̄	%	Z̄	%	Z̄	%	Z̄	%		
Clasa 1	Proba 1	10	47,62	5	23,8	6	28,58	Clasa 2	3	14,29	10	47,62	8	38,09
	Proba 2	8	38,09	6	28,58	7	33,33		1	4,76	10	47,62	10	47,62
Clasa 2	Proba 1	9	40,91	10	45,45	3	13,64	Clasa 3	2	9,1	12	54,54	8	36,36
	Proba 2	9	40,91	9	40,91	4	18,18		1	4,55	12	54,54	9	40,91

Clasa 3	Proba 1	8	44,44	8	44,44	2	11,12	Clasa 4	1	5,56	11	61,11	6	33,33
	Proba 2	9	50	7	38,88	2	11,12		1	5,56	12	66,66	5	27,78

La etapa de control a experimentului au fost înregistrate diferențe la toate nivelurile supuse măsurării. În acest sens, nivelul mediu cu cea mai înaltă valoare este înregistrat de de 66,7% pentru elevii clasei a IV-a la proba practică de *percepere și creare a culorilor* și **27,8%** la nivel superior (Fig. 3.6):

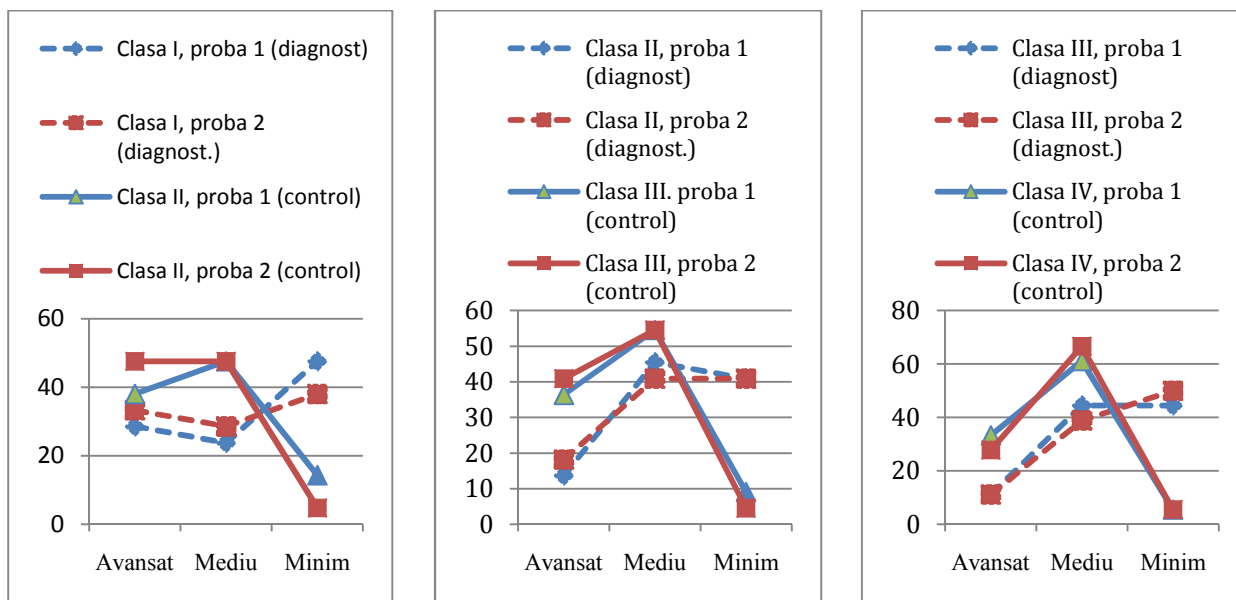

Fig.3.6. Rezultatele comparative ale EE (*diagnosticare - control*)

Proba de *utilizare a nuanțelor de culori în crearea gamei cromatice a compoziției* înregistrează rezultate, la fel, foarte semnificative prin valoarea de 61,2% pentru nivel mediu la etapa de control în comparație cu 44,5%, la același nivel, la etapa de constatare, aceștea fiind elevi în clasa a III-a (culoarea roșie întreruptă în Fig. 3.6: clasa a III-a, proba 2, diagnosticare). Elevii EE coboară valoarea nivelului *minim* la doar 5,56% la evaluarea realizată la etapa de control, în comparație cu valoarea de 44,44 % (Proba 1) și 50% (Proba 2) la etapa de constatare.

Se observă o creștere semnificativă și pentru subiecții EE selectați în clasa a II-a. Programul de formare pe dimensiunea sensibilizării cromatice a elevilor a demonstrat eficiență la intervalul de un an de studii, înregistrând în clasa a III-a o valoare de 54,54% pentru *nivelul mediu* la ambele probe și 36,36% pentru *nivel superior* la perceperea și deosebirea culorilor în natură și în reproducerile operelor de artă plastică, iar 40,91% la reprezentarea culorilor din natură, la același nivel. Diferența de rezultate la această etapă cu etapa de constatare a experimentului este cea mai evidentă pentru aceiași subiecții la nivelul minim. În acest sens, valorile se micșorează pentru nivelul minim cu 31,81% (de la 40,91% la 9,1%).

Nivelul *avansat* constată o creștere de 9,15% pentru *deosebirea* culorilor în natură și în reproducțiile operelor de artă plastică (de la 28,58% la 38,09%) și pentru *reprezentarea* culorilor din natură cu 14,29% (de la 33,33% la 47,62%) la subiecții EE.

Elevii EC au înregistrat o sporire ne semnificativă a sensibilității cromatice în rezultatul realizării activităților didactice și educative, urmând programul obișnuit de EAP (Tabelul 3.30):

Tabelul 3.30. Rezultatele comparative ale EC (*diagnosticare - control*)

Eșantion		Niveluri EC (diagnosticare)						Niveluri EC (control)						
Niveluri		Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat		
Nr./%		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	
Clasa I	Proba 1	11	61,11	3	16,16	4	7,77	Clasa a II-a	7	8,89	5	27,78	6	33,33
	Proba 2	8	44,44	4	22,22	6	33,33		6	33,33	5	27,78	7	38,89
Clasa a II-a	Proba 1	10	40	11	44	4	16	Clasa a III-a	8	32	12	48	5	20
	Proba 2	10	40	10	40	5	20		8	32	11	44	6	24
Clasa a III-a	Proba 1	8	44,44	8	44,44	2	11,12	Clasa a IV-a	6	33,33	9	50	3	16,67
	Proba 2	9	50	8	44,44	1	5,56		7	38,88	9	50	2	11,12

Graficele reprezentate în Fig. 3.7 demonstrează apropierea rezultatelor pentru toate probele evaluate la ambele etape ale experimentului de formare, deoarece elevii EC au urmat un program obișnuit de formare a competențelor de valorificare a elementelor de limbaj plastic, sensibilitatea cromatică a fost dezvoltată implicit prin toate conținuturile realizate:

- în clasa I (II) EC, identificarea culorilor, valorile nivelului *avansat* au crescut doar cu 5,56% și nivelul *mediu* s-au mărit cu 11,62%;
- aceeași creștere este observată și la elevii clasei a II-a la reprezentarea culorilor din natură, rezultatele fiind comparate prin valorile de 33,33% la etapa de constatare și doar 38,89% la etapa de control;

Datele comparative ale elevilor din clasa II (III) EC, proba 1 indică micșorarea nivelului minim cu 8% (de la 40% la 32%), respectiv, creșterea nivelului este de doar 4%.

La proba 1 valorile grupului de elevi din clasa III (IV) EC indică o creștere de doar câte 5,56% pentru nivelele *mediu* și *superior*. Sporul valoric în direcția evaluată a marcat 2 elevi/11,12%: 1 elev - a progresat de la nivelul *mediu* la nivelul *avansat* și 1 elev de la nivelul minim la cel *mediu* (Fig. 3.7).

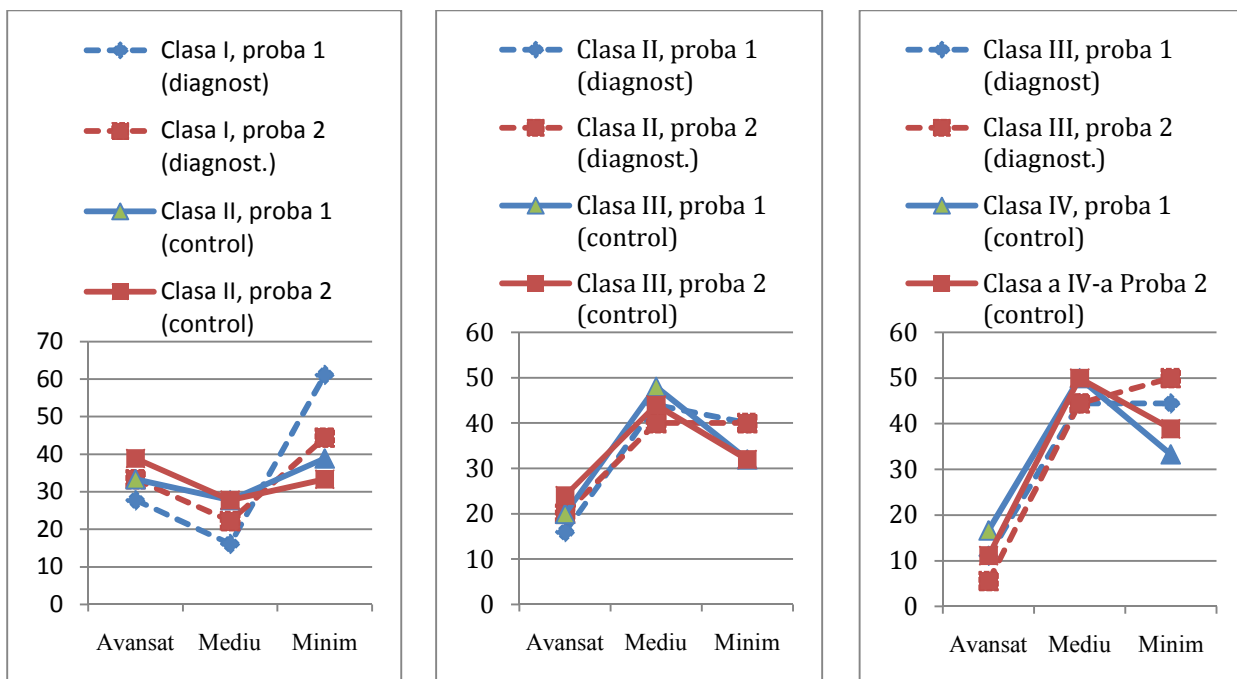

Fig. 3.7. Rezultatele comparative ale eșantionului de control (*diagnosticare - control*)

Astfel în clasa I (II) EC, identificarea culorilor, valorile nivelului avansat au crescut doar cu 5,56% și ale nivelului mediu s-au mărit cu 11,62%; aceiași creștere se observă și la elevii clasei a II-a la reprezentarea culorilor din natură, rezultatele, fiind comparate prin valorile de 33,33% la etapa de constatare și doar 38,89% la etapa de control a experimentului. Datele comparative ale grupului de elevi din clasa II (III) EC, proba 1 menționează micșorarea nivelului minim cu 8% (de la 40% la 32%), respectiv, creșterea nivelului este doar de 4%.

Valorile grupului de elevi din clasa III (IV) ale eșantionului de control la proba 1 indică la o creștere de doar câte 5,56% pentru nivelele mediu și superior. Sporul valoric în direcția evaluată a marcat 2 elevi/ 11,12%: 1 elev - a crescut de la nivel mediu la nivelul avansat și 1 elev a progresat de la nivelul minim la cel mediu.

Elevii *eșantionului experimental*, în comparație cu elevii *eșantionului de control*, demonstrează diferențe semnificative constatate la etapa de control a experimentului, privind nivelul de dezvoltare a sensibilității cromatice, acesta fiind rezultatul instruirii experimentale conform metodologiei elaborate.

Elevii EE, în comparație cu elevii EC, demonstrează diferențe semnificative la nivelul de dezvoltare a sensibilității cromatice, acestea reprezentând rezultatul instruirii experimentale conform metodologiei elaborate.

Tabelul 3.31. Rezultatele comparative ale grupurilor EE și EC la etapa de control

Eșantion de cercetare		Niveluri EE (control)						Niveluri EC (control)						
		Minim		Mediu		Avansat		Minim		Mediu		Avansat		
Nr elevi / %		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	
Clasa 2	Proba 1	3	14,29	10	47,62	8	38,09	Clasa 2	7	38,89	5	27,78	6	33,33
	Proba 2	1	4,76	10	47,62	10	47,62		6	33,33	5	27,78	7	38,89
Clasa 3	Proba 1	2	9,1	12	54,54	8	36,36	Clasa 3	8	32	12	48	5	20
	Proba 2	1	4,55	12	54,54	9	40,91		8	32	11	44	6	24
Clasa 4	Proba 1	1	5,56	11	61,11	6	33,33	Clasa 4	6	33,33	9	50	3	16,67
	Proba 2	1	5,56	12	66,66	5	27,78		7	38,88	9	50	2	11,12

Reprezentarea grafică a acestor rezultate face evidentă diferența rezultatelor EE (culoarea roșie) și EC (culoarea albastră) la etapa de control a experimentului. Cele mai îndepărtate valori sunt înregistrate de elevii clasei a II-a la nivelul *mediu* pentru ambele probe: valorile s-au mărit la ambele probe în EE până la 47,62% în EC la 27,78%, diferența alcătuind 19,84% (Fig. 3.8):

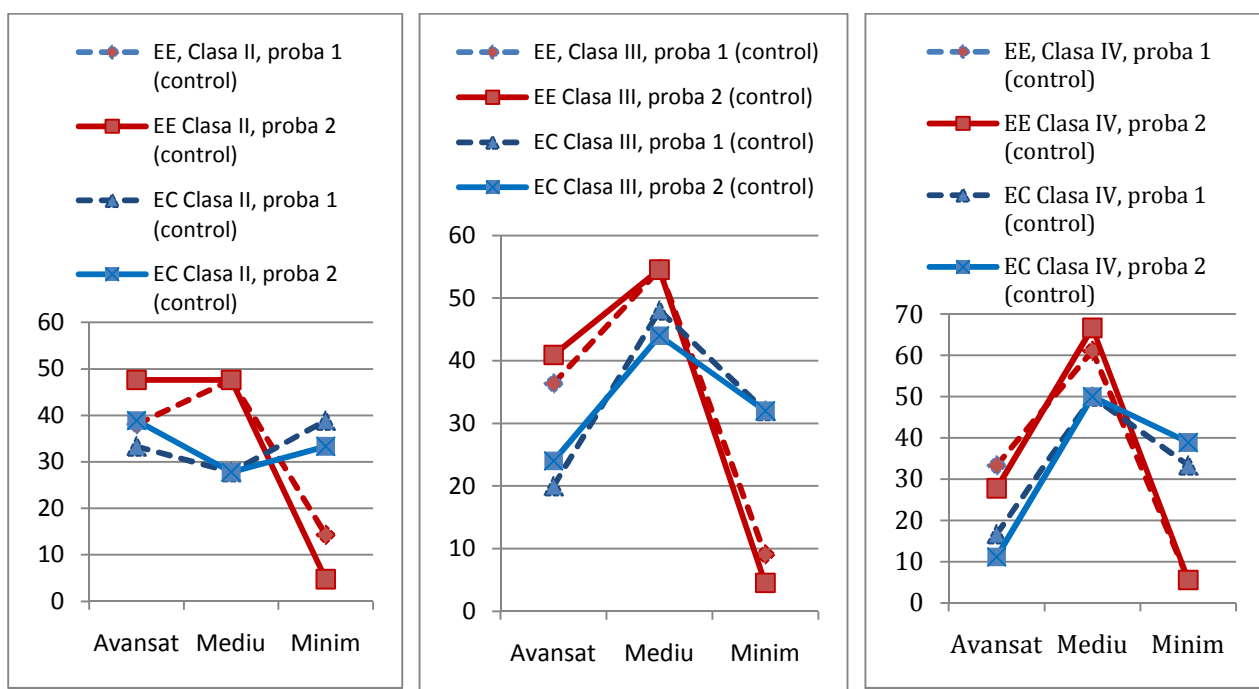

Fig. 3.8. Rezultatele comparative ale EE și EC (etapa validare)

Astfel, la etapa de control, în clasa II EE și în clasa II EC, au fost obținute următoarele:

Valorile nivelului *minim* s-au micșorat:

- la proba 1: în EE la 14,29%, în EC la 38,89%, diferența alcătuind 24,6 %;
- la proba 2: în EE 4,76%, în EC 33,33% diferența alcătuind 28,57%.

Valorile nivelului *avansat* au crescut:

- la proba 1: în EE la 38,09%, în EC la 33,33% diferența alcătuind 4,76%;
- la proba 2: în EE de la 38,89% la 47,62% în EC, diferența fiind de 8,73%.

Progresul în direcția evaluată a marcat în EE 7 elevi/33,33%:

2 elevi - au progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 5 elevi au progresat de la nivelul minim la cel mediu (proba 1); proba 2 - 7 elevi/33,33%: 3 elevi - au progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 4 elevi au progresat de la nivelul minim la cel mediu.

În EC progresul constituie 4 elevi/22,22%: 2 elevi au progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 2 elevi au progresat de la nivelul minim la cel mediu (proba I); proba 2 - 2 elevi/11,12%: 1 eleva progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 1 elev a progresat de la nivelul minim la cel mediu.

La etapa de control în clasa III EE și în clasa III EC au fost marcate următoarele date:

Valorile nivelului *minim* s-au micșorat:

- la proba 1 în EE la 9,1%, în EC la 32%, diferența alcătuind 22,9 %;
- la proba 2 în EE 4,55%, în EC 32% diferența alcătuind 27,45%.

Valorile nivelului *mediu*, la ambele probe, s-au mărit:

- la proba 1: în EE la 54,54%, în EC la 48% și 44%; diferența alcătuind 6,54%;
- la proba 2 diferența e de 10,54%.

Valorile nivelului *avansat* au crescut:

- la proba 1 în EE la 36,36%, în EC la 20% diferența alcătuind 16,36%;
- la proba 2 în EE la 40,91%, în EC la 24%, diferența alcătuind 16,91%.

Progresul în direcția evaluată a marcat în EE 7 elevi/33,33%:

- la proba 1: 5 elevi au progresat de la nivelul mediu la nivelul avansat și 2 elevi au progresat de la nivelul minim la cel mediu;

- la proba 2: 8 elevi/36,36%: 5 elevi - au progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 3 elevi au progresat de la nivelul minim la cel mediu.

În EC progresul constituie 2 elevi/8%:

- la proba 1: 1 elev a progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 1 elev a progresat de la nivelul minim la cel mediu;

- la proba 2: 1 elev a progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 1 elev a progresat de la nivelul minim la cel mediu.

La etapa de control în clasa a IV-a EE și în clasa a IV-a EC au fost marcate următoarele date:

- la proba 1: valorile nivelului *minim* s-au micșorat în EE la 5,56%, în EC la 33,33%, diferența alcătuind 27,77 %;

- proba 2: în EE 5,56%, în EC 38,88% diferența alcătuind 33,32%.

Valorile nivelului *mediu*:

- la proba 1: în EE 61,11%, în EC 50%, diferența alcătuind 11,11%;

- la proba 2: în EE 66,66%, în EC 50% diferența alcătuind 16,66%;

Valorile nivelului *avansat* au crescut:

- la proba 1 în EE la 33,33%, în EC la 16,67% diferența alcătuind 16,66%;

- la proba 2 în EE la 27,78%, în EC la 11,12%, diferența alcătuind 16,66%.

Progresul în direcția evaluată a marcat în EE 7 elevi/38,88%: 4 elevi - au progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 3 elevi au progresat de la nivelul minim la cel mediu (proba I); proba II - 8 elevi/44,44%: 3 elevi - au progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 5 elevi au progresat de la nivelul minim la cel mediu.

În EC progresul constituie 2 elevi/11,12%: 1 elev a progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 1 elev a progresat de la nivelul minim la cel mediu (proba 1); proba 2 - 2 elevi/11,12%: 1 elev a progresat de la nivel mediu la nivelul avansat și 1 elev a progresat de la nivelul minim la cel mediu.

Datele experimentului validează următoarele **concluzii**:

- Formarea competențelor de percepție/creare a nuanțelor și gamei cromatice ale compozițiilor plastice la elevii claselor primare, fiind un obiectiv major, important și necesar în educația plastică, intelectuală, dar generând și multiple dificultăți în realizare, constituie o problemă a teoriei și practicii educaționale, care argumentează necesitatea, importanța și actualitatea temei de cercetare.

- În metodologia EAP în clasele primare o importanță deosebită o au nuanțele și dominantă cromatică. Exersarea, experimentarea obținerii prin amestec a nuanțelor și culorilor compuse, perceperea și analiza acestora în reproducții și lucrări artistice, observarea lor în lumea înconjurătoare, etc., reprezintă baza metodologiei EAP la compartimentul predarea gamelor și nuanțelor de culori și a compoziției artistice.

- Deosebit de eficiente în instruire la etapa de formare a experimentului s-au dovedit a fi metodele/procedeele/tehnicele/formele:

- examinarea particularităților de creare a gamei cromatice și analiza nuanțelor de creare a ei; activizarea reprezentărilor despre culori formate la elevii de vârstă școlară mică și posibilitățile de creare a acestora; crearea situațiilor de cercetare, documentare în scopul orientării elevilor în posibilitățile de identificare și creare a dominantei de culoare; exersarea practică a obținerii nuanțelor și gamei cromatice; memorizarea denumirilor de nuanță.

- Metodologia de predare-învățare-evaluare a gamelor cromatice în clasele primare,

aplicată în scopul dezvoltării sensibilității cromatice a elevilor, necesită o coeziune a condițiilor didactice, propuse pentru realizarea acestui proces, cunoașterii profunde a teoriei în acest domeniu și condițiilor de manifestare a creativității plastice bazate pe tehnici și metode de lucru moderne.

• Experimentului pedagogic a confirmat ipoteza cercetării, potrivit căreia metodologia predării/învățării-evaluării gamelor cromatice în clasele primare, în scopul dezvoltării sensibilității cromatice, trebuie să se întemeieze pe:

- principiile educației artistic-estetice și cele ale educației artistico-plastice;
- caracteristicile, semnificația și acțiunea culorilor asupra receptorului;
- metode, procedee/tehnici, forme și materiale didactice specifice activității de receptare-producere-interpretare a operelor și fenomenelor artei plastice, ipostazelor imaginii umane și ale naturii/mediului ambiant;
- o legătură specială între procesele de explorare și sensibilizare cromatică, prin intermediul unui sistem de exerciții de receptare-producere.

3.4. Repere metodologice pentru dezvoltarea percepției cromatice la elevii claselor primare

Rezultatele cercetării teoretice, analiza practicii pedagogice și experimentul desfășurat arată că metodologia de dezvoltare a culturii cromatice la elevii claselor primare trebuie să includă: dezvoltarea unei „viziuni detaliate”, ce constă în evidențierea și diferențierea gradațiilor fine ale nuanțelor de culori; formarea capacității de percepere a culorilor și corectarea, în anumite situații, a particularităților individual-psiologice ale percepției; formarea capacității de reprezentare a culorilor și a nuanțelor fine ale acestora.

O activitate specifică vârstei examinate, deci și lecțiilor de EAP, sunt jocurile didactice, care antrenează în mod liber percepțiile cromatice ale elevilor.

Procesul de percepere a culorii trebuie realizat, mai întâi, pe obiectele și fenomenele reale, și numai după aceasta – pe materialele didactice, ilustrative cu reprezentarea acestora, iar la cercetarea reproducățiilor sunt necesare întrebări orientative, ce ar ghida procesul de percepere a culorilor și ar permite analiza coloritului operei.

De asemenea, este important a forma la elevi reprezentări senzoriale despre calitățile obiectelor (culoare, poziție în spațiu, mărime, greutate, mișcare), care le vor permite să reprezinte chipul unui anumit obiect.

În procesul acestei cunoașteri percepția poate trece în observare. Observarea este percepția orientată, planificată a obiectelor, de cunoașterea cărora este interesat subiectul receptor. Una

dintre cele mai dezvoltate forme ale percepției premeditate se caracterizează printr-un activism sporit al receptorului.

Omul nu percepe tot din ceea ce-i apare în ochi, ci discriminează în ceea ce este mai important și mai interesant pentru el. Caracterul sistematic al percepției orientate este de a urmări fenomenul de dezvoltare, modificare a caracterului ei calitativ, cantitativ și periodic.

După R. Granovskaia, gândirea activă, inclusă în observare, ajută la separarea principalului de secundar, a elementului principal de cel întâmplător și la diferențierea mai clară din lumea observării [183, 166].

Percepția, atenția și vorbirea se unesc în observare, într-un proces unic al activității gândirii mintale. Procesul observării începe cu formularea sarcinii, ea poate să se împartă într-un șir de obiective mai mici care se rezolvă treptat. Pe baza sarcinilor se alcătuiește planul detaliat al organizării ei, ceea ce permite a prevedea diferite laturi ale fenomenului, obiectului observat, a evita eventualitatea și spontaneitatea percepției.

Pregătirea prealabilă a observatorului (receptorului), prezența la el a anumitor cunoștințe, abilități și deținerea unei metodologii specifice de receptare (aici: percepție cromatică) îi dă posibilitatea de a examina obiectul dat în diferite condiții, de a remarca modificările care au loc în rezultatul acțiunii unor anumite cauze.

Adunarea materialului perceput cere să fie supus unei analize minuțioase. Dacă omul se antrenează sistematic în observare, el își va perfecționa cultura observării, își va dezvoltă spiritul de observație.

Spiritul de observație este abilitatea de a observa particularitățile caracteristice, dar puțin vizibile, ale obiectelor și fenomenelor, el se elaborează în procesul observării sistematice și e legat îndeosebi cu munca preferată sau interesele profesionale.

Percepția și observația elevului se caracterizează atât prin legăturile generale, cât și prin particularitățile individuale. Particularitățile individuale depind de deosebirile în structura și funcționarea organelor de simț, determinând agerimea văzului, sensibilitatea auzului, finețea gustului, văzului, pipăitului, atribuie percepției fiecărui om o anumită nuanță, fac reflectarea individuală specifică.

Caracterul individual al percepțiilor și observărilor se manifestă în dinamica, precizia, profunzimea și gradul de generalizare, precum și în nuanțele emoționale.

Studiul teoretic, experiențial și experimental al particularităților percepției elevilor claselor primare a evidențiat patru tipuri de subiecți după caracteristicile percepției și observării: *sintetic; analitic; analitico-sintetic; emoțional*.

Tipul sintetic manifestă o înclinație evidentă spre reflectarea generalizată a fenomenelor și spre determinarea sensului, nu atribuie importanță detaliilor.

Tipul analitic manifestă într-o măsură mai mică înclinație spre caracteristica generalizată a fenomenelor realității, lor le este caracteristică năzuința de a realiza și a analiza detaliile amănunțit, având o atitudine exagerată și atentă față de detalii. Astfel de elevi întâlnesc greutate în înțelegerea esenței de bază a fenomenelor.

Tipul analitico-sintetic manifestă în măsură egală tendința spre a înțelege esența de bază a fenomenelor și confirmarea lui faptică, compară permanent analiza unor părți izolate cu concluzii, cu stabilirea faptelor și explicarea lor. Percepția și observarea copiilor de acest tip este mai favorabilă pentru activitate.

Tipul emoțional al percepției manifestă o excitație emoțională sporită. Reflectarea concretă a realității înconjurătoare este înlocuită cu atenția exagerată față de trăirile lor.

Alegerea temelor și a subiectelor trebuie să se realizeze în funcție de particularitățile redării cromatice ale micilor școlari.

Deoarece percepția reprezintă un proces activ și creativ, care mai întâi se orientează după acțiunile din exterior asupra celui ce învață, și apoi începe a corela cu imaginile percepțiilor lui, în experiența formativă este necesară aplicarea metodelor de antrenare a analizatorilor senzoriali, a aparatului verbal și a celui motoric.

Astfel, după cum a arătat și experimentul desfășurat, la stabilirea consecutivității de studiere a culorilor de bază este necesar a lua în considerație că anume culoarea roșie și cea galbenă sunt cele mai corect și frecvent percepute de elevii claselor primare. De aceea, prima culoare învățată la clasa I poate să fie *galbenul*, apoi *roșul*, *albastrul*. Noțiunea de culoare, culorile primare, culorile binare, culorile terțiene, culorile spectrului, tonul culorilor, luminozitatea culorii, saturația culorilor, nuanțele de culori trebuie să reprezinte unitățile de conținut de bază în dezvoltarea sensibilității cromatice a elevilor de această vârstă.

Toate conținuturile antrenate trebuie reluate la fiecare lecție următoare.

La început poate fi realizat studiul culorii în natură pe baza obiectelor plane, apoi pe baza obiectelor volumetrice.

Ca materiale pot fi folosite acuarela și guașul. Lucrând cu acestea, elevii se vor învăța a amesteca culorile obținând nuanțe și tonuri ale culorilor.

O atenție deosebită, o abordare individuală necesită elevii ce au un nivel jos de dezvoltare a capacităților perceptivă. Pentru a forma, a dezvolta percepția cromatică la acești elevi este necesar de prevăzut învățarea prin cercetare și analiză a obiectelor lumii înconjurătoare ce vor fi reprezentate. Explicația se realizează în baza unor obiecte de aceeași culoare, dar de tonuri

diferite. La o astfel de analiză elevii clasei I pot identifica toate nuanțele de culori, apoi să analizeze o tabelă ce explică cum practic poate fi obținută această culoare.

Analiza lucrărilor elevilor prevede iarăși antrenarea analizatorilor senzoriali; acum se pot cerceta corelațiile cromatice obținute. În unele cazuri, după analiză se mai pot cerceta și reproducții de pictură, în care autorii au realizat aceleași probleme plastice, cromatice.

La lecții, la fel, pot fi utilizate exerciții-joc, jocurile didactice, care să aibă ca scop antrenarea, dezvoltarea sensibilității cromatice a elevilor. Însărcinările pot avea caracter ludic:

Soare, soare, frățioare: ”soarele” își alege frații de aceeași culoare - *galbenă*, nuanță și ton;

Fulgerul: pe fundal negru se realizează valoarea culorilor *galbenă* și *roșie*;

Ghemulețe fermecate: a găsi la care ghemuleț se referă firul de ață, etc.

Deși exercițiile sunt aceleași pentru toți elevii, ele pot avea totuși scopuri educativ-didactice diverse: pentru elevii cu un nivel mai avansat de dezvoltare a percepției cromatice – dezvoltarea reprezentărilor despre culoare și nuanțele acesteia cât și a posibilităților de obținere a lor prin amestec; pentru ceilalți elevi – dezvoltarea percepției cromatice în baza culorilor percepute mai slab; pentru alți elevi însărcinările vor activa percepția cromatică prin demonstrarea culorilor aprinse, ce se deosebesc după gradațiile de ton, ceea ce ar asigura la primele etape de educație recunoașterea și deosebirea culorilor.

Subiectele și tematica lecțiilor de DSCE poate fi următoarea:

- *În țara culorilor. Familiarizarea elevilor cu culorile de bază: galben, roșu, albastru.*

- *În ospete la maeștrii pictori:* Semantica culorilor, amestecul culorilor de bază și obținerea celor de gr. I, II.

- *Paleta fermecată:* Obținerea nuanțelor.

- *Alb pe negru, negru pe alb:* Cunoașterea culorilor acromatice.

- *În lumea culorii preferate:* Dominanta cromatică, familiarizarea cu gradațiile de ton ale culorilor.

- *Broasca Țestoasă:* Identificarea secvențelor de culoare ce lipsesc și se potrivesc.

- *Coroana copacului:* Amplasarea frunzelor pe ramuri în dependență de lumină. Se propun frunze de culori calde, reci și de tonuri diverse.

- *Lucrare creativă:* „Visul în culori”. Armonia culorilor, echilibrarea cromatică.

Succesul instruirii elevilor mici în vederea DSC mai depinde în mare măsură de învățător, care trebuie să dețină următoarele abilități: să cunoască particularitățile dezvoltării percepției cromatice a școlărilor mici în procesul activității artistico-plastice; să organizeze procesul educațional de percepere a culorilor la vârsta școlară mică; să identifice, să aleagă și să aplice metodele, procedeele și tehnicile didactice specifice, inclusiv interactive și individuale, de

instruire artistico-plastică și de dezvoltare a sensibilității cromatice a elevilor de vârstă școlară mică; să creeze condiții de organizare și realizare a materialului intuitiv, de utilizare a mijloacelor tehnice în cadrul lecțiilor de dezvoltare a percepției cromatice.

3.5. Concluzii la Capitolul 3:

1. Aparatul senzorial la majoritatea elevilor claselor primare este suficient de dezvoltat și asigură perceperea corectă a culorilor ca etalon (culori calde-rece; nuanțe, ton) și concepție, greșelile de deosebire a culorilor la această vârstă fiind legate de particularitățile individuale înnăscute ale aparatului senzorial, de neatenție, neînțelegerea sarcinii de rezolvat, experiența modestă artistico-plastică (de percepere și utilizare a nuanțelor culorilor în practică), de dezvoltarea slabă a percepției culorilor.

2. Pragurile de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor primare au caracteristicile: spre deosebire de *roșu (galben)*, preferința pentru *albastru* este asociată preponderant cu diminuarea sensibilității cromatice (ridicarea pragurilor), inclusiv în opoziție cu *albastrul saturat*; cea mai strâns legată de sensibilitatea cromatică este preferința pentru culoarea *roșie (galbenă)*; în general, preferința pentru *roșu* corelează cu creșterea sensibilității la culorile de bază (diminuarea generală a pragurilor); între pragurile absolute ale sensibilității periferice la cele patru culori primare și preferința pentru ele nu există nici o dependență semnificativă.

3. Lecțiile de educație artistico-plastică desfășurate conform *Modelului DSCE*, au dezvoltat la copii sensibilitatea cromatică pe linia observare-percepere-producere/creare în natură, mediul uman-social și operele de artă plastică și capacitatea de a asocia culoarea cu fenomene ale propriului univers intim - emoții, sentimente, stări afective.

4. Reperle metodologiei specifice DSCE din clasele primare includ: principiul unității proceselor de observare-percepere-producere/creație a operelor de artă plastică de către elevi; observarea fenomenelor, culorilor și nuanțelor acestora în natură, mediul vital și uman-social, în operele de artă plastică și raportarea observărilor la propriile experiențe de cunoaștere artistico-plastică, la propriul univers intim; formarea capacității de percepere a culorilor și corectarea/depășirea eșecurilor provocate de particularitățile individuale și psihologice ale percepției; formarea capacității de reprezentare a culorilor și a nuanțelor fine ale acestora; dezvoltarea unei viziuni artistico-plastice detaliate asupra fenomenelor observate sau/și produse de către elevi, care constă în evidențierea și diferențierea gradațiilor fine ale nuanțelor de culori.

5. Experimentul pedagogic a stabilit trei niveluri convenționale de DSC la elevii claselor primare, în raport cu caracteristicile etalon și cele conceptuale ale acestei activități la treapta primară de învățământ.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI PRACTICE

Cercetarea realizată și descrisă în teza de doctorat a atins obiectivele generale stabilite, rezolvând, astfel, o **problemă științifică importantă soluționată în prezenta cercetare** o constituie fundamentarea, argumentarea și proiectarea Modelului de dezvoltare a sensibilității cromatice la elevii claselor I – IV și elaborarea indicatorilor de performanță privind perceperea și crearea culorilor la vârsta școlară mică.

Rezultatele obținute, care reprezintă aportul cercetării în dezvoltarea teoriei și metodologiei educației artistico-plastice a elevilor din clasele primare, sunt sintetizate de următoarele concluzii generale și recomandări practice:

1. DSCE din clasele primare este determinată de câțiva factori de bază:

- natura fizico-fiziologică a culorilor;
- gradul de dezvoltare a mecanismelor receptării artistice, în general, a receptării artistico-plastice, în special, și a percepției cromatice, în particular;
- conceptul și metodologia de educație artistico-plastică aplicate;
- potențialul educativ al familiei;
- profesionalismul cadrelor didactice care realizează activitatea de EAP a elevilor.

Toți factorii indicați au evoluat istoric, în special, în domeniile fizic, fiziologic, psihologic și pedagogic, menționi cu privire la natura culorilor, a valorii lor și a percepției cromatice fiind atestate din antichitate și până în zilele noastre, când fenomenele percepției-producerii/creației artistico-plastice au început a fi examinate epistemic ca fenomene ale cunoașterii artistic-estetice.

2. Reperetele teoretico-metodologice ale DSCE din clasele primare se determină din trei perspective: fiziologică, psihologică, pedagogică. Culorile sunt caracteristici complexe ale corpurilor și fenomenelor, deci și abordarea lor trebuie să fie complexă. Din perspectiva fizicii și a fiziologiei sunt stabilite natura culorilor și legile fizice de percepție a lor. Astfel, culorile își descoperă calitatea de însușiri fizice, care exercită modificări în fiziologia omului (receptorului), provocându-i senzații complexe diverse.

Aportul științei psihologice în coloristică rezidă în deplasarea accentului de pe caracteristicile fizice și axiologice pe procesul de percepție a acestora. Abordate psihologic, culorile se manifestă ca rezultate ale acțiunii unor mecanisme psihice, care declanșează complexe de senzații, a căror valoare este în funcție de nivelul de dezvoltare a mecanismelor psihice și de trăsăturile de personalitate ale receptorului (abordare pedagogică).

Cercetările pedagogice ale culorilor au descoperit natura lor complexă, obiectiv-subiectivă: culorile sunt calități ale obiectelor materiale, care provoacă receptorilor anumite senzații, și

calități ale receptorilor înșiși, care se deosebesc prin nivelul de dezvoltare a mecanismelor percepției cromatice, în special, a percepției în particular și prin nivelul de cultură generală și artistică, în general.

3. Reperete teoretice *stabilite* pentru DSCE au fundamentat un *Model de DSCE*, care se constituie ca sistem educativ prin componentele sale: *conceptuală* (epistemologia DSCE – idei, concept, principii, teorii, paradigme), *teleologică* (scop, obiective, finalități), *conținutală* (unitățile de conținut ale EAP), *metodologică* (metode-procedee-tehnici-forme), *factorială* (subiecții care pun în aplicare modelul: educatorul/învățătorul/profesorul și educatul/elevul).

Componenta metodologică a Modelului de DSCE din clasele primare include:

- principiile artei și proprietățile fizico-fiziologice ale culorilor;
- principiile percepției cromatice generale, caracteristicile pragurilor (nivelurilor) sensibilității cromatice, parametrii/criteriile percepției cromatice a elevilor de vârstă școlară mică;
- caracteristicile metodelor-procedee-tehnicilor-formelor-mijloacelor specifice de observare-percepție-producere/creație artistico-plastică, în general, ale percepției cromatice la vârsta școlară mică, în special – pe de o parte, și cele selectate-combinate de cadrul didactic (educator-învățător-profesor) în dezvoltarea sensibilității cromatice a elevilor – pe de altă parte.

Nivelul general de dezvoltare senzorială la vârsta școlară mică depinde de nivelul formării percepțiilor cromatice, vârsta școlară mică fiind și cea mai favorabilă dezvoltării senzoriale, deci și a sensibilității cromatice. La majoritatea elevilor claselor primare, aparatul senzorial este suficient de dezvoltat și asigură percepția corectă a culorilor ca etalon (culori calde-reci; nuanțe, ton) și concepție, confuziile în deosebirea culorilor la această vârstă fiind legate de particularitățile individuale înnăscute ale aparatului senzorial, de neatenție, neînțelegerea sarcinii de rezolvat, de experiența modestă de creație și percepție artistico-plastică, de dezvoltarea insuficientă a percepției culorilor.

4. Activitățile de educație artistico-plastică desfășurate experimental conform *Modelului DSCE* le-au dezvoltat copiilor *sensibilitatea cromatică* pe dimensiunile luminozității, tonului și saturației, precum și capacitatea de a asocia culoarea cu fenomene ale propriului univers. *Sensibilitatea cromatică* dezvoltată asigură achiziționarea unui limbaj artistico-plastic aferent activității la vârsta dată, o comunicare mai bună, general-culturală și artistico-plastică, producerea unor lucrări proprii de artă plastică mai valoroase, precum și îmbogățirea propriului univers cu valori afective (emoții, sentimente, stări afective), cognitive și comportamentale (competențe), integrându-se armonios prin competențele specifice disciplinei EAP.

Pentru măsurarea achizițiilor elevilor în dezvoltarea sensibilității cromatice a fost proiectată o metodologie de evaluare, care a inclus metode tradiționale, cât și complementare, adaptate la specificul EAP și particularitățile de vârstă a elevilor. În rezultatul aplicării metodologiei de evaluare a DSCE, s-au stabilit trei niveluri convenționale de DSCE claselor primare, în raport cu caracteristicile etalon și cele conceptuale ale activității artistico-plastice la clasele primare.

5. Aplicarea experimentală a *Modelului DSCE* a demonstrat că pentru o dezvoltare eficientă a sensibilității cromatice este necesar să se acționeze pe dimensiunile luminozității, tonului și saturației, având ca bază:

- principiul unității proceselor de observare-percepere-producere/creație a operelor de artă plastică de către elevi;

- observarea fenomenelor, culorilor și nuanțelor acestora în natură, în mediul vital și uman-social, în operele de artă plastică și raportarea observărilor la propriile experiențe de cunoaștere artistico-plastică, la propriul univers intim;

- formarea capacității de percepere a culorilor și corectarea/depășirea eșecurilor provocate de particularitățile individuale și psihologice ale percepției;

- formarea capacității de reprezentare a culorilor și a nuanțelor fine ale acestora;

- dezvoltarea unei viziuni artistico-plastice detaliate asupra fenomenelor observate/produse de către elevi, care constă în evidențierea și diferențierea gradațiilor fine ale nuanțelor de culori.

Recomandări practice. Recomandăm concepătorilor de curriculum, autorilor de manuale, cadrelor didactice universitare formatoare și cadrelor didactice din învățământul primar să proiecteze și să realizeze procesul DSCE din clasele primare, având ca bază:

1. Caracteristicile fizico-fiziologice ale culorilor, ale observării-percepției-produserii/creației cromatice la vârsta școlară mică.
2. Nivelurile de dezvoltare senzorială generală și specifică cromatică pe dimensiunile luminozității, tonului și saturației a elevilor în clasele primare.
3. Pragurile DSCE și cauzele eșecurilor acestora la elevii claselor primare.
4. Specificitatea metodologiei de DSCE de vârstă școlară mică, validată din perspectiva luminozității, tonului și saturației, pe care o vor integra în metodologia generală a educației artistico-plastice a copiilor.
5. Principiile unității factorilor conținutali ai EAP – frumosul naturii, societății umane și operelor de artă plastică, și ai activității artistico-plastice a elevilor – observarea-percepția-producerea/creația frumosului în natură, viață și în operele de artă plastică, proprii și receptate.

BIBLIOGRAFIE

1. Andras S. Școala de desen. Oradea: Aquila, 2011. 407 p.
2. Arbuz-Spatari O. Dezvoltarea creativității artistice la studenți în cadrul cursului de artă textilă. Chișinău: Garomont Studio, 2012. 251 p.
3. Arbuz-Spatari O. Evaluarea rezultatelor experimentale prin studierea și aplicarea elementelor limbajului plastic în procesul dezvoltării creativității artistice la studenți. În: *Revistă de științe socio-umane*, 2009, nr. 3 (13), p.61-74
4. Arbuz-Spatari O. Repere teoretice ale limbajului plastic în procesul dezvoltării creativității artistice. În: *Analele științifice ale doctoranzilor UPSC*, Vol. VII, P. I, 2008, p. 74-83
5. Arnheim R. Arta și percepția vizuală: o psihologie a văzului creator. Iași: Polirom, 2011. 504p.
6. Atkinson R.I. Introducere în psihologie. București, Editura Tehnică, 2002. 910 p.
7. Avermarete R. Despre gust și culoare. București: Meridiane, 1971. 278 p.
8. Babii V. Teoria și praxiologia educației muzical-artistice. Chișinău: „Elena-V.I.”, 2010. 310p.
9. Bagnal U. Cartea mare a picturii în acuarelă. Oradea: Aquila, 1993. 144 p.
10. Baquero V. Afectivitatea integrată. Londra: ARS, 1997. 175 p.
11. Baran V. Album metodic. Bacău: Arta grafică, 1988. 192 p.
12. Basin Y. Semantic Philosophi of Art. Moscova: Progress Publishers, 1979. 248 p.
13. Bădulescu R., Morar E. Educație plastică. Manual pentru clasa a VII-a. București: Corint, 1998. 96 p.
14. Bărsănescu Șt., Văideanu G. Educația estetică. București: EDP, 1961. 145 p.
15. Bătlan I. Introducere în istoria și filosofia culturii. București, Didactică și Pedagogică, 1995. 243 p.
16. Bârzea C. Arta și știința educației. București: EDP, 1995. 220 p.
17. Bejan F. Particularitățile psihologice de vârstă ale elevilor din clasele primare. Chișinău: Lumina, 1983. 106 p.
18. Blaja A., Valențele formative ale culorilor în educația plastică a preșcolarilor. În: *Perspective și tendințe moderne în educația și instruirea copiilor din grupele pregătitoare (5-7 ani)*. Coord. S.Cemortan. Vol. I. Ch: IȘE , 2000. p.106-109.
19. Blaja A., Specificul dezvoltării sensibilității copiilor în cadrul învățământului artistic. În: *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*. Ch.: Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2002. p.150-155.
20. Blaja A., Variabile ale potențialului expresiv al culorii. În: *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*. Ch.: Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2004. p.339-343.
21. Bontaș I. Tratat de pedagogie. București: ALL Educațional, 2007. 400 p.

22. Breazu M. Educația estetică prin artă și literatură. București: Editura Academia Republicii Populare Române, 1964. 358 p.
23. Breban V. Dicționar general al limbii române. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987. 1157 p.
24. Brucar I. Psihologia. București: Editura de stat, 1947. 403 p.
25. Bruner J. Pentru o teorie a instruirii. București: Didactică și Pedagogică, 1970. 200 p.
26. Calistru R. Arta plastică în cl.I. Chișinău: Lumina, 1998. 62.p.
27. Canțîru I., Vatavu A. Educația plastică: manual pentru cl III-IV. Chișinău: Arc, 2007. 96 p.
28. Canțîru I., Vatavu A. Educația plastică: Ghid pentru învățători. Chișinău: Arc, 2007. 70 p.
29. Cartaleanu T. Formare de competențe prin strategii didactice interactive. Chișinău: CE Pro Didactica, 2008. 203 p.
30. Cassau J. Panorama artelor plastice contemporane. București: Meridiane, 1961. 366 p.
31. Ceoca V. Desenul ca antrenament creativ. În: Tehnologii educaționale moderne, Vol.3. Chișinău: Lyceum, 1994. 102 p.
32. Cernea P., Constantin F. Vederea culorilor. Craiova: Scrisul românesc, 1977. 386 p.
33. Kieran E. Predarea ca o poveste. Onouă abordare a predării și curriculum-ului în școala primară. București: Didactica Publishing house, 2007. 139 p.
34. Kincses I.-V. Metode și procedee didactice în procesul de învățare la școlarul mic. Bacău: Rovimed, 2011. 186 p.
35. Chesa A. Importanța educației plastice în dezvoltarea elevilor din clasele de specialitate I-IV. Bacău: Rovimed, 2011. 70 p.
36. Comenius I.A.: Didactica magna. București: EDP, 1970. 200 p.
37. Concepția dezvoltării învățământului. În: *Monitorul oficial*, 27 martie 1995, 16 p.
38. Constantin P. Culoare. Artă. Ambient. București: Meridiane, 1979. 221 p.
39. Constantin P. Să vorbim despre culori. București: Editura Ion Creangă, 1986. 24 p.
40. Constituția Republicii Moldova. Chișinău: Moldpresa, 2004. 124 p.
41. Cornea P. Introducere în teoria lecturii. București: Editura „Minerva”, 1988. 306 p.
42. Cosmovici A. Rolul sentimentelor în structurarea personalității. În: *Revista de psihologie*, nr.4, 1994, p. 295-304
43. Cosmovici A. Psihologia generală. Iași: Polirom, 1996. 253 p.
44. Costerin N.P. Desenul. Chișinău: Lumina, 1988. 248 p.
45. Cristea M. Omul – ființă estetică. În: *Revista de pedagogie*, nr. 9, 1990, p. 52-69.
46. Cristea S. Fundamentele pedagogiei. Iași: Polirom, 2010. 400 p.

47. Crotti E. Desenele copilului tău – interpretări psihologice. București: Litera internațional, 2010. 224 p.
48. Curriculum de bază. Documente reglatoare. Cimișlia: TIPCIM, 1997. 69 p.
49. Curriculum școlar. Clasele I-IV. Chișinău: Lumina, 2003. 192 p.
50. Curriculum școlar. Clasele I-IV. Chișinău: Univers Pedagogic, 2010. 177 p.
51. Cuznețov L. Educație prin optim axiologic. Teorie și practică. Chișinău: Primex-com SRL, 2010, 159 p.
52. Daghi I. Arta plastică în școală. Chișinău:, 1998.117 p.
53. Daghi I. Educația plastică în contextul curricular contemporan. În: Tehnologii educaționale moderne, Vol.2. Chișinău: Lyceum, 1994, p. 111-122.
54. Daghi I. Metode active în predarea artelor plastice. În: Tehnologii educaționale moderne, Vol.4. Chișinău: Lyceum, 1996, p. 109-113
55. Daghi I. Mijloacele de realizare a compoziției decorative frontale. Chișinău: Lumina, 1993. 48 p.
56. Daghi I. Strategia curriculară în predarea artei plastice. În: Filosofia educației – imperative, căutări, orientări. Chișinău, Universitatea Pedagogică *Ion Creangă*, 1997. P224-230.
57. Dascălu A. Educația plastică în ciclul primar. Iași: Spiru Haret, 1996. 124 p.
58. Demetrescu C. Culoarea, suflet și retină. Craiova: Scrisul românesc, 1966. 134 p.
59. Dene V., Demetrescu C. Dicționar de arte, forme, tehnici, stiluri artistice. Vol.1 București: Meridiane, 1995. 294p.
60. Dewey J. Fundamente pentru o știință a educației. București: EDP, 1992. 366p.
61. Dicționarul explicativ al limbii române. București: Univers Enciclopedic, 1996. 1192 p.
62. Dima V. Educația plastică: manual pentru clasa a II-a. București: Teora, 1991. 72 p.
63. Dima V. Educație plastică. Manual pentru clasa a V-a. București: Teora, 1998, 71p.
64. Dolgopolov I. Maeștri și capodopere. Vol.2. Chișinău: Literatura artistică, 1989. 632 p.
65. Doron R. Dicționar de psihologie. București: Humanitas, 2007. 560 p.
66. Dragomir M. Ritm și culoare. Timișoara: Făclia, 1990. 243 p.
67. Educația prin artă în învățământul preuniversitar. Materialele Conferinței republicane (8-9 decembrie 2001). Chișinău, Editura Grafema Libris, 2002. 46 p.
68. Enăchescu E. Repere psihologice în cunoașterea și descoperirea elevului. București: Aramis, 2009. 224 p.
69. Fiedler K. Aprecierea operei de artă vizuală. Berkeley: University of California Press, 1949. 179 p.

70. Filoteanu N., Marian D. Desen artistic și educație plastică. Manual pentru clasa a 6-a. București: ALL Educațional, 1999. 80 p.
71. Florian M. Metafizica și arta. Cluj: Echinoc, 1992. 224p.
72. Gagim I. Știința și arta educației muzicale. Chișinău: Arc 1996. 222 p
73. Gheorghiu C. Fundamente etnografice în educația artistică. Univers pedagogic, 2006. nr.2 (10), p.63-68
74. Golu M. Bazele psihologiei generale. București: Editura Universitară, 2005. 711 p.
75. Gora C.-L. Modalități de evaluare în învățământul primar. Bacău: Rovimed, 2010. 60 p.
76. Granaci L. Instruirea prin joc. Chișinău: Epigraf, 1999. 126 p.
77. Grigore V. Desen și culoare. București: Imprimeria, 1993. 110 p.
78. Gulîga A.V. Ce este estetica? Chișinău: Lumina, 1990. 192 p.
79. Guzman V.S. Arta plastică în clasa a II-a. Chișinău: Lumina, 1989. 68 p.
80. Harwood R., Miller S., ș. a. Psihologia copilului. Iași: Polirom, 2010. 960 p.
81. Hubenco T. Arta plastică în clasele primare. Ghid metodologic. Chișinău: Prut Internațional, 2000, 65 p.
82. Ianoși I. Hegel și arta. București: Meridiane, 1980. 300 p.
83. Ilieaia M. Metodica predării desenului în clasele 1-4. București: EDP, 1981, 118 p.
84. Ionescu G., Brăescu A. Educație plastică. Cl. VIII. București: Editura Sigma, 1999. 64p.
85. Izbeștschi I. Învățământul formativ-inovativ. Probleme și perspective. În: Filosofia educației – imperative, căutări, orientări. Chișinău, Universitatea Pedagogică *Ion Creangă*, 1997, p. 127-130.
86. Jaus H.-R. Experiența estetică și hermeneutica literară. București: Univers, 1983. 446 p.
87. Joiță E. Știința educației prin paradigme. Iași: Institutul European, 2009. 360 p.
88. Lăzărescu L. Culoarea în artă. Iași: Polirom, 2009. 212 p.
89. Leon-Stoica N., Draganel L., Bragiș M. Tehnici de lucru la arta plastică. Ghid pentru învățători. Chișinău: Continental Grup, 2004, 28 p.
90. Marinescu M. Tendințe și orientări în didactica modernă. București: EDP, 2009. 208 p.
91. Mândăcanu V. Pedagogul creștin. Chișinău: Baștina, 2011, 480 p.
92. Mihăilescu D. Limbajul culorilor și formelor. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1980. 254 p.
93. Moraru N. Știința și filosofia creației: Fundamente euristice ale activității de învățare. București:EDP, 1995. 360 p.
94. Mureșan P. Culoarea în viața noastră. București: Ceres, 1988, 295 p.
95. Mukarovsky J. Studii de estetică. București: Univers, 1974. 465 p.

96. Munteanu A. Vîgotschi L., Repere pentru o psihologie a artei. În: *Revista de psihologie*, 1997, nr.1, 1997, p.27-33
97. Neagu M. Jocul didactic–cale de acces spre sufletul copilului. Bacău: Rovimed, 2011. 114 p.
98. Nanu A. VEZI? Comunicare prin imagine. București: EDP, 2012. 328 p.
99. Mureșan P. Culoarea în viața noastră. București: Ceres, 1988, 295 p.
100. Neveanu P., Golu M. Sensibilitatea: Modalitățile de recepție senzorială. București: Editura Științifică, 1970. 318 p.
101. Nicola I., Fărcaș D. Pedagogie generală. Noțiuni fundamentale. București: EDP RA, 1995. 84 p.
102. Odobescu A. Privire asupra stilului în arte. București: EDP, 1995. 90 p.
103. Oprescu N. Pedagogie. București: Editura Fundației România de Măine, 1996. 402 p.
104. Panaitescu A., Voicu F. Educație plastică. Manual pentru clasa a IX-a. București: Teora, 1999. 96 p.
105. Panico V., Chico D. Metode de educare a creativității și personalitatea. În: Tehnologii educaționale moderne, Vol.4. Chișinău: Lyceum, 1996. p.143-150.
106. Pascali I. Idealul și valoarea estetică. București: Politică, 1966. 239 p.
107. Parfene C. Literatura în școală. Iași : Ed. Universității *Al.I.Cuza*, 1997, 289 p.
108. Patrașcu D. Tehnologii educaționale. Ch.: ISFE-P „Tipografia centrală”, 2005. 704 p.
109. Patras R. Micul meu manual de artă plastică. București: ART SRL, 2008. 45 p.
110. Pâslaru VI. Competența educațională – valoare, obiectiv și finalitate. În: *Rev. Didactica Pro*, 2011, nr. 1, p. 4-8
111. Pâslaru VI. Introducere în teoria educației literar-artistice. Chișinău: Museum, 2001. 212 p.
112. Pâslaru VI. Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Civitas, 2003. 312 p.
113. Pâslaru VI. Valoare și educație axiologică: definiție și structurare. În: *Rev. Didactica Pro*, 2006, nr.1, p. 3-8
114. Pestalozzi I.H. Texte alese. București: EDP, 1965. 512 p.
115. Petrișor M. Grunewald. București: Meridiane, 1985. 28 p.
116. Piaget J. Reprezentarea lumii la copil. Chișinău: Cartier, 2005. 416 p.
117. Pisarenco I. Metode active în pedagogia Waldorff. În: Tehnologii educaționale moderne, Vol.4. Chișinău: Lyceum, 1996. p.137-142.
118. Pirnog I. Ghid metodic de educație plastică. București: Compania, 2008. 194 p.
119. Pohonțu E. Inițiere în artele plastice. București: Albatros, 1980. 298 p.
120. Puică E. Educația plastică în școala primară. Chișinău: Tipografia „Prag-3”, 2007. 62 p.

121. Radu I., Ezechil L. Didactica. Teoria instruirii. Pitești: Paralela 45, 2006. 312 p.
122. Rădulescu D. Camera de zi. București: Tehnică, 1988. 131 p.
123. Read H. Imagine și idee. București: Univers, 1970. 165 p.
124. Robu M., Mocanu R. Educația artistică a elevului în context curricular. Filosofia educației imperative. Căutări, orientări. Chișinău, 1997. p.266-270.
125. Robu M. Unele aspecte ale dezvoltării percepției în contextul studiului culorii. În: Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului. Chișinău: 1999. p.16.
126. Robu M. Valențele folclorului plastic. Programă ghid pentru pedagogii autodidacți. Chișinău: Tipografia editurii Universul, 1995. 71 p.
127. Robu M., Mocanu R. Expresii libere. Idei de creație artistică plastică pentru preșcolari. Chișinău: Prut Internațional, 2003, 28 p.
128. Salade D. Dimensiuni ale educației. București: EDP, 1988. 230 p.
129. Samburic E., Prisăcaru L. Educație plastică. Manual pentru clasa a 2-a. Chișinău: ARC, 2011. 95 p.
130. Samburic E., Prisăcaru L. Ghid metodologic. Chișinău: ARC, 2011. 95 p.
131. Sartre J.-P. Psihologia emoției. București: IRI, 1997, 124 p.
132. Scott M. Biblia picturii în acuarelă. București: ALL Educațional, 2012. 192 p.
133. Silamy N. Dicționar de psihologie. București: Univers Enciclopedic, 1996. 350 p.
134. Silistraru N. Vademecum în pedagogie (Pedagogie în tabele și scheme). Material didactic. Chișinău: UST, 2011. 192 p.
135. Simac A., Răcilă L. Particularități în modernizarea învățământului artistic superior. În: *Revista de științe socio-umane*, 2009, nr. 1 (11), p.71-74
136. Spînu C. Bazele modelării artistice. Manual universitar. Chișinău: Tehnica-INFO, 2001. 120 p.
137. Stoica M. Psihopedagogia personalității. București: EDP, 1996, 291 p.
138. Starmer A. Ghidul culorilor. București: Litera Internațional, 2009. 251 p.
139. Șchiopu U. Psihologia copilului. București: EDP, 1967, 348 p.
140. Șchiopu U., Verza E. Psihologia vârștelor: Ciclurile vieții București: EDP, RA, 1995. 480 p.
141. Șeineanu L. Dicționar universal al limbii române. Chișinău: Litera, 1998. 1362 p.
142. Șofranksy Z. Paleta culorilor populare. București: Editura Etnologică, 2006. 162p.
143. Șușala I. Curs de desen. București: Editura Fundației România de mâine, 1996. 114 p.
144. Șușală I. Culoarea cea de toate zilele. Chișinău: Lumina, 1993, 224 p.
145. Șușală I. Dicționar de artă. București: Sigma, 1993, 301 p.
146. Șușală I. Educație plastică. Manual pentru clasa X. București: Aramis, 2005. 112p.

147. Șușală I. Estetica și psihopedagogia artelor plastice. București: Sigma, 2000, 240 p.
148. Taine H. Filosofia artei. București: Meridiane, 1991. 435 p.
149. Truta E., Mardar S. Relația profesor – elev: blocaje și deblocaje. București: Aramis, 2006. 288 p.
150. Țîgulea I. Tehnologia educației artistico-plastice. Chișinău:[s. n.], 2001. 206 p.
151. Țîgulea I. Formarea simțului culorii la viitorul pedagog. În: Tehnologii educaționale moderne, Vol. 2. Chișinău: Lyceum, 1994. p.123-126.
152. Țîgulea I. Metode active în educația coloristică a viitorului pictor-pedagog. În: Tehnologii educaționale moderne, Vol. 4. Chișinău: Lyceum, 1996. p.99-104.
153. Umbratova T. Lecții de creație. În: *Rev. Pedagogul*, 1990, nr.5, p. 12-14.
154. Uvarova A. Importanța mijloacelor plastice în realizarea compoziției textile volumetrice. În: *Probleme ale științelor socio-umane. Conferința UPS „Ion Creangă”*. Vol.II. Chișinău, 2002, p.464-467
155. Văideanu G. Cultura estetică școlară. București: EDP, 1967. 339 p.
156. Vianu T. Estetica. București:Editura pentru literatură, 1968. 438 p.
157. Vitcovschii A., Exercițiul – metoda eficientă în predarea artelor plastice. În: *Pregătirea și perfecționarea cadrelor didactice în domeniul învățământului preșcolar și primar*. Ch.: Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2008. p.193-194.
158. Vitcovschii A., Aspecte metodologice de sensibilizare cromatică a copiilor de vârstă școlară mică. În: *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*. Ch.: Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2010. p.326-331.
159. Vitcovschii A., Repere metodologice pentru dezvoltarea sensibilității cromatice la elevii claselor primare. În: *Pledoare pentru educație – cheia creativității și inovării*. Ch.: IȘE, 2011. p.49-51.
160. Vitcovschii A., Sensibilitatea cromatică ca problemă a percepției - producerii-interpretării artistice. *Revista de Științe Socio-umane*. 2011, nr.3 (19), p.110-116. ISSN 1857- 0119
161. Vîgotschi L.S. Opere psihologice alese. Vol.1 București: EDP, 1971. 362p.
162. Vozian L. Incidența repertoriilor de semne în procesul estetic comunicativ. În: *Revista de științe socioumane*, 2008, nr 3, p.75-80
163. Vozian L. ș.a. Receptarea artistică: metode/procedee de dezvoltare. În: *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului: Tezele conferinței științifice anuale a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”*. Chișinău, 2009, vol. II, p.558-564
164. Watt F. Arta și imaginație. București: Rao Books, 2008. 96 p.
165. Wallon P. Psihologia desenului la copil. București: TREI, 2008. 248 p.

166. Zlate M. Psihologia mecanismelor cognitive. Iași: Polirom, 1999. 521 p.
167. Авсиян О.А. Натура и рисование по представлению. Москва: Просвещение, 1995. 152 с.
168. Айзек Т. Поверьте в свои способности. Москва: Педагогика-Пресс, 1992. 174 с.
169. Алексеев С.С. О цвете и красках. Москва: Искусство, 1962. 52 .
170. Ананьев Б. Психология чувственного познания. Москва: Акад. Пед. Наук РСФСР, 1960. 486 с.
171. Беда Г. Основы изобразительной грамоты. Москва: Просвещение, 1988. 144 с.
172. Буров А.И., Квятковский Е.В. Проблемы эстетического развития личности школьника. Москва: Педагогика, 1987. 96 с.
173. Венгер Л. Воспитание сенсорной культуры ребенка. Москва: Просвещение, 1988. 144 с.
174. Ветлугина Н., Казакова Т. Нравственно-эстетическое воспитание ребенка в детском саду. Москва: Просвещение, 1989. 79 с.
175. Витковский, А.Е., Симак, А.И., Методологические аспекты по развитию цветочувствительности детей младшего школьного возраста. *În: Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* Виниций Государственный Педагогический Университет им.М.Коцюбинского, Вінниця, 2011.
176. Витковский, А.Е., Симак, А.И., Компетентностный подход учителей к работе с учениками по развитию чувствительности к цвету. *În: Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 27 випуск. Виниций Государственный Педагогический Университет им.М.Коцюбинского, Київ-Вінниця, 2011. с.49-53.
177. Витковский, А.Е., Развитие цветоощущения детей младшего школьного возраста в процессе восприятия художественных произведений и репродукций. *În: Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти,* 8 випуск Виниций Государственный Педагогический Университет им.М.Коцюбинского, Київ-Вінниця, 2011. с.536-539.
178. Выготский Л. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва: Просвещение, 1991. 93 с.
179. Волков Н. Цвет в живописи. Москва: Искусство, 1985. 480 с.
180. Гальперин П.Я. Методы обучения и умственное развитие. Москва: 1985 45 с.
181. Глинская И.П. Изобразительное искусство. Методика обучения в 4-6 классах. Киев: Радянська школа, 1981, 126 с.
182. Горяева Н.А. Первые шаги в игре искусства. Москва: Детская литература, 1991. 159р.
183. Грановская Р. Элементы практической психологии. С.- П.: Свет, 1997. 597 с.

184. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. Москва:ИНГОР, 1996. 544 с.
185. Доронова Т.Н., Якубсон С.Г. Обучение детей 2-4 лет рисованию, лепке, аппликации в игре. Москва: Просвещение, 1992. 144 с.
186. Ефимов А. Об изучении цвета в Японии. *În: Rev. Техническая эстетика*, 1976, №8, с. 26-32
187. Запорожец А. Восприятие и действие. Москва: Просвещение, 1967. 365 с.
188. Зинченко В.П. Восприятие и действие. Автореф. Докт.диссерт. Москва, 1966. 46 с.
189. Игнatieв Е. Восприятие и воспроизведение цвета детьми школьного возраста при обучении рисованию. *În: Rev. Вопросы психологии*, 1957, №1, с. 45-52
190. Иттен И. Искусство цвета. Москва: Д. Аронов, 2011. 96 с.
191. Казакова Т. Изобразительная деятельность младших школьников. Москва: Педагогика, 1980. 160 с.
192. Комарова Т.С. Изобразительная деятельность в детском саду. Москва: Просвещение, 1973. 208 с.
193. Каминева Е. Какого цвета радуга. Москва: Детская литература, 1984. 80 с.
194. Кирцер Ю.М. Рисунок и живопись. Москва: Высшая школа, 2005. 272с.
195. Комарова Т.С., Сакулина Н.П., Халезова Н.Б. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию. М.: Просвещение, 1991. 255 с.
196. Косминская В.Б., Халезова Н.В. Основы изобразительного искусства и методика руководства изобразительной деятельности детей. Москва: Просвещение, 1987. 128 с.
197. Кубышкина Э.И. Проблемы цвета в изобразительном творчестве школьников 1-6 классов общеобразовательной школы (экспериментальное исследование). Автореф. дисс. канд. пед. наук. Москва, 1980. 16 с.
198. Кудина Г.Н. Некоторые психологические условия формирования читательской деятельности (на материалах художественной литературы). *În: Новые исследования в психологии*. Москва: Просвещение, 1978, №1, с.37-42
199. Кудина Г.Н., Мелик-Пашаев А.А., Новлянская З.Н. Как развивать художественное восприятие у школьников. Москва: Знание, 1988. 80 с.
200. Кузин В.С. Психология. М.:Высшая школа, 1974. 280 с.
201. Кузин В.С., Кубышкина Э.И., Шпикалова Т.Я. Изобразительное искусство в 1-4 классах малокомплектной начальной школы. Пособие для учителя. М.:Просвещение, 1988. 108 с.
202. Левитов А. Психология характера. Москва: Просвещение, 1969. 424 с.
203. Леонтьев А. Деятельность, сознание, личность. Москва: Педагогика, 1983. 318 с.

204. Лихачев Б.Т., Квятковский Е.В. Сущность, принципы и система эстетического воспитания учащихся общеобразовательной школы: научно-теоретическая концепция исследования НИИ художественного воспитания АПН СССР. *În: Rev. Советская педагогика, №7, 1980, с.27-37*
205. Михайлова А.Я. Театр в эстетическом воспитании младших школьников. Москва: Просвещение, 1975. 128 с.
206. Мухина С.В., Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта. М.: Педагогика, 1981. 240 с.
207. Научись рисовать. Волшебные истории. Пересказ. Москва: Шаг, 1995. 64 с.
208. Никологорская О. Волшебные краски. Основы художественного ремесла. Москва: АСТ-ПРЕСС, 1997. 96 с.
209. Новохатский А., Уварова О. В каком возрасте ребенок видит радугу? *În: Rev. Наука и жизнь, 1990, №12. с.50-51*
210. Общая психодиагностика. М: Из-во МГУ, 1987. 303 с.
211. Остроумова-Лебедева Т.П. Акварель. Москва: Молодая гвардия, 1991. 125 с.
212. Пилюгина Э. Сенсорные способности малыша. Игры на развитие восприятия цвета. Формы и величины у детей раннего возраста. Москва: Просвещение, 1996. 112 с.
213. Полунина В.Н. Искусство и дети. Москва: Просвещение, 1982. 192 с.
214. Проблемы совершенствования системы эстетического воспитания детей. Педагогика и народное образование. Обзорная информация. Выпуск 3 (13). Москва, 1979. 23 с.
215. Проблемы эстетического развития личности школьника. Москва: Педагогика, 1987. 96 с.
216. Ростовцев Н.Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе. 2-е издание. Москва: Агар, 2000. 224 с.
217. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии. Москва: Изд-во АН СССР, 1959. 351 с.
218. Теплов Б. Психологические вопросы художественного воспитания. *În: Известия АПН, Москва, 1987, № 11, с. 7-26*
219. Флерица Е.А. Изобразительное творчество детей дошкольного возраста. Москва: Учпедгиз, 1956. 160 с.
220. Фрилинг И.И., Ауэр К., Человек – цвет - пространство. Москва: Стройиздат, 1973. 120 с.
221. Шингалов Г.Х. Эмоции и чувства как формы отражения действительности. Москва: Наука, 1971. 224 с.

222.Шорохов Е.В. Методика преподавания композиции на уроках изобразительного искусства: Пособие для учителей. Москва: Просвещение, 1977. 112 с. : ил.

223.<http://www.dslib.net/teoria-vozpitanie.html>

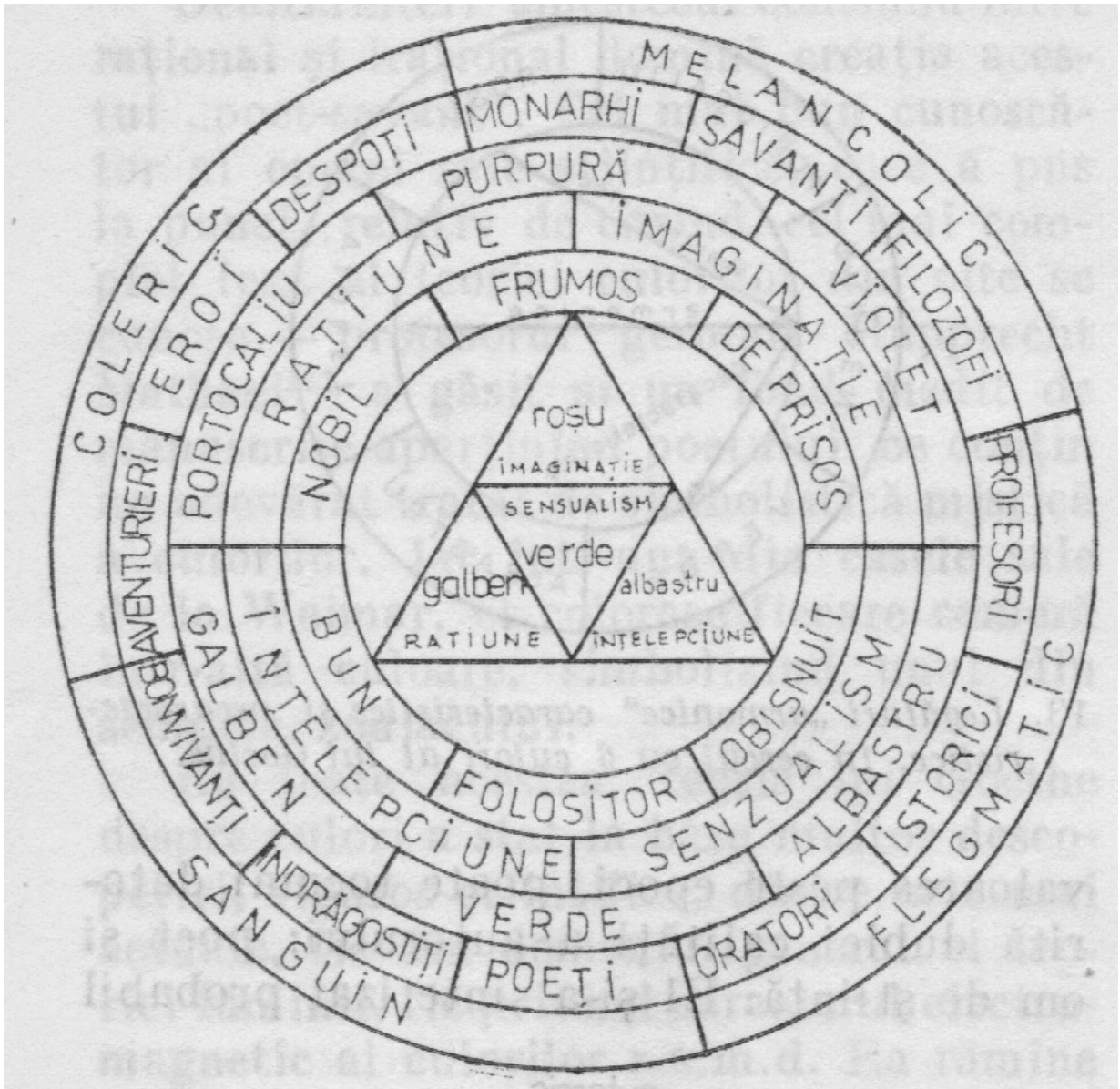
224.Arts for learning. Developmental learning materials. Allen (Tex). 1983. 160 p.

225.Lewis H.P. Art education in the elementary school. Washington, 1961. 87 p.

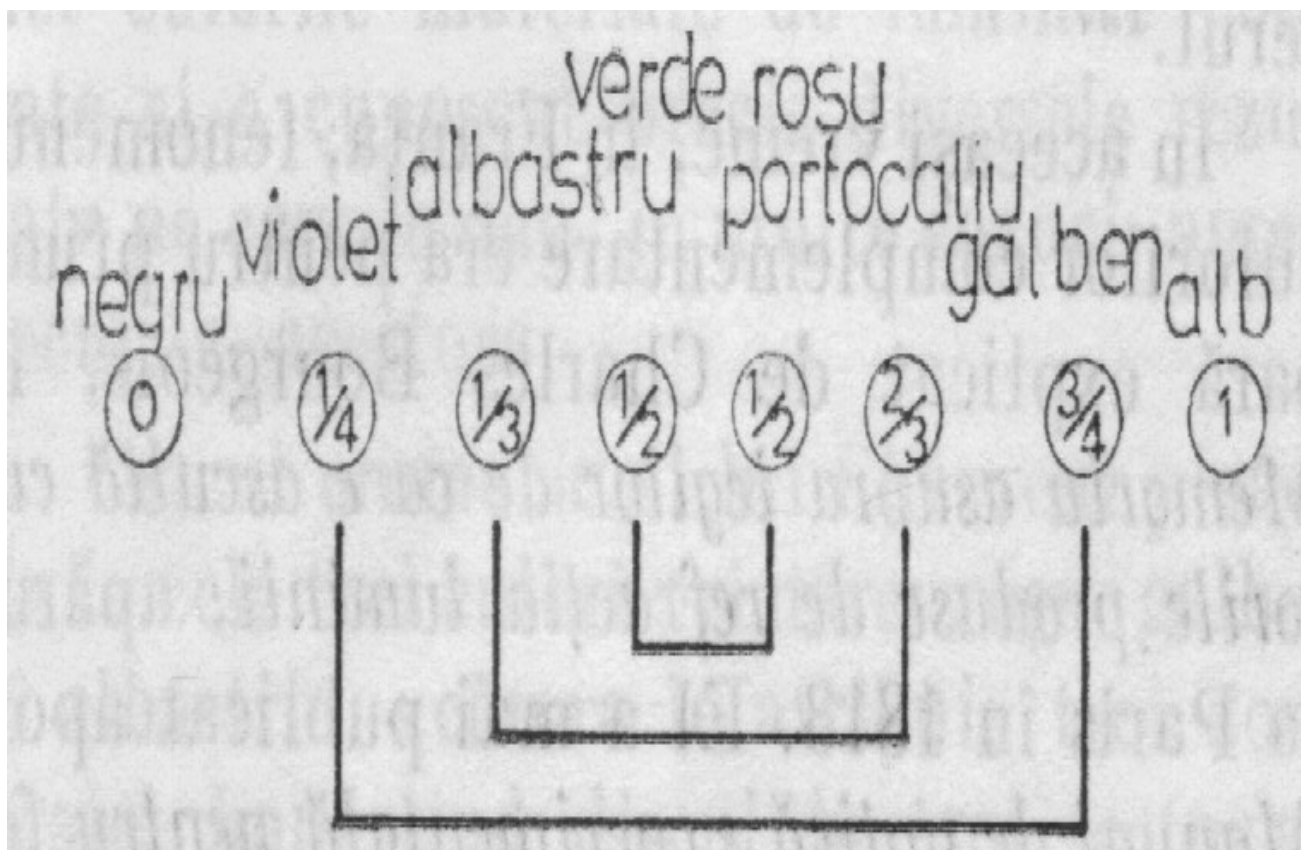
ANEXE

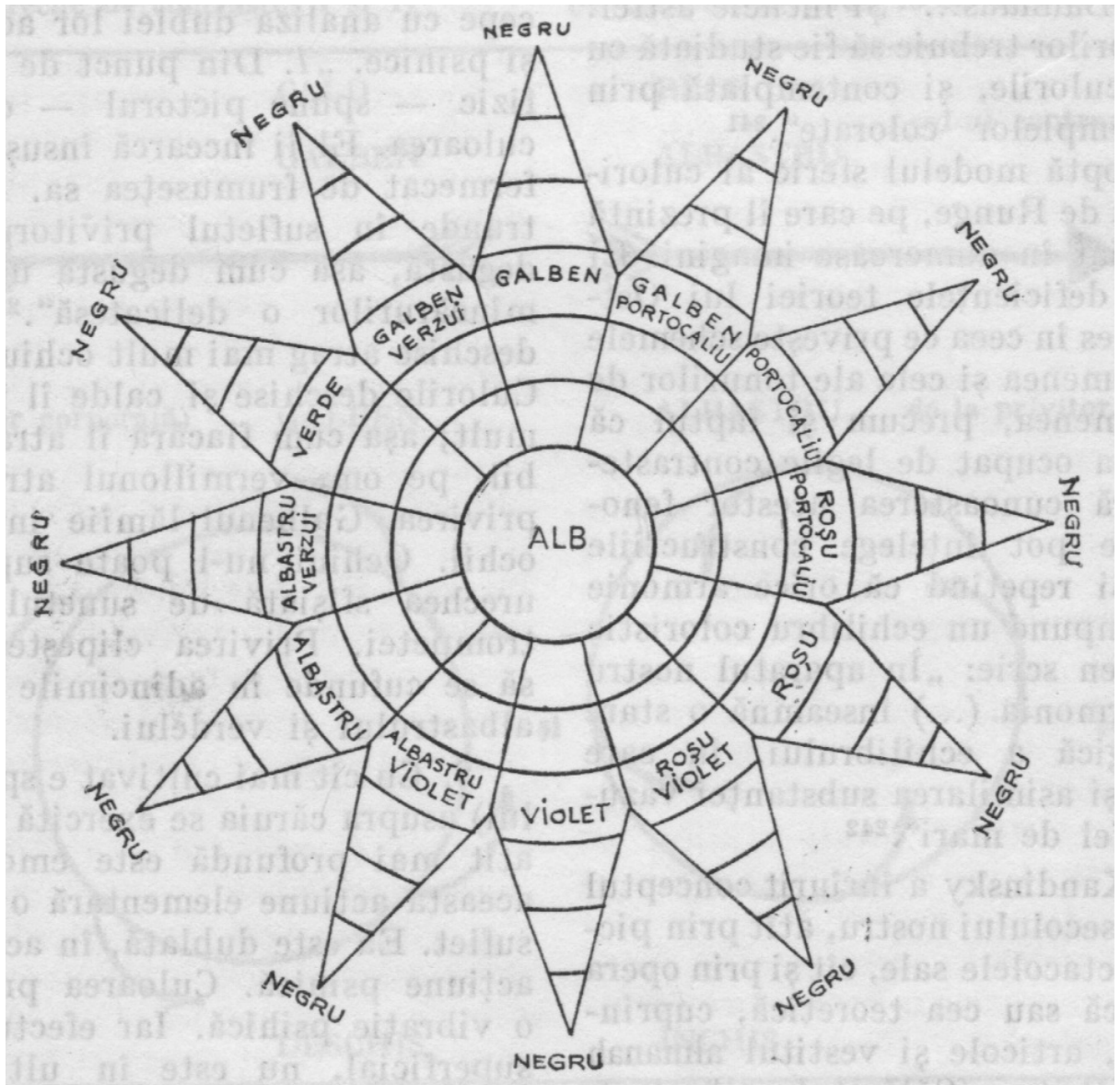
Anexa 1

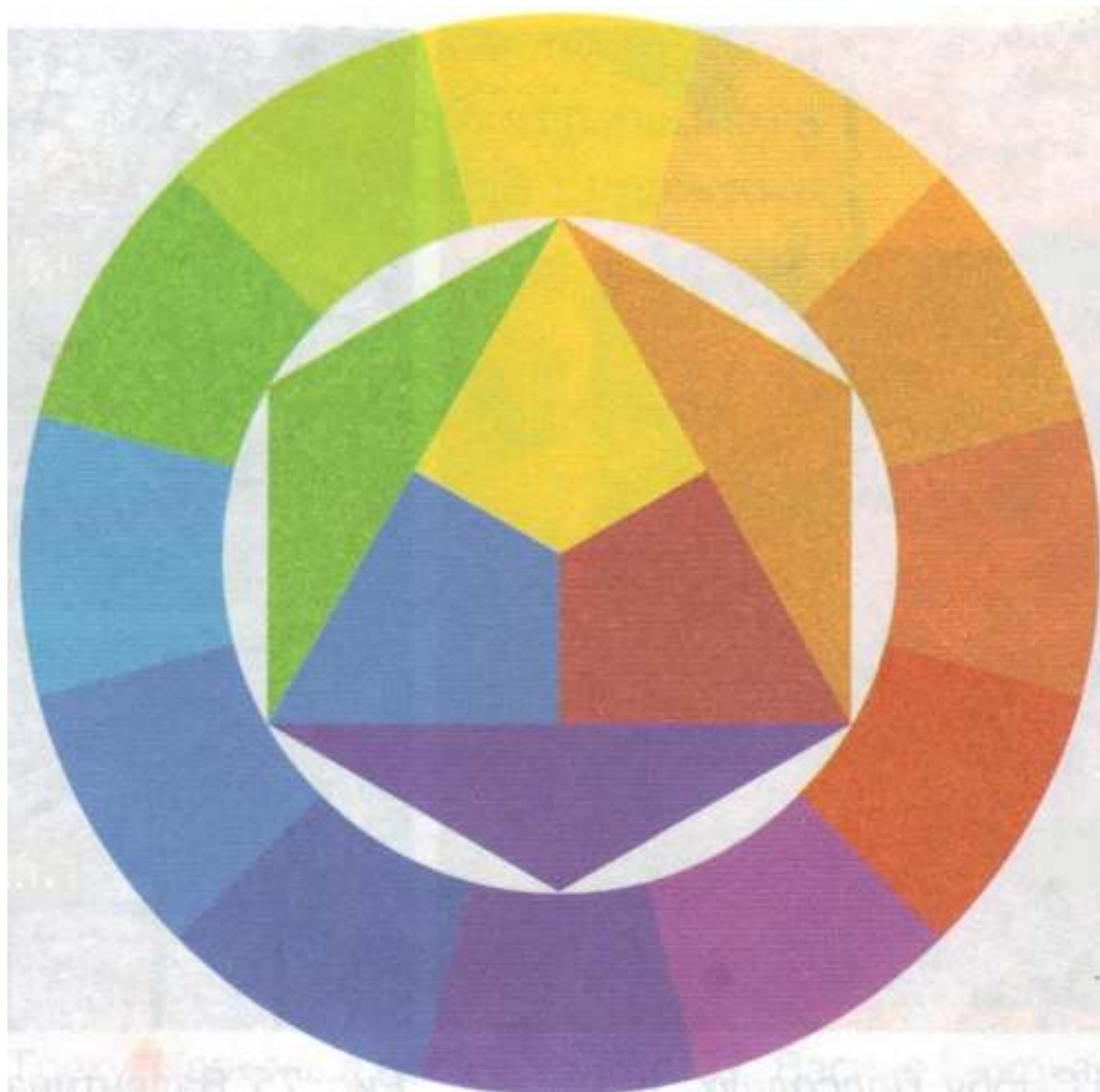
Diagrama semnificațiilor culorilor cercului după Goethe

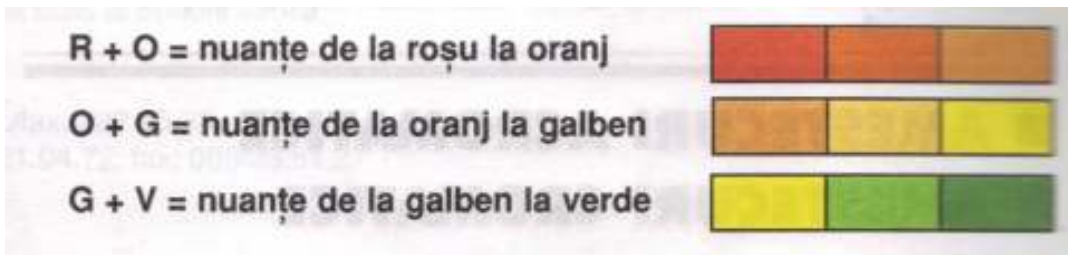
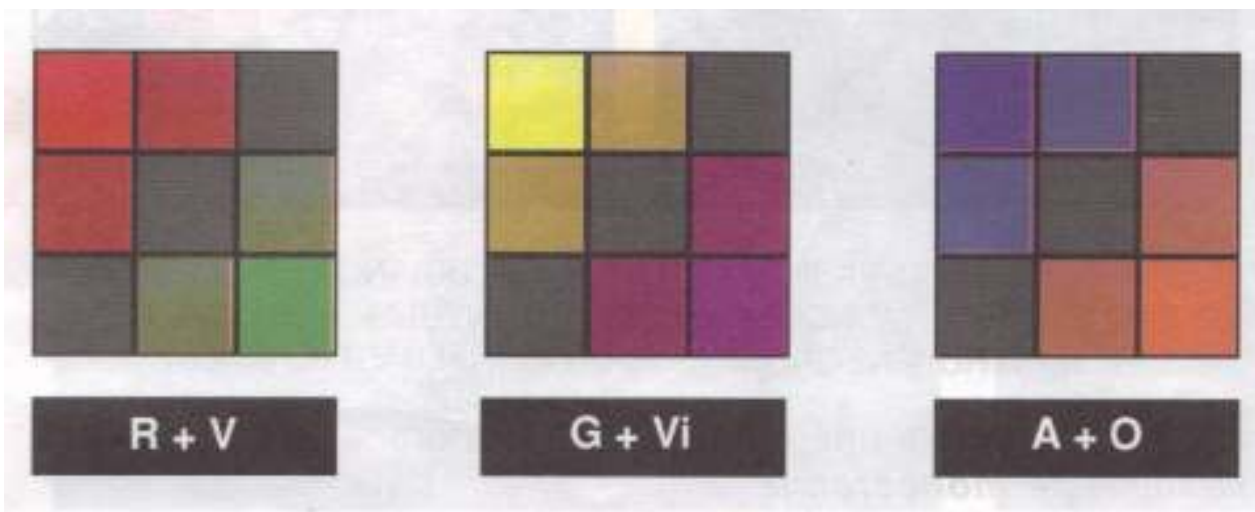
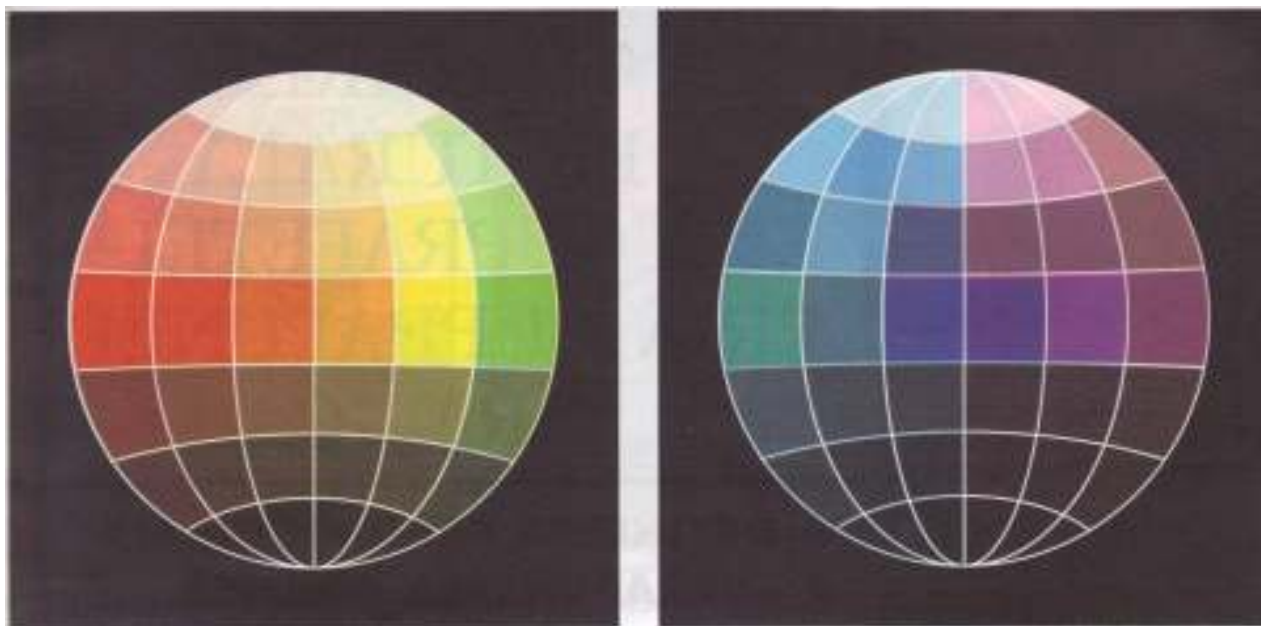
Anexa 2
Schema valorilor de luminozitate ale culorilor după Schopenhauer

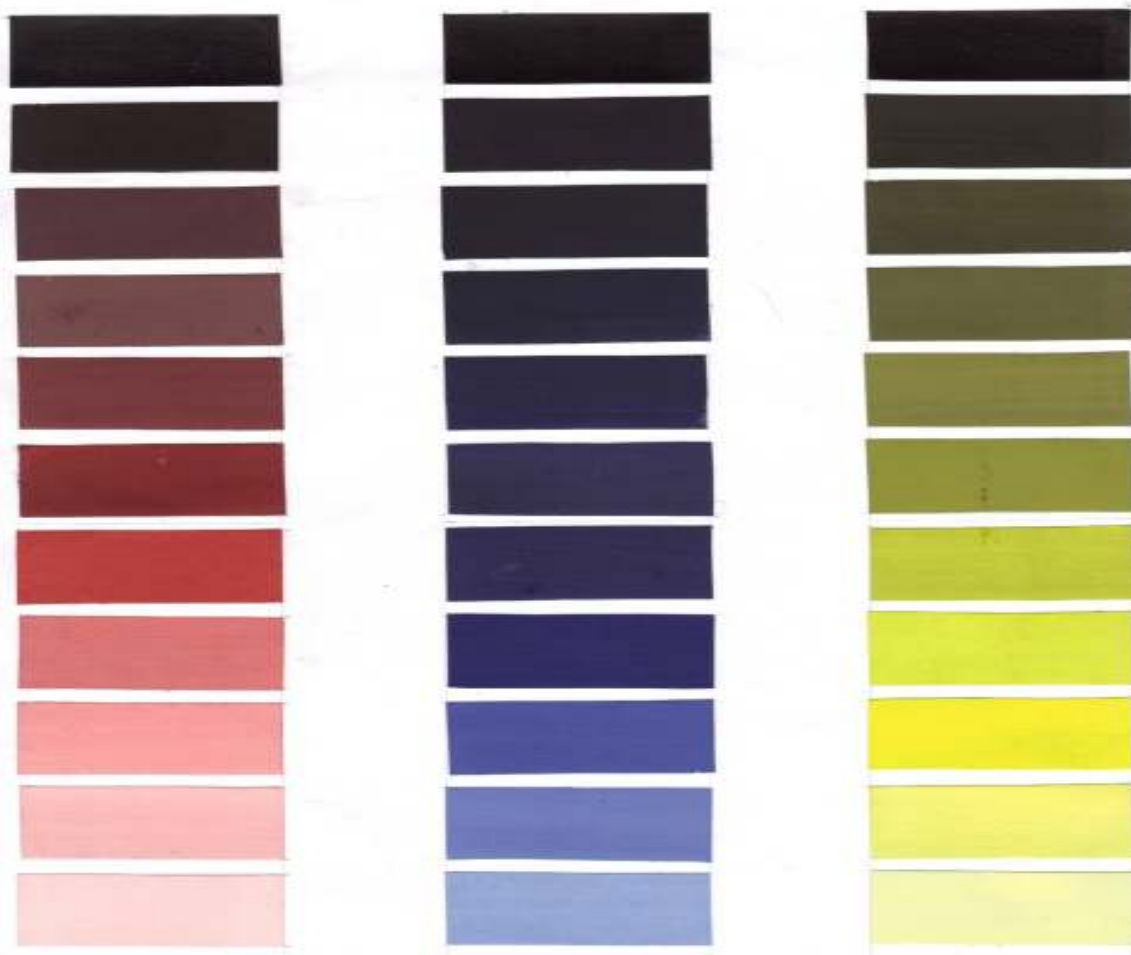

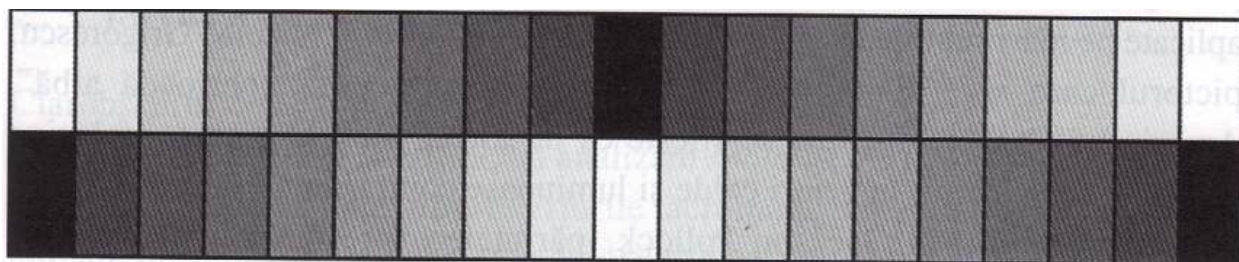
Obținerea tonurilor și nuanțelor de culoare

Obținerea nuanțelor prin fuzionare

Anexa 9
Valori de saturație a culorii

Valorile teleologice de bază ale educației artistico-plastice în învățământul general din

R.Moldova [Curriculum de bază, 45]

Cunoștințe	Capacități	Atitudini
<p style="text-align: center;">A. Obiectivele educaționale generale:</p> <ul style="list-style-type: none"> • scopul educațional: <i>dezvoltarea liberă, armonioasă a omului, formarea personalității creative</i> [45, p. 11]; • O₂: <ul style="list-style-type: none"> - <i>dezvoltarea personalității copilului, a capacităților și a aptitudinilor lui spirituale;</i> - <i>cultivarea stimei față de cei care produc bunuri spirituale;</i> - <i>educarea stimei față de valorile culturale ale poporului, față de valorile naționale ale țării în care trăiesc, ale țării de origine și ale civilizațiilor diferite de a sa.</i> 		
<p style="text-align: center;">B. Obiectivele generale transdisciplinare:</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - cunoștințe din domeniul științelor umaniste: <i>fapte (date, informații), teorii (idei, noțiuni, legi, principii, metode, reguli), reprezentări, imagini</i> etc.; - cunoștințe din domeniul artei: <i>valori fundamentale (adevăr, bine, frumos, dreptate, libertate), valori estetice, morale, religioase</i> etc. [45, p. 12] 	<ul style="list-style-type: none"> a) capacități umaniste generale: <ul style="list-style-type: none"> - <i>observarea de fapte și fenomene;</i> - <i>memorarea și reproducerea; compararea; concretizarea</i> [45, p. 12]; - <i>aplicarea practică a principiilor, a legilor, a metodelor, a teoriilor;</i> - <i>elaborarea de noi idei; rezolvarea situațiilor-problemă;</i> - <i>investigația și punerea de probleme;</i> - <i>elaborarea de soluții diverse, originale</i> [45, p.13]; b) capacități de percepție, imaginație și gândire artistică [Ibid.]; c) capacități reflexive: <ul style="list-style-type: none"> - <i>autocunoașterea, autoaprecierea, autocontrolul și autoreglarea, elaborarea independent a deciziilor;</i> - <i>autoexprimarea și autorealizarea</i> [Ibid.]; d) capacități comunicative: <ul style="list-style-type: none"> - <i>perceperea și interpretarea corectă a mijloacelor comunicative nonverbale;</i> - <i>utilizarea adecvată a unor limbaje de specialitate (artístico-plastic)</i> [45, p. 14]; e) capacități psihomotrice: <ul style="list-style-type: none"> - <i>coordonarea mișcărilor și orientarea în spațiu</i> [Ibid.] 	<ul style="list-style-type: none"> - atitudini fundamentale: <i>manifestarea conștiinței de apartenență la o comunitate națională și general-umană</i> [Ibid.]; <i>respectul valorilor general umane, culturale; toleranță, solidaritate umană; rigoare, obiectivitate, spirit critic; autoconștientizarea valorii proprii personalității</i> [45, p. 15].

C. Obiective pe trepte de învățămînt. Învățămînt primar:		
- valori naționale; elemente fundamentale din domeniul artelor [Ibid.]	<p>a) generale:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiza, compararea, generalizarea, judecățile de valoare, raționamentele simple; - observarea și descrierea faptelor și a fenomenelor [Ibid.]; <p>b) creative:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aplicarea practică a metodelor de acumulare a informației; - exersarea spiritului investigativ asupra unor obiecte din natură; - elaborarea unor concluzii independente în baza informației receptate [Ibid., p.16]; <p>c) reflexive:</p> <ul style="list-style-type: none"> - autocunoașterea și autoaprecierea [Ibid., p.16]; <p>d) de comunicare:</p> <ul style="list-style-type: none"> - utilizarea adecvată a termenilor speciali însușiți [Ibid.]; <p>e) psihomotorice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - coordonarea mișcărilor; exactitatea mișcărilor la desen, modelare, aplicare [Ibid., p.17] 	- grija față de natură; - perseverența în activitatea de învățare [Ibid.]
D. Obiective pe arii curriculare:		
I. Educație lingvistică		
		- conștientizarea valorilor spirituale și etice [Ibid., p. 23]; - structurarea unui sistem axiologic deschis; - interiorizarea valorilor demo-cratice ale toleranței și dialogului intercultural [Ibid., p. 24]
II. Educația literar-artistică		
	- dezvoltarea percepției, imaginației, gândirii și creației literare elementare [Ibid.]	- integrarea atitudinală (motivațională, afectivă) în sistemul de valori ale literaturii naționale; - evaluarea critică a operelor și fenomenelor literare [Ibid.]
III. Științe socio-umane		
- cunoașterea limbajului de specialitate [Ibid.]	- observarea de fapte și fenomene; - dezvoltarea interesului, reprezentărilor și interpretărilor; - selectarea și analiza materi-	- manifestarea respectului față de valori și norme; - aspirația spre ideal; - responsabilitate în utilizarea cunoștințelor;

	<p>alelor provenite din diferite surse;</p> <ul style="list-style-type: none"> - aprecierea punctelor de vedere [Ibid., p. 25]; - operarea cu translații de cunoștințe în scopul formării unei gândiri asociative, flexibile, creative; - operarea cu coduri simbolice în planul cunoașterii și al comunicării; - structurarea unui sistem axiologic dinamic care să permită realizarea unui echilibru fertil între așteptări, opțiuni și decizii; - formarea unui sistem axiologic personal [Ibid., p.27] 	<p>- acceptarea diferențelor etnice și culturale [Ibid., p.26]</p>
IV. Studiul artelor		
<ul style="list-style-type: none"> - elementele specifice limbajului artistic; - semnificațiile expresive ale limbajului artistic; - sistemul noțiunilor despre artă; - cele mai importante opere artistice; - trăsături distinctive ale genurilor și speciilor artei [Ibid., p. 31] 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza independentă a creațiilor artistice, incluzând referințe la: gen, formă, imagini, emoții, sentimente și stări afective exprimate; - sesizarea frumosului și a mesajului artistic în operele de artă; - reproducerea unor opere; crearea unor lucrări personale [Ibid.] 	<ul style="list-style-type: none"> - înțelegerea și aprecierea frumosului în artă; - căutarea frumosului și receptivitatea față de acesta; - trăirea emoțională a mesajului artistic în operele de artă [Ibid.]
V. Educație tehnologică		
<ul style="list-style-type: none"> - informații despre popor, sat, oraș, modul de trai, portul și tradițiile poporului nostru, despre arta tradițională și meșteșugărit; - tehnici și tehnologii de producere a obiectelor de port popular, de uz casnic și de obiceiuri și ritualuri [Ibid., p. 32]; - informații despre utilizarea diverselor material, forme, cromatici, decoruri din arta tradițională [Ibid., p.33] 	<ul style="list-style-type: none"> - capacități creative: elaborarea noilor compoziții; dezvoltarea gândirii creative și a viziunii spațiale [Ibid.]; - capacități reflexive: - autoapreciere, autocontrol și autoreglare; elaborarea independentă a deciziilor [Ibid.]; - autoexprimarea și autorealizarea prin produsul creat [Ibid., p.34]; - capacități comunicative: perceperea și interpretarea corectă a mijloacelor comunicative neverbale – semn, desene convenționale; - descifrarea unor simboluri și a morfologiei motivelor, orna- 	<ul style="list-style-type: none"> - manifestarea conștiinței de apartenență la o comunitate națională (arta tradițională și meșteșugul); - respect pentru valorile culturale; - rigoare, obiectivitate și spirit critic față de sine și de rezultatul muncii proprii; - cultivarea dragostei de frumos, de păstrare și valorificare a creației populare; - formarea atitudinii grijulii față de patrimoniul național [Ibid.]

	<p>mentelor populare în decorurile pieselor vestimentare, textilelor de interior, obiectelor de uz casnic etc. [Ibid.];</p> <p>- capacități praxiologice: cultivarea motivației muncii, a atitudinii pozitive față de estetica muncii [Ibid., p.35]</p>	
VI. Studiul limbilor străine		
<p>- cele mai semnificative tradiții ale țării a cărei limbă se învață [Ibid., p. 36]</p>	<p>- perceperea textului de pe poziția comunicării interculturale [Ibid.]</p>	<p>- conștientizarea valorilor vehiculate prin limba străină învățată;</p> <p>- deschidere pentru integrare și cooperare interculturală [Ibid., p. 37]</p>
E. Obiectivele generale ale disciplinelor școlare		
1. Limba și literatura română:		
a) educația lingvistică:		
<p>- înțelegerea semnificației limbii române în conturarea identității naționale și în integrarea acesteia în contextul culturii universale [Ibid.]</p>	<p>- dezvoltarea disponibilităților de receptare a mesajelor orale și scrise, a sensibilității [Ibid., p.37];</p> <p>- activarea și dezvoltarea în mod apropiat a operațiilor de gândire creativă;</p>	<p>- să interiorizeze valorile culturale, naționale și universale, vehiculate prin limba română, ca premisă a propriei dezvoltări intelectuale, afective și morale;</p> <p>- să-și structureze un sistem axiologic coerent, fundament al formării unei personalități autonome și independente [Ibid., p.38]</p>
b) educația literară:		
<p>- înțelegerea semnificației operei, a personajelor, a eroului liric;</p> <p>- locul, timpul și modul desfășurării acțiunii (tema, motivul, idea/ideile, mesajul, atitudinea autorului/naratorului/eroului liric);</p> <p>- înțelegerea, la nivel elementar a funcției limbajului poetic în comunicarea mesajului operei;</p> <p>- cunoașterea elementelor componente ale limbajului poetic al operei;</p> <p>- cunoașterea caracteristicilor generale ale stadiilor, tipurilor și formelor activității de lectură [Ibid.];</p>	<p>- percepția adecvată a operelor și fenomenelor literare;</p> <p>- dezvoltarea capacităților de a-și imagina contextual sugerat în opera literară, având în vedere în permanență cele trei dimensiuni ale acesteia: spațiul, timpul, modalitatea;</p> <p>- aprofundarea capacităților de gândire poetică, valorificând permanent principiile fundamentale ale artei (mimesis-ul, convenționalitatea, catharsis-ul) și elementele componente ale limbajului poetic;</p> <p>- examinarea, la stadiul prelecturii, a textului literar în contextul valorilor achiziționate anterior;</p>	<p>- conștientizarea valorii literaturii naționale în calitate de obiecte ale reflectării, obiecte ale dorinței, obiecte ale comunicării poporului român;</p> <p>- integrarea atitudinală (afectivă, motivațională) în sistemul de valori al literaturii universale;</p> <p>- cultivarea identității național-culturale, a interesului și toleranței pentru valorile literaturii altor popoare;</p> <p>- evaluarea critică a textelor literare citite;</p> <p>- evaluarea activității proprii de lectură și celei a colegilor</p>

<p>- inventarierea caracteristicilor generale și de structură ale textelor literare abordate/elaborate [Ibid., p.39]</p>	<p>- lectura/recitarea expresivă a textelor literare; - examinarea, în conformitate cu scopul formulat, a textelor interpretative din manual și din alte surse; - interpretarea apropiată, creativă a textelor literare; - producerea unei varietăți de texte reflexive, interpretative și imaginative [Ibid.]</p>	<p>[Ibid.]; - cultivarea capacității de creație artistică, științifico-literară elementară; - formarea necesității de lectură de destindere, pe care s-o realizeze continuu [Ibid., p.40]</p>
<p>2. Matematica:</p>		
	<p>- capacități de comunicare: înțelegerea unei serii de sarcini în diferite contexte [Ibid., p. 45]; - justificarea unui rezultat sau demers, recurgând la argumentații [Ibid.]</p>	<p>- stimularea curiozității, imaginației, tenacității, perseverenței, încredere în forțele proprii; - dezvoltarea unei gândiri deschise, creative, flexibile și a unui spirit de obiectivitate și toleranță; - dezvoltarea independenței în gândire și acțiune; - dezvoltarea simțului estetic și critic [Ibid., p.43]</p>
<p>3. Fizica:</p>		
<p>- formarea reprezentărilor generale despre natură (Univers), lume [Ibid., p.44]</p>	<p>- formarea și dezvoltarea spiritului de observare, recunoaștere, măsurare și cercetare; - identificarea obiectelor și fenomenelor din natură în clase de echivalență, în raport cu diverse proprietăți și domenii de cuprindere; - verificarea dacă modelul realizează toate relațiile ascunse; - realizarea unui plan, a unei strategii; - determinarea limitelor de valabilitate a modelului [Ibid., p. 45]; - cunoașterea și înțelegerea scopului învățării [Ibid., p.46]; - capacități de comunicare: de exprimare în cadrul unor discuții cu profesorul și colegii pe baza observării efectuate în natură; - de formulare corectă și logică a întrebărilor, ideilor, argumentelor [Ibid., p. 47];</p>	<p>- dezvoltarea curiozității, imaginației, interesului, perseverenței și încrederii în propriile forțe prin cunoașterea fenomenelor din natură [Ibid., p.48]</p>

	- capacități praxiologice: <i>de dobândire sistematică a informației despre natură (univers), lume; de orientare în spațiu și timp</i> [Ibid.]	
4. Biologia:		
	- <i>detectarea elementelor unei ambianțe cu evidențierea aspectelor estetice ale subiectului vizat;</i> - <i>de observare a schimbărilor din natură;</i> - <i>de sistematizare, înregistrare și analiză a observărilor</i> [Ibid., p.49]; - <i>capacități de comunicare: de exprimare coerentă a impresiilor și atitudinii față de animalele și plantele care ne încojoară</i> [Ibid.]	- <i>respect și responsabilitate față de mediul ambiant;</i> - <i>toleranță și atitudine grijulie față de ființele vii și natura nevie – lăcaș al vietăților;</i> - <i>sesizarea interpătrunderii naturii și vieții sociale</i> [Ibid., p.50]
5. Chimia:		
	- <i>capacități de comunicare: înțelegerea sarcinilor în diferite contexte;</i> - <i>discutarea mai multor abordări posibile unei sarcini de lucru;</i> - <i>formularea întrebărilor pentru elucidarea propriilor idei, susținerea ideilor personale și a punctelor de vedere prin argumente</i> [Ibid., 51]	- <i>stimularea curiozității și a imaginației, a tenacității, perseverenței, încrederii în forțele proprii;</i> - <i>dezvoltarea unei gândiri deschise, flexibile, creative;</i> - <i>dezvoltarea unui spirit de obiectivitate și de toleranță;</i> - <i>a independenței în gândire și acțiune</i> [Ibid., p. 52]
6. Istoria:		
- <i>timpul și spațiul istoric</i> [Ibid., p.55]	- <i>aprecierea diferitelor puncte de vedere;</i> - <i>formularea explicațiilor cauzale;</i> - <i>formularea comparațiilor și stabilirea relațiilor</i> [Ibid., p. 56]	- <i>manifestarea conștiinței de apartenență la o comunitate națională și general umană;</i> - <i>respectul valorilor general umane, culturale</i> [Ibid.]; - <i>acceptarea diferențelor etnice și culturale;</i> - <i>manifestarea dorinței de a participa la diverse proiecte</i> [Ibid., p. 57]
7. Geografia:		
- <i>cunoașterea și înțelegerea structurii și proceselor naturale</i> [Ibid.]	- <i>colectarea și structurarea informațiilor;</i> - <i>prelucrarea datelor</i> [Ibid.]; - <i>practicarea metodelor geografice în folosirea formelor de date verbale, vizuale, sim-</i>	- <i>păstrarea sănătății Pământului și frumuseții acestuia</i> [Ibid.]

	<i>bolice, cantitative [Ibid., p. 58]</i>	
8. Educația muzicală:		
<ul style="list-style-type: none"> - elementele limbajului muzical și perceperea lor ca mijloace de expresivitate muzicală; - sferile principale de expresivitate muzicală; - structurile formei muzicale; - repertoriul vast al tezaurului muzical național și universal [Ibid.] 	<ul style="list-style-type: none"> - de percepere și interpretare expresivă a muzicii; - de pătrundere în sfera intonațională, imagistică și de mesaje ale muzicii; - de creație muzicală (prin interpretare); - de distingere a elementelor de bază ale construcției muzicale [Ibid., p.59] 	<ul style="list-style-type: none"> - interes și dorință de inițiere permanentă în noutățile muzi-cale, de integrare în activități muzicale; - cultivarea gustului artistic evoluat cu capacitate de apre-ciere competentă a operelor muzicale; - dragostea față de cultura muzicală a poporului și apre-cierea adecvată a valorilor mu zicii profesioniste naționale; - cultivarea sensibilității pen-tru frumos și capacității de a-l recrea și integra ca pe un act esențial al vieții spirituale [Ibid.]
9. Arte plastice:		
<ul style="list-style-type: none"> - elementele limbajului artistico-plastic și semnificația lor; - sistemul de noțiuni despre arta plastică (populară, profesionistă, națională și universală) [Ibid.]; - cele mai semnificative opere și autorii lor; - curente, stiluri, epoci din tezaurul plastic național și universal [Ibid., p.60] 	<ul style="list-style-type: none"> - de exprimare a imaginației și a atitudinii proprii prin mijloa-cele și procedeele artistico-plastice, prin tehnici de lucru accesibile și tentante vârstei; - de sesizare a armoniei și fru-mosului din natură, viață și artă; - de creare a noilor valori de expresie plastică; - de analiză independentă, generalizare și sinteză a crea-ției artistice prin decodarea limbajului artistico-plastic, a mesajului, subiectului, dispozi-țiilor și sentimentelor desprin-se din acestea [Ibid., p., 60] 	<ul style="list-style-type: none"> - înțelegerea, aprecierea și savurarea frumosului în artele plastice, natură și viață; - dorința de a crea frumosul și de a intra în contact permanent cu lumea artelor plastice; - trăirea emoțională a mijloacelor de expresie plastică în mesajele operelor de artă autentică [Ibid.]
10. Educația coregrafică:		
<ul style="list-style-type: none"> - genurile și speciile de bază ale coregrafiei naționale și universale [Ibid.]; - terminologia de bază a coregrafiei; - istoria coregrafiei; - regulile de comportare în dans [Ibid., p. 61] 	<ul style="list-style-type: none"> - de coordanare a mișcărilor în dans, de orientare în timp și spațiu în timpul dansului; - de efectuare a mișcărilor expresive după muzică; - de redare a nuanțelor speci-fice în dansurile de caracter; - de analiză a lucrărilor coregrafice; - de redare a imaginii muzicale prin mijloacele specifice ale 	<ul style="list-style-type: none"> - perceperea frumosului, atitudinii estetice; - interesul pentru coregrafie; - atitudine grijulie față de tradițiile și obiceiurile naționale; - maniere frumoase [Ibid.]

	<p>dansului;</p> <ul style="list-style-type: none"> - de compunere a unor elemente de dans; - de comportament plastic (estetică posturală, mers, gesturi, mimică)[Ibid.] 	
11. Educația fizică:		
	<ul style="list-style-type: none"> - dezvoltarea percepției, imaginației și a gândirii; - a expresivității mișcărilor, simțului ritmului; - îmbinarea și coordonarea mișcărilor cu muzica [Ibid., p. 62] 	<ul style="list-style-type: none"> - independență, autocontrol, disciplinare, stăpânire de sine, conștiințiozitate, compasiune, organizare, creativitate, con-știință de sine, spirit etic [Ibid., p.63]
12. Limba română în școlile alolingve:		
	<p>de percepere a mesajului de pe oziția comunicării interculturale;</p> <p>de inserție culturală [Ibid.,p.64]</p>	<ul style="list-style-type: none"> - motivație pentru învățarea limbii române ca factor cultură-comunicare; - aderarea la valorile spirituale ale poporului român [Ibid.]
13. Educația moral-civică:		
	<ul style="list-style-type: none"> - de a analiza și aprecia informațiile, motivațiile și consecințele actelor sale morale [Ibid.]; - de valorificare, inclusiv creativă, a obiceiurilor, tradițiilor, datinilor naționale [Ibid.] 	<ul style="list-style-type: none"> - virtuți morale (bunătatea, iubirea, gingășia, cinstea, dreptatea, răbdarea); - dorința de a participa la diferite proiecte moral-civice [Ibid.]
14. Psihologia:		
<ul style="list-style-type: none"> - noțiunile psihologice fundamentale (psihologie, psihic, conștiință, inconștient, subconștient, activitate, personalitate etc.); - esența psihologică a personalității; - structura personalității; - legitățile de dezvoltare și condițiile de formare; - cunoașterea umană, legitățile și condițiile cunoașterii eficiente; - particularitățile individuale și psihologice de vîrstă și condițiile dezvoltării psihice; - esența comunicării și a relațiilor interpersonale [Ibid., p. 65] 	<ul style="list-style-type: none"> - de a opera cu noțiuni psihologice; - de identificare a mecanismelor psihologice [Ibid.]; - de autocunoaștere, autoapreciere și autodezvoltare [Ibid., p.66]; - de percepere și utilizare adecvată a mijloacelor nonverbale de comunicare; - de utilizare adecvată a termenilor psihologici; - de dezvoltare a coordonării sensomotorii [Ibid., p. 67] 	<ul style="list-style-type: none"> - empatie, conștientizarea propriei personalități ca valoare supremă; - acceptarea unicității și diversității personalității umane [Ibid.]

Anexa 11
Subiecții incluși în eșantionul cercetării

E E		
Armeanic Alina -1E001	Berari Mihai Dan-2E022	Braga Artur-3E044
Arnăuț Adrian-1E002	Botoșanu Marin-2E023	Cămilă Alexandru-3E045
Ardașova Ludmila-1E003	Cati Cristina-2E024	Chiriac Vitalie-3E046
Bodorovici Marin-1E004	Cebotari Anatol-2E025	Cojocaru Victoria-3E047
Botnaru Silviu-1E005	Fedorencu Iana-2E026	Durbală Victor-3E048
Cebotaru Cornel-1E006	Fețic Marin-2E027	Graur Victoria-3E049
Chetreaș Alexandru-1E007	Gavrilov Eugen-2E028	Grițcu Valentina-3E050
Diacon Vladislav-1E008	Gînga Daniela -2E029	Isachi Ion-3E051
Filipovici Daniel-1E009	Guțu Marius-2E030	Macarie Mihai-3E052
Foiu Nicolai -1E010	Manole Tudor-2E031	Meșina Ghiorghe-3E053
Litvinov Mihai-1E011	Moraru Cătălin-2E032	Pîrau Valeria-3E054
Nastasiu Alexandru-1E012	Neverov Deonis-2E033	Perde Alexandrina-3E055
Nicon Andrei-1E013	Palmarciuc Mihai-2E034	Savitschi Vadim-3E056
Pîntea Mihai-1E014	Pantaziev Bogdan-2E035	Safaleru Valeriu-3E057
Pulbere Ina-1E015	Plămădeală Cristi-2E036	Tataru Mihaela-3E058
Postică Daniel-1E016	Rotari Iulia-2E037	Ursu Mădălina-3E059
Proșii Ana-1E017	Saca Dinu-2E038	Vortolomei Valeria-3E060
Tihon Elena-1E018	Strelciuc Elena-2E039	Zgureanu Iurie-3E061
Tihon Daniela-1E019	Țurcanu Macsim-2E040	
Tărăcilă Dumitru-1E020	Ursachi Alin-2E041	
Țurcan Tudor-1E021	Vasilenco Anastasia-2E042	
	Zolotuhin Andrei-2E043	

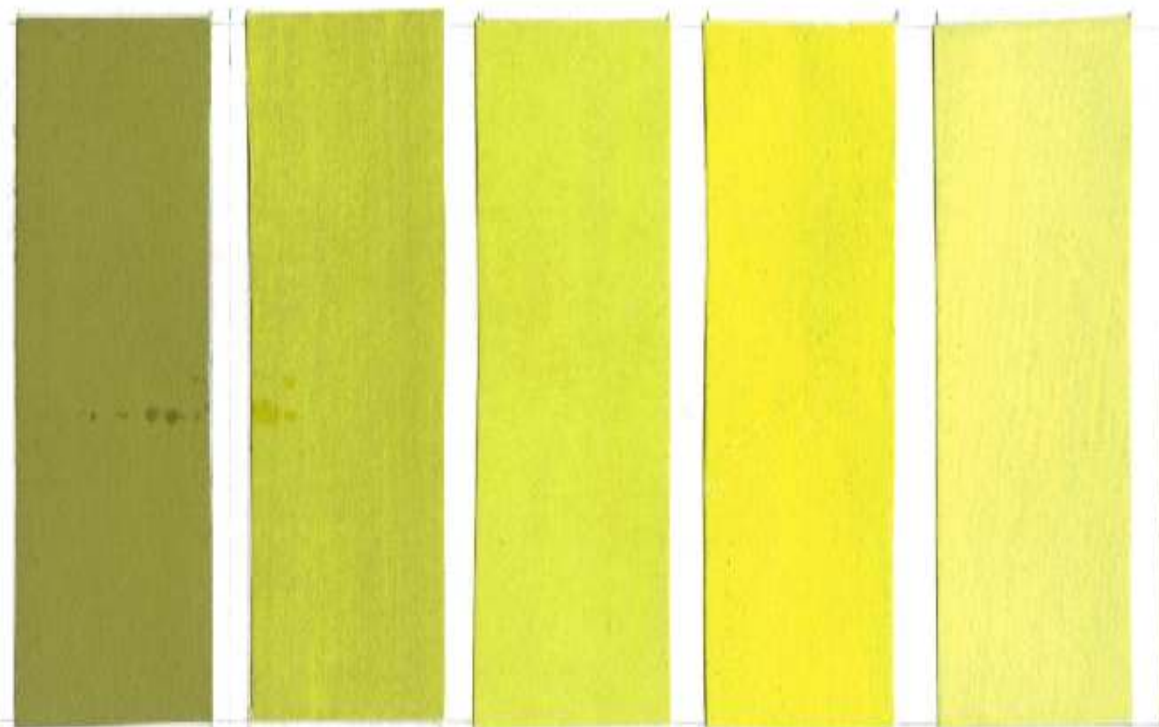
E C		
Atanaciuc Sergiu-1C001	Belciug Marcu -2C019	Andronic Artur - 2C044
Armeanic Adrian-1C002	Botnarencu Maria-Cătălina - 2C020	Antociuc Mihaela - 2C045
Ciobanu Adelina-1C003	Ciobanu Alina -2C021	Bucșa Victor-3C046
Cipileaga Adrian-1C004	Cristea Tudor - 2C022	Barbăraș Ana-3C047
Cociobai Veniamin-1C005	Cristea Daniel - 2C023	Crăciun Mihai-3C048
Covali Ionela-1C006	Cîrdei Simona - 2C024	Cociorvă Ion-3C049
Gangan Ecaterina-1C007	Gorodenco Mihai - 2C025	Curcan Nadejda-3C050
Gumenița Artur-1C008	Goliuc Iulia - 2C026	Dubciac Gheorge-3C051
Guțun Ana-1C009	Goncear Cristi - 2C027	Deliu Sveta-3C052
Lungu Patricia-1C010	Herța Valeriu - 2C028	Diaconu Sveta-3C053
Mazîlu Sergiu-1C011	Herța Nata - 2C029	Gogean Sergiu-3C054
Morari Ion-1C012	Jeludcov Nichita - 2C030	Nița Petru-3C055
Paladi Grigore-1C013	Lutenco Tatiana - 2C031	Neponmeșii Alexandru-3C056
Popa Lilia-1C014	Madan Cătălina - 2C032	Postolache Natalia-3C057
Popovici Ana-1C015	Meaun Daniela - 2C033	Sărăteanu Mihaela-3C058
Velixar Elena-1C016	Postolache Gheorghe - 2C034	Șarcov Alexandru-3C059
Vizitiu Ion-1C017	Pocladenco Tamara - 2C035	Șoiliță Constantin-3C060
Zlatan Rorian-1C018	Roga Sandu - 2C036	Tacu Gheorghe-3C061
	Roga Daniela - 2C037	
	Rusu Daniel - 2C038	
	Solonaru Ion - 2C039	
	Tulgara Marina - 2C040	
	Martinici Sergiu - 2C041	
	Șura Ion - 2C042	
	Țugulea Mihaela - 2C043	

Repartizați fâșiile ca la tablă și repartizați baloanele sub fâșiile corespunzătoare.

Deosebirea culorilor cromatice și acromatice și a tonurilor acestora

Însărcinare: Aranjați fâșiile cu diferite gradații de ton la fel.

Registrul de culori și nuanțe

Marius G.

Cristina C.

Marin F.

Iana F.

Lucrări ale elevilor clasa a III-a, EE, Proba 2: În țara culorilor preferate

Valeria V.

Mihai M.

Gheorghe M.

Victoria G.

Lucrări ale elevilor clasa a III-a, EC, Proba 2: În țara culorilor preferate

Victor B.Nadejda C.

Mihaela S.

Experimentul de formare. Lucrări ale elevilor din clasa a II-a. Culoarea: Mărul

Ludmila A.

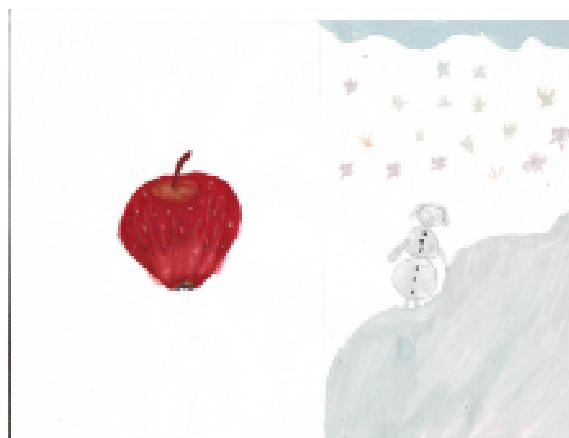
Alexandra N.

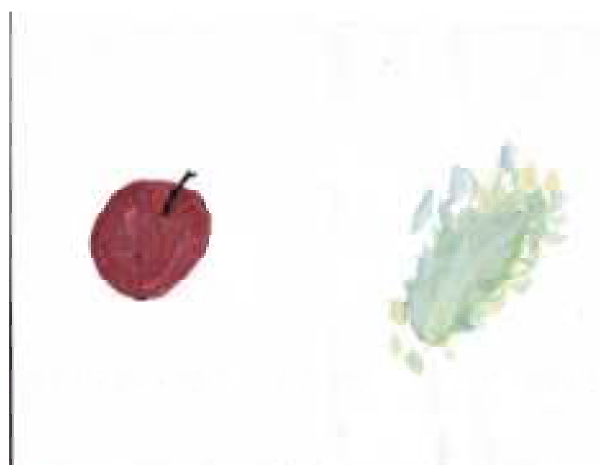
Marin B.

Nicolae F.

Ana P.

Tudor Ț.

Iana P.

Elena T.

Marin B.

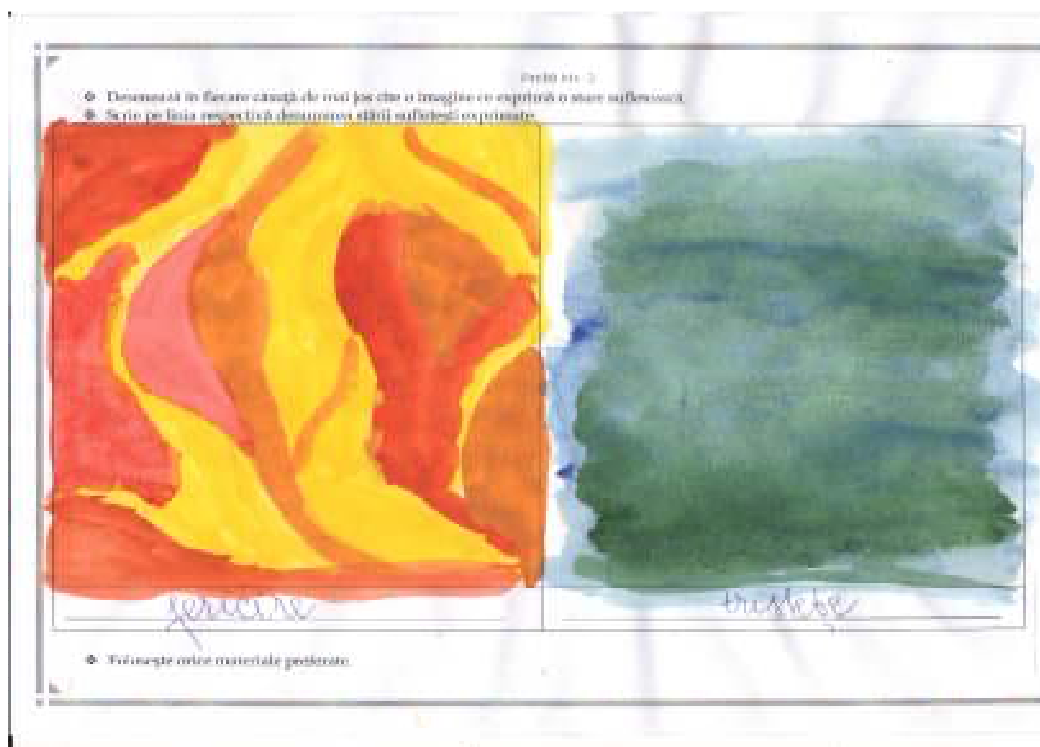

Mihai P.

Alexandra N.

Lucrări ale elevilor din clasa a II-a. Culoarea: Evenimentele săptămânii trecute

Ana P.

Daniel P.

Anastasia V.

Cătălin M.

Daniela G.

Andreea Z.

Mihai P.

Anastasia V.

Mari

Iana F

Tudor M.

Dionis N.

Cristina C.

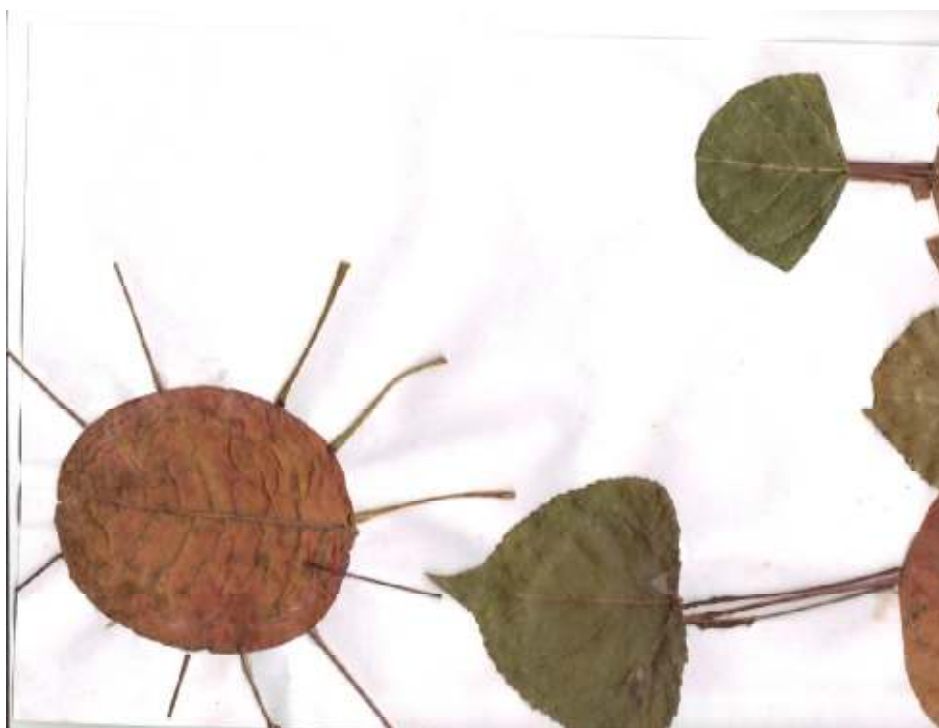
Deonis N.

Mihai P.

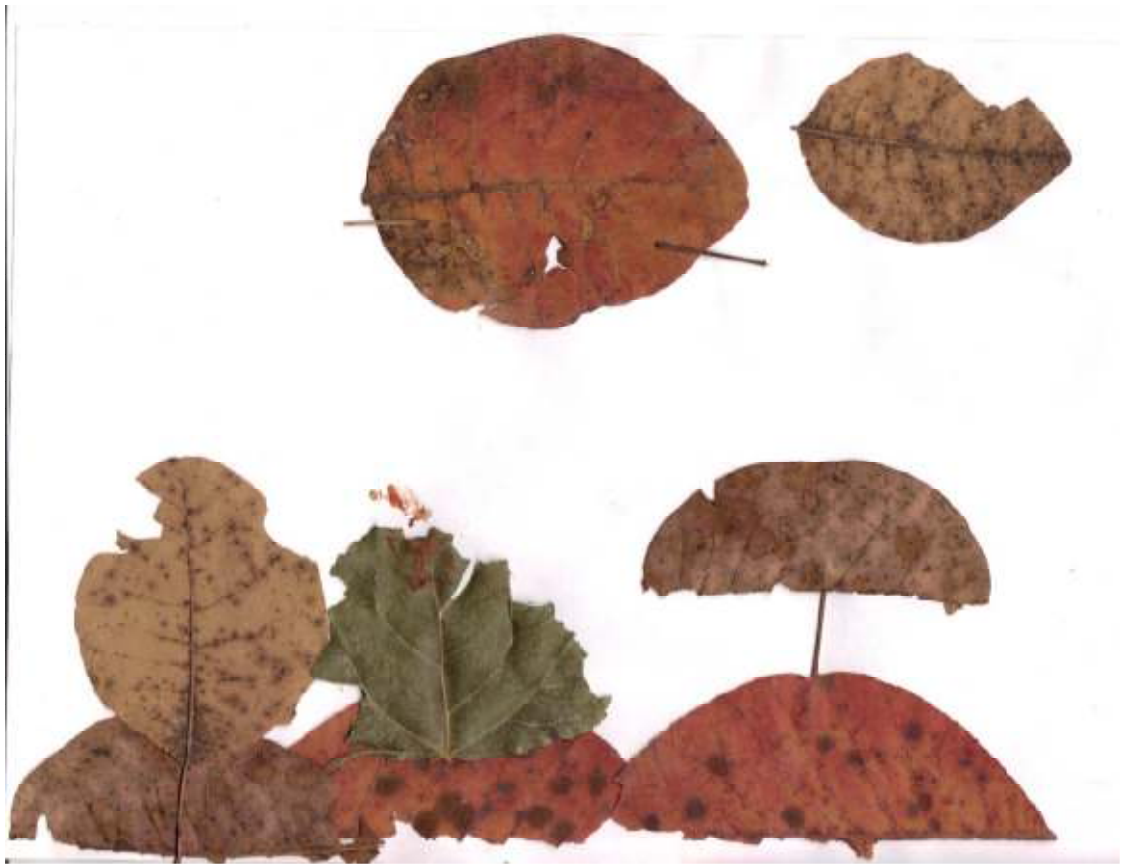
Anastasia V.

Alina A.

Silviu B.

Andrei N.

Elena T.

Alexandra C.

Experimentul de formare, clasa a III-a. Armonia culorilor: Compoziție floristică.
Secvențe de la o activitate cu elevii

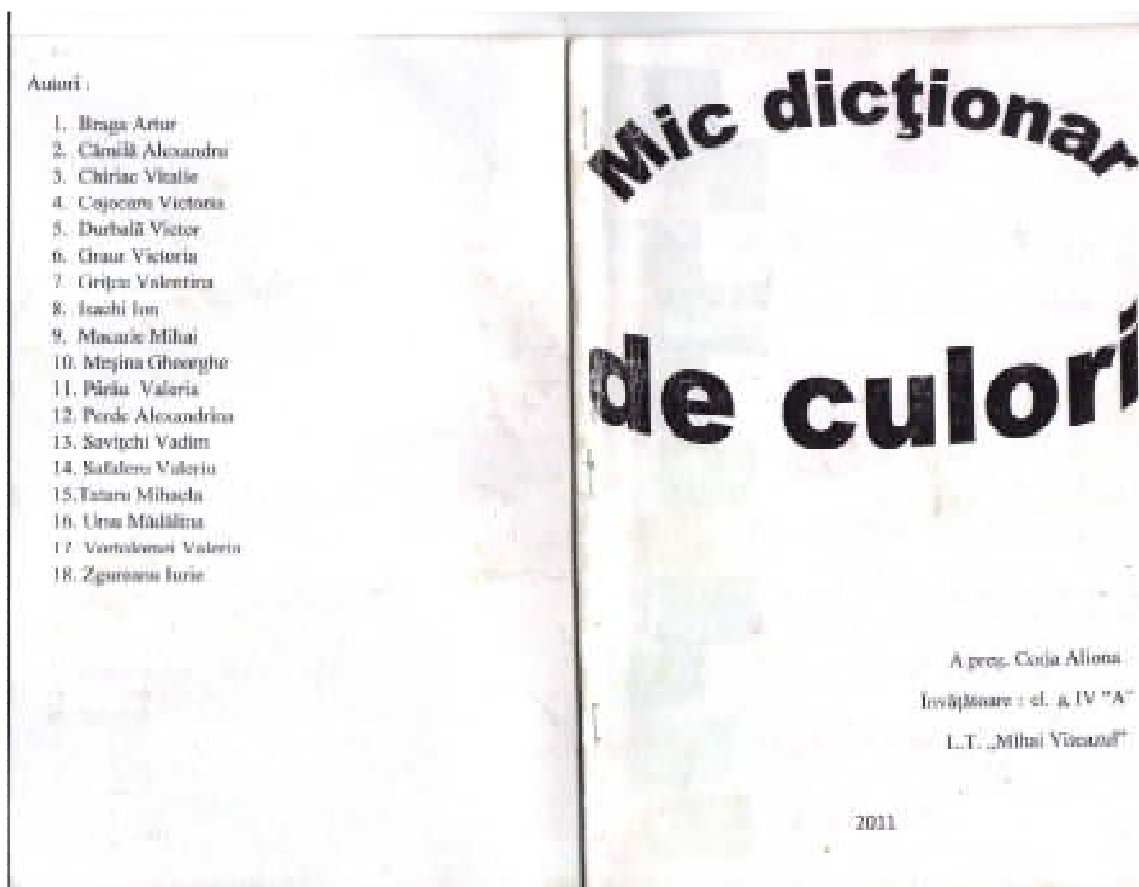

Culori mor

indigo

albastru de ardzie

albastru-violet

purpurie inchis

purpurie

mediu-ochiulie

mor-ochiulie

Culori galbene

aurie (marocchie)

galben

galben de lăncie

galben deschiis

galben-mediu

papaya tici

lăncie de aur

galben-lumines

galben uscat-lumines

Culori verzi

verde de mătulin

verde inchis

verde

verde de pădure (păstărie)

verde de creș

verde

felicită verde

verde mediu de primăvară

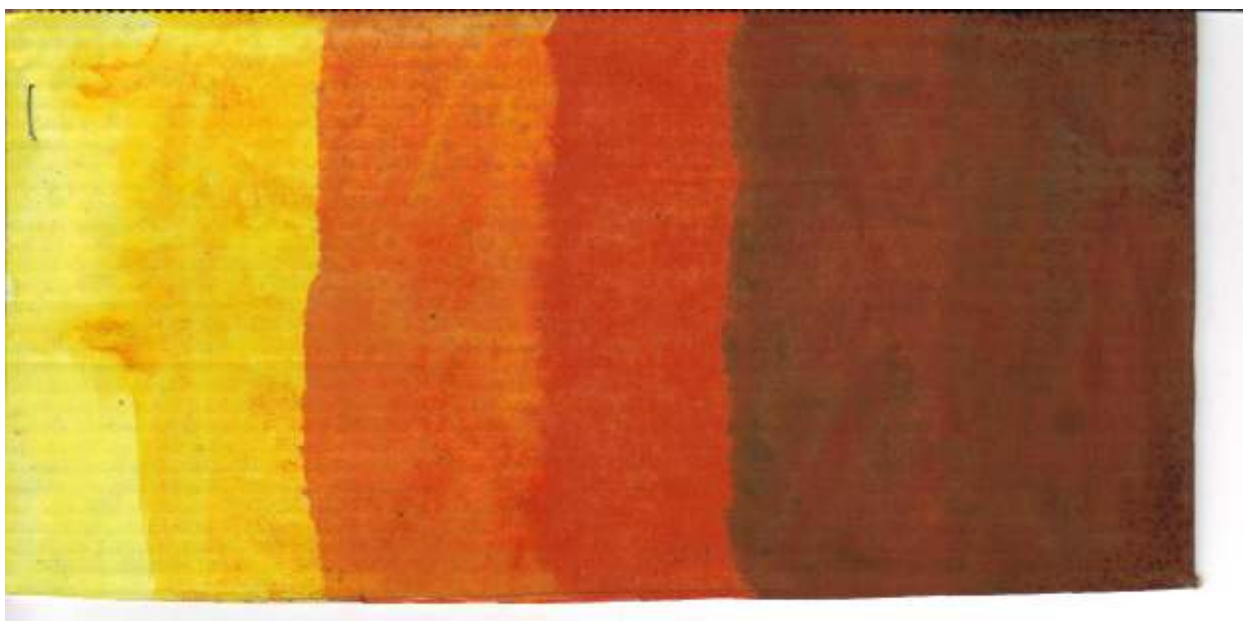
verde de primăvară

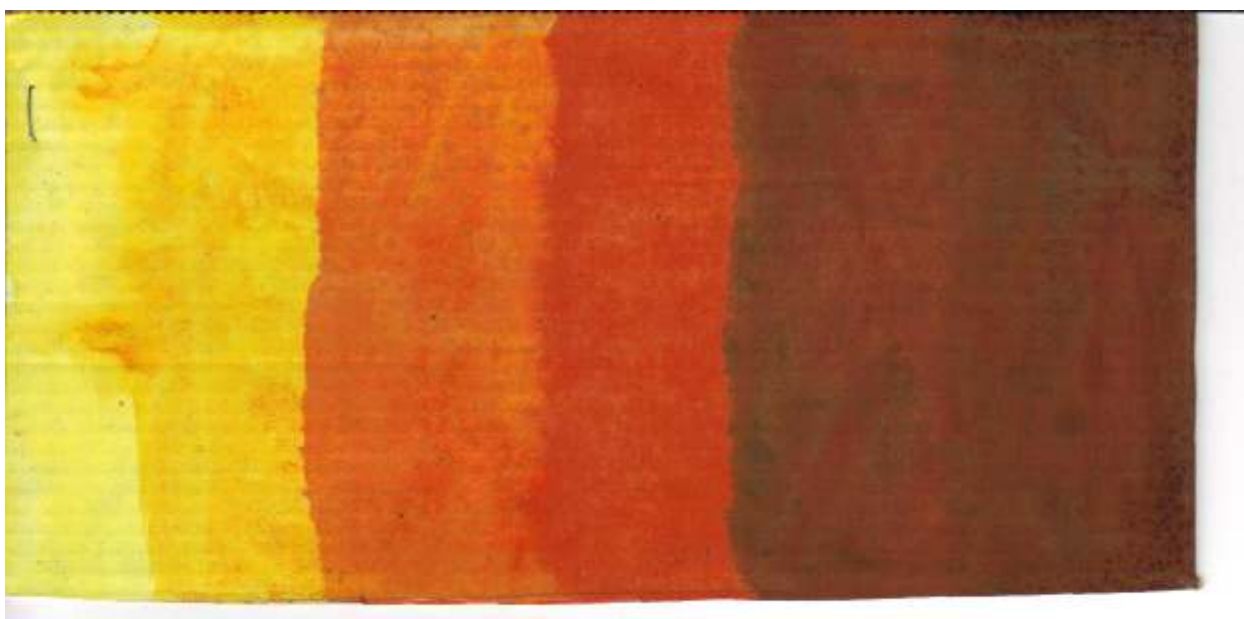
verde lumines

verde palid

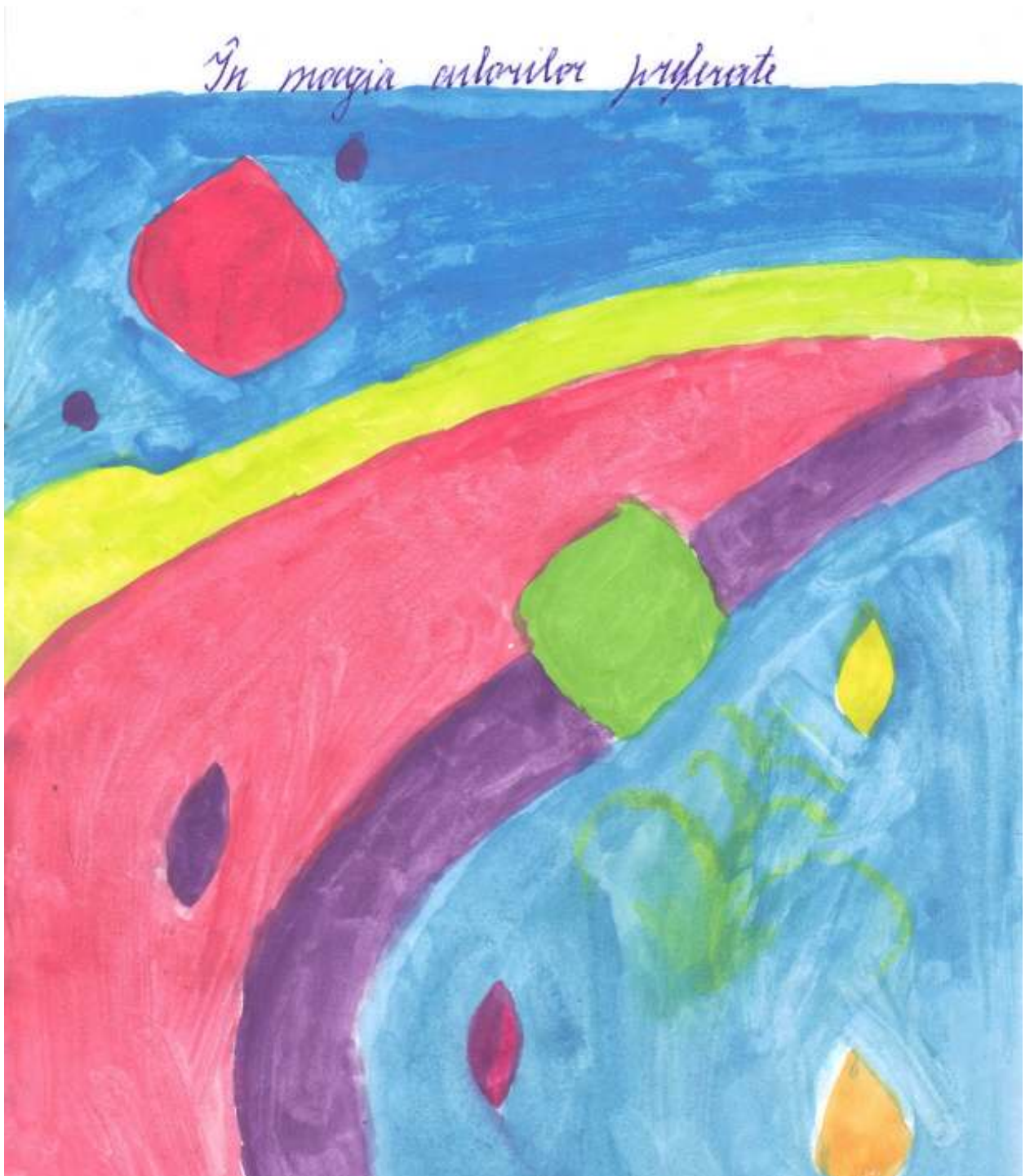

Victoria C.

Ion I.

Experimentul de formare. Lucrări ale elevilor din clasa a IV-a.
Dominanta cromatică: În magia culorii preferate

Valentina G.

În magia culorilor preferate

Valeria P.

Valeriu S.

24
In magia culorilor preferate

Artur P.

Victoria C.

Victoria C.

Artur B.

Alexandrina P.

Iurie Z.

Valeria V.

Marius G.

Dinu S.

Cătălin M.

Cristina P.

Anatol C.

Dinu S.

Anastasia V.

Nadejda C.

Ion C.

Constantin Ș

Sveta D.

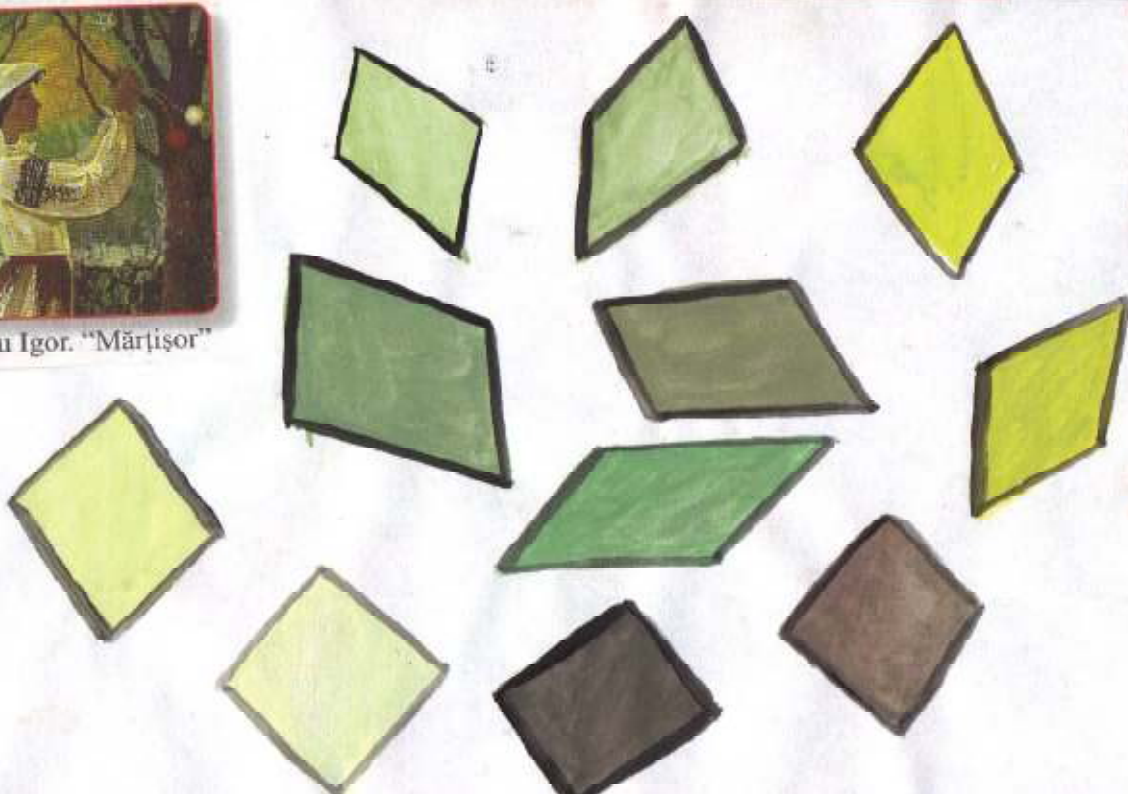

Gheorghe M.

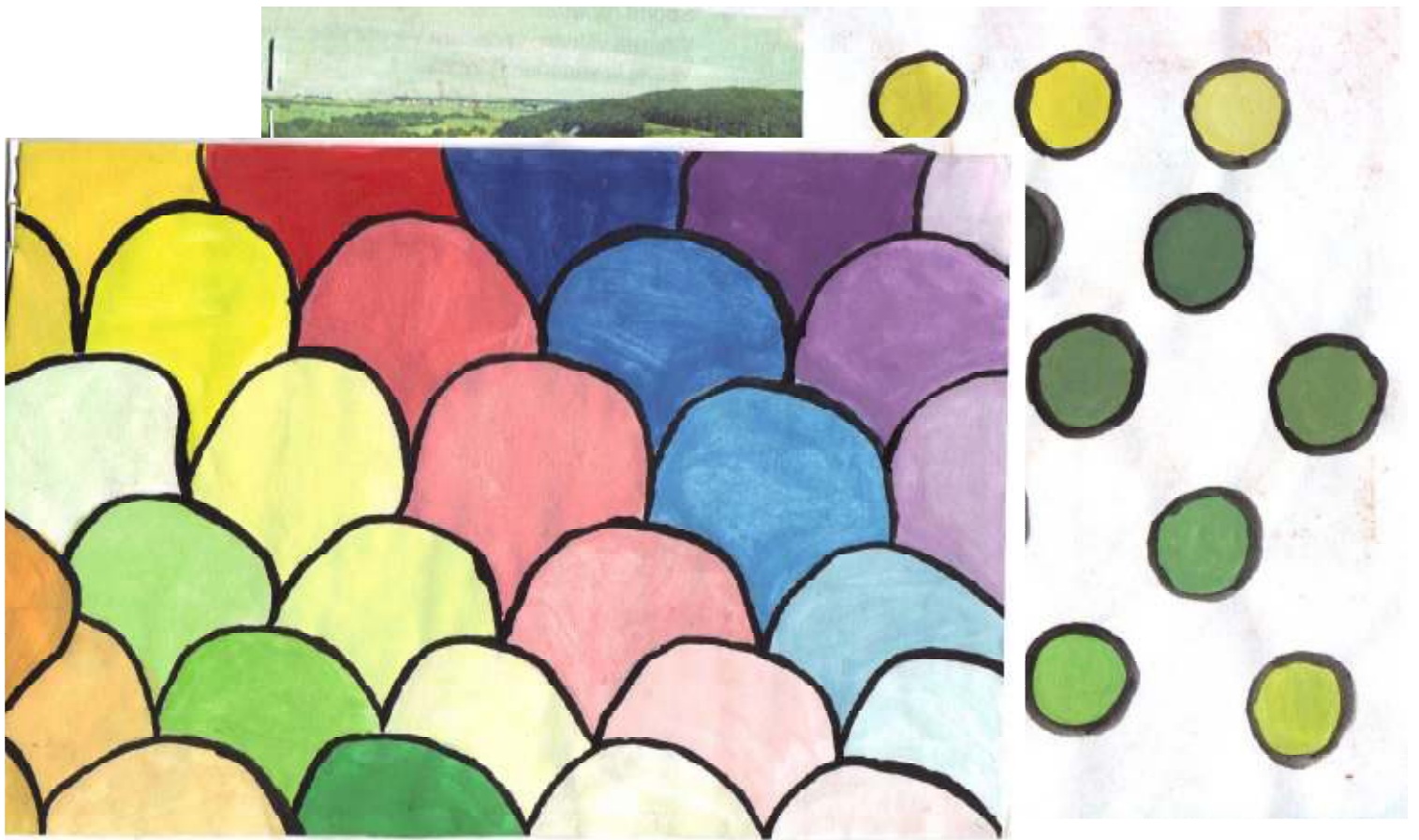

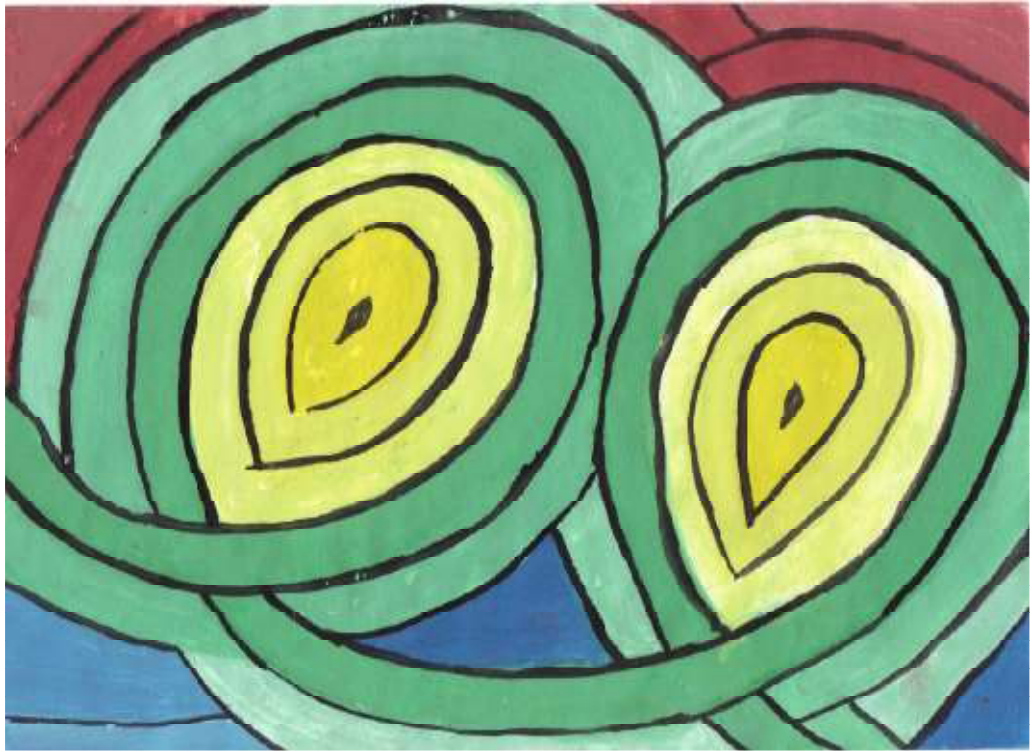
Vienu Igor. "Märțișor"

Ion I.

Alexandru C.

Raffaello Santi.
"Madona Sixtină"

Victoria G.

Valeriu S.

Mihaela T.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Vitcovschii-Blaja Ala

13.03.2012

Curriculum Vitae

Informații personale			
Nume / Prenume	Vitcovich Ala		
Adresa(e)	Moldova, 2009, or. Chișinău, str. Onești 1		
Telefon(-oane)	d. 72-23-46	Mobil:	079674321
E-mail(uri)	allochka793@gmail.com		
Nationalitate(-tati)	moldoveancă		
Data nașterii	29.11.1970		
Sex	fem		

Locul de muncă vizat / Domeniul ocupațional	UPS „I. Creangă”, facultatea de Pedagogie, catedra Pedagogie Preșcolară, Teoria și metodologia educației plastice în învățământul preșcolar și primar.
--	--

Experiența profesională	
--------------------------------	--

Perioada	Stagiu pedagogic 19 ani, în cadrul UPS „I. Creangă”, facultatea de Pedagogie.
Funcția sau postul ocupat	Lector superior universitar
Principalele activități și responsabilități	Predarea cursurilor: Teoria și Metodologia educației plastice în ciclul primar; Teoria și metodologia educației plastice și muncii artistice în instituția preșcolară; Tehnologii didactice moderne în artă; Prelucrarea artistică a hârtiei; Floristica; Arta decorativă și designul; Confecționarea jucăriilor și teatrul de păpuși, ș.a.
Numele și adresa angajatorului	UPS „I. Creangă”, or. Chișinău, str. I. Creangă, 1
Tipul activității sau sectorul de activitate	Pedagogie preșcolară, pedagogie primară.

Educație și formare	
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare / perioada	Doctorantura UPS „I. Creangă”, Specialitatea 13.00.02 – Teoria și metodologia instruirii (educația artistico-plastică) (1999-2004); UPS „I. Creangă”, Facultatea de Arte plastice și desen linear (1988-1993); Școala de pictură pentru copii din or.Cimișlia (1982-1986); Școala Medie de cultură generală din satul Ciucur-Mingir, r. Cimișlia (1978-1988).
Cursuri de formare profesională, perioada	”Curriculum de bază și dezvoltare curriculară”, Centrul Educațional Pro-Didactica, 2010; ”Educația centrată pe cel ce învață”, USM, 2009; ”Raportarea formării inițiale a profesioniștilor în educația timpurie la paradigma centrării pe copil” Programul Educațional ”Pas cu Pas”, 2009; ”Tehnici de dezvoltare a Gîndirii Critice în domeniul universitar”, Centrul Educațional Pro-Didactica, 2001; ”Metode, procedee de stimulare și dezvoltare a creativității vizual-plastice la elevi”, Centrul de Resurse Academice, 2001; ”Hundertwasser- pictor, costumer, decorator, arhitect, ecolog”, în cadrul programului de modernizare a conținuturilor curriculare ”L'harmonisation de l'Education Artistique sur le plan Europeen, 2002
Aptitudini și competențe personale	
Limba(i) maternă(e)	Limba română
Limba(i) străină(e)	Limba rusă, limba franceză, limba bulgară
Competențe și abilități sociale	
Competențe și aptitudini organizatorice	Posed competențe de organizare a variatelor activități artistice plastice cu preșcolarii, elevii claselor primare, studenți (cercuri, concursuri, expoziții etc.)
Competențe și cunoștințe de utilizare a calculatorului	Posed calculatorul: Microsoft Word, Power Point, Paint, Internet
Competențe și aptitudini artistice	Posed tehnicile: picturii, graficii manuale, tapiseriei, baticului, designului floristic (plante viii, uscate, artificiale), tricotarea, croșetarea, prelucrarea artistică a hîrtiei ș.a.